

BROJ 3
GODINA XXI

MAJ—JUN
IZLAZI DVOMESEČNO

VOJNO DELO

OPŠTEVOJNI TEORIJSKI ČASOPIS

IZDAJE VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD
BEOGRAD, Zahumska 26 — Telefon redakcije 44-981 lokali 17, 26 i 46

Potpukovnik Milivoj OREB	<i>Pedeset godina Saveza komunista Jugoslavije — — — — —</i>	3
Pukovnik u rez. profesor Milan MILADINOVIĆ	<i>Tito — humanist i revolucionar —</i>	8
	<i>O principima i načinima borbenih dejtava u opštenarodnom odbrambe- nom ratu — u razgovoru učestvuju general-potpukovnik Mile Čalović, general-majori Mirko Vranić, Ivica Miličević, Stevo Ilić i Vasilije Bošković, pukovnici Milisav Nikić, Janko Skendžić, Aleksandar Janić, Živko Blagojev, Miloš Palija i Mi- hajlo Vučinić, ppukovnik Ljubomir Blagojević — — — — —</i>	18
Pukovnici dr Zdravko KOLAR i dr Ilija MRMAK	<i>O moralnoj snazi armije — — —</i>	75
Pukovnik dr Gavro PERAZIĆ	<i>Međunarodno-pravni aspekt Zakona o narodnoj odbrani SFRJ — — —</i>	89
Potpukovnik Novica VLAOVIĆ	<i>Rukovođenje oružanim snagama u skladu sa zahtevima i postavkama kibernetike — — — — —</i>	102
Kapetan b. broda Dušan MILJANIĆ	<i>Mogućnosti i značaj aktivnih dejsta- va malih RM — — — — —</i>	116
General-potpukovnik Dušan PEKIĆ	<i>Ocenjivanje i kontrola — — —</i>	130
Pukovnik u penz. Stevo JOVANOVIĆ	<i>Pedagog u vojnoj školi — — —</i>	136
IZ INOSTRANIH ARMIIJA		
10 A. R.	<i>Južni bok NATO-a — — — — —</i>	145
11 Potpukovnici Ramiz RAMUSOVIĆ i Branko PANJAK	<i>Osnove američkog sistema regruto- vanja i popune ljudstvom — — —</i>	150
12 V. H.	<i>Borba u planini i vazдушna pokret- ljivost — — — — —</i>	157
13 B. P.	<i>Upotreba oklopnih snaga u Vijet- namu — — — — —</i>	164
BIBLIOGRAFIJA		

PEDESET GODINA SAVEZA KOMUNISTA JUGOSLAVIJE

Ove godine slavimo jednu od najznačajnijih i najsvetlijih godišnjica u novijoj istoriji naših naroda: pedeset godina borbe, stvaralačke delatnosti i razvoja Saveza komunista Jugoslavije.

Već pola veka Savez komunista Jugoslavije stoji na čelu revolucionarnog pokreta radničke klase, radnih masa i najprogresivnijih snaga našeg društva. U tim proteklim godinama, a to su bile prelomne godine u istoriji naše zemlje i sveta, od kojih je gotovo svaka bila, po sadržaju i intenzitetu događaja, bogatija nego čitava decenija prethodnog relativno mirnog hoda istorije, Savez komunista Jugoslavije potvrđivao je svoju avangardnu ulogu u veoma različitim društvenim uslovima i situacijama, ostajući uvek neraskidivo povezan sa bazom revolucionarnog pokreta. Jedinstvo komunističke avangarde i revolucionarnog pokreta izgrađivano je na čvrstim i trajnim osnovama, pre svega, na doslednoj borbi za ostvarenje ciljeva pokreta, na stvaralačkom razvoju marksističke misli u konkretnim uslovima i zadacima revolucionarne prakse i stalnom naporu da se pronalaze najadekvatniji putevi, oblici i metode povezivanja neposrednih interesa naprednih društvenih snaga sa istorijskim interesom radničke klase. Svoju avangardnu ulogu Savez komunista Jugoslavije nije sticao nametanjem pokretu nekih svojih posebnih interesa i ciljeva, niti prisvajanjem za sebe monopola vlasti nad klasom i birokratske političke i ideološke hegemonije nad pokretom.

Naprotiv, on je izrastao iz samog pokreta, programima svoje političke akcije izražavao je njegove društvene interese i potrebe, svoju idejnu i političku snagu crpao je iz snage i ugleda pokreta, rastao je s njim osmišljavajući njegove tokove stvaralačkom razvojnom socijalističkom svešću i pokretao njegove akcije na način koji jedino odgovara revolucionarnoj avangardi — time što se nalazio na najisturenijim pozicijama njegove borbe. Istorija Saveza komunista Jugoslavije i istorija modernog jugoslovenskog revolucionarnog pokreta gotovo se poklapaju, jer je revolucionarni pokret naroda Jugoslavije tek na čelu sa svojom komunističkom avangardom izašao iz provincijske anonimnosti, našao svoje pravo me-

sto i stekao punu političku i idejnu afirmaciju, što ga je dovelo u same matične tokove velike borbe za socijalizam u svojoj zemlji i u svetu.

Stoga se s punim pravom može reći da je pedesetogodišnjica Saveza komunista Jugoslavije ujedno najveći i najdragoceniji jubilej celog modernog revolucionarnog pokreta svih naroda i narodnosti naše jugoslovenske socijalističke zajednice.

*

Sasvim je razumljivo da se sve bogatstvo delatnosti Saveza komunista Jugoslavije, teškoće i dileme na koje je nailazio i istorijske pobede koje su radni ljudi ove zemlje ostvarili pod njegovim vodstvom ne mogu sažeti (u ovom prigodnom napisu, čak ako bismo i pokušali da to učinimo) u najglobalnijim potezima. Zato ćemo se morati zadovoljiti sa tim da ukažemo samo na neke najbitnije odlike delatnosti Saveza komunista, koje su ga činile i čine sposobnim da u veoma različitim i složenim uslovima unutrašnje i međunarodne borbe za socijalizam ostvaruje svoju političku i idejnu avangardnu ulogu. Smatramo da nećemo biti jednostrani ako kažemo da je to, pored već pomenute povezanosti s pokretom klase i masa, dosledna marksistička, antidogmatska, konkretno-humanistička revolucionarna orijentacija prožeta realizmom u oceni istorijskog trenutka, realnih mogućnosti koje on pruža i konkretnih potreba i mogućnosti samog pokreta. Ovakva marksistička orijentacija nije bila ni podjednako prisutna u životu našeg Saveza. Uostalom ona nikada nije bila „data“ nijednom pokretu, nijednoj partiji, koji svoju delatnost zasnivaju na marksističkoj teoriji, ni unapred, ni kao jednom zauvek data vrednost. Antidogmatska misao i praksa moraju se uvek iznova potvrđivati u kretanjima realnog života. U tome i jeste smisao Marksove revolucionarne poruke i njegovog metoda.

Međutim, i pored povremenih kriza, unutrašnje frakcijske borbe i lutanja uvek su se u našoj partiji našle progresivne snage, koje su bile u stanju da ovu antidogmatsku, revolucionarnu orijentaciju sačuvaju i dalje razvijaju. Sa njom je naša partija učinila i svoje prve samostalne korake. Već na svom osnivačkom kongresu, krajem aprila 1919., Socijalistička radnička partija Jugoslavije (komunista) pristupila je III internacionali, svega mesec dana nakon njenog osnivanja. Time se opredelila za revolucionarnu levicu u radničkom pokretu, koja se u to vreme okupljala oko Lenjina i tekovina oktobarske revolucije i pokazala spremnost da se bori protiv socijaldemokratskog revizionizma i dogmatizma, koji su bili već duboko uhvatili koren i u redovima socijaldemokratskih partija i grupa u jugoslovenskim zemljama. Nju možemo lako prepoznati i u pobedi marksističkih stavova o nacionalnom, seljačkom i mnogim drugim bitnim društvenim pitanjima i problemima koji su se postavljali u delatnosti naše partije između dva rata.

Ipak orijentacija na stvaralački razvoj marksizma u konkretnoj revolucionarnoj akciji doživela je svoj puni zamah i međunarodni odjek u misli i delu druga Tita. Drug Tito je došao na čelo Komunističke partije Jugoslavije onda kada je podizanje njene re-

volucionarne sposobnosti i stvaralačkog duha bilo najpotrebnije, kako radi sređivanja unutrašnjih prilika u samoj Partiji, tako i zbog sudbonosnih događaja koji su dolazili. Već tada se ponovo rodila i u praksi počela realizovati ona velika i posle Lenjinove smrti zaboravljena marksistička misao o borbi za socijalizam kao jedinstvu različitoga. Bili su potrebni zaista neviđeni revolucionarni entuzijizam i politička dalekovidost da se u jednoj maloj okupiranoj zemlji, razjedinjenoj do krvavog bratoubilačkog rata, dovede do konačne pobeđe prva socijalistička revolucija u formi narodno-oslobodilačkog rata. Pokazalo se ne samo mogućim nego je i ostvareno ono što je konzervativnom birokratskom razumu izgledalo nemoguće: u krilu otpora naoružanog naroda izrasla je snažna narodna armija, sposobna da svojim vlastitim snagama vodi borbu do konačne pobeđe nad neuporedivo brojnijim i tehnički opremljenijim neprijateljem.

Ideja o neophodnosti samostalnosti, ravnopravnosti i uvažavanja sopstvenog puta u socijalizam, koja nije plod nekakve subjektivističke političke kombinatorike, nego je uslovljena objektivnom posebnošću uslova u svakoj zemlji, nije mogla ostati bez snažnog međunarodnog odjeka. Nju su podržavale, s manje ili više doslednosti, sve progresivne snage u međunarodnom radničkom pokretu i izvan njega, osetivši u njoj vesnika renesanse socijalističkog pokreta i marksističke misli u novim posleratnim uslovima. Veoma je karakteristično da su svega tri godine posle pobeđe naše revolucije usledila drastična reagovanja onih dogmatskih birokratsko-etatističkih snaga u socijalističkom pokretu, koje su i posle drugog svet-skog rata ostale potpuno neosetljive prema krupnim promenama koje su pokrenuli savremeni društveni razvoj i nova konstelacija snaga i odnosa u svetu.

Sledeći svoj specifični put, jugoslovenski komunisti su došli do saznanja da se oružanim delom revolucije započeti socijalni preobražaj ne mogu dovršiti ako se ne oslobode društvenih granica koje im je postavio državni monopol upravljanja društvom u ime radničke klase i drugih radnih slojeva. Nužnost državnog usmeravanja društvenih procesa, naročito u početnim fazama razvoja socijalističkog društva, takođe nužno rađa mogućnost birokratsko-etatističkih deformacija. Savez komunista Jugoslavije, dosledan svojoj revolucionarnoj orijentaciji, nije podlegao toj tendenciji. Naprotiv, on je inicirao nove revolucionarne preobražaje u pravcu ostvarivanja osnovnog cilja socijalizma: oslobodjenja radničke klase i celog društva od najamnih odnosa i klasne podvojenosti ljudske delatnosti na osamostaljenu i privilegovanu sferu upravljanja i dru-

štveno degradirani izvršilački rad. Savezu komunista Jugoslavije pripada izuzetna čast što stoji na čelu borbe za oživotvorenje velikih ideala naučnog socijalizma i prvih socijalističkih revolucija Komeune i Oktobra — društvenog samoupravljanja i samoupravljačke demokratije kao novog društvenog odnosa i nove političke strukture društva — koji otvaraju široke mogućnosti radničkoj klasi i drugim radnim slojevima da stvar svoga oslobođenja uzmu u sopstvene ruke.

Boreći se za transformaciju revolucionarnog etatizma u samoupravljačko društvo, Savez komunista Jugoslavije vrši reformu svoje delatnosti i reorganizaciju svoje strukture da bi kao u predrevolucionarnom periodu, u toku revolucije i posleratnoj obnovi i izgradnji zemlje, tako i u novim složenim i protivrečnim uslovima društvenog razvoja, ponovo potvrdio svoju avangardnu ulogu smelo napuštajući prevaziđene oblike i metode i gradeći nove kako bi dao nove impulse razvoju revolucionarne prakse.

U čitavoj svojoj pedesetogodišnjoj istoriji Savez komunista ispunjavao je i svoj internacionalistički dug prema međunarodnom radničkom pokretu. Naše shvatanje socijalističkog internacionalizma zasnivamo na sopstvenom demokratskom i samoupravljačkom razrešavanju međunacionalnih protivrečnosti i izgrađivanju jedinstva jugoslovenske socijalističke zajednice na bazi ekonomske, političke i kulturne ravnopravnosti svih naroda i narodnosti i njihove samoupravljačke solidarnosti. Mi se borimo da se na tim principima izgrađuju odnosi i među socijalističkim zemljama i u međunarodnom socijalističkom i progresivnim pokretima uopšte, duboko svesni da se praksom hegemonizma i ideološkog i političkog monopolizma ne može razvijati socijalizam kao svetski proces, jer su oni potpuno tuđi samoj prirodi novih socijalističkih društvenih odnosa među ljudima i narodima. Na tim istim principima zasniva se i naša politika aktivne i miroljubive koegzistencije čiji je cilj da današnji odnos u međunarodnoj zajednici, koji je dovode na ivicu ratne katastrofe, zameni novim, koji će otkloniti strahovanja i pružiti više mogućnosti za razrešavanje teških protivrečnosti i dilema današnjeg čovečanstva i otvoriti vedrije perspektive budućnosti.

Borba za socijalizam u sadašnjem trenutku odvija se u složenim unutrašnjim i teškim međunarodnim uslovima. Demokratski samoupravni socijalizam, pa i državni i nacionalni integritet i suverenitet naroda ugroženi su od imperijalizma i od birokratsko-etatističkog hegemonizma koji, na žalost, ponovo oživljava u nekim socijalističkim zemljama, što je na tako grub način pokazala intervencija u Čehoslovačkoj.

Osnovni zadatak komunista u Armiji u tim uslovima je, svakako, jačanje njene odbrambene moći i celokupnog sistema opštenarodne odbrane, a da bi se to postiglo, potrebno je, pored visokih stručnih znanja i modernizacije naše armije, i razvijanje samoupravljačke socijalističke svesti i onog stvaralačkog antidogmatskog načina mišljenja kojim se odlikovala naša partija u svim najslavnijim periodima svoje istorije. Taj način mišljenja treba duboko ukoreniti i u našu savremenu vojnu misao. Stalnim radom na ostvarenju ovih zadataka daćemo svoj doprinos IX kongresu Saveza komunista i novom razdoblju u životu našeg saveza koji će on otvoriti.

Složene zadatke koji stoje pred nama izvršavaćemo sa više entuzijazma ako budemo uvek imali pred očima revolucionarni karakter naše partije, o kome je drug Tito pisao:

„Stvorena na osnovama nauke velikih proleterskih mislilaca Marksa i Engelsa, Komunistička partija Jugoslavije smjelo je pošla putem avangarde radničke klase, putem revolucionarne borbe za ostvarenje svoje historijske misije organizatora i predvodnika u svakodnevним borbama za prava radničke klase, za nacionalna prava i ravnopravnost svih naroda Jugoslavije — svoje misije organizatora i predvodnika u odlučujućoj borbi za ostvarenje boljeg i pravednijeg društvenog sistema, socijalizma...

... U tome je značaj dosadašnjih napora Saveza komunista Jugoslavije i mi se možemo zaista s ponosom osvrnuti na slavni revolucionarni put Komunističke partije Jugoslavije i kazati i pokazati svakom da smo uvijek visoko nosili zastavu Marksa, Engelsa i Lenjina”.

Potpukovnik
Milivoj OREB

TITO — HUMANIST I REVOLUCIONAR

Postoje ličnosti koje u prelomnim epohama istorije svoga naroda i revolucionarne borbe daju fizionomiju pokretu, nalaze i na najbolji način razrešavaju društvene protivurečnosti i tako postaju velike i stvarne vođe naroda, partije i revolucionarnog pokreta. — Takva je ličnost Josip Broz Tito. Zato se s pravom ova naša revolucionarna epoha pripreme, izvođenja i ostvarenja socijalističke revolucije naziva Titovom epohom borbe i stvaralaštva masa u realizaciji najhumanijih ciljeva socijalizma.

Titova revolucionarnost i humanizam nalaze se u konstantnom jedinstvu svoga ispoljavanja. Revolucionar se bori za nove društvene odnose — bez eksploatacije i bespravlja, odnose u kojima će čovek zablistati radom i umom, postajući gospodar zakona prirode i društvenih uslova, gospodar svoje, ljudske egzistencije. U tome se ispoljava stvarni i realni Marksov humanizam, pa je zato revolucionar humanist, koji voli ljude, bori se protiv svega što sputava čovekovu ljudsku afirmaciju i sebe posvećuje ostvarenju čovečnog čoveka, za ciljeve klase, partije i svoga naroda. Svojstvo Titove revolucionarnosti jeste stalna borba da se ostvare društveni i ekonomski uslovi u kojima će čovek stvaralac moći u zajednici s drugim ravnopravnim pojedincima humanizirati sebe i društvenu zajednicu. Sebe je posvetio borbi za stvaranje socijalističkog humaniziranog društva. On kao revolucionar uvek gleda napred, stimuliše progres i angažuje se do kraja u realizaciji humanih etičkih poruka socijalizma.

U svim domenima i etapama naše socijalističke revolucije Tito je ispoljavao veru u snagu čoveka, u njegovu moć da izvrši revolucionarni preobražaj starog jugoslovenskog buržoaskog u novo socijalističko društvo. Ta vera ga nije napuštala ni u najtežim danima savremene istorije jugoslovenskih naroda i narodnosti. Vera u snagu i saznanje radnog čoveka dominira Titovom ličnošću i danas. To je vidljivo iz svake njegove reči i dela. Sledeći Titove reči i dela radni čovek je spreman da pokaže svoju proizvođačku i samoupravljačku moć, kao što je to dokazivao angažovanjem u revolucionarnoj borbi.

Tito ne veruje u nadljude već u čoveka „koji zna da okupi ljude i da učini da oni zajedno s njim slijede interese naroda” (Govori i članci, knj. XIII, str. 42).

Naši narodi sa Komunističkom partijom i Titom na čelu pokazali su da i mali narodi mogu biti veliki kad shvate trenutak borbe za slobodu i bolji život. Oni su u sebi stvorili vođu kakav je Tito. Kreirajući sopstvenu istoriju, narod i Tito postajali su veliki u jedinstvenom revolucionarnom procesu za ostvarenje socijalizma. Još jednom je istorija pokazala da i mali narodi mogu da stvaraju velika dela, da iz njihovih redova mogu izrastati velike vođe koji po ulozi u društvu postaju svetske ličnosti. U revoluciji i danas u izgradnji samoupravnog društva naši narodi dokazuju svoju veličinu i progresivnost. U nedrima naroda i Partije izrasla je Titova ličnost, a sa njom su rasli i narodi i Partija, kroz izvršavanje revolucionarno-humanističkih epohalnih zadataka.

I

Dolaskom na čelo Partije, a i pre toga, Tito se angažovao da jugoslovenski radnički pokret i ne samo on, bude nosilac novog pogleda na svet, da izražava interese radničke klase, da se bori za društvo u kome će biti moguće ostvarenje najhumanijih ljudskih ideala. Kao marksist, revolucionar i humanist borio se protiv nacionalne, socijalne i ekonomske neravnopravnosti i eksploatacije — protiv društvenih uslova u kojima je ponižavan čovek koji je sveden na sredstvo u rukama kapitaliste za ostvarenje profita kao osnovnog cilja. Shvatio je istorijsku datost vremena i nije žalio napore i revolucionarne energije u stvaranju realne društvene snage koja će moći da organizuje borbu i povede radne mase u rušenju nehumanih uslova ljudske egzistencije. Bilo je jasno da se to moglo ostvariti samo razvijanjem svesti o stvarnim interesima radničke klase, organizovanom borbom, snažnom i monolitnom avangardom — Komunističkom partijom kao predvodnikom. Podizanje svesti radničke klase naše zemlje i ukazivanje na njenu moć, na mesto i ulogu u društvu — bio je jedan od osnovnih zadataka komunista, na koji je stalno ukazivao Josip Broz.

Samo partija koja je postala idejno-politička i etičko-humanistička avangarda radničke klase Jugoslavije mogla je da povede naše narode ka ostvarenju etičko-humanih ciljeva i revolucionarnih zadataka. Titu je bilo jasno da frakcijske borbe razjedaju jedinstvo Partije i čine je nesposobnom da se stavi na čelo radnih masa i usmerava njihovu revolucionarnu delatnost. Zato je učinio sve da ozdravi Partiju i zasnuje istinske komunističke odnose unutar nje. On je unutar Partije razvio drugarske odnose i nije žalio truda da stvori jedinstvenu revolucionarnu snagu koja će moći da stoji na čelu radničke klase i svih ugnjetenih i obespravljenih u njihovoj borbi za nove društveno-ekonomske odnose. Bilo je čudno da do dolaska Tita za generalnog sekretara partija koja je sebi stavila u zadatak da se bori za takve humano-etičke i političke ciljeve kao

što su oslobođenje društva od eksploatacije i dehumanizacije u sopstvenim redovima nije bila izgradila odgovarajuće unutarpartijske odnose. Tito je zato morao da uloži dosta napora da povрати izgubljeno poverenje članstva u rukovodstvo Partije, da razvije odnose drugarstva, ravnopravnosti u kritici, iskrenost i međusobno poštovanje i uvažavanje. Bez takvih odnosa Partija ne bi bila sposobna da povede radne mase u revolucionarnu borbu za svrgavanje buržoazije.

Još 1939. godine, posle odnošenja krupne pobede nad frakcionasišima, Tito se bori protiv pojava koje nisu svojstvene komunistima, ističući da „karijeristima i nezdravim ambicijama nema mjesta u Komunističkoj partiji“¹. U referatu na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ, koja je održana u Zagrebu od 19. do 23. oktobra 1940, na kojoj je došlo do izražaja ostvareno idejno-političko i akciono jedinstvo i manifestacija izgrađenih komunističko-humanističkih odnosa u Partiji — zalagao se za još humanije odnose između drugova unutarpartijskih foruma, između nižih i viših foruma. Posebno je insistirao na novim odnosima između rukovodstva i članstva Partije, koji ne smeju „da budu komandantski, ne smije se postupati administrativno, već drugarski ukazivati drugovima na grješke ili im strpljivo objašnjavati stvari...“². Briga za ljude bila je stalno prisutna moralna osobina u revolucionarnoj aktivnosti Tita. Uspeo je da zasnuje odnose svestrane brige za ljude i tražio da se učini sve kako bi se dobri ljudi i revolucionari sačuvala za Partiju i borbu, da se zdravo članstvo odvoji od frakcionasa, da se ljudima pomogne u ispravljanju grešaka ako se nisu ogrešili o fundamentalna programska i statutarna načela itd. Savetuje da se ima strpljenja u vaspitanju ljudi i da treba nastojati da se ljudi uče na sopstvenim i tuđim greškama. I u ovim Titovim mislima i nastojanjima izbija vera u ljude, u mogućnost da se poprave i postanu iskreni i pravi revolucionarni borci.

Bez drugarskih odnosa u samoj Partiji nije se moglo razviti ni poverenje. Sa tih pozicija pošao je Tito i insistirao da se izgrade pravi komunistički odnosi. On je govorio da je za komunističku partiju vrlo važno „kakvi su odnosi među drugovima“, jer, od tih „odnosa mnogo zavisi uspjeh rada partije“³. S obzirom na stanje u Partiji, a posebno u rukovodstvima, zalaže se da se među rukovodećim drugovima razviju novi odnosi i isticao je da „ako među drugovima, osobito rukovodiocima, nema onog toplog drugarstva koje treba da nas veže u zajedničkoj borbi za zajedničke ciljeve, onda će stradati uspjeh te borbe, jer ne može biti da neko mrzi svoga druga, a da on u isto vrijeme iskreno voli stvar za koju se bori,“ i iz toga izvlači zaključak da nedrugarstvo, neprincipijelnost i nepoverenje „nisu svojstva komunista“⁴.

Posebnu pažnju pokazivao je u čuvanju partijskih kadrova od nasrtaja policije i provokatora. Tražio je strogu konspiraciju i ču-

¹ Tito: *Briga o kadrovima*, »Proleter«, maj 1939.

² Materijal sa Pete zemaljske konferencije KPJ, »Komunist« br. 1, 1949. str. 93—94.

³ Isto.

⁴ Isto.

vanje partijskih tajni i redova. Uvek je naglašavao da životi komuniste ne pripadaju samo njima, već radničkoj klasi i narodu.

Organizuje svestranu pomoć drugovima po zatvorima buržoaske Jugoslavije. Formiraju se logorski i zatvorski odbori koji drugovima doturaju potrebnu literaturu, partijske direktive, obaveštenja, pomoć u hrani i drugim potrebama. To je bilo od značaja kao humanistička briga i moralna podrška kadrovima koji su držanjem pred klasnim neprijateljem branili interese Partije i radničke klase. Ta stalna veza imala je snažan uticaj na shvatanje drugova da su prisutni u Partiji i radničkom pokretu, da shvate svoje mesto i ulogu s obzirom na uslove u koje su stavljeni. Razvilo se osećanje da nisu sami, da su ostali deo partije i revolucionarnog radničkog pokreta.

Josip Broz traži da svi članovi Partije rade na izgradnji i oblikovanju svog komunističkog lika, da se svestrano angažuju na sticanju opštih i političko-teorijskih znanja, da radom i ponašanjem steknu moralno-politički autoritet, da se osposobe da sa više poznavanja stvari mogu ostvarivati rukovodeću i usmeravajuću ulogu borbe radničke klase. Titov humanizam ogledao se i stalnoj brizi za sticanje novih saznanja, a time obogaćivanje ljudske ličnosti i moralno-političkih svojstava komuniste — revolucionara. Tako je izgrađivao snažnu partiju i organizaciju radnih masa, koja je u svojim redovima stvorila obrasce odnosa u društvu posle pobeде revolucije.

Svestan činjenice da je samo za tri godine revolucionarnog rada — od 1937. do 1940. — uneo novi život u Partiju, da je postala idejno-politički jedinstvena i organizaciono osposobljena da može sa uspehom ostvariti proklamovane revolucionarno-humane i etičke vrednosne ciljeve, Tito nam upućuje proročanske reči na završetku rada Pete zemaljske konferencije KPJ: „Drugovi, pred nama su odlučujući dani. Naprijed sada u konačnu borbu! Iduću konferenciju moramo održati u oslobođenoj zemlji, oslobođenoj od tuđina i kapitalista.”

II

Pod Titovim rukovodstvom u proleterski humanizam naša revolucija unela je novi kvalitet u ostvarenju i afirmaciji čovečnosti kojima su težile ranije generacije boraca za slobodu i lepši i bolji život. Revolucija je rasplamsala sve humane i moralne osobine koje su bile skrivene u čoveku, a koje je gušio i deformisao kapitalizam. Ona je omogućila da se najplemenitija ljudska svojstva ispolje u borbi, da se razviju i obogate novim vrednostima druželjublje, spremnost na žrtvovanje za dobro ljudi i slobodu zemlje, pružanje pomoći drugima kada im je najpotrebnija, na podnošenje teškoća radi ostvarenja boljih i humanijih uslova življenja, poštenje, ne-sebičnost, hrabrost u borbi i kazivanju istine, iskrenost, skromnost, kolektivnost i mnoge druge osobine.

Tito je ličnim primerom dokazivao mogućnost humanosti i moralne lepote u odnosu prema čoveku. Pri izvođenju vojnih operacija tražio je da se uvek vodi računa o čoveku, da se sa što manje žrtava postižu veći rezultati. Osnovno je pravilo „za svakog starešinu da dobivene zadatke izvršava bez žrtava, odnosno sa minimalnim žrtvama”. Veština komandovanja i vođenja trupa u ratu sastoji se u tome da se zadaci izvrše „u potpunosti i sa manje žrtava”.⁵ Kritikovao je nepromišljenu hrabrost i zahtevao strogu zabranu rukovodećim drugovima da se ne igraju „svojim životima, koji su danas više nego ikada potrebni Partiji i nama”⁶. Sa pravom je ukazivao da su naši narodi pošli u borbu „baš zbog toga što vole život”⁷, odbacujući time tvrdnje o nekom fatalističkom gledanju čoveka i necenjenju sopstvenog života. To je vidljivo i iz njegovog naređenja Devetoj dalmatinskoj diviziji „Izbegavajte velike borbe i suviše žrtve”. To je ljubav komandanta prema svojim borcima, humanizam revolucionara i komuniste.

Posebnu brigu ispoljio je prema ranjenim borcima. Bitka za ranjenike na Neretvi bila je jedna od najhumanijih bitaka minolog rata. Tom prilikom se ispoljio Titov humanizam — učiniti sve da se ranjenici spase od fašističkog uništavanja, pa makar se nešto i izgubilo u brzini realizacije operativnih zamisli. „Mi smo preduzimali sve što je bilo moguće da ih zaštitimo. Naši borci nikad zbog toga nisu negodovali. To je za nas bio značajan moralni faktor.”⁸

Ali pored bitke za ranjenike u isto vrijeme vođena je borba i za zaštitu naroda koji se povlačio zajedno sa svojom vojskom. Borba je vođena „za narod, za ljude. Sa nama su tada krenule desetine hiljada ljudi iz Korduna, Like, Banije i Bosanske Krajine”.⁹

Titov humanizam se ogledao i u razvijanju međusobnog poverenja kod boraca i jedinica, u afirmaciji najpozitivnijih tekovina zajedničke borbe naših naroda radi jačanja bratstva i jedinstva, u iskazivanju poverenja ljudima dajući im odgovorne revolucionarne zadatke, u stavljanju boraca u uslove da razviju ljudske sposobnosti i u praksi borbe pokažu ljudske vrednosti, u potvrđivanju moralnih i revolucionarnih osobina itd. U svim tim odnosima Titova ličnost je zračila primerom i tako još više potencirala razvijanje najhumanijih odnosa u tako teškom i slavnom trenutku istorije naših naroda.

U Centralnom komitetu naše partije u Vrhovnom štabu NOV i POJ stvorio je klimu za ispoljavanje drugarstva i humanih međusobnih odnosa. U pismima i izveštajima nalazimo divne primere humanizma i drugarske pažnje. Obaveštavajući o pripremama neprijatelja za ofanzivu, Svetozar Vukmanović Tempo piše drugarsko, toplo pismo Vrhovnom štabu i drugu Titu: „Nemoj, Tito, da potceniš te stvari. Još jedamput te molim da paziš na sebe”, a zatim nastavlja „ja vrlo dobro znam da ova ofanziva (druga neprijateljska — MM) nama neće mnogo da naškodi. Pred očima imam samo to da

⁵ Zbornik NOR, t. II, 7, str. 277—278.

⁶ Pismo CK KPH od 19. 4. 1942. IRPJ 1666/IV, ld-13 (42) 36.

⁷ Govori i članci, tom II, str. 327.

⁸ Predgovor knjizi »Neretva« knj. 1, str. 8, izd. VIZ — 1965.

⁹ »Borba« od 4. 11. 1965, str. 7.

nas neprijatelj ne udari na najosetljivijem mestu, to jest, da se tebi i vama što desi".¹⁰

Od mnogobrojnih pisama i izveštaja Moše Pijade navodimo delimično samo dva. Obaveštavajući o stanju u Crnoj Gori, obraća se drugu Titu rečima „Sa mog ličnog stanovišta — koje naravno nema važnosti — žao mi je da ću toliko vremena biti odvojen od vas... dan je ispunjen, radim u štabu, a noću na terenu, nije mi dosadno, ali mi vi ipak nedostajete”, pa zaključuje „Zanima me kako živite... kako se hranite”.¹¹ U drugom pismu čitamo „Ako dođeš u Pivu običiću te ili obiđi nas, bojim se da ćeš daleko odmaći pa mi je teško da nisam sa vama”. Drug Tito je posebno brinuo o Vladimiru Nazoru. Prema pesniku je ispoljavao poštovanje i drugarsku pažnju. O tome je Nazor pisao: „Tito mi je poslao na dar poveći broj jabuka, što mi se u ustima same rastapaju i tri kutije vitamina. Hoće svakako da se u Gazvi konačno izlečim”.¹²

U opštoj krizi humanizma, izazvanoj buržoaskom dehumanizacijom čoveka i društva i fašističkim zločinima, naša revolucija je bila snaga koja je razrešavala društvene protivrečnosti i istovremeno afirmisala humanistički smisao borbe za novo društvo i novog čoveka koji se rađao u vatri revolucionarnog rata. Partija i Tito unosili su novi duh odnosa među ljude, vraćali čoveku moć i samopouzdanje, jačali veru u čovečno i mogućnosti humanijeg življenja. Od boraca partizana je tražio da budu humani i prema zarobljenom neprijatelju. Zato je i naredbu izdao u tom smislu: „Zabranjuje se maltretiranje, prebijanje ili bilo kakvo ispoljavanje lične mržnje prema zarobljenicima koji padaju u naše ruke”.¹³

Drug Tito se uvek interesuje i traži od štabova i organa narodnooslobodilačke vlasti da vode računa o smeštaju, odmoru i ishrani boraca i nezi ranjenika. Postavlja zadatak da vojni i politički organi, partijska rukovodstva i organi revolucionarne vlasti na vreme pronalaze izvore snabdevanja i pokažu maksimalnu samoinicijativu i partizansku upornost. Stalno je isticao da se borba vodi za ljude i baš zato mora imati humani karakter i borcima omogućiti da ratne teškoće ublažuju međusobnom pomoći i drugarskom pažnjom. Postavlja zadatke da se učini sve u pomoći stanovništvu sela koje je neprijatelj opljačkao i popalio. Tako je NOV pružala nesebičnu pomoć ljudima na oslobođenoj i poluoslobođenoj teritoriji čak i onda kada ni sama nije imala dovoljno hrane. Narod i njegova vojska sve su delili i zadovoljstva pobeđe i gorčinu trenutnih poraza, i zlo i dobro, i hranu i teškoće gladi itd. Kroz zajednički napor ostvarivano je monolitno jedinstvo boraca i naroda, razvijen je kvalitativno novi odnos između naroda i vojske. Mnoge borbe su vođene za zaštitu naroda i njegove imovine, ali je i stanovništvo činilo sve da sačuva ranjene borce, noseći ih po dubokom snegu

¹⁰ Pismo od 15. I 1942. IRPJ 590 (V, 3—1 642, 14).

¹¹ Pismo od 11. 3. 1942. IRPJ 4306 (III, 8—3 42) 108.

¹² V. Nazor: »S partizanima«, knj. 1, str. 95.

¹³ Zbornik dokumenata NOR, t. I, 2, str. 223—224.

bez hrane i odmora. Tako se i desilo da su „seljaci u Bosni jeli koprive a hljeb davali svojim vojnicima.”¹⁴

Tito se zalagao za moralnu čistotu i humanizam boraca. Bio je veoma oštar u zahtevima da se kritikuju greške rukovodstava i pojedinaца, ali je savetovao da se u tome bude principijelan i odmeren. Nije dozvoljavao da se na bilo koji način obezvređuje partizansko ime — moralni, revolucionarni, humani i borbeni lik. Revoluciju mogu nositi samo odani, humani i moralno poštени ljudi. U razgovoru sa predstavnicima Hrvatske na Drugom zasedanju AVNOJ-a je to i rekao „ne trebamo nepoštenih pa makar nam i koristili.”¹⁵

Nije žalio truda u osposobljavanju i podizanju mladih perspektivnih i hrabrih boraca. U uzdizanju kadrova pokazao je revolucionarnu smelost. Stalno traži da se na rukovodeća mesta uvlače novi, mlađi ljudi, koji se pokazuju i u ovim časovima odani, hrabri i disciplinovani.¹⁶ Pred partijska i vojna rukovodstva postavlja da se mladim borcima, članovima Skoja i omladincima stvore uslovi u kojima mogu slobodno i svestrano da u praksi pokažu kvalitete i sposobnosti.

Drugu Titu teško je padao međusobni pokolj naših naroda i narodnosti koji je delo okupatora i domaćih izdajnika. Ulagao je svu svoju revolucionarnu energiju i usmeravao delatnost Partije i boraca revolucije da se bratoubilačka borba spreči i kroz oslobodilački rat stvori čvrsto i monolitno bratstvo i jedinstvo naših naroda i narodnosti. Već na majskom savetovanju 1941. godine u Zagrebu postavljeni su zadaci jačanja bratstva i jedinstva i ostvarenje marksističke nacionalne politike u Jugoslaviji. Pravičlan marksiistički, revolucionarni i humanistički stav o nacionalnom pitanju došao je do izražaja početkom oružane borbe. Svaki borac protiv okupatora i njegovih saradnika istovremeno se borio i za nove odnose među jugoslovenskim narodima. Sprečavanje bratoubilačke borbe bio je humanistički zahtev da se sačuvaju ljudi od međusobnog uništavanja i da se borba usmeri ka eliminisanju društvenistorijskih uzroka koji su doveli do brze kapitulacije zemlje i razvoja buržoaskog nacionalizma i šovinizma. To je bio humanistički čin, a u njemu je Tito utkao sebe, svoju revolucionarnu energiju i humanističku viziju sveta za koji se bori. On je uvek podvlačio da je narodnooslobodilačka borba neraskidivo povezana sa rešenjem nacionalnog pitanja, jer „Zastava Narodnooslobodilačke borbe protiv okupatora, koju je podigla Komunistička partija Jugoslavije 1941. godine, jeste u isto vrijeme i zastava borbe za nacionalnu slobodu i ravnopravnost svakog naroda posebiце.”¹⁷ Zato je bio i ostao stegonoša borbe za nacionalnu nezavisnost, ravnopravnost i jedinstvo jugoslovenske socijalističke zajednice.

Internacionalizam naše revolucije i Partije dolazio je do izražaja u toku rata i revolucije zahvaljujući i ličnosti druga Tita. Ra-

¹⁴ Tito »Govori i članci«, str. 14.

¹⁵ Zbornik dokumenata NOR-a t. II, 11, str. 453.

¹⁶ Pismo Radi Končaru od 12. IX 1941. — IRPJ 1777/I 3—3 (41) 34.

¹⁷ J. B. Tito: »Govori i članci«, knj. 1, str. 174.

dio je na formiranju jedinica drugih naroda na našoj teritoriji i pružao pomoć pokretima u Bugarskoj, Albaniji, Italiji, Mađarskoj, Rumuniji i Grčkoj. Internacionalizam se manifestovao i u stalnoj borbi za ostvarenje konačne pobjede nad fašizmom i izdajnicima zemlje, za odbranu prve socijalističke zemlje — Sovjetskog Saveza.

Pod Titovim rukovodstvom i angažovanjem Partije u našoj revoluciji stvoren je „tip novog čovjeka”,¹⁸ koji će nakon oslobođenja zemlje razviti stvaralačku energiju kako bi stvorio potrebne materijalne i društvene uslove za razvoj socijalističkog humanizma.

III

Titov humanizam i revolucionarnost doživeli su još širu afirmaciju u oslobođenoj zemlji. U najtežim uslovima razorenosti zemlje, oskudice i siromaštva na svakom mestu podvlači da „gradimo socijalizam za čovjeka, i zbog toga što ga gradimo za čovjeka, za ljude mora imati humani karakter.”¹⁹ Nikada nije zaboravljao da istakne da naše bogatstvo nisu samo fabrike i putevi već da je „naše najveće bogatstvo čovjek, novi čovjek, socijalistički čovjek, koga treba izgrađivati.”²⁰ U čitavoj revolucionarnoj delatnosti posle rata ukazuje da čovek mora ostati prva briga.

Zbog toga se Tito bori protiv svih pojava unižavanja i iskorišćavanja čoveka, pojava nebrige i zapostavljanje stvaranja materijalnih i socijalnih uslova za čovekovo humano i samoupravno oblikovanje. Oštro kritikuje sve one koji tobože u ime viših ciljeva socijalizma zaboravljaju na čoveka. Energično se bori protiv birokratskog odnosa prema ljudima i svih pojava obezvređivanja snage i moći samoupravljača. Tito traži da se privuče svaki pojedinac „u procesu upravljanja i odlučivanja”, da mu se daju „maksimalne mogućnosti da sam vidi rezultate svoga rada, da ih cjeni i mjeri”, jer to znači „učiniti od njega ekonomski i društveno slobodnog i nezavisnog čovjeka koji živi od svoga rada, oslobođen svakog tutorstva i posljednjih ostataka najamnine.”²¹ Prilikom rada na novom Ustavu tražio je da polazna tačka u njemu „treba da bude čovjek, kao proizvođač i upravljač”.²²

Tito je stalno sa narodom, osluškuje glas masa i nastoji da na najbolji način izrazi i ostvari interes radničke klase i radnog naroda. Prekoreva one koji se odvajaju od masa i misle da sve znaju i sve mogu sami da rešavaju donošenjem zakona. Onaj „ko sebi utvara da je kadar stalno učiti narod, a sam ne učiti od naroda, taj nije rukovodilac, a najmanje socijalistički rukovodilac”²³, govorio je Tito. Traži od komunista da neprekidno budu s narodom, da u stavovima izražavaju interese radnika i da se bore za njihovu realizaciju u praksi samoupravnog društva. Komunisti ne smeju

¹⁸ J. B. Tito »Govori i članci«, knj. VI, str. 45.

¹⁹ Isto, knj. VI, str. 22.

²⁰ Društvena uloga SKJ, str. 32. izd. »Kulture«, Bgd. 1960.

²¹ J. B. Tito: »Govori i članci«, knj. XV, str. 184.

²² Isto, knj. XVI, str. 114.

²³ Isto, knj. V, str. 40.

žaliti truda u borbi da oslobode društvo od birokratizma i drugih deformacija koje se javljaju ili budu javljale u našoj socijalističkoj zajednici.

Polazeći od Marksovog humanizma, dalje ga razvija i bogati novim vrednostima stvorenim u jugoslovenskoj praksi samoupravnog socijalizma. Tito se do kraja angažuje u uništenju svih pojava izrabljivanja, bori se protiv etatističkih stega i malograđanskih pojava koje prate naš dinamički socijalistički razvitak. Tito je realni humanist, zalaže se rečima i delima za ono što se može ostvariti, svestan da svaka demagogija i nerealna obećanja mogu imati negativne posledice na poverenje ljudi u rukovodioce, u Savez komunista i put socijalističkog razvoja. Treba govoriti samo ono što se može ostvariti u bliskoj budućnosti, ali ne zanemariti ni otvaranje perspektive za budućnost.

Pred narodom, Partijom i radničkom klasom ne treba ništa kriti, valja iznositi i teškoće, ali istovremeno i predlagati mere kako da se najbrže i sa manje napora prebrode. Tito oštro kritikuje nerealne privredne i proizvodne planove. Biti realan u ocenjivanju sopstvene vrednosti, odgovoran za svaku izgovorenu reč iza kojih moraju da stoje dela, stalno pratiti društveni razvoj i saznavati potrebe naroda i u tom pravcu ulagati napore da se one prema datim mogućnostima ostvare — to su zahtevi koje Tito postavlja sebi i svim komunistima i drugovima koji se nalaze na rukovodećim mestima.

Posebno pred komuniste postavlja zadatak da izgrade sebe kao humaniste. On je govorio „treba znati ući u lični život svakog čoveka i razumjeti njegove teškoće, jer je svaki čovek čitav svet za sebe, biće koje ima i veselih i žalosnih trenutaka u životu”, i nastavlja „nije zato potrebno biti neki psiholog: dovoljno je biti čovek imati srca i osećaj za ljude”. Zaključujući ovu misao, kaže „Mi nijesmo, neki Samarićani; ali, mi smo komunisti, a komunisti moraju u prvom redu biti humanisti.”²⁴

Poverenje u radničku klasu i radne ljude da su sposobni da ostvare ciljeve socijalističkog samoupravnog društva jeste Titova ideja vodilja. Stvaralačka snaga radnih ljudi je neophodan i nezamenljiv pokretač u ostvarenju bogatijeg društva. Upravo zato treba učiniti sve da postanu stvarni nosioci socijalnog progressa, graditelji i stvaraoci ekonomskih i socijalnih preduslova humanijeg življenja. Stoga je neophodno da radni čovek bude zainteresovan, osposobljen i slobodan u odlučivanju o višku rada koji je stvorio u procesu proizvodnje u zajednici sa drugim radnim ljudima u radnoj jedinici i organizaciji. Taj materijalni interes sjedinjen sa samoupravnom moći, društvenim ugledom i saznanjem je materijalna snaga koja jedino može da ubrzava ritam čitavog društvenog razvoja.

Radnim ljudima treba omogućiti da sami uređuju međusobne odnose na humanim osnovama da kroz rad i samoupravljanje humaniziraju sebe, učine rad životnom potrebom čoveka, da se u samoupravnoj praksi potvrđuju kao sposobni proizvođači i samo-

²⁴ J. B. Tito: »Govori i članci«, knj. XIII, str. 397.

upravljajući — kao jedinstvene socijalističke ličnosti. Nije više potrebno da Savez komunista vlada u ime radničke klase, jer je ona osposobljena da sama upravlja društvom, uz idejno usmeravajuću ulogu SK.

Jugoslovenska praksa samoupravnog socijalizma je dokazala da je Titova humanistička vizija o socijalizmu bila realna i revolucionarna. Radni ljudi su kroz samoupravljanje ispoljili radnu energiju, samoinicijativu i stvaralaštvo u organizovanju proizvodnje i društvenog života u radnoj zajednici. Tim putem se najbolje i najbrže ostvaruje i oslobođenje rada i čoveka — taj humanistički i socijalno-etički zahtev o kome su pisali Marks, Engels i Lenjin kao i na hiljade drugih revolucionara.

Po humanizmu i revolucionarnosti Tito je poznata i priznata ličnost savremenog sveta. Ukazujući na bitne interese ljudi i naroda u svetu i angažujući se za njihovo ostvarenje, on postaje pripadnik svih snaga koje se bore za mir i progres. Tito se nalazi u prvim redovima miroljubivih i revolucionarnih snaga u svetu. Njegove osude nasilja, ugnjetavanja i agresije su reči slobodoljubivog čovečanstva, u njima se izražavaju opšti interesi ljudi i realnost sadašnje istorijske epohe. Nema danas većeg humanističkog zadatka od borbe za mir i socijalizam, jer je to jedini put da se spasi ljudsko društvo od sopstvenog samouništenja.

Proslavljajući Titov rođendan i pedesetogodišnjicu osnivanja i revolucionarne aktivnosti naše partije, nama je bila dužnost da istaknemo humanizam dela i misli, da ih sledimo u interesu socijalizma i nas samih. Čitav njegov život to je put revolucionara komunista i humaniste. On je utkao sebe u našu prošlost, sadašnjost i budućnost. Dalje razvijanje njegovih dela i usvajanje humanističke orijentacije, rad na izgradnji još humanijih i bogatijih društvenih odnosa — to je naš dug prema Titu, Savezu komunista Jugoslavije i narodima naše zemlje.

Pukovnik u rez.
prof. *Milan M. MILADINOVIC*

O PRINCIPIMA I NAČINIMA BORBENIH DEJSTAVA U OPŠTENARODNOM ODBRAMBENOM RATU

U ovom broju „Vojnog dela” nastavljamo razgovor o koncepciji opštenarodne odbrane. U razgovoru učestvuju: general-potpukovnik Mile Čalović, general-majori Mirko Vranić, Ivica Miličević, Stevo Ilić i Vasilije Bošković, pukovnici Milisav Nikić, Janko Skendžić, Aleksandar Janić, Živko Blagojev, Miloš Palija i Mihajlo Vučinić i potpukovnik Ljubomir Blagojević.

Mihajlo VUČINIĆ

Kao što vam je poznato, u prošlom broju bilo je govora pretežno o društveno-političkim osnovama i sadržaju koncepcije. To je i razumljivo, jer smo tek počeli razgovor o koncepciji. Manje se govorilo o vojnim aspektima problema, a mi smo zainteresovani da se na stranicama časopisa upravo o tome razvije šira diskusija i polemika. U tom smislu bismo želeli da se sada govori o vidovima strategijskih dejstava (pretežno odbrani), o načinu upotrebe oružanih snaga i drugim aktuelnim pitanjima naše koncepcije.

Međutim, razgovor bismo mogli početi razmatranjem opštih zakona i tendencija u pripremanju i vođenju oružane borbe i rata uopšte i, posebno, naših specifičnih, jugoslovenskih uslova i zakonitosti.

Stevo ILIĆ

Svima nam je poznato da se oružana borba i rat ne odvijaju stihijno, već da u njima deluju određene zakonitosti. Nije sporna ni tvrdnja da lakše pobeđuje strana koja bolje spozna objektivne zakonitosti oružane borbe i rata i svoju delatnost uskladi sa njima. Međutim, teškoće nastaju kad pokušamo u praksi da primenimo ta načela i kriterije, jer se tada često zaboravljaju ili se nedovoljno naučno istražuju.

To se donekle odnosi i na neke diskusije u našoj vojnoj štampi o koncepciji naše odbrane. Zato je od teorijskog i praktičnog značaja da što bolje razlučimo šta našoj koncepciji imperativno nameću opšti uslovi, a šta naše posebne prilike.

Kao što je poznato, na oblike vojnog organizovanja jednovremeno utiče mnogo činilaca. Jedan od njih je naoružanje i ostala ratna tehnika i oprema.

Naoružanje savremenih armija omogućava da se u relativno kratkom vremenu podvrgnu udaru svi, ili gotovo svi, strategijski objekti protivnika (vojni, ekonomski, politički, demografski itd.). Izbrisana je granica između fronta i pozadine. Celokupna teritorija svake zemlje može biti odjednom izložena najraznovrsnijim udarima i dejstvima protivnika. Paralelno sa tim razvila se i potreba zaštite. Totalni napad nametnuo je drugoj strani potrebu za totalnom odbranom. Time je operativna armija, kao jedini faktor nacionalne odbrane, istorijski prevaziđena.

Elementi prevazilaženja armije kao jedinog i isključivog faktora u vođenju rata javljaju se posle prvog svetskog rata (izuzimajući narodne i seljačke ustanke kroz istoriju), kada je razvoj avijacije nametnuo potrebu organizovanja protivvazdušne i civilne zaštite radi odbrane iz vazduha. Taj proces se nastavlja u drugom svetskom ratu, a puni zamah poprima tek poslednjih petnaestak godina. Savremene armije, naročito nekih velikih zemalja, mogu da izvrše ne samo vatrene udare i da izazovu velika razaranja nuklearnim i klasičnim borbenim sredstvima na čitavoj dubini protivničke teritorije već mogu masovno da upotrebe helikopterske i avio-desante, diverzije itd., što, uz visok tempo nastupanja oklopnih i mehanizovanih jedinica sa fronta, predstavlja osnovnu karakteristiku borbenih dejstava. U takvim uslovima neminovno se pred sve zemlje, bez obzira na društveni sistem, nameće potreba da se organizuju i pripreme za takve uslove rata. Shvatanje da je odbrambeni rat moguće voditi samo operativnom armijom unapred vodi u neuspeh¹ ili, u najmanju ruku, uveliko umanjuje šansu na uspeh koji bi u drukčijim uslovima bio sasvim izvodljiv. *To predstavlja novu zakonitost, koju ne bi trebalo da prenebegava nijedna, a naročito mala zemlja.*

Time se može objasniti činjenica da razvijenije zemlje, a i sve zemlje Evrope bez izuzetka, organizuju oružane snage za dejstva na frontu i odbranu teritorije po dubini. Organizacijski su najčešće podeljene u tri osnovna dela: operativnu vojsku, teritorijalne snage i civilnu zaštitu (kojom rukovode organi civilne vlasti).

U Nemačkoj, na primer, pored operativne armije i civilne zaštite postoje teritorijalne jedinice, koje su organizovane u posebni (četvrti) vid oružanih snaga (koji je sada u fazi reorganizacije).

Francuska osim relativno male operativne armije, namenjene za dejstva na frontu, ima oko 130 pukova teritorijalne odbrane i brojne jedinice civilne zaštite. Treba naglasiti da od zapadnoevrop-

¹ To je potvrdio poslednji izraelsko-arapski rat, u kome se UAR orijentisala na to da sve zadatke rata izvršava samo operativnom armijom.

skih zemalja za sada samo francuska i švedska doktrina predviđaju dejstva teritorijalnih jedinica u vlastitoj pozadini i u privremeno okupiranim područjima. Za francuska gledanja karakteristično je zalaganje nekih autora da odnos — operativna armija, teritorijalna odbrana i civilna zaštita — treba da bude 1:3:4, što znači, da bi na svakih 100.000 vojnika operativne armije trebalo da bude 300.000 ljudi u teritorijalnoj odbrani, odnosno 400.000 u civilnoj zaštiti.

U Velikoj Britaniji su u drugom svetskom ratu jedinice teritorijalne odbrane, naročito PA jedinice i civilna zaštita, bile razvijenije nego u ma kojoj drugoj zemlji. Ta tradicija se nastavlja, pa jedinicama teritorijalne odbrane i civilne zaštite i sada posvećuju veliku pažnju.

Jedinice teritorijalne odbrane najrazvijenije su u Švedskoj i Švajcarskoj, a postoje i u Austriji, Grčkoj i Italiji.

Iz izloženog se može zaključiti da u Evropi gotovo nema zemlje koja se zanosi iluzijama da će odbranu i zadatke u ratu rešiti samo operativnom armijom. Svi shvataju, bez obzira da li to formalno priznaju ili ne, da neminovno i zakonito moraju da uključe šire narodne mase u ratne napore, što se odrazilo u razvijanju, pored operativne armije, jedinica teritorijalne odbrane i civilne zaštite. *Znači, to je opšta, zakonita pojava, o koju se niko ne može proizvoljno oglušavati, ako ne želi umanjiti vlastite odbrambene šanse.*

Mihajlo VUČINIĆ

Polazeći od društvenih uslova našeg samoupravnog sistema, kako se ta opšta vojno-tehnička zakonitost odražava i realizuje u našim uslovima?

Stevo ILIĆ

Rat koji bi nam eventualno bio nametnut vodio bi se ne samo po našoj već i po doktrini protivnika koja se zasniva na teoriji brzih i iznenadnih napada. Prema toj doktrini masovna dejstva oklopnih i mehanizovanih divizija na frontu pratiće jednovremeno VD i vrlo snažni vatreni udari i razaranja vojnih, ekonomskih, političkih i drugih centara po čitavoj dubini državne teritorije. Ocena generala Ljubičića da „mi očekujemo totalni napad, zato pripremamo totalnu odbranu“² najpotpunije sublimira tu istinu. Iz toga se može izvesti zaključak da ni u našem slučaju nije moguće zaštititi sve objekte i sačuvati integritet i nezavisnost naše zemlje dejstvima samo operativne armije. Da bi se to postiglo, nužno je pribеći uključivanju u što većoj meri naših radnih ljudi i čitave zajednice u sve forme otpora i vođenja oružane borbe. Za sada se to postiže kroz vrlo raznovrsne organizacijske oblike i jedinice u okviru teritorijalne odbrane i civilne zaštite, koje, kao što smo videli, postoje i u drugim zemljama.

² *Borba*, 1. mart 1969. godine.

Šta je to novo u našoj teritorijalnoj odbrani za razliku od drugih zemalja?

Stevo ILIĆ

Za razliku od ostalih zemalja kvalitativno nov sadržaj našoj koncepciji daje naše samoupravno socijalističko društvo a u vezi sa tim mogućnost masovnog učešća naroda u pripremama i odbrani zemlje.

Nijedan društveni sistem nije toliko pogodan za razvijanje raznovrsnih formi organizacije teritorijalnih jedinica (teritorijalne i partizanske čete, bataljoni, odredi, brigade, omladinski i radnički bataljoni, diverzantske grupe itd.) i civilne zaštite kao što je samoupravni socijalizam. U kapitalističkim zemljama teritorijalne jedinice se mobilišu i ostaju uglavnom brojno ograničene, a formiraju se i upotrebljavaju isključivo na osnovu inicijative centralnih vojnih organa. Po pravilu njihova upotreba se predviđa za dejstva u vlastitoj a ne i na teritoriji koju je okupirao protivnik. Za sada nemaju nikakve alternative za dejstva na svojoj teritoriji koju zauzme protivnik. Sudeći po dosadašnjim iskustvima teško je pretpostaviti da bi se otpor u pozadini protivnika mogao izvoditi bez učešća naj-revolucionarnijih društvenih snaga (iako to nije nemoguće) što predstavlja ostvarenje ne samo nacionalnih već i određenih revolucionarnih ciljeva. Sasvim je razumljivo da će se kapitalistički društveni sistem, suočen sa mogućnošću vlastite negacije, po pravilu preopredjeljivati za apstinenciju i okupaciju. U tome se ogleda klasna ograničenost kapitalističkog sistema.

U odnosu na uključivanje širokih narodnih masa u razne oblike organizovanja naroda za rat nije mnogo povoljnija situacija ni u zemljama administrativnog socijalizma. Tamo je prenaplaštena uloga operativne armije ne samo zbog funkcije odbrane spolja, već zbog toga što armija istovremeno predstavlja i značajan unutrašnji represivni društveni faktor (Kina). Svi oblici vojnog organizovanja su strogo centralizovani i u rukama najvišeg vojnog i državnog političkog birokratskog aparata, a samim tim u velikoj mjeri i otuđeni od naroda.

Sasvim je druga stvar kod nas u samoupravnom socijalizmu, koji po društvenoj biti i suštini pruža neuporedivo veće mogućnosti raznovrsnog vojnog organizovanja naroda — raznovrsnijeg nego ma koji društveni sistem u prošlosti i danas. Jedinice teritorijalne odbrane mogu biti u nas mnogobrojnije i raznovrsnije nego u ma kojoj drugoj zemlji. Teorijski mogu se izjednačiti gotovo sa celokupnim odraslim i za borbu sposobnim stanovništvom. Kao što nam je iz istorije poznato, na oblike vojnog organizovanja ne utiče samo naoružanje i tehnički napredak već i mnogi faktori, među kojima je najvažniji: uticaj društvenog sistema, jer on može da favorizuje

ili ograničava određene oblike vojnog organizovanja. Srednjevekovni riteri i najamničke armije nisu bili istorijski prevaziđeni samo zbog povećanja efikasnosti vatre do koje je došlo na osnovu usavršavanja puške i topa. Još odlučnije je delovao kapitalistički društveni sistem, koji je zatalasao široke narodne mase i uvođenjem opšte vojne obaveze stvorio društvene uslove za razvijanje nacionalnih armija, u kojima dolazi do novih oblika vojnog organizovanja i novog načina vođenja boja i bitke.

Držim da se i danas nalazimo u sličnoj (iako ne identičnoj) situaciji. Kapitalizam je uvođenjem opšte vojne obaveze stvorio društvene uslove za razvijanje nacionalnih armija, ali, očigledno, opšta vojna obaveza je uska i prevaziđena za uslove odbrane zemlje samoupravnog socijalizma. U našim uslovima neophodno je naoružati ceo narod. Stvaranjem nacionalnih armija u kapitalizmu ostvaren je nov kvalitet, a isto takav kvalitet predstavlja prelazak od nacionalnih armija na naoružani narod. Novi organizacijski oblici vojnog organizovanja naroda ne mogu nigde tako uspešno da se razvijaju kao u uslovima samoupravnog socijalizma, što najbolje pokazuje naša praksa. Kod nas svaka fabrika, opština, grad, pokrajina i republika razvija samostalno najraznovrsnije teritorijalne jedinice i ostale oblike otpora. Oni ih planiraju, opremaju, naoružavaju i rukovode njima u miru i ratu. Samim tim naš radni čovek sve više postaje osnovni subjekt narodne odbrane. On nema samo obaveze kao nekad već i prava koja kroz naš samoupravni socijalizam ispoljava u poslovima narodne odbrane na svim nivoima. Time je demokratski sadržaj našeg samoupravnog socijalizma postao još potpuniji, jer se uticaj radnih ljudi, društveno-političkih zajednica, naroda i narodnosti ne iscrpljuje samo u sferi društveno-političkog i ekonomskog života već se sve više prenosi u oblast narodne odbrane.

Tako smo došli do zaključka o uzajamnom uticaju i uslovljavanju našeg samoupravnog socijalizma i koncepcije opštenarodne odbrane. Doktrina opštenarodnog odbrambenog rata dala je našem samoupravnom socijalizmu još veći smisao i sadržaj, otvarajući istovremeno i nove perspektive za njegov razvoj.

Ranije je naglašeno da teritorijalnoj odbrani u našim uslovima mogućnost masovnog angažovanja naroda daje novi kvalitet. Oblici vojnog organizovanja naših naroda — operativna armija i teritorijalne jedinice — po sadržaju, širini, raznovrsnosti organizacije i masovnosti kvalitativno su drukčiji nego u ostalim zemljama Evrope. U tome je naša specifičnost. *To predstavlja posebnu zakonitost karakterističnu za doktrinu naše opštenarodne odbrane.*

Mihajlo VUČINIĆ

Naučno shvatanje pojma „naoružani narod” je od načelnog značaja za našu koncepciju. Šta podrazumevate pod tim pojmom?

Pod tim podrazumevam neizostavno postojanje: oružanih snaga (JNA i teritorijalne jedinice), civilne zaštite, ostalih faktora društva (društveno-političke zajednice, državni organi, privredne i društveno-političke organizacije itd.) i drugih oblika otpora.

To su u našim savremenim uslovima osnovni oblici „naoružanog naroda“, a oni predstavljaju osnovni sadržaj naše opštenarodne odbrane. Kad to kažem, mislim da to, pre svega, treba shvatiti kao proces. Ako se tako priđe problemu, neće biti zabune, jer je dobro poznato da čistih pojava i oblika u društvu nema, ili su vrlo retki. Navedene strukture i sadržaj naše narodne odbrane, shvaćene kao proces u kome su osim obaveza sadržana i prava radnih ljudi, nije i ne može biti ništa drugo nego svojevrsna etapa Marksove teorije „naoružanog naroda“. Pri tome je potrebno posebno naglasiti da oblici vojnog organizovanja i opšte zaštite: operativna armija, teritorijalne jedinice, civilna zaštita i ostali faktori društva i oblici otpora, predstavljaju dijalektičko jedinstvo. Te komponente sveopšteg otpora se međusobno dopunjavaju, a nipošto se ne mogu međusobno zameniti ili isključiti. Svaka od navedenih struktura ima nezamenljivu ulogu i sasvim određeno mesto, a sve skupa čine harmoničnu celinu. To je najopštija i globalna karakteristika u odnosima između pojedinih struktura „naoružanog naroda“ u našim uslovima. U tim okvirima i u interesu celine treba da se razrešavaju suprotnosti koje objektivno postoje, a koje neizostavno nameće život.³

O potrebi postojanja dobro opremljene JNA najrečitije govori sadašnja međunarodna situacija. Potencijalni agresori raspolažu moderno opremljenim oružanim snagama, koje se mogu trenutno ili u vrlo kratkom roku staviti u dejstvo, pa je neophodno da imamo isto tako dobro organizovanu i naoružanu operativnu armiju, koja može trenutno da stupi u dejstvo i stvori potrebno vreme i uslove celoj zemlji za prelazak na ratne uslove. Te snage će i kasnije dejstvovati na najtežim i najvažnijim pravcima i područjima. Zbog toga se ne može dovoditi u pitanje potreba postojanja dobro organizovane i moderno opremljene operativne armije.

Teritorijalne jedinice su, kao i operativna armija, nezamenljive u našim uslovima, jer obezbeđuju dejstva u vlastitoj i pozadini protivnika. *U određenoj fazi i uslovima one mogu biti i dominantan faktor u oružanoj borbi, što samo po sebi ukazuje na njihovo mesto i značaj.*

Kao što je poznato, društveno-političke i radne zajednice od opštine do republike planiraju, finansiraju, naoružavaju i rukovode teritorijalnim i partizanskim jedinicama. Na osnovu toga bi se moglo pretpostaviti da su te jedinice u većoj meri „socijalistički“ tip i obrazac vojnog organizovanja naroda nego operativna armija. Mislim da bi to bio pogrešan zaključak.

Najviši društveno-politički i državni organi našeg samoupravnog društva rukovode i ostvaruju neposredan društveni uticaj na

³ Na primer, suprotnost veličine materijalnih sredstava koja se odvajaju za operativnu armiju, teritorijalne jedinice ili civilnu zaštitu itd.

operativnu armiju, dok su za teritorijalne i partizanske jedinice odgovorni organi u opštinama, pokrajinama i republikama, koji na taj način ostvaruju još neposredniji uticaj na poslove narodne odbrane. Istina, društveni sadržaj našeg samoupravnog socijalizma je time postao još bogatiji, jer se samoupravljanju na ekonomskom, društvenom i političkom području pridružuje samoupravljanje i na vojnom planu na svim nivoima — od opštine do federacije. U tom smislu to predstavlja i potpunije otvaranje procesa odumiranja funkcija države i u oblasti narodne odbrane. To je sve tačno, ali iz toga se nikako ne bi mogao izvoditi zaključak da teritorijalne i partizanske jedinice više odgovaraju našem društvenom sistemu nego operativna armija, a još manje da su one tip socijalističkog, a operativna armija birokratskog ili unitarističkog oblika vojnog organizovanju. Isto kao što operativna armija po svom društvenom položaju može biti podložna izvesnim birokratskim i unitarističkim tendencijama iz centra, postoji teorijska mogućnost da teritorijalne jedinice postanu oslonac separatističkih i lokalističkih tendencija.

Mihajlo VUČINIĆ

Da li je zbog toga moguće u partizanskim i teritorijalnim jedinicama gledati određene dezintegracione strukture i tendencije?

Stevo ILIĆ

Svakako da nije i to u onoj istoj meri u kojoj nije moguće apriori smatrati da je operativna armija elemenat birokratizma. Da li će doći do deformacija te vrste bila na kom nivou zavisi od našeg društvenog bića, odnosno od konkretnog socijalističkog sadržaja u životu i radu svake društveno-političke zajednice od opštine do federacije. Realna opasnost od takvih tendencija će se pojaviti tamo i tada gde zataje samoupravni socijalistički odnosi (bez obzira na nivo društveno-političke zajednice). U tom slučaju društvo u celini je pozvano da se zaštiti od deformacija i obezbedi sadržajan nacionalni i socijalistički rast naše zajednice.

Iz toga izlazi da su i operativna armija i teritorijalne jedinice kao oblici vojnog organizovanja naših naroda i narodnosti ne samo neminovni i društveno opravdani već da su po svojoj društvenoj suštini podjednako socijalistički.

Mihajlo VUČINIĆ

Kakva je pozicija i uloga civilne zaštite u našem odbrambenom sistemu?

Stevo ILIĆ

Civilna zaštita je kod nas zanemarena i u teorijskim raspravama. Iznenadna agresija i sredstva masovnog razaranja mogu pro-

uzrokovati ogromne žrtve i materijalne gubitke. Zbog toga zaštita stanovništva i materijalnih dobara postaje opšti preduslov za vođenje oružane borbe, jer je teško očekivati visok borbeni moral i popunu jedinica ljudstvom i materijalom, ako je protivnik izveo razaranja širokih razmera. Ima kod nas gledanja po kojima je civilna zaštita organizacijski i funkcionalno u okviru jedinica teritorijalne odbrane, dok je u većini zemalja izdvojena u samostalnu organizaciju. Postoji opasnost da civilna zaštita ostane u senci teritorijalnih jedinica i da bude zapostavljena. Zato nalazim da je potrebno da se izvrše detaljne analize o tome šta je za naše uslove bolje, odnosno do kog nivoa i stepena civilna zaštita treba da bude samostalna organizacija, a na kom nivou da se integrira sa strukturama teritorijalne odbrane i uopšte da li je to potrebno. Zbog naše zaostalosti na tom području, svakako, treba dati prednost onom sistemu organizovanja koji će do maksimuma ubrzati razvoj na tom važnom području.

Od posebnog je značaja da se skrene pažnja i na „ostale oblike oružane borbe i otpora”. Tu je oblast najteže, gotovo nemoguće definisati. Ukazivanjem na nju samo se želi istaći da do danas poznate organizacijske forme i oblici otpora neće biti dovoljni bez obzira da li su rezultat iskustava iz NOB ili uopštavanja posleratnih iskustava. Budući uslovi koje ne možemo u svemu predvideti zahtevaće druge ili dodatne postupke i rešenja. To nam najbolje pokazuju lokalni ratovi koji su vođeni posle drugog svetskog rata. Svaki od njih je doneo ponešto novo, počev od rata u Koreji do invazije Čehoslovačke. Zato je od posebnog značaja da naši ljudi i društveno-političke zajednice računaju sa tim i razviju stvaralačku energiju u iznalaženju postupaka i organizacijskih formi koji najbolje odgovaraju datom trenutku i konkretnoj situaciji. Pošto uslovi neće biti isti u svim krajevima naše zemlje, to je sasvim razumljivo postojanje razlika, jer je to najsigurniji put da se angažuju sve materijalne i moralne snage naše zemlje.

Mihajlo VUČINIĆ

Da bi naše razmatranje bilo potpunije i celovitije mislim da bi trebalo da nešto kažemo o nekim iskustvima iz dosadašnjeg rada na pripremama i organizaciji jedinica teritorijalne odbrane (TO).

Mile ČALOVIĆ

1. *Organizacija jedinica TO.* Kad se radi o organizaciji tih jedinica posebno se mora voditi računa o tome šta se želi od njih, kakvi su uslovi i mogućnosti za njihovo postojanje i izvršenje postavljenih zadataka na određenoj teritoriji. Prema nekim iskustvima iz dosadašnjeg rada na organizaciji TO pokazalo se umesnim što se pozivalo od ovih i nekih drugih okolnosti. U ravničastim i u oblastima i rejonima prohodnim za tenkove organizuju se sitnije forma-

cije: diverzantske grupe, odeljenja, vodovi, čete i najviše bataljoni, a na planinskom i teže prohodnom zemljištu i krupnije jedinice, kao što su odredi, partizanske brigade i divizije. Osnovu za organizaciju ovih jedinica čine radne i društveno-političke zajednice: preduzeće, selo, opština, pokrajina, republika.

2. *Naoružanje*. U pogledu naoružanja takođe, se polazilo od uslova za borbenu upotrebu jedinica i konkretnih potreba i mogućnosti. Jedinice u ravnici naoružavaju se takvim oružjem koje će im omogućavati prvenstveno borbu protiv tenkova, a zatim i protiv pešadije, desanata svih vrsta i drugo. Naoružanje jedinica za borbu u gradovima, naročito za borbu u ilegalnim uslovima, takođe je specifično i adekvatno tim uslovima.

3. *Oprema jedinica TO* proizilazi iz postojećih mogućnosti i potreba. Formacije počev od opštinskog bataljona i veće treba opremiti približno kao i jedinice JNA, a ostale mogu biti i bez uniforme sa oznakom borca, ili ilegalne bez te oznake. Oprema borca TO treba da odgovara tretmanu međunarodnog ratnog prava.

4. *Obuka jedinica TO*. Osnovno je da se u obuci ovlada načinom borbene upotrebe oružja kojim se raspolaže, načinom njegovog održavanja i čuvanja i da se kroz obuku daju odgovarajuća znanja o ulozi i osnovnim zadacima jedinica TO u ratu. Odgovornost za obuku snose štabovi TO. Sadejstvo jedinica TO i operativne armije, jedinstvena upotreba u operaciji jednih i drugih i obostrano pretpotčinjavanje jedinica treba da zauzima posebno mesto u obuci. Pri tome je od velikog značaja da se starešine i borci TO obuču ne samo kako treba da izvršavaju svoje zadatke, već da dobiju i određena, makar to bila i elementarna znanja iz naoružanja i načina borbene upotrebe operativnih jedinica. Isto tako i još više je potrebno da pripadnici operativnih jedinica pravilno shvataju mesto i ulogu teritorijalnih jedinica u operaciji i da znaju principe i načine njihove borbene upotrebe. Ako se želi puno jedinstvo u angažovanju svih snaga u odbrani zemlje i ako hoćemo da izbegnemo greške koje mogu imati teške posledice kod nepravilne upotrebe jedinica TO, vaspitanje i obuka treba da budu na nivou potreba koji se od njih traži. Izbor i utvrđivanje odgovarajućeg sadržaja, formi i metoda obuke za TO, zaslužuje posebnu studiju. Sve to i ostale mere u pripremi jedinica TO za rat treba da proizilazi iz konkretnih potreba i uslova.

5. *Komandovanje*. Prema Zakonu o narodnoj odbrani osnovni nosioci TO su društveno-političke zajednice. Prema tome, za stručne poslove oko oružanog dela TO ove zajednice imaju svoje štabove koji se neposredno brinu za organizovanje, opremu, obuku i planiranje borbene upotrebe jedinica TO. Komandovanje u ratu zavisi kako od karaktera organizacije TO, tako i od ostalih uslova na teritoriji. Zbog toga se na raznim područjima različito rešava. U nekim krajevima na primer, predviđaju se tri osnovna stepena komandovanja;

a) Prvi stepen, republički štab, pod kojim se nalaze štabovi pokrajina, operativnih zona, partizanskih divizija kada ne budu pod komandama operativne armije,

b) Drugi stepen, štabovi pokrajina i zona. Organizaciju komandovanja u pokrajinama regulišu štabovi pokrajina, a u zonama za štab zone treba da budu neposredno vezani štabovi opština i tzv. sreski odredi,

c) Treći stepen, štab opštine koji rukovodi opštinskim bataljonom, seoskim jedinicama i jedinicama radnih organizacija (preduzeća).

Svi ovi štabovi za svoj rad odgovaraju neposredno skupštinama odgovarajućih društveno-političkih zajednica, odnosno u ratu izvršnim većima, a po liniji komandovanja štabu šire društveno-političke zajednice (opštinski štab štabu zone; štab zone i pokrajine štabu republike, republički štab vrhovnoj komandi).

6. *Sadejstvo i pretpotčinjavanje jedinica.* Sa komandama operativnih jedinica sadejstvo se organizuje na sledećim nivoima:

- republički (pokrajinski) štab sa komandama armija na svojoj teritoriji i štabovima susednih republika,
- pokrajinski i štab zone sa komandom armije, komandama divizija (brigada) i štabovima susednih pokrajina i zona,
- opštinski štab sa komandom puka i štabovima susednih opština.

Štabovi TO (republike, pokrajine, zone opštine) se ne pretpotčinjavaju komandama jedinica JNA, već sa njima saraduju. Jedinice TO mogu se pretpotčinjavati komandama operativnih jedinica JNA, s tim da se upotrebe prema njihovoj borbenoj nameni. Odsečene i ostavljene operativne jedinice u pozadini neprijatelja pretpotčinjavaju se štabovima TO.

Ovakvim sistemom komandovanja i sadejstva obezbeđuje se jedinstveno angažovanje svih snaga u odbrambenoj zoni armije, sigurna zaštita teritorije i vrlo efikasna upotreba jedinica TO. Na svim stepenima komandovanja obezbeđene su jedinice za neposrednu zaštitu teritorije i manevarske jedinice za ispoljavanje težišta borbenih dejstava kao: u opštini bataljon; u zoni odred ili grupa odreda; u republici partizanske divizije (brigade) odnosno grupa divizija. Na taj način obezbeđeni su svi preduslovi TO da može vrlo brzo prelaziti na stvaranje velikih slobodnih teritorija u pozadini neprijatelja na područjima operativnih zona, što će dovesti do prekida veza agresora sa njegovom bazom, a ujedno s tim i paralisanja snabdevanja i pothranjivanja fronta u celini. Sem toga ovakav sistem komandovanja obezbeđuje TO i samostalna borbena dejstva na duže vreme.

7. *Problem organizacije i održavanja veze.* Pošto su društveno-političke zajednice nosioci TO, to i sistem veza TO i ostalih organa tih zajednica treba da bude jedinstven.

Osnovna vrsta veze i kod TO ostala je radio-veza, s tim što mora imati svoje osobenosti koje se ogledaju u sledećem: radiosredstva usled velikih rastojanja komandi jedinica TO treba da budu sa većim dometom, zatim, usled otežanog kontakta između korespondenata u pozadini neprijatelja, treba da budu prenosna i da imaju autonomiju za napajanje, odnosno moraju imati sopstvene izvore električne energije za poljske uslove rada itd. Radio-doku-

mentacija treba da ima elemente neophodne za rad i sa jedinicama JNA.

Telefonske veze mogu imati široku primenu naročito na neokupiranoj teritoriji. One se u tim uslovima mogu organizovati uključivanjem na postojeće centre PTT i teritorijalne centre veza JNA, a na teritoriji koju je privremeno poseo agresor prema konkretnim uslovima i mogućnostima.

Kurirske veze svih vrsta nalaze široku primenu na svim stepenima komandovanja, a na okupiranoj teritoriji (u pozadini neprijatelja), mogu postati i osnovna vrsta veze. Ograničenost radio-veze povećava ulogu kurirskih veza.

8. *Pozadinsko obezbeđenje* planiraju, organizuju i izvršavaju štabovi TO, i to svaki štab za svoje jedinice i jedinice operativne armije koji im budu u toku operacije pretpotčinjene (ostavljene i odsečene).

Jedinice TO koje se pretpotčinjavaju komandama operativnih jedinica za vreme dok su pod njihovom komandom, u pozadinskom smislu obezbeđuju odgovarajuće komande operativnih jedinica.

Snabdevanje TO borbenim potrebama vrši se na neokupiranoj teritoriji na taj način, što se uz svako oružje daje određena količina municije. Sem toga, organ vlasti određuje transportnu jedinicu, koja iz određenih skladišta JNA izuzima municiju, minsko-eksplozivna sredstva i naoružanje i dotura do najbližih baza jedinica TO. Radi toga neophodno je još u miru predvideti ratnim planom operativnih zona i opština koje količine borbenih potreba i gde JNA stavlja na raspolaganje TO i planirati dovlačenje i disperziju tih sredstava do baza jedinica TO.

Na privremeno zauzetoj teritoriji snabdevanje je daleko složenije i teže, ali rešenja se mogu tražiti u doturanju municije preko fronta kroz neposednute međuprostore, vazдушnim putem, korišćenjem tajnih skladišta, otimanjem od okupatora i ratnom proizvodnjom na novooslobođenim teritorijama u pozadini neprijatelja, što zahteva posebna izučavanja i pravovremene pripreme.

Rešenje za ratnu proizvodnju treba tražiti u stvaranju manjih pogona u ilegalnim bazama na teritoriji operativnih zona. U tu svrhu još u miru treba ratnim planovima predvideti lokacije, sirovine, sredstva, način i vreme njihove disperzije iz mirnodopskih centara proizvodnje. Problem električne energije za ratnu proizvodnju u pozadini neprijateljskog fronta zaslužuje posebna razmatranja.

U pogledu remonta problemi se mogu rešavati — na slobodnoj teritoriji naslanjanjem na slobodne kapacitete JNA i korišćenjem mesnih radionica, a na privremeno zauzetom području korišćenjem mesnih radionica i primenom raznih improvizacija.

Intendantsko obezbeđenje TO vrši se u svim uslovima iz mesnih sredstava sa teritorije i otimanjem od neprijatelja. U vezi s tim sa teritorije koja bi mogla biti posednuta od organa treba blagovremeno izvući intendantska materijalna sredstva do baza jedinica TO, i po potrebi deo tih sredstava skloniti u tajna skladišta ili kod stanovništva, odakle ih kasnije koristiti za snabdevanje jedinica.

Opravka odeće i obuće može se vršiti u mesnim radionicama ili ratnim rasporedom treba predvideti u jedinicama TO potreban broj majstora — obučara i krojača.

Sanitetsko obezbeđenje može se organizovati na taj način što bi se za jedinice TO koristila civilna služba na terenu. Kada se jedinice potčinjavaju komandama operativnih jedinica, sanitetsko zbrinjavanje za te jedinice vrše sanitetski organi i ustanove JNA. Za zbrinjavanje na okupiranoj teritoriji blagovremeno se pripremaju tajne bolnice i ostavlja potreban sanitetski kadar i materijal. Snabdevanje sanitetskim materijalom vršiti će se iz postojećih apoteka, domova zdravlja, ambulanti i dr. Evakuaciju povređenih i obolelih iz jedinica TO, vrše svojim transportnim sredstvima sanitetski organi društveno-političkih zajednica, sporazumno sa štabovima jedinica TO.

Na kraju, da zaključimo:

1. TO predstavlja sasvim nov i po kvalitetu i kvantitetu veoma značajan elemenat naših operacija uopšte, a posebno značajan u odbrambenoj operaciji početnog perioda rata.

2. Dosadašnje iskustvo iz rada na zadacima TO ukazuje na to da je u okviru TO izrasla sasvim nova i veoma snažna armija na terenu, čijom pojavom su se pojavili brojni problemi koji neminovno zahtevaju izučavanja i rešenja ne samo u praksi već i u teoriji.

3. Pojava teritorijalnog faktora u operacijama reflektuje se na širokom planu i to po svim linijama i svim vidovima, rodovima i službama, na osobenosti i karakter naših operacija, pa u vezi s tim, zahteva i veoma temeljito preispitivanje, preradu, doradu i obradu mnogih vojnostručnih i drugih postavki i normi i njihovo dovođenje u sklad sa realnim odnosima i potrebama koje zahtevaju principi i načela naše koncepcije opštenarodnog odbrambenog rata.

Mihajlo VUČINIĆ

Koji su opšti principi strategijske upotrebe i načini dejstva naših oružanih snaga? Odnos dejstava na frontu i u pozadini?

Mirko VRANIĆ

Kada se razmatraju vojna komponenta koncepcije opštenarodnog rata i osnovne karakteristike naše ratne veštine, postoji opasnost od uprošćenog i mehaničkog prilazjenja problemima upotrebe naših OS. Realizacija koncepcije ne posmatra se u svetlu uloge, mesta i odnosa raznovrsnih oblika dejstava i otpora u našem ratu. Takvo rezonovanje može stvoriti pogrešan zaključak da koncepciju opštenarodne odbrane prihvataju sve one zemlje koje, pored operativnih, predviđaju i druge vrste jedinica, odnosno pored frontalnih, računaju i sa svim drugim vrstama borbenih dejstava.

Međutim, samim postojanjem i teritorijalnih jedinica u oružanim snagama drugih zemalja ne može se staviti znak jednakosti

između naših i njihovih pogleda na vođenje rata i operativnostra-
tégijsku upotrebu snaga, a time i na karakter i način kombinova-
nja dejstava. U našem načinu vođenja rata, dejstva na frontu i u
pozadini predstavljaju dve podjednako značajne komponente i baš
taj faktor daje potpuno drugačiju fizionomiju našim operacijama
od one u frontalnom načinu vođenja rata drugih armija.

U našim uslovima, dejstva u pozadini se ne tretiraju kao po-
moćna i nisu manje-više svedena u domen taktičke vrednosti. U
okviru operacija, između dejstava na frontu i u pozadini neprija-
telja mora postojati dijalektičko jedinstvo, međusobno prožimanje i
prelivanje jednih u druge, s obzirom na to što se obe vrste dejstava
međusobno uslovljavaju, dopunjuju i povezuju. Zbog takvog me-
sta, uloge i odnosa navedenih oblika dejstava, čak i u prvoj fazi
naših početnih operacija, neće postojati jasno opredeljena i manje-
-više kontinuelna linija fronta, već veoma isprekidani i isprepleteni
front. I zato će se napadač često naći u situaciji da ne zna šta je
front, a šta pozadina, kuda treba u pojedinim situacijama da us-
meri svoje glavne snage (kojih neće ni imati dovoljno za sve zadatke),
da li za dejstva na frontu ili u pozadini, što praktično znači da će
agresoru biti nametnut takav oblik dejstava u kojima ne mogu
doći do punog izražaja njegova tehnika i vatra modernog naoru-
žanja.

Iako po našim doktrinarnim pogledima dejstva na frontu i u
pozadini predstavljaju dve ravnopravne komponente i imaju pod-
jednak strateški značaj i ulogu, to ne znači da težište u pojedinim
varijantama rata, pojedinim operacijama, pa čak i u fazama ope-
racija ne može biti više izraženo na frontalnim, odnosno dejstvima
u pozadini. To je, bez sumnje, isto tako veoma značajna karakte-
ristika naše ratne veštine koja ne isključuje potrebu i mogućnost
usklađivanja i povezivanja raznovrsnih ratnih dejstava po cilju i
vremenu na osnovu jedinstvene operativne zamisli i ne protivreći
principu jedinstvenog rukovođenja i komandovanja oružanim
snagama.

Težište dejstava zavisice od opšte strateške situacije, a pre
svega od opšteg odnosa snaga u određenim vremenskim periodima.
Po pravilu, ukoliko je nadmoć agresora u savremenoj tehnici izra-
zitiya, utoliko je i uloga dejstava u pozadini više naglašena. U te-
škim strateškim situacijama, kada neprijateljske snage imaju
znatnu nadmoćnost, ne može se isključiti mogućnost da dejstva u
pozadini privremeno postanu dominantna, ali ne i jedina.

Mihajlo VUČINIĆ

Kada će i u kojim uslovima izvođenja strateške odbrane,
težište biti na dejstvima u zahvatu fronta?

Mirko VRANIC

Prvo, sa sigurnošću se može tvrditi da će u odbrani, u povolj-
noj strateškoj situaciji, kada se napad može slomiti na dubini

početnih vojišnih prostorija, težište očito biti na operativnoj armiji, odnosno na dejstvima u zahvatu fronta.

Drugo, isto tako u početnim odbrambenim operacijama, u njihovoj prvoj etapi, čak i u strategijskoj odbrani i najtežoj varijanti rata, težište mora počivati na operativnoj armiji i frontalnim dejstvima. To je uslovljeno činjenicom što se u početnom periodu rata, kao osnovna snaga javlja operativna armija koja treba da primi prvi i glavni udar i da svojim manevarskim, elastičnim i dovoljno upornim dejstvima u zahvatu fronta ne dozvoli agresoru brze prodore i na taj način olakša aktiviranje i uključivanje svih komponenti narođne odbrane u odbrani zemlje.

Mihajlo VUČINIĆ

U kom stepenu su iznete karakteristike ugrađene u teorijsku razradu naših doktrinarnih postavki?

Mirko VRANIĆ

Očito je da u domenu taktike ima određenih postavki i rešenja koja nisu u većoj ili manjoj meri u duhu naše koncepcije opštenarodne odbrane i osnovnih karakteristika naše ratne veštine. Međutim, u sadašnjoj situaciji naša pažnja i nastojanja moraju biti, pre svega, usmereni na to da strategijsko-operativne teorijske postavke i praktična rešenja budu usklađene sa osnovnim karakteristikama naše ratne veštine. U vezi s tim još se postavljaju dileme o nekim značajnijim teorijskim postavkama, kao na primer:

— o operaciji kao najvišoj kategoriji ratnih dejstava (vrste i snage koje izvede operaciju, odnos pojedinih oblika dejstava u okviru izvođenja operacije itd.);

— o pojmu i sadržaju nekih strategijsko-operativnih kategorija (strategijski vid dejstava, strategijsko-operativni raspored, strategijsko-operativni oblici manevra itd.).

Sem toga, poistovećuju se konkretna upotreba snaga i sredstava i mogućan odnos dejstava u pojedinim varijantama rata i strategijskim situacijama sa našim doktrinarnim pogledima na vođenje rata u celini. To neminovno ima za posledicu da se razrada teorijskih postavki i doktrinarnih pogleda bazira i veže isključivo za pojedine ratne slučajeve i strategijske situacije. Tako se mogu jedino opravdati ona shvatanja koja polaze od toga da se u doktrinarnim pogledima, jedan ili drugi oblik ratnih dejstava zapostavlja i svodi u ovim mogućnim situacijama na više-manje pomoćnu ulogu.

Fizionomija dejstava u zahvatu fronta (frontalni oblik dejstva) predstavlja jedno od onih teorijskih pitanja koja zaslužuju mnogo više pažnje i svestraniju razradu.

Osnovne karakteristike naše ratne veštine pretpostavljaju neophodno povezivanje frontalnih i dejstava u pozadini. Zato će u

okviru naših operacija i ratnih dejstava u celini neminovno dolaziti ne samo do njihovog upotpunjavanja jednih drugima, nego i do prožimanja i prelivanja jednih u druge, tako da će se gubiti svaka kruta granica između raznih oblika dejstava.

Upravo na osnovu te, veoma značajne karakteristike naše ratne veštine, naše strategijsko-operativne i taktičke postavke moraju polaziti od toga da i jedinice operativne armije mogu primenjivati i prelaziti na dejstva u pozadini, a da se i teritorijalne jedinice mogu uključivati u frontalna dejstva.

I pored ozbiljnih napora na teorijskom planu u pogledu što temeljitije razrade dejstava u zahvatu fronta, ipak izgleda da na tom planu ima prilično nejasnoća i nerazumevanja. Objektivno postoji stalna opasnost da se nekritički prihvataju operativno-taktičke norme, oblici manevra, taktički postupci i način izvođenja dejstava onih armija, pre svega velikih, koje su orijentisane na vođenje samo frontalnog rata. Fizionomija frontalnih dejstava u našem ratu mora imati specifična obeležja i karakteristike. To tim pre ako se dejstva izvode u težim varijantama rata.

Analiza iskustava NOR u pogledu izvođenja frontalnih dejstava očitó govori o tome da efikasna odbrana operativnih i viših taktičkih jedinica na frontu nije isključivala, već obavezno pretpostavljala i tražila, da manji delovi tih jedinica primenjuju i raznovrsnu partizansku taktiku. U dejstvima većih taktičko-operativnih celina u zahvatu fronta dolazilo je do svojevrsnog povezivanja, preplitanja i prožimanja taktičkih postupaka frontalnog i partizanskog načina ratovanja.

Kada u sadašnjim uslovima razmatramo način dejstava u zahvatu fronta, nije teško dokazati vrednost iskustava NOR. I zato, što se tiče taktičkih postupaka u izvođenju dejstava na frontu, potrebno je da duh i shvatanja NOR budu što više prisutni. U tom pogledu što manje „regularnosti“, „šematizma“ i „rutinerstva“, karakterističnog za rešavanje vojnih problema i za frontalni način ratovanja koji primenjuju velike armije. Dejstvo snaga na što širim prostranstvima radi što većeg razvlačenja i stalnog slabljenja celokupnog operativnog rasporeda agresora, primena raznovrsnih oblika manevra i otpora, postavljanje snaga na bokove napadača i zabacivanje iza leđa protivnika, bliska borba, infiltracija i ubacivanje, primena zaseda, prepada i noćnih dejstava i još veoma veliki broj raznovrsnih drugih taktičkih postupaka moraju dobiti još više na aktuelnosti i značaju.

Mihajlo VUČINIĆ

Danas u svetu pa i kod nas postoje veoma različita mišljenja, a razvila se i široka diskusija, o vidovima i formama ratnih dejstava. Kako je vaše mišljenje o tome, posebno o odnosu napada i odbrane u našoj koncepciji?

U tom pogledu posebnu pažnju zaslužuju sledeće postavke:

— napad i odbrana, kao osnovni vidovi ratnih dejstava, postoje i u savremenim uslovima. Ističe se da su napad i odbrana dva dijalektički uzajamno povezana dejstva koja proističu jedno iz drugog; dve strane jedinstvenog procesa oružane borbe. U savremenim uslovima jedino su se promenila sredstva za vođenje rata, upravo naoružanje i tehnika kojim će se izvoditi napad i odbrana. Prema tome, izmenili su se samo načini vođenja napadnih i odbrambenih dejstava.

Prema nekim stranim gledanjima, defanzivu kao vid strategijskog dejstva u savremenim uslovima treba potpuno odbaciti, a odbrana se može samo privremeno izvoditi i to u operativno-taktičkim okvirima. *Pored* poznatih vidova ratnih dejstava, u prvi plan izbijaju potpuno novi — udari strategijskih raketno-nuklearnih sredstava i dejstvo snaga protivraketne, protivvazdušne i protivkosmičke odbrane.

Nema potrebe da se ovom prilikom upuštamo u svestraniju analizu vidova strategijskih dejstava. Dovoljno je da se konstatuje da se ratna dejstva, s obzirom na karakter, ciljeve i opšte uslove i način izvođenja, mogu deliti na razne vidove strategijskog dejstva.

Kada se radi o toj teorijskoj postavci u svetlu naše koncepcije, postojanje vidova donekle se zamagljuje jednostranim prilaženjem, koje ne vodi dovoljno računa o sledećim faktorima:

Prvo, sama mogućnost da naše oružane snage zbog početne inicijative agresora mogu privremeno izvoditi strategijsku odbranu ne protivreći jednoj od najvažnijih naših doktrinarnih postavki — da će se oružana dejstva u opštenarodnom odbrambenom ratu pretežno izvoditi u vidu neprekidne strategijske ofanzive naših snaga. Prema tome, ne treba da zaziremo od pojma strategijske odbrane, jer se samim njegovim postojanjem naša strategija ne može pretvoriti, odnosno postati defanziva, jer niko ne stavlja znak jednakosti između strategijske odbrane i defanzivne strategije.

Drugo, pojam i značenje opštenarodne odbrane kao društvene koncepcije ne može se poistovetiti sa vidovima strategijskog dejstva. Koncepcija opštenarodne odbrane polazi, pre svega, od karaktera i društveno-političkih odnosa u našem društvu i, s tim u vezi, od osnovnih karakteristika spoljnopolitičke orijentacije i odbrambenog karaktera rata, a strategijski vidovi dejstava su izraz konkretnih strategijskih situacija i okolnosti u kojima se može naći zemlja u ratnim uslovima.

Sama činjenica je da će u našem ratu dolaziti do ispreplitanja i povezivanja napadnih i odbrambenih dejstava, izgleda da se teže može definisati i opredeliti vid ratnih dejstava, što navodi na zaključak da se u našim uslovima teško može govoriti o postojanju vidova strategijskog dejstva.

Međutim, ukoliko se pri razmatranju vidova ratnih dejstava polazi od toga da u pojedinim strategijskim situacijama mogu postojati različiti ciljevi i opšti uslovi za izvođenje dejstava i da for-

me i odnosi borbenih i ratnih dejstava ne predstavljaju nepromenljiv faktor, prihvatljiva je postavka da i u našem ratu postoje vidovi strategijskih dejstava.

Postavka da u okviru naših ratnih dejstava mogu postojati različiti strategijski vidovi ne bi bila potpuna ako se istovremeno ne bi imalo u vidu i sledeće:

— da se vidovi strategijskih dejstava — napad i odbrana — ne mogu posmatrati sa stanovišta upotrebe samo operativnih snaga: vidovi strategijskih dejstava izvođiće se kako operacijama, raznovrsnim dejstvima i formama otpora u zahvatu fronta, tako i operacijama i raznovrsnim dejstvima i formama otpora u pozadini neprijatelja;

— da će se oružana dejstva u našem ratu pretežno izvoditi u vidu manje-više neprekidne ofanzive kako u strategijskim, tako i u operativno-taktičkim okvirima.

Mihajlo VUČINIĆ

Utvrđivanje vrste i varijante eventualnog rata i načina dejstva agresora je od odlučujućeg značaja ne samo za opštu orijentaciju naše odbrambene politike i utvrđivanje principa koncepcije opštenarodne odbrane, već još više za neposrednu aktivnost u pripremi zemlje za odbranu, strategijsku upotrebu oružanih snaga, fizionomiju naših operacija, posebno odbrambene operacije u početnom periodu rata.

Janko SKENDŽIĆ

Mislim da bi bilo korisno nešto reći o verovatnim načinima izvršenja agresije na našu zemlju. Upravo od toga i fizionomije borbenih dejstava u velikoj meri zavisiće i fizionomija naših operacija i forme otpora uopšte, kako u početnom periodu rata tako i u njegovom daljem toku. Imam utisak da nedovoljno raspravljamo o tom pitanju, što može imati negativne reperkusije na iznalaženje najadekvatnijih protivmera.

Polazim od toga da su osnovni činioci i motivi koji mogu dovesti do agresije na našu zemlju u osnovi poznati, pa ih ne treba u ovoj prilici iznositi. Ali, u najosnovnijem želim podvući neke bitne momente, koji moraju biti prisutni. To su:

— Jugoslavija, kao što je poznato, može biti izložena agresiji u okviru šireg sukoba ili u lokalnom ratu. U napadu bi učestvovao manji ili veći broj zemalja, zavisno, naravno, od ciljeva agresije i karaktera rata;

— agresija može imati različite ciljeve: ograničeni — u kojem bi agresor težio da ovlada određenim delovima naše teritorije, ili dalekosežniji — zauzimanje celog prostora Jugoslavije;

— agresija u savremenim uslovima uopšte, pa prema tome i na Jugoslaviju, može početi nakon dužeg ili kraćeg perioda zaoštra-

vanja političke situacije, manje ili više iznenadno u odnosu na mobilizaciju, razvoj oružanih snaga i pripremljenost ostalih faktora društva za odbranu. Ne sme se gubiti iz vida da relativno jaki prvi stratejski ešloni (spremni u miru) u oružanim snagama gotovo svih zemalja pružaju mogućnosti za postizanje relativnog iznenađenja. Kažem relativnog jer totalno iznenađenje gotovo da nije moguće pod uslovom da su preduzete adekvatne mere. Jake oružane snage nije moguće pokrenuti jednostavno pritiskom na dugme, bez određenih prethodnih priprema, nezavisno od vida tih priprema (vežbe, pokreti jedinica, manevri itd.). Međutim, treba istaći da su pri agresiji sa ograničenim ciljem moguća veća iznenađenja, zbog toga što se ciljevi takve agresije mogu nekad postići i snagama prvog stratejskog ešlona. Nije isključena mogućnost da se tim snagama otpočne i agresija sa dalekosežnijim ciljevima.

Verovatno je da bi se rat vodio konvencionalnim borbenim sredstvima, naročito lokalni, ali uvek treba računati sa potencijalnom mogućnošću upotrebe i NHB borbenih sredstava. Kad je reč o konvencionalnim borbenim sredstvima, mora se imati u vidu da se njima, pogotovo pri masovnoj upotrebi, mogu postizati veoma krupni materijalni i drugi efekti, koji se mogu približiti efektima taktičkog nuklearnog oružja.

U našim analizama od posebnog je značaja što realnije sagledati verovatni način izvršenja agresije i upotrebu snaga agresora, jer time će u velikoj meri biti uslovljeno preduzimanje adekvatnih mera i postići će se efikasnost otpora. Zbog toga je neophodno slobodnije i svestranije izučavati tu problematiku.

Evidentno je, s obzirom na vladajuća gledišta o načinu izvršenja agresije, posebno u lokalnim ratovima, da će agresor težiti postizanju što većeg iznenađenja, brzom ostvarivanju ciljeva agresije, da bi politikom svršenog čina realizovao svoje ciljeve i interese. Agresoru je jasno da bi svako odugovlačenje rata, pogotovu lokalnog i naročito na tlu Jugoslavije, slabilo njegove pozicije i izgleda na konačan uspeh i izlagalo ga riziku sukoba širih razmera.

To je osnovna karakteristika savremene strategije, pre svega velikih sila, bez čijeg uticaja, pa i većeg ili manjeg neposrednog angažovanja, nema agresije ni u lokalnim razmerama.

Savremene oružane snage — snažno vazduhoplovstvo, jake vazdušnodesantne jedinice, veoma brojne oklopne i mehanizovane snage, adekvatno organizovane snage ratne mornarice i razne druge vojne formacije, kao i visok stepen razvijenosti borbene i druge tehnike — omogućavaju realizaciju navedene strategije utoliko više ukoliko im se ne suprotstavi odgovarajuća strategija branioca.

Jačina snaga za izvršenje agresije zavisice prvenstveno od cilja agresije, operativno-stratejskih pravaca kojima će se vršiti napad, kapaciteta pojedinih vojišta, stepena iznenađenja itd. U svakom slučaju agresor će težiti da postigne što izrazitiju nadmoćnost u početnom udaru kako bi imao punu početnu inicijativu.

Šta bi, prema tome, karakterisalo početne operacije agresora i čemu bi on težio? Polazeći od postavljenog cilja, karakteristika svojih oružanih snaga i osobina našeg ratišta agresor će nastojati

da iznenadnim i snažnim udarima avijacije po oružanim snagama i pojedinim vitalnim objektima na teritoriji, uz angažovanje što jačih VD snaga i uz što masovniju upotrebu oklopnih, mehanizovanih i drugih snaga, neutrališe ili razbije delove naših oružanih snaga, što više parališe normalan život zemlje, naruši odbrambenu sposobnost, postigne što veće početne uspehe i stvori uslove za bržu realizaciju ciljeva agresije.

U vezi s tim, osnovne snage KoV bi verovatno dejsstvovale u zahvatu komunikacijskih pravaca i prohodnijih rejona, uz snažnu podršku avijacije i istovremene udare avijacije po objektima u dubini teritorije radi što bržeg i dubljeg prodora u unutrašnjost zemlje.

Helikopterski desanti mogu imati široku primenu, a naročito veliki intenzitet njihove upotrebe biće tamo gde je ograničena upotreba oklopnih i mehanizovanih jedinica.

Što se tiče tempa izvođenja operacija, on će biti različit, jer je uslovljen nizom uticajnih faktora (odnosom snaga, zemljištem, karakterom i stepenom upornosti odbrane itd.), ali se mora imati u vidu da će osnovni nosilac tempa u prohodnijim zonama biti oklopne i mehanizovane snage, da će na teškoprohodnijem zemljištu u tom smislu imati važnu ulogu VD, naročito helikopterski.

Izuzetno značajnu ulogu imaće avijacija u svim etapama ratnih dejstava, naročito u početnom periodu, kako u smislu neposredne podrške snaga tako i u pogledu napada na važne objekte na celoj našoj teritoriji.

Poučeni iskustvima drugog svetskog rata i nizom ratova od toga perioda do danas, svi potencijalni agresori najveću moguću pažnju posvećuju antigerilskoj borbi na okupiranoj teritoriji. U tom smislu formiraju se i obučavaju razne specijalne jedinice, a pripremaju i sve ostale jedinice svih vidova, rodova i službi, iznalaze što efikasnija borbena sredstva i oprema za osmatranje, aktiviranje itd. Priprema se celokupan okupacioni sistem za uspešno funkcionisanje u uslovima otpora naroda na okupiranoj teritoriji itd.

Treba očekivati, s obzirom na već ustaljenu praksu, da će agresor, uporedo sa izvođenjem borbenih dejstava, od samog početka agresije, a zavisno od opšte situacije i ranije preduzimati mere političke, psihološke i subverzivne delatnosti radi unošenja zabune i defetizma u redove naših oružanih snaga i stanovništva radi slabljenja volje za pružanje otpora. Postoje realne mogućnosti za preduzimanje i drugih mera, sračunatih na to da oslabe efikasnost naše odbrane, kao što je, na primer, elektronsko ometanje sa svim negativnim reperkusijama na komandovanje, PVO itd.

Razume se, to su samo neka od pitanja koja zaslužuju našu pažnju i zahtevaju svestranije analize, kako bi što objektivnije i realnije sagledali potencijalne mogućnosti eventualnog agresora, njegove prednosti i slabosti i došli do najoptimalnijih rešenja svih pitanja odbrane i pružanja otpora agresoru. Nema agresora koji može obezbediti uslove za besprekorno funkcionisanje svih činilaca agresije. Slabosti će uvek biti čak i ono što je u određenoj etapi rata ili pojedinim zonama prednost, u drugoj etapi i drugim područjima može biti slabost.

Upravo puna spoznaja svega toga omogućiće izgradnju i realizaciju zaista efikasne koncepcije opštenarodne odbrane, bez obzira kakav je agresor u pitanju.

Mihajlo VUČINIĆ

Mislim da organizacija naše odbrambene operacije mora, pre svega, polaziti od vrste i varijante rata, ciljeva i mogućnosti potencijalnog agresora. U lokalnom ratu, odnosno u varijanti u kojoj bi agresor težio da realizuje ograničeni cilj, na primer, naše snage bi morale u graničnom pojasu da zadrže i slome agresora. To bi, pre svega, morala da učini operativna armija u frontalnom načinu dejstva.

Međutim, teži uslovi nameću drukčiju fizionomiju i karakter odbrambenih dejstava. U tim uslovima naša odbrana bi morala da polazi od nekoliko bitnih principa i protivrečnih zahteva:

— organizovati odbranu naših oružanih snaga i ostalih faktora otpora da spreči iznenađenje i teže posledice prvog udara agresora (to traži efikasnost obaveštajne službe, spremnost sistema uzbunjivanja, visok stepen borbene gotovosti operativne armije, jedinica teritorijalne odbrane itd.);

— sačuvati živu silu, izbegavajući velike gubitke u odsudnim i rešavajućim sudarima, naročito u početnom periodu rata u uslovima nepovoljnog odnosa snaga, kada je agresor u mogućnosti da efikasno iskoristi i tehničku prednost. Žrtvovanje većeg kontigenta žive sile bilo bi presudno i za gubitak teritorije, a imalo bi i nesagledive reperkusije na moral, političko stanje u oružanim snagama i narodu itd.;

— održati za što duže vreme i što veći deo kompaktne državne teritorije, a u područjima koje je agresor uspeo da zauzme ostvariti kontrolu, organizujući široku skalu borbe i otpora;

— organizovati odbranu po pravcima na celoj dubini odbrambene zone uz odgovarajuće kontrolisanje međuprostora. Pri tome treba polaziti od naših realnih mogućnosti tj. od saznanja da naše oružane snage, pre svega, operativna armija ne mogu da zatvore sve pravce i da posednu sve objekte.

U načinu izvođenja odbrane obe komponente tj. dejstva na frontu i pozadini daju kvalitetno novu dimenziju i fizionomiju odbrambenoj operaciji. Teritorijalnom komponentom tj. dejstvom teritorijalnih i partizanskih snaga u pozadini, aktivnošću naroda u raznim oblicima borbe i otpora gubi se klasični front. Celo područje u koje agresor uspe da prodre mora i dalje da predstavlja prostor na kome se izvode borbena dejstva. Razvlačenjem njegovih snaga po celom prostoru odbrambene zone, agresor se dovodi u kontakt sa većim brojem raznih vrsta naše oružane sile i oblika otpora, što će ga prisiliti da usitnjava svoje snage, angažuje ih za obezbeđenja, zaštitu objekta itd. Time se stvaraju pogodni uslovi za aktivna dejstva naših relativno slabijih snaga.

Gledajući tako na ulogu prostora ne znači da nećemo braniti svaki deo naše teritorije. Naprotiv, odbrana će biti odlučna i uporna, ali u skladu sa našim bitnim načelima — da sačuvamo živu silu i da agresoru nametnemo oblike borbe koje nam nude povoljniji opšti uslovi borbe, fleksibilnost naših oružanih snaga i spremnost naroda za organizovan otpor;

— onemogućiti agresora da nas razbije i tuče po delovima (to znači da odbranu ne smemo organizovati po linijama i kordonski rasporediti snage, već po pravcima i pojasevima), u taktičkim razmerama odbrambene položaje urediti i posesti po grupnom sistemu, ne dozvoliti postojanje tzv. slobodnog operativnog prostora koji bi pružao mogućnost agresoru za razne oblike manevra, naročito, vertikalnog. U tom smislu u sistem odbrane uključiti i veća naseljena mesta, gradove, prirodne objekte itd. i obilato koristiti fortifikaciju i zaprečavanje. Umesto da nas tuče po delovima i počesno, raspored, grupisanje i način dejstva naših snaga u celini, moraju da omoguće da se, po meri neprijateljevog nastupanja, odmah uključe u dejstva u svim domenima oružane borbe i otpora i da se aktivnost stalno pojačava i proširuje. To će ojačati poziciju naših snaga na frontu, a u pozadini pružiti uslove da postepeno preuzmemo inicijativu, jer se stvaraju objektivni uslovi da mi počesno tučemo agresora tj. da napadamo njegove kolone, komandna mesta, važne objekte, baze itd.;

— u odbrani ostvariti potrebnu upornost, koja mora biti usklađena sa našim mogućnostima, ali i sa zahtevom da se agresoru nanesu što teži gubici, da se narod uveri u mogućnost uspešne borbe i otpora, u snagu i spremnost naših oružanih snaga, da se pokaže ranjivost agresora itd. Organizacijom odbrane se ne sme dozvoliti da agresor brzo prodire u unutrašnjost zemlje i da potpuno drži veće kompaktne delove naše državne teritorije pod svojom vlašću ili da organizuje okupacionu vlast. Stepem upornosti mora biti podređen ciljevima opštenarodne odbrane i konkretnim ciljevima odbrambene operacije tj. da što više sačuvamo našu živu silu radi preuzimanja inicijative u kasnijim fazama borbe. Međutim, nekad će se pojedini objekti i položaji morati odsudno braniti, što će diktirati konkretna operativna situacija.

Organizacija i način izvođenja odbrambenih operacija moraju da pruže optimalne uslove da svi subjekti i komponente naše odbrane i otpora dođu do punog izražaja na frontu i pozadini, operativna armija, jedinice teritorijalne odbrane, društvenopolitičke i radne organizacije — ceo narod, a naročito omladina. Posebnu pažnju valja posvetiti specifičnostima u organizaciji PTO, PDO, PVO i svih mera borbenog i materijalnog obezbeđenja.

Žilavost i elastičnost treba da izraze specifične karakteristike naše odbrane u uslovima tehničke inferiornosti, kombinovanih dejstava, kontrole teritorije, punog angažovanja svih subjekata i potencijala društva itd.

Aktivnost takođe mora da ima specifično obeležje. Poučeni iskustvima iz istorije da su uvek bili tučeni svi oni koji su se samo branili — savremena odbrana mora biti aktivna. No, naša aktivnost

se ne izražava samo snažnim protivudarima na frontu, naročito u početnom periodu rata, već širokom lepezom aktivnosti taktičkih jedinica, udarima u bok i pozadinu, raznovrsnim dejstvima u pozadini itd.

Teritorijalne i partizanske jedinice pojavljuju se odmah po početku agresije kao prvi nosilac inicijative i ofanzivnosti kao dominantnog vida našeg otpora.

Manevar naših snaga u odbrambenoj operaciji mora biti složen, inventivan, originalan, kao uostalom i komandovanje, snabdevanje i sve mere borbenog obezbeđenja.

Mile ČALOVIĆ

Teritorijalna odbrana se pojavljuje kao nov i vrlo značajan faktor u sistemu odbrane zemlje u celini, pa adekvatno tome i u odbrambenoj operaciji. Posebno govoriti o značaju TO u tome sistemu mislim da nema potrebe, jer čitava naša koncepcija polazi od aksiome jedinstvenog i organizovanog angažovanja celokupnog naroda i svih snaga zemlje za njenu odbranu. Na IX. kongresu SKJ je još jednom istaknuto da je izgradnja sistema opštenarodne odbrane za našu zemlju jedino moguć i istovremeno najefikasniji oblik organizovanja svih snaga društva za uspešno suprotstavljanje svakom spoljnjem pritisku, za odbranu od agresije ma sa koje strane dolazila. Naš socijalistički sistem kao samoupravna socijalistička zajednica radnih ljudi i zajednica ravnopravnih naroda i narodnosti izvanredno pogoduje izgradnji sistema opštenarodne odbrane.

Oružane snage u tome sistemu imaju veoma značajnu ulogu, a u okviru njih snage TO posebno.

Sve naše dosadašnje analize i procene u vezi sa poslovima u odbrani zemlje ukazuju na to da će odbrana u celini, a naročito u početnom periodu rata biti vrlo složena i teška i da operativna armija bez TO i civilnog sektora ne bi za takvu odbranu bila dovoljna.

Zbog toga, TO po nameni i angažovanju ogromnog broja ljudi u jedinicama i organizacijama i zadacima u odbrani samostalno i u sadejstvu sa operativnom armijom ima veoma značajnu ulogu u svim operacijama koje bi se izvodile na našoj teritoriji, pa u vezi s tim i u operacijama početnog perioda rata, pogotovo odbrambenim.

Kakve će sve zadatke izvršavati TO zavisi, pre svega, od uslova u kojima će se te operacije izvoditi, kao i od karaktera samih operacija. Osobnosti i karakter rata (opšti nuklearni ili tzv. lokalni klasični), sastav, jačina i način dejstava potencijalnog agresora, stepen iznenađenja, uslovi zemljišta, sastav i način angažovanja naših snaga, a naročito snažno prisustvo teritorijalnog faktora u odbrani predstavljaju osnovne činioce koji će se na odgovarajući način odraziti i na karakter naših početnih odbrambenih operacija.

Iz iznetih karakteristika odbrambene operacije u početnom periodu rata proizilazi da će ona imati veoma pokretan i manevarski karakter sa nizom borbenih dejstava sitnijih i krupnijih razmera,

koja će se jednovremeno i po jedinstvenom planu i izvoditi na čitavoj širini i dubini operativne zone. U takvoj operaciji TO predstavlja veoma značajan faktor od početka do svršetka operacije. U pojedinim delovima, a naročito za izvršenje pojedinih krupnijih zadataka pa i etapa operacije, težište može biti i na TO — zaprečavanju, PDO, prekidu snabdevanja i sl. Učešće TO u takvoj operaciji prisiljavaće agresora da skida i sa fronta snage radi raščišćavanja svoje pozadine. Na taj način dolaziće do izmene odnosa snaga na frontu i stvaranja našim snagama u celini povoljnih uslova kako za uspešno izvođenje odbrambene operacije početnog perioda, tako i za planiranje i preduzimanje nove operacije odbrambene ili napadne.

Prema tome, odbrambena operacija i u našim uslovima biće daleko šira i dublja, nego operacija drugog svetskog rata, jer u njoj učestvuju s jedne i druge strane jake snage i sredstva, a u okviru naših snaga pored operativne armije i vrlo jake snage TO što se na poseban način reflektuje na karakter odbrambene operacije. Synchronizacija napora operativne armije i TO mora biti sprovedena po jedinstvenom planu izvođenja operacije. Prema tome, naša odbrambena operacija u početnom periodu rata ima sve osnovne elemente savremene operacije sa svojim posebnim specifičnostima koje u njih unose osnovi naše koncepcije a naročito faktor TO. Otuda je naša operacija složenija i bogatija i po svojoj sadržini i formama izvođenja, pa je utoliko i interesantnija za izučavanje i teoretsku odbranu.

Tvrđenje da zbog nestajanja granica između fronta i pozadine pogotovu kod nas neće biti moguće izvoditi operacije, pa u vezi s tim da nije ni potrebna odgovarajuća teorija za njihovo izučavanje ukazuje na to da se dovoljno ne priznaju osnovi ratne veštine.

Glavna uloga TO u odbrambenoj operaciji je u neposrednoj zaštiti naroda i teorije u najefikasnijem sadejstvu operativnoj armiji. Tu ulogu TO ostvaruje kroz razne borbene zadatke koje izvodi u sklopu operacije. Podela zadataka između jedinica operativne armije i teritorijalnih jedinica i zajedničko angažovanje jednih i drugih za njihovo izvršenje obezbeđuje se jedinstvenim planom operacije. Osnovne snage u izvođenju odbrambene operacije u početnom periodu rata treba da čine snage operativne armije, ali težište za pojedine zadatke može biti i na teritorijalnoj odbrani. U takve zadatke spadaju:

- izviđanje teritorije,
- neposredna zaštita teritorije, i borba protiv neprijateljskih diverzija, izviđača, pete kolone i svih drugih pokušaja cepanja narodnog jedinstva i uspostavljanja uporišta agresora na terenu,
- kontrola međuprostora na frontu koje ne mogu posesti operativne jedinice,
- zaprečavanje širokih razmera koje se izvodi na dva načina: u zonama gde dejstvuju operativne jedinice po jedinstvenom planu štabova TO i komandi operativnih jedinica, a tamo gde nema operativnih jedinica, po planu štabova TO,
- borba protiv neprijateljskih desanata svih vrsta, uključujući i borbu protiv operativnih desanata,

— ofanziva dejstva u pozadini neprijatelja od najsitnijih do najširih razmera zavisno od postojećih uslova,

— diverzantska dejstva sa težištem na dejstva duž komunikacija i u gradovima,

— široka primena mera civilne zaštite, naročito zbrinjavanje i evakuacija stanovništva i dobara iz ugroženih gradova,

— snabdevanje tamo gde to ne može da reši armija itd.

Sve ove i mnoge druge zadatke TO izvršava primenjujući princip partizanskog načina ratovanja, a to znači ne podmetati snage tehnički i brojno nadmoćnijem agresoru, već iznenada ofanzivno dejstvovati po najosetljivijim mestima agresora iz zaseda, nametati agresoru takve oblike borbe za koje on ne zna i tamo gde ih ne očekuje. Snage TO u početnim operacijama ne bi smele da budu poražene. Svaki vojnički poraz jedinica TO u to vreme preti da se pretvori i u politički poraz. Neuspeh, na primer, crnogorskih jedinica na Pljevljima 1941. godine imao je veliki uticaj na dalji razvoj NOP-a u Crnoj Gori.

Milisav NIKIĆ

Najpre nešto o operaciji načelno. Bar za sada ne vidim argumente koji bi mogli negirati ono o čemu je general Vranić govorio — o vidovima strategijskih dejstava i u okviru toga o postojanju operacije kao posebne kategorije. Drugo je pitanje načina izvođenja operacije (napadne i posebno odbrambene), odnosno njihovih karakteristika u našim uslovima, što je faktički i razlikuje, mislim na te karakteristike od onog klasičnog pojma operacije i od operacije kako je u većini danas u svetu planiraju i tumače.

Isto tako, mislim da mi imamo poseban tip — vrstu operacije: to je operacija u dubini, u pozadini protivnika. Naime, na celoj dubini teritorije koju bi protivnik uspeo da zauzme nalaziće se veoma brojne (u odnosu na broj i veličinu) naše jedinice. Ne samo manje formacije (vodovi, čete, bataljoni) već i krupnije (partizanske brigade, divizije) i veći partizanski odredi. Postojanje takvih snaga omogućava ne samo razvijanje borbene aktivnosti svuda i na svakom mestu, što je i osnovni cilj već u određenim uslovima i sa određenim ciljem i preduzimanje dejstava krupnijih razmera, odnosno, izvođenje pravih operacija i napadne i odbrambene, čim ranije utoliko bolje. Ako je to tako mislim da se može konstatovati da je i to jedna od specifičnosti naše koncepcije. Takva operacija se bitno razlikuje od „operacije na frontu”, i, razume se, razlika postoji između napadne i odbrambene operacije te vrste, možda izraženije nego što su razlike napadne i odbrambene operacije u tzv. „normalnim uslovima” čak i našim. Zbog svega toga trebalo bi da se i u teoriji i u praktičnoj pripremi (obučavanju i uvežbavanju posebno) više pozabavimo tom vrstom operacije u smislu utvrđivanja njenog postojanja, uslova i mogućnosti izvođenja, ciljeva, nekih osnovnih principa, zatim radi razrade i sagledavanja njenih makar i osnovnih karakteristika i to za svaku, napadnu a posebno za odbrambenu.

Pored pomenutih, koje su po Vašem mišljenju, specifične karakteristike naše odbrambene operacije na frontu?

Miloslav NIKIĆ

Jedna o karakteristika je veoma izražena različitost jedinica koje učestvuju u njenom izvođenju. Jedinice različite po veličini, organizaciji, nameni, naoružanju i opremljenosti. Ta različitost omogućava, pored ostalog, da se odgovori zahtevima koji proističu iz specifičnosti zemljišta, protivnikovih snaga i sredstava, itd. Broj i različitost jedinica koje učestvuju u operaciji ističu izuzetan značaj organizacije komandovanja koja treba da obezbedi usklađenost dejstva svih snaga i sredstava radi postizanja optimalnih rezultata. Otuda se i organizacija sadejstva javlja kao prvorazredan zadatak. To sadejstvo se, u našim uslovima i u odnosu na organizacionu i sadržajnu stranu, drukčije izražava nego kod drugih. No, to je posebna tema za razradu i diskusiju.

Sledeća karakteristika odbrambene operacije jeste to da njena moć nije u onim klasičnim elementima: snazi vatre, vazduhoplovnoj podršci, snazi fortifikacijskog uređenja i slično. Ne negiram naše mogućnosti i snagu koju ti elementi daju izvođenju odbrambene operacije. Želeo sam samo da istaknem vrednost nekih drugih elemenata. Po mom mišljenju to su:

— veština vođenja odbrane, vešta upotreba snaga i sredstava, a to znači, sposobnost da se protivniku nametne naš način borbe po mestu, cilju i vremenu koji mu najmanje odgovara;

— izrazita aktivnost odbrane. Odbrana se po većini tumačenja u načinu izvođenja — svojom aktivnošću — sve više približava napadu. Međutim, mi imamo mogućnosti i moramo se za to sve više osposobljavati, da aktivnost razvijemo do maksimuma. Mislim da je ono što je rečeno o potrebi i mogućnosti primene partizanskog načina dejstva na frontu od strane manjih jedinica naročito, zaista jedan od načina izražavanja aktivnosti.

Zatim, posebnu snagu odbrambenoj operaciji treba da da intenzitet dejstva naših snaga na celoj dubini: sposobnost obezbeđenja svoje dubine (pozadine), gde bi nam protivnik stalno pokušavao nametnuti borbu, ali, što će biti od izuzetnog značaja i sposobnost da razvijemo dejstva u pozadini protivnika. I to počev što bliže od „linije fronta” pa dalje u što dubljoj pozadini neprijatelja. Ta dejstva u pozadini protivnika u periodu izvođenja odbrambene operacije na frontu imaju, rekao bih, posebnu „specifičnu težinu”. I pri tome je svaka aktivnost, od one nenaoružanog stanovništva (kroz raznovrsne forme i oblike) pa do izvođenja krupnijih dejstava — čak i posebnih operacija — veoma značajna, jer slabi napadnu moć protivnika, a samim tim daje posebnu snagu našoj odbrani, odnosno ostvarenju cilja date operacije.

O veoma širokim mogućnostima i oblicima borbe i otpora naroda van oružanih snaga do sada se malo govori. Čak ni naša iskustva iz NOR-a u tom smislu nisu dovoljno istražena. To je veoma ozbiljan zadatak naše vojne misli i prakse.

Milislav NIKIĆ

Želim nešto da kažem, o aktivnostima naroda, tj. onih snaga koje nisu uključene u oružane jedinice, mada mislim da je i to sastavni i veoma značajan deo oružane borbe. Imam, pre svega, u vidu sveukupnu aktivnost u pozadini protivnika, ono što dolazi do izražaja „iza linije fronta”.

Dijapazon aktivnosti nenaoružanog dela naroda u pozadini protivnika je veoma širok. On se razgranava počev od obaveštajnog rada, pa preko akcija rušenja, zaprečavanja, prikupljanja sredstava i političke aktivnosti pa sve do potpunog ignorisanja i određenih formi dezinformisanja protivnika. Sve te oblike dala je dosadašnja praksa revolucionarnih i oslobodilačkih ratova. Razvilo se čitavo bogatstvo formi i sadržaja. U novim uslovima dolaze do izražaja nove forme. Različitost koju vidimo, na primer, u ratu u Vijetnamu, ono što primenjuje FNO Južnog Vijetnama nije samo rezultat njihovih posebnih uslova niti je samo izraz širine njihove sveukupne borbe protiv neprijatelja (mada je to osnovno), već je to istovremeno i izraz sabranih, izučениh i u njihovim uslovima i adekvatno primenjenih iskustava svih drugih naroda stečenih u ratovima koji su se u nekoliko poslednjih decenija vodili protiv raznih neprijatelja i na raznim kontinentima. Dakle, sve ono što dolazi kao novo, kao rezultat sveukupnog razvoja društva, mislim i prakse uslovljava na različitim mestima i određene forme i načine borbe, a ljude postavlja u položaj aktivnih učesnika i omogućava im da i u najtežim situacijama pronalaze nove načine otpora, koji njima najbolje odgovaraju. No, i pored toga mislim da je velika šteta što se u nas do sada niko nije ozbiljnije bavio analizom iskustava otpora i borbe ljudi van oružanih formacija na okupiranim teritorijama. Nije se mnogo učinilo čak ni na registrovanju događaja, primera, niti na prikupljanju makar i najkarakterističnijih pokazatelja te aktivnosti i onoga što predstavljaju konkretna iskustva našeg oslobodilačkog rata. Naša iskustva su veoma bogata, a da ne ističem od kolike bi koristilo bilo proučiti i analizirati i sve ono što su kao iskustvo dali drugi narodi počev od Kine i Malaje, dakle od 1945, pa sve do iskustava Čehoslovačke u 1968. godini.

Pri razmatranju problema sveukupne aktivnosti naroda na okupiranim teritorijama i ne samo nenaoružanog dela naroda nego i naoružanih jedinica svih vrsta koje bi se tamo našle od posebnog je značaja, pored ostalog, proučavanje i sagledavanje dva pitanja. Prvo pitanje je antigerilska borba, antigerilska dejstva i sve ono što danas na tom planu čine oni koji planiraju agresiju i vođenje

ratova na tuđim teritorijama. Za borbu protiv oružanih jedinica i protiv svih oblika otpora naroda danas se ne planira samo upotreba za to specijalno opremljenih i obučanih jedinica. One ne garantuju uspeh. Imam u vidu ne samo izvanredne napore koji se čine u obučavanju jedinica za brze intervencije protiv gerilskih snaga (stvaranje i osposobljavanje vazdušnopokretnih i vazdušnodesantnih jedinica i helikoptera, pre svega) već isto tako više nego ikad do sada nastojanja i planski rad da se sve vrste jedinica osposobe za samoodbranu (čak i pozadinske jedinice). Radi se o tome da se jedinice svih vrsta i veličina svestrano osposobe za borbu protiv gerilskih dejstava, partizanskih snaga i otpora naroda. To je izraz uočene opasnosti od gerilskih, partizanskih dejstava i drugih vidova aktivnosti u rejonima gde se nalaze snage osvajača, to je pokušaj traženja rešenja za vođenje rata koji je za osvajače postao, moglo bi se reći, nerešiv.

S tim u vezi su i izvanredni naponi koji se ulažu u pronalazanje novih vrsta sredstava koja su posebno namenjena za protivgerilsku borbu. Na pronalazanju nove tehnike, nove opreme i novog naoružanja koje bi bilo namenjeno da parira gerilskoj taktici i svim oblicima borbe i otpora danas se intenzivno radi, angažovan je ogroman broj naučnika i naučnih institucija. Ovi naponi su posebno vidljivi u ratu u Vijetnamu. Tu se ide od pištolja-olovki pa do posebnih radarskih sredstava za otkrivanje vojnika i podzemnih skloništa.

Mislim da, u okviru celokupne ove problematike, psihološka dejstva najizrazitije dolaze do izražaja u ovakvoj vrsti ratova u borbi protiv oslobodilačkih snaga, u borbi protiv naroda koji je raspoložen da brani slobodu i nezavisnost. Tu se ide od najrazličitijih letaka pa do svih mogućih formi zastrašivanja. Dakle, sve ovo treba temeljito i solidno izučavati. Ukoliko više znamo, utoliko će nam lakše biti.

Druga stvar koja je posebno značajna kad se radi o sagledavanju uslova i mogućnosti za razvijanje aktivnosti i borbenih dejstava u pozadini protivnika je izučavanje savremenih okupacionih sistema. Mislim da naša vojna publikacija i naša praktična razmatranja dosad nisu ili ne u dovoljnoj meri obraćali pažnju tom pitanju. Okupacioni sistemi imaju neke osnovne elemente zajedničke svima, kao što je, na primer, vojno obezbeđenje važnih objekata, oslanjanje na ljude iz dotične zemlje, maksimalno korišćenje svih sredstava javnog komuniciranja i propagande u pridobijanju naroda itd. I, sve to radi što manjeg angažovanja sopstvenih snaga.

Načini okupacije se danas detaljno proučavaju kroz literaturu — zvaničnu i nezvaničnu. Agresor pravovremeno planira okupaciju za svaku zemlju posebno. To je uzelo danas tolikog maha da su pojedine zemlje do detalja proučile okupacione sisteme karakteristične za prošli svetski rat i sve ono što su razne sile (osvajači) u periodu za poslednjih 20 godina primenjivale u različitim delovima sveta — kontrolu naroda i kontrolu teritorije itd. Proučeno je, moglo bi se reći, sve ono što predstavlja „iskustvo”. Danas se proučava sve ono što može biti od koristi: tradicija, jezik, kultura, nasleđe, običaji, međunacionalni odnosi itd. Nacistička Nemačka je to praktikovala i u II sv. ratu (u Banatu je poznati zločinac kapetan

Špiler svaku profesiju svrstao u kartoteku i vršio posebnu analizu svake posebno da bi odredio odnos određenih profesija prema Nemačkoj, odnosno okupacijskoj vlasti i da bi predvideo njihovo ponašanje).

Dakle, to su pitanja koja, po mom mišljenju, imaju veoma vidan uticaj na organizaciju oružane borbe, oružanih aktivnosti i sveukupnog otpora naroda.

Sasvim je sigurno da ne postoji nikakva snaga koja narod koji je spreman i koji hoće da se bori može sprečiti i koja mu to može onemogućiti. Neki principi kojih se FNO danas pridržava u svojoj oslobodilačkoj borbi kao principi važe i za druge. To su: *svako ko hoće može da se bori protiv agresora; i najmanja jedinica ili pojedinac mogu se tući protiv neprijatelja; boriti se može bilo kakvim i bilo kojim sredstvima i načinima, ako je neko spreman da se bori; neprijatelj se može tući svuda, na svakom mestu i u svako vreme; ako je neko odlučan da se bori, uvek će pronaći najbolji i najefikasniji način da dođe do izražaja u borbi protiv neprijatelja, znači da se postavi shodno geografskim, političkim i drugim uslovima; moguće je voditi borbu protiv jedinica protivnika bilo kog vida ili roda (protiv tenkova, protiv aviona i protiv komandi i protiv artiljerije), iako se ne raspolaže takvim vrstama jedinica* (FNO Vijetnama ne raspolaže vazduhoplovnim snagama, ali je uništio nekoliko hiljada protivničkih vazduhoplovnih letelica).

Međutim, treba imati na umu i ovaj princip: ukoliko protivnika bolje poznajemo, utoliko nam je lakše protiv njega da se borimo.

PROTIVVAZDUŠNA ODBRANA

Mihajlo VUČINIĆ

U čemu se ogledaju specifičnosti u organizaciji PVO u našoj odbrambenoj operaciji?

Vasilije BOŠKOVIĆ

Svi se slažemo da u slučaju agresije na našu zemlju objektivno moramo da računamo sa izrazitom premoći protivnika iz vazduha. Zapravo, rekao bih da je baš to jedan od bitnih elemenata sa kojim agresor računa. Stalna prisutnost tog elementa u najvećoj meri može da utiče na određivanje operativno-strategijskog cilja po mestu i vremenu; na način borbenih dejstava svih ostalih snaga; na izbor vremena za početak agresije; na grupisanje snaga po pravcima, odnosno vajištima itd.

Ovo ističem ne zato što to nije poznato, već zbog toga što ovu realnost prihvatamo manje-više samo kao načelo, a da, pri procenama operativno-taktičke situacije u celini ili bilo kog posebno uzetog elementa, nije dovoljno prisutna situacija u vazduhu u

zoni dejstva dotične jedinice. Isto tako hteo bih da ukažem na štetnost i pogrešnost odvojenih analiza i procena situacije u vazduhu i na zemlji u jedinstvenoj zoni borbenih dejstava. To je u vojnoj teoriji a i praksi već odavno prevaziđeno.

Uostalom, dejstvo snaga na zemlji, vatrena podrška tim snagama iz vazduha i raketama zemlja-zemlja, vazdušni desanti i PVO celokupnog borbenog poretka, činiće integralnu celinu u angažovanju i borbenim dejstvima svih borbenih elemenata agresora kako bi on što brže i potpunije ostvario operativno-strategijski cilj u napadnoj operaciji. Sinhronizovano angažovanje svih snaga vrši se u komandi odlukom komandanta, planom operacije i sadejstva po etapama za svaku napadnu operaciju.

Polazeći od iznetog, smatram veoma važnim da se u svim situacijama i u svim jedinicama realno procene mogućnosti dejstva neprijatelja iz vazduha, kao i posledice na način i objektivne mogućnosti dejstva naših snaga. Najčešće, a naročito u početnoj fazi rata, odnos snaga na zemlji neće biti ni približno realan činilac za ocenu borbenih mogućnosti jedinice, naročito u pogledu sposobnosti za pokret i manevar. Otuda i osobiti značaj početnog grupisanja snaga za vođenje odbrambene operacije.

Koncepcija opštenarodnog odbrambenog rata nije tajna. Eventualni agresor će dobro proučiti mesto, ulogu i verovatne načine dejstva svih elemenata naših oružanih snaga u prvoj i kasnijim fazama ratnih dejstava. Zbog toga treba računati da će težište dejstva iz vazduha usmeriti na one elemente čijim će uništenjem ili neutralisanjem najbrže da obezbedi realizaciju svog operativno-strategijskog cilja u datoj fazi rata, odnosno u određenim etapama operacije.

Prema tome, polazeći od ocene verovatnog operativno-strategijskog cilja, uloge i značaja operativnih pravaca, i elemenata borbenog poretka protivnika kao i cilja, uloge i mesta elemenata naših oružanih snaga, odnosno borbenog poretka u armijskoj zoni, treba doći do zaključka o verovatnim snagama i načinu dejstva agresora iz vazduha. Posebno je važno pravilno proceniti na čemu će biti težište udara iz vazduha u prvoj, početnoj fazi rata.

Logično je da iz takvog zaključka rezultira i određivanje težišta PVO u pojedinim fazama rata, odnosno etapama operacije. Mislim da nije sporno da li bi težište PVO trebalo da bude na zaštiti naših oružanih snaga ili državne teritorije kao celine.

U okviru oružanih snaga u početnoj fazi rata težište PVO moralo bi biti izraženo na zaštiti osnovnih grupacija KoV-a, namenjenih za sprečavanje brzih prodora agresoru. Verovatno je da bi agresor težio da maksimalno brzo prodre što dublje ka najvažnijim objektima i rejonima radi što bržeg završetka ratnih dejstava, uz jednovremeno sprečavanje mobilizacije, razvoja naših glavnih snaga i onemogućavanja opštenarodnog rata. Prema tome, mogu se očekivati najjači udari po združenom ešelonu na graničnim frontovima, po mobilizacijskim rejonima i komunikacijama u operativnoj dubini. Prvi preduslov za uspešno dejstvo na zemlji i u vazduhu jeste obezbeđenje prevlasti u vazduhu. Pri razmatranju ovog pitanja često se

neopravdano računa samo odnos u broju aviona, odnosno avio-poleta, ređe odnos sopstvene PVO i avijacije protivnika. Ovo su samo neki od činilaca za određivanje odnosa snaga u vazduhu. Ne manje značajni su i drugi elementi, kao izbor momenta i vremena udara, izbor načina dejstva, mogućnost elektronskog ometanja sistema PVO i razlika u kvalitetu borbenih sredstava. Pored brojne premoći i ovi elementi redovno su na strani agresora.

Neosporno je da sve to utiče na određivanje snaga i način dejstva za obezbeđenje potpune ili, zavisno od ukupnog odnosa snaga, operativne prevlasti u vazduhu. Ukoliko je odnos snaga za nas nepovoljniji, s obzirom na brojni i kvalitetni odnos u avijaciji, utoliko treba više računati, pored udara po sistemu PVO, i na udare po aerodromskoj mreži radi utvrđivanja prevlasti u vazduhu, kao i sa jednovremenim udarima po osnovnim grupacijama KoV-a i sa vazдушnim desantima. Potrebne snage za udare iz vazduha radi obezbeđenja potrebne prevlasti, zatim za podršku snaga KoV za izolaciju bojišta, za pripreme VD i za udare po objektima teritorije, čak ni za prvi udar iz vazduha ne bismo smeli ocenjivati statično, pogotovu ne pri jače izraženom nepovoljnom odnosu snaga u vazduhu.

Povezano sa ovim što sam rekao o značaju pravilnog izbora težišta PVO prisutan je stalni nedostatak aktivnih sredstava PVO. To je činjenica svuda pa i kod armija sa najbrojnijim i najkvalitetnim sredstvima PVO i pri povoljnom odnosu snaga u vazduhu. Ta okolnost kod nepovoljnog odnosa snaga još više ističe značaj težišta i osamostaljenja u PVO smislu u svim situacijama i na svim nivoima komandovanja. Centralizacija komandovanja, jedinstvenost organizacije i upotrebe sredstava PVO, posebno pri nepovoljnom odnosu snaga u vazduhu, uz vrlo velike mogućnosti elektronskog ometanja sistema veza, komandovanja, vazdušnog osmatranja, vođenja i navođenja i pri dejstvu protivnika na malim visinama, ne može imati nikakvog opravdanja. U takvim uslovima odbrana vazdušnog prostora, na primer, u zoni jedne armije praktično bi značila slabu ili nikakvu odbranu svih elemenata borbenog poretka u dotičnoj zoni, na račun PVO onih snaga na kojima je težište izvođenja operacije i na račun onih vremenskih etapa (faza) — operacije kada je zaštita najpotrebnija.

Uostalom, od svih sredstava PVO samo je LA ta koja, zahvaljujući manevarskim i ostalim svojstvima, može ozbiljnije učestvovati u zaštiti vazdušnog prostora ako dejstvuje u određenim i povoljnim zonama dejstva, u povoljnim meteorološkim uslovima, na određenim visinama, uz uslov blagovremenog otkrivanja i praćenja ciljeva i, što je osobito važno, pri odgovarajućem odnosu snaga. Ukoliko ne postoje takvi uslovi tada LA treba da vodi borbu za vazdušni prostor samo u određenim zonama, za kratko vreme u najpresudnijim etapama odbrambene operacije. Sva ostala sredstva PVO su i po taktičko-tehničkim mogućnostima predodređena, posebno na bojištu, da zaštite pojedine elemente borbenog poretka ili, eventualno, manje zone gde su grupisani važniji elementi borbenog poretka.

Mislim da se možemo složiti s tim da bi se naša odbrambena dejstva od samog početka izvodila pri nepovoljnom, a negde i pri

izrazito nepovoljnom odnosu snaga u vazduhu. Isto tako naša PVO u celini bila bi dovedena u vrlo složene uslove borbenih dejstava protiv napadnih sredstava agresora iz vazduha. Govoriti ovde o ulozi, mestu i mogućnostima pojedinih elemenata PVO kao i o organizaciji i načinu dejstva PVO u raznim operativno-taktičkim situacijama značilo bi upuštati se u uža stručna pitanja i probleme PVO, što nije svrha ovog razgovora. Zbog toga ću se zadržati samo na dva vrlo značajna elementa PVO, o opravdanosti i mogućnostima korišćenja streljačkog oružja za borbu protiv ciljeva u vazduhu i o značaju i ulozi mera i postupaka protivvazdušne zaštite na bojištu (PVZ). Mislim da je potrebno o ovim elementima PVO nešto više reći ne samo zbog pozitivnih iskustava drugih, već, pre svega, zbog ogromne uloge i vrlo širokih mogućnosti korišćenja oba ova elementa u opštenarodnom ratu.

Najveći broj letova, odnosno dejstva protivničkih aviona treba očekivati na malim visinama, a samim tim i sa relativno malim brzinama. Efikasnost aktivnih sredstava PVO često može biti i jako ograničena i smanjena ne samo zbog brojne inferiornosti nego i zbog ometanja. U tome je nužnost i opravdanost upotrebe streljačkog oružja za dejstvo na avione i helikoptere na malim visinama. Mada ne treba očekivati naročito velike materijalne efekte ovog dejstva, posebno na savremene LBA, ipak nisu za potcenjivanje, ako se vatra koristi organizovano i pod komandom. Ne manji značaj ima moralno-psihički moment i to obostrano. Svaki borac i jedinica treba da steknu uverenje o mogućnosti borbe i protiv ciljeva u vazduhu, tim pre ako za to postoje realne mogućnosti, jer bi u protivnom osećanje nemoći moglo imati neželjene moralno-psihičke posledice.

S druge strane snažna i efikasna vatra streljačkog naoružanja mora izazvati određene negativne posledice na protivničke pilote koji izvršavaju borbene zadatke u niskom letu. Realno je očekivati pri masovnom dejstvu streljačkog naoružanja da će piloti težiti da lete na većim visinama ili da se brže oslobode tereta (borbenih sredstava), što smanjuje njihovu efikasnost i stvara uslove za povoljnija dejstva ostalih sredstava PVO. Masovnom dejstvu iz vazduha treba se obavezno suprotstaviti masovnim protivdejstvima sa zemlje. Svaka i najmanja jedinica, koristeći umešno sva raspoloživa sredstva, treba da organizuje sama PVO po sistemu „ježa“.

General Ilić je govorio o pasivnim merama zaštite. Pri tome je mislio na zadatke civilnog sektora odbrane. Nije ništa manjeg značaja ni primena mera i postupaka protivvazdušne zaštite (PVZ) kod jedinica na bojištu. Ovaj element PVO je u borbenim dejstvima uvek imao veliki značaj, a posebno mora imati u uslovima snažno povećanih mogućnosti udara iz vazduha i pri nepovoljnom odnosu snaga. Naša iskustva iz NOB-a, a posebno iz rata u Vijetnamu morala bi se više i svestranije izučavati i u praksi mnogo više koristiti. Činjenica da se iz vazduha dejstvuje samo na ciljeve koji se osmotre ubedljivo govori o značaju maskiranja kao jednog od elemenata PVZ. Mislim da je tačna ova misao: „Samo sa primenom mera i postupaka pasivne zaštite rat se neće dobiti ali bez široke primene ovih mera i postupaka sigurno će se izgubiti“.

Smatram da su u vezi sa upotrebom i dejstvima avijacije agresora izraženi i neki sporni stavovi koji zahtevaju potpunije razjašnjenje.

Prvo — neodrživa je tvrdnja da je prevlast u vazduhu unapred data veličina koja je opredeljena samim brojnim odnosom snaga. Prevlast se mora izvojevat i to aktivnim dejstvima. Mislim da to uopšte ne može biti sporno. Po gledištima svih velikih sila, kao i prema iskustvima kako iz drugog svetskog rata, tako i iz mnogih posleratnih sukoba — prevlast u vazduhu se javlja kao obavezan preduslov ne samo za uspešno dejstvo avijacije, nego i za izvođenje svake obimnije operacije snaga KoV. No, takva prevlast se mora obezbediti samo odgovarajućim aktivnim dejstvima. U izraelskoj agresiji na arapske zemlje juna 1967. god., brojni odnos vazduhoplovnih snaga bio je čak nepovoljan za Izrael, no oni su najcelishodnijom upotrebom i načinom dejstva svoje avijacije najpre ostvarili prevlast u vazduhu i slobodu dejstva u vazдушnom prostoru, a u daljem — neometano sprovodili svoj plan operacije. Stoga se ni u kom slučaju ne može postaviti znak jednakosti između odnosa snaga i prevlasti.

Drugo — ne mogu se složiti ni sa nekim mišljenjima o tome da se vazdušni prostor ne može braniti u PVO smislu i da to navodno ne rade čak ni velike sile. Savremena avijacija raspolaže izvanrednim manevarskim svojstvima i nikad se ne može tačno znati da li neka grupa u vazduhu ide, na primer, na neki most, na snage KoV u nekom rejonu, ili pak na aerodrom itd. S druge strane — po grupama napadačeve avijacije u vazduhu mora se dejstvovati što dalje od objekata i rejonu koji se štite. Stoga taj most, naseljeno mesto, snage KoV ili aerodrom ne možemo štititi iznad samog objekta, nego se mora vršiti zaštita vazdušnog prostora iz koga dejstvuju napadna sredstva iz vazduha. Time se, znači, ne štiti neki apstraktni prostor, nego upravo objekti i snage koje su u tom prostoru raspoređene — pri čemu je nužno izraziti težište. Takvu zaštitu može efikasno obezbediti samo solidno organizovan i jedinstven sistem PVO, u kome je uloga i mesto svakog elementa precizno definisana i u kome im svoje značajno mesto i neposredna PVO svakog pojedinog objekta ili elementa operativnog rasporeda snaga KoV. Naglašavam da ovakav odnos prema vazдушnom prostoru nije izraz nikakvih naših specifičnosti, nego je to već odavno usvojen stav u svim armijama sveta.

Potpuno se slažem da je neophodno temeljitije proučavanje verovatne fizionomije borbenih dejstava agresora. Pri tome je veoma važno da se polazi od takvih pretpostavki, koje su sa stanovišta cilja dejstava agresora — za njega najcelishodnije. Baš zbog toga smatram da je nerealna i bez osnova pretpostavka da bi se vazduhoplovne snage agresora angažovale na jedovremenom, paralelnom izvršavanju čitavog niza zadataka koji su ovde nabrajani — i za dejstvo po saobraćaju, po snagama KoV, po administrativnim centrima, aerodromima, itd. Takvo rasparčavanje snaga za niz za-

dataka jednovremeno krajnje je necelishodno. To su istorijska iskustva uostalom jasno potvrdila. Pri tome, posebno nije osnovana pretpostavka da bi se avijacija agresora od početka angažovala prvenstveno na masovne udare po elementima operativnog poretka snaga KoV. Sasvim je logično da bi agresor početna dejstva svoje avijacije usmerio najpre na udare po onim borbenim sredstvima koji ometaju ili mogu ometati njegova dalja dejstva, a to su, pre svega, borbena sredstva sistema PVO, kao i na udare po objektima čijim uništenjem se najefikasnije parališe sistem komandovanja i upravljanja, dezorganizuje saobraćaj, sprečava dovršenje mobilizacije i razvoja snaga, itd. Vratio bih se ponovo na izraelsku agresiju u kojoj su oni kao svoj prioritetni zadatak postavili izbacivanje iz stroja protivničke avijacije i sistema PVO, a u daljem su sve raspoložive snage sasredili na udare po oklopnim jedinicama na Sinaju. Uopšte ne smatram da je to model koji će obavezno svaki agresor primeniti. No, neosporno je da su takva dejstva i za agresora najcelishodnija i za branioca najopasnija. Bila bi velika greška ako se sa tim ne bi računalo u analizi fizionomije verovatnih početnih dejstava agresora.

Iz ovakvog prilaza, prirodno, sledi zaključak da se naše snage RV i PVO moraju upotrebiti tako da se mogu najefikasnije suprotstaviti i predoleti, upravo takvim prvim udarima protivničke avijacije. Iz ovoga dalje sledi da se u početnim dejstvima osnovne snage RV i PVO moraju angažovati u PVO dejstvima, s ciljem da se od samog početka avijaciji agresora suprotstave najjače moguće snage i stvori neophodna sloboda dejstva svojim snagama. Ovakvo angažovanje snaga RV i PVO najcelishodnije je i za njih same i za snage operativne armije i to u celini. Ovim se i snagama naše KoV istovremeno pruža najdragocenija podrška. Razmatranje ostalih vidova vazduhoplovne podrške KoV bez sagledavanja istaknutih faktora, smatram da bi bilo lišeno realne osnove. Otuda će obim i karakter vazduhoplovne podrške snaga KoV u početnim borbenim dejstvima i zavisiti prvenstveno od karaktera dejstava u PVO i situacije u vazдушnom prostoru. Ona će normalno biti intenzivnije izražena na zadacima izviđanja iz vazduha. S druge strane, ovde je veoma važan zahtev da upotreba borbene avijacije u početnim dejstvima mora biti tako elastična da — zavisno od stvorene situacije u vazduhu može brzo preneti svoja dejstva iz PVO i skoncentrisati najveće moguće snage na vatrenu podršku, kratkotrajnim snažnim udarima po najvažnijim objektima i na pravcima na kojima se javе krizne situacije, odnosno tamo gde će ta podrška biti najneophodnija. Bitno je pri tome da se u svakom slučaju mora obezbediti sasređivanje svih raspoloživih avijacijskih snaga na prioritetne zadatke. Baš ti razlozi posebno naglašavaju značaj centralizovane upotrebe avijacijskih snaga u strategijskim okvirima.

Vasilije BOŠKOVIĆ

Hteo bih samo nešto da kažem u vezi sa primedbom druga Blagojeva. Moje izlaganje se temeljilo na pretpostavci izražene

prevlasti agresora u vazduhu. Ta prevlast može biti čak i vrlo jako izražena. Mislim da je pravilno da se objektivno prilazi ovom i drugim problemima, jer se samo tim putem može doći do najboljih zaključaka i stavova, odnosno do najboljih rešenja. Istina, nisam imao u vidu odnos u avijaciji dve supersile, nego našu stvarnost. Meni su poznata načela upotrebe avijacije i PVO i kod drugih, bar u osnovi. Međutim, evo, na primer, nema načela po kojem se predviđa da se „super-tvrđave“, avioni strategijske namene B-52, upotrebljavaju u neposrednoj podršci trupa na zemlji u Južnom Vijetnamu, pa se ipak ova vrsta avijacije upotrebljava čak za borbu protiv partizanskih delova. Hoću da kažem da se u određenim uslovima menjaju i načela i principi borbenih dejstava.

Prihvatiti tuđa načela, pogotovu zemalja sa moćnim sistemom PVO i sredstvima za napad iz vazduha, za naše uslove svakako nije pravilno. Pitanje je da li se vodi borba za vazdušni prostor na bojištu, čak i kod armija koje u armijskoj zoni za PVO po pravilu angažuju jednu lovačku diviziju? Čak i kod njih se smatra da se prevlast treba obezbediti u određenim rejonima-pravcima i za određeno vreme, tj. u najvažnijim periodima operacije. Za osetno manje snage PVO utoliko je značajnije pravilno odrediti težište PVO borbenog poretka po mestu (objektu) i vremenu.

PROTIVDESANTNA ODBRANA

Mihajlo VUČINIĆ

I organizacija PDO ima posebne karakteristike u našoj odbrambenoj operaciji. Šta je to novo, specifično u našoj PDO?

Ivica MILIČEVIĆ

Polazeći od najteže varijante sa kojom smo se ovde u diskusiji složili, vazdušnodesantna dejstva, za nas predstavljaju veoma ozbiljan problem. Mislim da u našim borbenim pravilima PDO nije uopšte ili je vrlo malo zahvaćena i razrađena. Tu treba ne samo svestrano teorijski obraditi ovu materiju u našim pravilima, već, pre svega, izmeniti sam prilaz PDO, imajući u vidu način dejstva agresora, osloboditi se izvesnih zastarelih, prevaziđenih starih pogleda itd. U našim pravilima, na primer, PDO se tretira isključivo kao mera borbenog obezbeđenja. Međutim, iz iskustva i onoga šta rade velike sile i sagledavajući sliku rata uopšte, vidi se da vazdušnodesantna dejstva postaju sve više sastavan deo opšte borbe. Prema tome, to ne može da bude mera borbenog obezbeđenja, niti je tako treba tretirati, jer ćemo pogrešno uočiti naše starešine, pa nećemo ni preduzeti adekvatne mere u organizaciji odbrane, odnosno vođenju odbrambenih dejstava.

Hteo bih da naglasim, da je na osnovu doktrina i praktičnih mera povećanje broja i kvaliteta jedinica (što su pokazali manevri,

vežbe itd.) potencijalnih agresora sigurno da se mora očekivati veoma obimna upotreba VD jedinica. Mogućnostima tih jedinica i njihovim borbenim dejstvima do sada uopšte nismo dovoljno poklanjali pažnje ni izučavali ih, premda za to imamo uslova i potreba.

Naša štampa i publicistika dosta su pisali o vežbama i manevrima u kojima su angažovane VD jedinice. Međutim, ne bi trebali izgubiti iz vida, odnosno ne bi se trebali osloniti isključivo i jedino na ono što rade i kako upotrebljavaju VD na manevrima. Ovo zato što su skoro sve vežbe i manevri koncipirani i vođeni, u uslovima opšteg sukoba, odnosno u sukobu sa glavnim protivnikom.

Isto tako, pored pomenutih vazdušnodesantnih dejstava, posebno u najtežoj varijanti rata, agresor će sigurno primenjivati i više desanata diverzantskog karaktera, ne zato da u našoj pozadini postigne neke vojne efekte, nego više sa ciljem da pokuša da stvori paniku i zabunu, da stvori utisak da je svuda dospeo, na celu teritoriju i da kod stanovništva izazove osećanje da je situacija bezizgledna i tako sebi olakša posao.

S obzirom na mogućnosti prenošenja trupa vazdušnim putem, a na osnovi procene veličine naše državne teritorije, možemo doći do zaključka da se agresoru pružaju široke i velike mogućnosti za upotrebu VD na celoj našoj teritoriji. U pogledu obima, polazeći od operativnih i strategijskih pa i taktičkih ciljeva, te mogućnosti su različite. Ali ako se radi o upotrebi taktičkih desanata, gotovo da nema područja na teritoriji naše zemlje, kao uostalom i na teritoriji drugih zemalja, da nema ni jedne tačke na koju neprijatelj ne bi mogao da spusti VD taktičkog značaja. Međutim, nije mali broj prostoriya na nekim našim vojištima na kojima se mogu upotrebiti operativni i strategijski desanti.

U organizaciji naše PDO javljaju se ozbiljni i složeni problemi, jer u našoj zemlji ima veoma veliki broj osetljivih rejona, što iziskuje potrebe u većim snagama i sredstvima kako bi se svi ti rejoni zaštitili.

Mihajlo VUČINIĆ

To je tačno. Međutim, šta u našim uslovima treba da bude osnova protivdesantne odbrane?

Ivica MILIČEVIĆ

U našim materijalima i pravilima to nigde ne stoji. Dozvolite da ja iznesem svoje mišljenje. Činjenica je da će agresor prilikom primene VD nastojati da obezbedi potpun uspeh. Neprijatelj će nastojati da vazdušnodesantnu osnovicu, odnosno rejon gde spušta desante, učini takvim da je siguran u potpuni uspeh, odnosno nastojeće da spusti desant na nebranjenu, neposednutu prostoriju, a ako to ona nije, on će nastojati da je učini takvom prethodnim dejstvima. Agresor će biti nadmoćan u vazduhu, ako ne apsolutno,

u operativnom pogledu sigurno. Ali, iz vazduha, odnosno avijacijom, može se tući samo ono što se vidi.

U pogledu organizacije PDO u svetu su se pojavila uglavnom dva mišljenja. Jedno zastupaju male zemlje i ono polazi od toga da se formira mnogo raznovrsnih teritorijalnih jedinica i da se prostiru po celoj državnoj teritoriji, uz postojanje određenih, svakako manjih, pokretnih jedinica protivdesantne odbrane, koje bi intervenisale sa strane, odnosno pomogle, podržavale i olakšale borbu jedinica koje su se zatekle u desantnim rejonima.

Velike zemlje, s druge strane, smatraju da u protivdesantnim i ugroženim rejonima treba imati jedinice koje će posesti tu teritoriju, uz istovremeno postojanje veoma jakih pokretnih, u prvom redu, oklopnih jedinica i protivdesantnih rezervi za intervenciju. Smatram da je za nas, na osnovu naših mogućnosti, izlaz u tome da osnov naše PDO treba da čine teritorijalne jedinice, odnosno jedinice teritorijalne odbrane.

Odmah da kažem da će glavnu udarnu snagu u borbi sa vazдушnim desantima predstavljati operativna vojska. Mislim da nema potrebe da ovde iznosim koje rejone treba da brane teritorijalne jedinice a koje rejone i objekte operativna vojska. Jasno je, da od značaja konkretne procene situacije i važnosti objekta itd. zavisi organizacija PDO. Na primer, ako se radi o naročito važnom aerodromu ili o aerodromskom čvoru, takav objekt nisu u stanju i ne mogu da brane teritorijalne jedinice, već će glavnu snagu u odbrani takvih objekata činiti jedinice operativne armije.

Naša armija vodiće odbranu na veoma širokom i dubokom frontu, braniće pravce i objekte operativnog i strategijskog značaja. Prema tome armija će u svojoj odbrambenoj zoni morati organizovati i PDO. To znači da će u svojoj zoni morati da ima i protivdesantnu rezervu. Odmah da kažem da će intervencija protivdesantne rezerve u armijskoj zoni, kao i protivdesantnih rezervi uopšte, ka objektu koji napada VD ili ka vazdušnodesatnoj osnovici, u našim uslovima biti rizična i opasna zbog toga što će agresor u pripremi i podršci VD da obezbedi vazдушnu nadmoć. To znači da će agresor imati prevlast u vazduhu, da će u pripremi VD preduzeti sve mere da, u prvom redu, onesposobi našu PVO, a nakon spuštanja VD da onemogući i intervenciju protivdesantnih rezervi. To zahteva da protivdesantne rezerve moraju biti veoma brižljivo i znalčki postavljene u odnosu na ugrožene protivdesantne rejone. Ako bi morale da intervenišu sa većih udaljenosti, veliko je pitanje da li će stići i uspeti da intervenišu. U armijskoj odbrambenoj zoni u PDO učestvovalaće sve snage i jedinice koje se nađu u tom rejonu. Zapravo, svaki pojedinac i jedinica od vođa do divizije moraju očekivati da će voditi borbu sa VD taktičkog ili operativnog karaktera. Prema tome, u planiranju armijske odbrambene operacije mora se pedantno i brižljivo planirati i PDO. Sigurno je da će komanda armije morati da pravi i planove PDO u kojima će se tačno i jasno precizirati zadaci svih jedinica i elemenata borbenog poretka.

Prema tome, borbu sa VD će morati voditi svi, od pojedinca do najviše taktičko-operativne jedinice, tj. do divizije. U PDO treba da učestvuju sve jedinice operativne i teritorijalne vojske koje se

nađu u odbrambenoj zoni armije, kako seoske čete, radničke jedinice i baterije, isto tako i one o kojima ovde nije bilo govora, a to su jedinice i organi SUP-a za dejstvo sa manjim u prvom redu diverzantskim desantima, civilna zaštita u najvećoj meri, naročito u uređenju protivdesantnih rejlona sa građevinskim jedinicama u obezbeđenju pokreta protivdesantne rezerve u izgradnji puteva, itd. Znači, sve jedinice teritorijalne i operativne vojske, civilne zaštite, sve jedinice i organi SUP-a, kao i nenaoružano stanovništvo, naročito na izgradnji položaja, uređenju protivdesantnih rejlona, učestvuju u PDO.

Jasno, da i sva sredstva borbena i svi rodovi treba da dobiju odgovarajuće zadatke. Avijaciji je u tom momentu borba protiv VD osnovni i glavni zadatak. Iako će agresor imati vazдушnu premoć to ipak ne znači da pojedinačni avioni ili grupe aviona neće uspeti da uđu u marš-rutu leta transportne avijacije koja prenosi VD i da joj nanese ozbiljne gubitke. PVO, odnosno protivavionska artiljerija, naročito laka, može veoma efikasno da dejstvuje i nanese ozbiljne gubitke neprijatelju. Artiljerija će u borbi sa VD biti veoma efikasna počev od otvaranja planiranih vatri, po procenjenim rejlonima VD, do ostvarenja vatri krajnjim dometom. Ona može da izaziva i određene psihičke efekte koji nisu za potcenjivanje. Oklopne jedinice su u drugom svetskom ratu imale veoma naglašenu ulogu u borbi VD, a u eventualnom će imati još veću, samo uz ogradu da će njihova intervencija, ako nisu blizu protivdesantnog rejlona, biti veoma kritična, s obzirom na prevlast agresora u vazduhu.

Rekao sam, da osnovu naše PDO treba da čine teritorijalne jedinice podržane na odgovarajući način jedinicama operativne vojske. Na celoj našoj teritoriji, a naročito na procenjenim protivdesantnim rejlonima potrebno je imati makar i male snage koje će se tu naći i odmah prihvatiti borbu sa VD. To je bolje nego imati snažnije i krupnije jedinice daleko od ovih rejlona. Naglašavam, bolje je imati jedan vod, makar to bio i vod teritorijalne vojske, na desantnoj osnovici u vreme kad se spušta VD nego imati bataljon koji treba da interveniše sa daljine od 2, 3 ili 4 km, jer je pitanje da li će stići i moći da se uspešno suprotstavi VD. Isto tako, smatram, da je veoma korisno imati na desantnim rejlonima (možda na celoj teritoriji), a posebno na onim za koje smo naročito zainteresovani, odgovarajuća borbena sredstva. Reč je o pojedinačnim pav-topovima, tenkovima makar bili i stari, itd., jer ma koliko neprijatelj upotrebio avio-bombi u pripremi vazdušnodesantne osnovice, ipak neće biti u stanju da otkrije i uništi sva ta sredstva, naročito ako budu ukopana i dobro maskirana. Njihovo dejstvo u najkritičnijem mometu, kada padobrancu počnu da se spuštaju, i kada je vazдушna podrška nemoguća, pruža veoma velike šanse za uspeh PDO.

Mihajlo VUČINIĆ

Bilo bi interesantno sagledati i osnovne slabosti VD agresora.

Potpuno sam saglasan sa tim pitanjem pri čemu je važno da se izbegne jednostranost u oceni. Niko ne bi imao koristiti od potcenjivanja VD, kao što je važno uočiti i njihova slaba mesta i ograničenja njihove upotrebe.

Pri tome bih izneo neka mišljenja u vezi sa pomenutim gledištem, a to je da u prošlom ratu nijedna PVO nije uspela sprečiti izvršenje krupnijeg VD. O tome bi se sigurno moglo diskutovati, no mnogo je važnije imati u vidu da ni jedan krupniji VD nije izvršavan ako prethodno nije sigurno neutralisana protivnička PVO i ostvarena prevlast u vazduhu. To je bio opštevažeci princip i ukoliko nije bio obezbeđen — desant nije ni vršen. U studiji koja je o vazдушnim desantima u drugom svetskom ratu grupa poznatih nemačkih generala izvršila za račun Pentagona, kaže se „da je dubina izvođenja krupnih desanata ograničena prostorom u kome se ostvaruje efikasna prevlast u vazduhu”. Bez preterivanja se može reći da su upravo jako narasle mogućnosti savremene PVO znatno doprinele nastaloj krizi u gledištima o mogućnostima izvođenja krupnih VD u savremenom ratu. Veoma su raširena mišljenja da je ovakve desante nemoguće izvoditi ako se prethodno ne obezbedi takav stepen nuklearno-vazdušne prevlasti, da pri tome moraju biti uništena sva nuklearna sredstva koja bi mogla neposredno ugroziti desant u vazduhu ili na zemlji.

Mislim da je u svemu tome istovremeno izraženo i jedno od najranivijih mesta krupnijih desanata. Formacije transportnih aviona u toku prevoženja desanta vanredno su osetljive na protivdejstvo svih borbenih sredstava PVO — počev od lovačke avijacije, raketne jedinice, PVO, PAA, pa do streljačkog naoružanja. Ove formacije su po pravilu postrojene u izdužene, interne kolone, koje se kreću relativno sporo, bez mogućnosti manevra, pri čemu svaki avion mora strogo držati svoje mesto u formaciji. Obaranje svakog ovakvog transportnog aviona znači uništenje oko dva voda padobranaca ili 2/3 celokupnog naoružanja padobranskog bataljona. Ništa manje posledice su i u tome, što se protivdejstvom stvaraju ozbiljni poremećaji koji narušavaju, plansko izvođenje desantne operacije, iskrcavanje i sređivanje desanta na zemlji. Ovakve formacije teško se mogu zaštititi neposrednom lovačkom zaštitom. Sve to nameće napadaču potrebu da se ofanzivnim dejstvom jurišne i bombarderske avijacije prethodno osvoji visok stepen prevlasti u vazduhu i neutrališu PVO sredstva branioca. Pošto u konvencionalnom, lokalnom ratu u ovim dejstvima ne mogu efikasno učestvovati rakete „zemlja-zemlja”, to je za ostvarenje tog cilja potrebno odgovarajuće vreme i velike snage ofanzivne avijacije. S druge strane — vazdušni desanti moraju do najveće mere težiti postizanju iznenađenja. Ukoliko im upotreba nije iznenađna — čitava operacija mnogo gubi na značaju. U tome je sadržana jedna od najvećih dilema agresora, jer ukoliko daje veći prioritet iznenađenju, ukoliko manje može obezbediti odgovarajući stepen prevlasti i neutra-

lisanje sistema PVO branioca i obrnuto. Čini mi se da u tom pogledu postoji jasna korelacija i da se sa tim mora računati.

VD je dalje veoma osetljiv u fazi sređivanja na zemlji — pose iskrcavanja. Nizom tehničkih i organizacijskih mera postignut je značajan napredak u smislu bržeg prikupljanja i sređivanja iskr-canih snaga, kao i brzo osposobljavanje teže tehnike za dejstvo. Prema zvaničnim normama nekih velikih sila predviđeno je, na primer, da artiljerijska oruđa desantnih jedinica za 20 minuta po iskrcavanju moraju biti spremna za otvaranje vatre. Bez obzira na sve te mere — ostaje činjenica da su padobransko-desantne snage za prvih 20—30 minuta po iskrcavanju praktično nesposobne za organizovano izvođenje borbenih dejstava. Stoga je to takođe značajno slabo mesto kod desanata koje se mora efikasno iskoristiti.

Za pravilnu i svestranu organizaciju borbe protiv VD, smatram da je jako važno solidno poznavanje i svih ostalih ograničenja koja se odnose na izvođenje ovako složenih operacija, kao što su, na primer, granične vrednosti površinskog vetra pri kojima je izvodljiv padobranski desant, stvarni uticaj ostalih meteoroloških elemenata, prednosti i ograničenja koja za desant pruža noć, itd. Hoću da kažem, da su krupni VD veoma složen vid borbenih dejstava, da na njihovo izvođenje utiču mnogi faktori i da je taj uticaj takođe podložan određenim zakonomernostima koje se moraju solidno poznavati. Samo tim putem moguće je objektivno utvrditi najranjivije tačke desanta i organizovati efikasnu odbranu, angažujući u njoj sve raspoložive snage i sredstva prema njihovim svojstvima i optimalnim mogućnostima.

Mihajlo VUČINIĆ

Mislim da bi trebalo jasnije formulisati neke stavove o PDO. Činjenica je da PDO više ne možemo smatrati kao meru borbenog obezbeđenja, jer je postala sastavni deo opšte borbe, a general Miličević je istakao da je naša teritorijalna komponenta nosilac PDO. Koliko to protivreči i njegovoj ideji da je PDO borba a ne mera borbenog obezbeđenja, a znamo da su obe komponente — operativna i teritorijalna podjednako značajne u borbi. Mislim, da bi kod PDO trebalo polaziti od dva momenta i analizirati operativno-strategijske desante kojima se, pre svega, mora zabaviti operativna armija, svi elementi prvog strategijskog ešelona, pre svega, a drugo su desanti u domenu taktike, gde nam rat u Južnom Vijetnamu daje mnogo iskustava. Nosioци te borbe će biti teritorijalne i operativne jedinice. Ne znam da li je zaključak da su jedinice teritorijalne odbrane kod nas nosilac PDO sasvim na mestu.

Ivica MILIČEVIĆ

Ja sam izneo svoje mišljenje. I dalje stojim na tome i smatram da će čak i u okviru odbrambenih zona komandanti najčešće biti

prisiljeni da i protiv taktičkih desanata koriste teritorijalne jedinice koje će se naći u njegovoj odbrambenoj zoni a koje su im potčinjene. Naše jedinice će često braniti široke i duboke zone koje neće moći da pokriju operativne jedinice, a mogućnost upotrebe taktičkih desanata je veoma moguća. Komandant divizije, na primer, neće biti u stanju da odvoji posebnu protivdesantnu rezervu nego će to najčešće biti alternativni zadaci ostalim elementima borbenog poretka opšte rezerve, tenkova, PTT-odreda, itd.

Mi smo se složili da će manevar tim jedinicama biti veoma otežan, s obzirom na vazдушnu premoć agresora. Polazeći od toga, mislim da je korisnije imati makar i male snage na samom protivdesantnom rejonu, nego veće snage koje bi trebalo da intervenišu sa određene veće udaljenosti, a te snage mogu biti i jedinice teritorijalne odbrane. U tom smislu sam mislio da osnovu PDO treba da čine jedinice teritorijalne odbrane, a napomenuo sam i istakao da će glavnu udarnu snagu ipak predstavljati jedinice operativne vojske, na naročito ugroženim za nas interesantnim protivdesantnim rejonima, kao što su, na primer, aerodromi ili drugi važni objekti.

Zivko BLAGOJEV

O ulozi teritorijalnih jedinica u borbi protiv VD želeo bih da kažem svoje mišljenje. Ove jedinice imaju vanredno važnu ulogu, pre svega, u smislu efikasne kontrole čitave teritorije. A to je faktor od ogromnog značaja za PDO u celini. Teritorijalne i partizanske jedinice, baš stoga su glavna snaga u borbi protiv raznih diverzionih i drugih specijalnih desanata, izviđačkih grupa, itd. Svi ovi manji desanti mogu biti široko primenjeni, te je uloga teritorijalnih jedinica u borbi sa njima nezamenljiva.

Kada je, međutim, reč o krupnim operativno-strategijskim, pa i o taktičkim desantima — smatram da se problem sasvim drugačije postavlja. U borbi protiv ovakvih desanata, teritorijalne jedinice treba da se u potpunosti uključe, no realno ceneći one ne mogu biti glavna snaga u dejstvima takvog karaktera.

Kako najpre stoji stvar sa taktičkim desantima?

Sve savremene armije, pa čak i divizije KoV velikih sila, imaju danas u svom organskom sastavu helikopterske jedinice koje su dimenzionirane tako da mogu u jednoj turi prebaciti kompletne bataljone, pa čak i pukove sa njihovim kompletnim naoružanjem. Takvi desanti prebacuju se načelno do dubine oko 100 km, ali treba imati u vidu da se takvim desantima prebacuju kompletne taktičke jedinice. Njihovo iskrcavanje iz helikoptera ne traje duže od 7 do 10 minuta i posle toga su spremne za borbeno dejstvo. Slažem se da je od bitnog značaja da se na desant izvrši što pre napad i otvori vatra još u toku iskrcavanja. U tom pogledu bi pogodno raspoređene i grupisane teritorijalne jedinice jako mnogo značile, pogotovu ako bi se našle u samom rejonu desantiranja. No, mislim da je nerealan pretpostaviti da mi možemo imati u svakom podesnom desantnom rejonu teritorijalnu jedinicu odgovarajuće snage. Stoga

mislim da je opravdano ostati pri zaključku, da je PDO neodvojivi deo organizacije odbrane za svaku jedinicu operativne armije i da ona mora svoju odbranu uvek organizovati, računajući sa mogućnošću VD. U tom smislu mora se izvršiti grupisanje snaga i organizacija vatrenog sistema, a za PDO mora biti odgovoran starešina date jedinice. Pri tome do najveće mere u PDO treba angažovati i najbliže teritorijalne jedinice, no taj se zadatak ne bi mogao prepustiti samo ovim jedinicama.

U odnosu na krupne, operativno-strategijske VD problem se slično postavlja, ali u daleko oštrijem formi. Specijalizovane padobransko-desantne jedinice koje obično čine I ešelon ovakvih desanata, predstavljaju vrlo solidnu borbenu snagu.

To su jedinice odlično naoružane, specijalno obučene za dejstva u protivničkoj pozadini, njihovo ljudstvo je pažljivo odabrano, itd. Ove jedinice se takođe iskrcavaju grupisano, najčešće po bataljonskim rejonima, a njihovo iskrcavanje podržano je dejstvima borbene avijacije. Mislim da bi u ovom slučaju još manje dolazilo u obzir da glavna snaga zemaljske PDO budu teritorijalne jedinice, iako se i u ovim dejstvima one moraju najšire angažovati. Osnovna snaga u borbi sa ovakvim desantima na zemlji moraju biti odgovarajuće jedinice operativne armije — pre svega oklopne. Njihovo grupisanje, kao i čitava organizacija PDO, mora se zasnivati na odgovarajućoj proceni mogućih desantnih prostorija.

Ljubomir BLAGOJEVIĆ

Vojna teorija i praksa dodeljuju vazдушnim desantima zadatke specijalnog taktičkog, operativnog i strategijskog karaktera na frontu i u operativnoj dubini, kako u početnoj fazi rata tako i u svim drugim. Zbog toga se, u koncepciji opštenarodnog rata za PDO moraju unapred predvideti mere i sredstva jer do desantiranja može doći gotovo u svako vreme i na svakoj pogodnoj prostoriji. Sa VD istovremeno treba da računaju operativna armija i jedinice teritorijalne odbrane. To, kao i činjenica što se opštenarodni odbrambeni rat unapred priprema i vodi isključivo na svojoj teritoriji i što načelno u borbi sa VD treba da učestvuju sve raspoložive snage — PDO treba organizovati na teritorijalnom principu.

Prema tome, širokoj mogućnosti primene raznih VD za rešavanje veoma složenih zadataka u savremenom ratu, nužno je suprotstaviti raznovrsnu, dobro organizovanu i široko postavljenu PDO, sa umešno odabranim i izraženim težištima, u kojima će svaki elemenat imati specifičnu ulogu i dovoljnu samostalnost.

Na ovaj način PDO, kao konkretan deo problema opštenarodne odbrane, dobija mnogo širi značaj, angažuje veće snage i sredstva, čini odgovornim komande svih stepena i istovremeno omogućuje ispoljavanje stvaralačke inicijative najširih razmera u granicama definisanih ciljeva.

Potpukovnik Ljubomir Blagojević je dostavio svoj prilog naknadno.

Savremena PDO koja je u vojnoj teoriji i praksi poznata kao nedeljiva mera borbenog i operativnog obezbeđenja jedinica na frontu, postaje sveobuhvatnija, nužna i aktuelna potreba obezbeđenja na čitavoj državnoj teritoriji — ratištu. Teško je striktno razdvojiti zadatke PDO neposredno na frontu od onih u dubini teritorije, a još manje se mogu podeliti snage koje bi učestvovala u njihovom izvršavanju. Svaka slična podela bila bi manje-više, veštačka i ne bi odgovarala izvođenju dejstava u koncepciji opštenarodnog odbrambenog rata. Zbog toga upravo i smatram da je organizovanje PDO na teritorijalnom principu (sa težištem na onim područjima koja će najpre biti izložena udaru VD jedinica) najpodesnije rešenje.

Teritorijalni princip organizovanja PDO zahteva podelu cele državne teritorije na zone. One bi se dalje delile na područja i regione¹ na kojima bi se unapred predviđala, planirala i organizovala PDO. Ovako postavljena organizacija PDO ne bi protivrećila niti bi sputavala njenu organizaciju unutar i za potrebe pojedinih elemenata (jedinica) koji se nalaze na određenom području i rejonu. Naprotiv, PDO bi dobila u celovitosti i konkretnosti. Bila bi usmerena na najvažnije zadatke, uz optimalno i najšire korišćenje svih raspoloživih snaga i sredstava. Realno je očekivati da bi u konkretnom sprovođenju došla do izražaja inicijativa svih komandi, jedinica i ustanova s obzirom na njihovo svestrano poznavanje područja i rejona. U isto vreme, PDO, zasnovana na teritorijalnom principu, mogla bi biti povezana i činiti jedinstven sistem sa drugim strukturama (rešenjima) za obezbeđenje teritorije, kao što je obaveštavanje i uzbunjivanje, RH-kontrola, veza, osmatranje i sl. I na kraju, ovako zamišljena PDO takođe odgovara zahtevu i pretpostavci po kojoj samo unapred organizovana i usmerena protivdesantna dejstva mogu dati očekivane rezultate i uspešno se suprotstaviti savremenim VD.

Znači, tako organizovanom protivdesantnom odbranom mogu se uspešno štititi jedinice i drugi objekti kao samostalni elementi i cela državna teritorija kao celina. Pri tome bi PDO svakog pojedinog rejona činila osnovni elementat (ćeliju) i zasebnu celinu sa jasno određenim ciljem, snagama, načinom dejstva, mogućnostima, unutrašnjom organizacijom i dr. Ovako zamišljeni osnovni elementi (međusobno povezani po zadatku, ciljevima i potrebama) činili bi dovoljno efikasan i elastičan sistem PDO zemlje, obezbeđujući potrebnu centralizaciju i dovoljnu samostalnost pojedinih rejona, područja i zona za PDO.

U teritorijalnom sistemu PDO, jedinice se mogu angažovati na više načina. Jedinice teritorijalne odbrane mogu štititi pojedine objekte, da ih maskiraju i izvode protivdesantno zaprećavanje, drže pojedine važne objekte i linije, vode borbu protiv desanta za vreme

¹ Termini su slobodno uzeti i treba da posluže objašnjavanju predloženog principa organizovanja protivdesantne odbrane. U konkretnim razmatranjima to mogu biti postojeće teritorijalne podele.

leta, spuštanja, prikupljanja, manevra, pokreta i širenja u određenim rejonima. Za tako raznovrsne mogućnosti i značajne zadatke snaga U PDO, najvažnije je da sve mere i postupci (a naročito dejstva) budu usmereni po mestu, vremenu i cilju i da se njima rukovodi. Tim pre, jer se treba suprotstaviti i boriti protiv odlično obučanih, dobro naoružanih i u svakom pogledu pripremljenih jedinica koje su, po pravilu, u dovoljnoj meri podržane svim sredstvima, a naročito avijacijom.

Razume se da neke radnje i mere iz dometa zadataka teritorijalne odbrane (kao što je, na primer, posedanje važnih linija i objekata, zaprečavanje, patroliranje i sl.) ne mogu biti permanentne, niti se mogu odmah organizovati i izvoditi, jer bi to iziskivalo velike izdatke i omogućilo ranije otkrivanje sistema protivdesantne odbrane. Postupno preduzimanje odgovarajućih mera može se predvideti i razraditi planom protivdesantne odbrane (rejona, područja i zona), odnosno sistema u celini, i sprovoditi u sklopu opštih mera za povećavanja borbene gotovosti, a u skladu sa situacijom i opasnosti koja realno postoji.

U praktičnom organizovanju i preduzimanju mera PDO, osnovu treba da čini procena teritorije u sklopu opšte i posebne procene. Na taj način bi se sagledali najpogodniji rejon za desantiranje, njihov opšti značaj, položaj, kapacitet, najosetljiviji objekti na njima i u njihovoj blizini, mogućnosti daljih dejstava sa njih itd. Povezano s tim treba sagledati mogućnost svojih snaga i sredstava, a naročito mogućnosti protivvazdušne zaštite i dejstava (pojedinačno) u svakom rejonu na koji bi se mogle spustiti vazdušnodesantne trupe. Zatim, da bi se došlo do pouzdanijih zaključaka za odlučivanje, ovakve procene moraju se povezati sa procenama protivnika — njegovim opštim mogućnostima, fizionomijom rata i pojedinih operacija u kojima bi se primenjivale vazdušnodesantne trupe. Pri tome posebno treba sagledati i doći do zaključaka o strategijsko-operativnim, a posebno o taktičkim VD, tj. treba predvideti njihov cilj i zadatke, sastav i jačinu, način i vreme desantiranja u odnosu na opštu situaciju i način dejstava posle prizemljenja i dr. Tako bi se došlo do dosta realnih činjenica i pokazatelja za zaključivanje o svakom rejonu i području. Na osnovu takvih pojedinačnih procena moguće je izvršiti izvesnu kategorizaciju svih verovatnih desantnih prostorija po cilju i značaju. Na osnovu toga, a imajući u vidu opštu zamisao i koncepciju svojih dejstava, mogu se sagledati mogućnosti za PDO, kao i mere koje treba najhitnije preduzeti da bi ona bila najefikasnija.

Mislim da ovakve i slične studije mogu predstavljati realnu osnovu za opštu organizaciju PDO i da u isto vreme mogu dati dosta konkretnih polaznih elemenata za rešavanje svih drugih pojedinačnih mera, za njihovu realizaciju na osnovu jedinstvenih opštih zamisli i zaključaka.

Iz procena i opštih odluka o organizovanju PDO u celini, iz zadataka jedinica u pojedinim rejonima, područjima i zonama usledile bi konkretne mere koje bi sukcesivno realizovale sve komande — operativne i teritorijalne — po unapred razrađenim i usklađe-

nim planovima. Kao što je poznato, to bi bile, uglavnom, mere aktivnog i pasivnog karaktera koje bi, svaka na svoj način, sprečavale ili otežavale spuštanje desanata, njihovo prikupljanje i širenje, ili zauzimanje važnih objekata i slično.

Svaka protivdesantna mera i postupak ima svoje specifičnosti, tehniku pripremanja i izvođenja, pa je sve to nemoguće dublje sagledati u jednom članku. Stoga ću istaći samo izvesne poglede na ta pitanja.

Za planiranje, organizovanje i uspešnu protivdesantnu odbranu svakog pojedinog rejona, područja i zone aktuelno je i gotovo presudno pitanje komandovanja, jer nosioci PDO ne moraju biti samo postojeće operativne komande. Sasvim je opravdano da u nekim rejonima organizatori i nosioci protivdesantne odbrane budu i teritorijalne komande — rukovostva, odnosno da se u najvažnijim rejonima formiraju specijalne protivdesantne komande. To bi se moglo regulisati za svaki rejon posebno. Možda bi bilo opravdano da se u važnijim rejonima u sastavu operativne ili teritorijalne komande koja bi bila nosilac PDO, formira poseban organ kao pomoć komandantu za PDO.

Poznato je da VD, između ostalog, ispoljavaju jako psihološko dejstvo na branioca i stanovništvo, čak toliko da u nekim uslovima mogu izazvati ozbiljne posledice. Zato je važno pristupiti organizovanoj psihološkoj i stručnoj obuci jedinica i komandi (naroda u celini) za borbu sa VD. Psihološke i stručne pripreme aktuelne su ne samo radi opšteg povećavanja efikasnosti PDO, već i zato što neposredno uzdižu moral i samopouzdanje, sprečavaju paniku i iznenađenje.

Za šire i konkretnije informacije i pripremanje građana i vojnika mogu se štampati prigodni podsetnici i priručnici sa najvažnijim i najpotrebnijim podacima i uputstvima o VD i načinu preduzimanja pojedinih mera protivdesantne odbrane. Treba obezbediti da sve stanovništvo zna šta treba činiti, šta se od njega traži u slučaju spuštanja vazdušnog desanta.

Opšti raspored i grupisanje oružanih snaga trebalo bi vršiti tako da, između ostalih uticajnih faktora, budu zadovoljeni i zahtevi u vezi sa PDO. Praktično, protivdesantni razlozi mogu nekad prevladati da se u nekom rejonu ili području, odnosno u njihovoj blizini, locira, na primer, tenkovska ili neka veća jedinica sa višim stepenom borbene gotovosti i slično, bez obzira na to što ostali operativni i drugi razlozi to ne nalažu. Međutim, ako zahtevima za PDO nije moguće udovoljiti pogodnim lociranjem jedinica, mogu se bar pojedine jedinice ili njihovi delovi locirati u rejonima najpovoljnijim za PDO. Sem toga, svim jedinicama blizu osetljivih rejonu i područja treba dati dopunske zadatke za PDO. To bi mogle biti, prvenstveno, one jedinice koje neće biti angažovane izvršenjem drugih zadataka za vreme spuštanja VD u određeni rejon (rezerve, drugi ešloni, škole, dopunske, partizanske i druge jedinice).

Objedinjavanje protivdesantnih napora u okviru svakog područja, rejona i zone ne znači da svaka jedinica ne treba da pred-

vida sopstvene mere i dejstva, razume se, po svojim internim planovima, tj. za potrebe sopstvenog obezbeđenja, doprinoseći na taj način opštoj efikasnosti PDO rejona, područja i zone kao celine. To praktično znači da svaka operativna i teritorijalna jedinica može biti angažovana u PD bilo po planu više komande ili po sopstvenom planu. Međutim, ako je komanda koja je nosilac PDO angažovala neku jedinicu protivdesantnim zadacima, dužna je tim zadacima da posveti posebnu pažnju.

Uporedo sa dopunskim angažovanjem jedinica u PDO rejona, područja i zona, operativne i teritorijalne komande mogu formirati patrole, odrede i rezerve čija bi jačina i sastav zavisili od potreba i mogućnosti. Te specijalne protivdesantne snage mogu sačinjavati operativne ili teritorijalne jedinice, ili kombinovane od jednih i drugih. To znači da se zadaci u PDO mogu izvršavati postojećim snagama ili specijalno formiranim jedinicama. Teritorijalne jedinice u svojstvu protivdesantnih snaga mogu štiti pojedine objekte, izvoditi maskiranje, zaprečavanje, osmatranje, obaveštavanje i posediti važne linije i prolaze. Sem toga, one mogu neposredno da napadaju VD za vreme spuštanja, sređivanja, pokreta i širenja na određenom području.

Budući da sprovođenje protivdesantnih mera zahteva raznovrsna materijalno-tehnička sredstva (mine, eksploziv, kolje, žicu itd.), treba ih pravovremeno obezbediti i locirati blizu mesta za upotrebu i uvezhati ljudstvo koje će ta sredstva upotrebljavati i uređivati rejone određene za PDO.

Iz izloženog proizlazi da PDO prema važnosti i zadacima koji joj se dodeljuju, treba da dobije stratejske dimenzije, tj. da postane elemenat stratejskih procena i mera, uporedo sa merama operativnog i taktičkog značaja koje se preduzimaju bilo pojedinačno u svakoj operativnoj i teritorijalnoj jedinici i ustanovi, bilo objedinjeno u okviru rejona, područja i zone.

U vezi s tim, PDO u opštenarodnom odbrambenom ratu mogla bi se definisati kao integralni deo stratejsko-operativnog obezbeđenja (ne samo borbenog). Ona treba da obuhvati skup mera, postupaka, radnji i dejstava koje se preduzimaju radi sprečavanja desantiranja, uništavanja ili ograničavanja dejstava operativno-stratejskih, kao i taktičkih VD na frontu i celoj državnoj teritoriji. U celini ona treba da je unapred planirana i organizovana a za realizovanje treba da su odgovorne sve operativne i teritorijalne jedinice, društveno-političke zajednice, radne i druge organizacije i to kao sastavni deo svoga borbenog i operativnog obezbeđenja za svoje ili šire potrebe.

PROTIVOKLOPNA ODBRANA

Mihajlo VUČINIĆ

Polazeći od oklopnih snaga i mogućnosti agresora PTO dobija izuzetno mesto u odbrambenoj operaciji početnog perioda rata. To

nam nameće obavezu da u ovom razgovoru detaljnije razmotrimo specifičnosti naše PTO.

Miloš PALIJA

Želeo bih ukazati samo na neke faktore koji imaju veći ili manji pa čak i presudan uticaj na stvaranje koncepcije protivtenkovske (PTO), odnosno protivoklopne (POO) borbe u celini.

Mislim da neću preterati ako kažem da je ostvarena težnja vojnog komandovanja da se kvantitativno, kvalitetno i prostorno poveća vatrena moć i udar formacijskih sastava. I, upravo povećanje vatrene moći jedinica do neslućenih razmera, imperativno je zahtevalo da se srazmerno tome poveća udarna snaga i pokretljivost jedinica. Silinu vatrenih udara treba eksploatisati, da bi se to ostvarilo bilo je potrebno stvoriti adekvatne formacije. Rešenja su se našla u oklopnim i mehanizovanim formacijama.

Razume se, da su dejstva ovih snaga međusobno povezana i uzajamno ovisna. Na njima se gradi koncepcija upotrebe oružane sile. Oni su osnovni pokazatelji — regulatori tempa borbenih dejstava i zamaha operacije u celini.

Može se sa sigurnošću reći da danas gotovo nema pešadijskih divizija (brigada) u klasičnom smislu reči. Uzmimo na primer, da neoklopne divizije u formacijskom sastavu nekih armija imaju više od 200 srednjih tenkova i nekoliko stotina oklopnih transportera. Pokretljivost borbene tehnike se znatno poboljšala. Povećana je mogućnost savlađivanja prirodnih i veštačkih prepreka (rečnih to-kova i dr.).

Vatrene mogućnosti ovih formacija, bez N b/s, povećane su za 3 do 5 pa i više puta, a domet sredstava podrške nekoliko puta. U pogledu vatrene i udarne moći i broja borbenih sredstava osetno je smanjena razlika između oklopnih i neoklopnih formacija.

Prema tome pri razmatranju problema PTO i traženju najoptimalnijih rešenja moraju se imati u vidu uslovi u kojima ćemo organizovati i izvoditi odbranu. Uspešno suprotstavljanje agresoru imperativno nalaže da se svestranom analizom dođe do zaključka o jačini, sastavu i načinu dejstva napadača bez obzira ko je taj napadač i otkud napad može uslediti, i na osnovu takvog zaključka tražiti rešenja. Suprotstaviti se ovakvom agresoru i osujetiti ostvarenje njegovih ciljeva moguće je jedino na bazi koncepcija opštenarodnog odbrambenog rata uz maksimalno angažovanje celokupnog ljudskog i materijalnog potencijala zemlje.

Ukoliko su ove konstatacije i približno realne, a imajući u vidu i druge faktore u čiju analizu nisam ulazio, mogli bi se izvući zaključci u kojima su sadržane i karakteristike PTO — odnosno protivoklopne borbe.

1) Termin PTO neodgovara suštini tretmana. Mislim da bi termin protivoklopna odbrana, kao širi pojam, vernije održavao suštinu odbrambenih dejstava u celini. Možda bi termin PO borbe najvernije odražavao fizionomiju odbrambenih dejstava u celini.

2) PTO se ne može poistovetiti sa PT i ma kojim drugim obezbeđenjem. Još manje je prihvatljivo mišljenje da se PTO razmatra kao nešto posebno — izdvojeno od odbrane u celini. PO borba predstavlja suštinu odbrambene operacije i boja. Protivoklopni vatreni sistem je skelet vatrene sistema u celini. Ne može biti govora o tome da je jedino i glavno sredstvo za borbu protiv oklopa klasična pa i druga protivtenkovska artiljerija. Ona je samo jedan i to manji deo sredstava koji se angažuje za PO borbu. Uloga drugih rodova oružane sile a posebno tenkova u PO borbi je neobično porasla. Neću preterati ako kažem da je tenk danas najefikasnije PT sredstvo. Posebno, kad je reč o PO borbi uz primenu N b/s, oklopne jedinice i SA su, gotovo jedine snage koje su u mogućnosti da neposredno intervenišu u zatvaranju nuklearnih breša i da brzo uspostave narušeni sistem odbrane.

Dakle, postavlja se pitanje ima li smisla govoriti o PTO u operaciji ili boju odvojeno kad se zna da je ona suština odbrane?

Razume se kad ovo govorim onda ne gubim iz vida zemljište koje je jedan od presudnih faktora.

Mihajlo VUCINIĆ

U PTO je najvažnija organizacija vatrene sistema, kako on treba da izgleda po vašem mišljenju?

Miloš PALIJA

Savremena protivoklopna borba se zasniva na nekoliko međusobno povezanih i uzajamno veoma zavisnih elemenata. Danas se ne može zamisliti organizovana čvrsta — žilava PO borba bez detaljne sinhronizacije svih elemenata. To znači da protivoklopni vatreni sistem i manevar svih elemenata treba da obezbedi da oklopne snage napadača budu neprekidno tučene počev od rejonu prikupljanja do linije (položaja) gde se planira zaustavljanje prodora. Protivoklopnim vatrene sistemom i manevrom elemenata PO borbe mora se obezbediti jedinstvena borba nedozvoljavajući ni jednog trenutka da se pojedini elementi odvojeno bore.

Svaki branilac teži da dejstvom dalekometnih sredstava avijacijom, raketno-nuklearnim sredstvima i dalekometnom artiljerijom nanese što veće gubitke napadaču pre nego što se razvije za napad. Verovatno su naše mogućnosti u tom pogledu skromne. Udar avijacije po oklopnim grupacijama napadača pre podilaska u vatrenu zonu protivoklopnih sredstava je od neocenjivog značaja.

Snage u neprijateljevoj pozadini, primenjujući raznovrsne taktičke postupke u PO borbi, znatno će doprineti i olakšati PO borbu jedinica na frontu. Svakako da se ovim snagama može osetno smanjiti naša inferiornost u dalekometnim sredstvima. Da bi partizanske, teritorijalne i druge jedinice u pozadini neprijatelja bile organizacioni sposobne za borbu protiv oklopa moraće se tražiti najoptimalnija

formacijska tehnička rešenja. Mislim da bi, pored već poznatih formacijskih sastava, trebalo pristupiti organizaciji specijalnih odreda malih sastava sa odgovarajućim naoružanjem za borbu protiv oklopnih snaga. Izboru i obuci ljudstva za ove jedinice morala bi se posvetiti posebna pažnja. Ili, na primer, druga varijanta da se u postojećim jedinicama obrazuju posebni PO odredi. Ne bih želeo ovde da govorim konkretno o njihovom formacijskom sastavu i naoružanju. Temeljitom analizom našlo bi se najoptimalnije rešenje.

Za borbu protiv oklopnih snaga agresora na privremeno zauzetoj teritoriji mislim da su pogodnije manje skladno naoružane i dobro obučene grupe nego krupnije formacije. Na primer: grupa od petnaestak odvažnih i adekvatno naoružanih boraca može u nekom naseljenom mestu ili zasedi naneti veće gubitke napadaču nego bataljon i to uz neuporedivo manje gubitke. Ovakve PO grupe — odredi se mogu veoma brzo i iznenadno prebacivati i pojavljivati na mestima gde napadač to najmanje očekuje.

Dalekometna sredstva, partizanske i teritorijalne i druge jedinice u pozadini napadača ne mogu se okvalifikovati kao posebni elementi PO borbe već kao sastavni i nerazdvojni deo efektivna koji se uključuje u PO borbu i slabi silinu udara oklopnih snaga napadača čime se stvaraju povoljniji uslovi za uporniju odbranu snaga na frontu.

Skelet odbrambenog pa istovremeno i PO sistema sačinjavaju bataljonski čvorovi odbrane. Razume se kad to kažem onda mislim, pre svega, na organizaciju PO sistema u bataljonskim čvorovima odbrane na celoj dubini operacijske zone i na formacijska i pridata PO sredstva.

Ako bi bataljon posmatrali odvojeno kao jedinku onda bi mogli doći do zaključka da tu nema ničega novog. Iako, principijelnih novina nema, postoje razlike u nijansama, u kvalitetnim razlikama koje su sadržane u nekim novinama. Evo u čemu ja vidim te novine. Ranije su bataljonski čvorovi odbrane bili organizovani na taktičkoj dubini — na prvom pojasu dok se sada jedinstven vatreni sistem organizuje na celoj dubini operacijske zone i drugo, vatreni sistem bio je organizovan tako da su skoro jednovremeno vatru otvarala sva sredstva i to na daljini do 600 m ispred prednjeg kraja, a sada se vatreni sistem organizuje na daljini do 3.000 m ispred prednjeg kraja i to u tri zone ili tri vatrene pojasa.

— Vatrene zona — pojas na daljini od 3 km (linija razvoj) do zaključno zone uspešnog dejstva tenkova i jačih pt topova 1000—1200 m od p/k. U ovoj zoni vatra se organizuje sredstvima najvećeg dometa kao što su pt-rakete i neki tipovi pt-topova;

— Vatrene zona na daljini uspešnog dejstva tenkova do linije glavne zaprečne vatre (200—400 m). U ovoj zoni vatreni sistem se organizuje tenkovima i pt topovima.

— I, dalje, od linije glavne zaprečne vatre do zadnje granice bataljonskog odbrambenog rejona je najsnažnija vatra. To je zona gde dejstvuju sva pt sredstva bataljona.

Tako organizovan sistem PO vatre omogućava raznovrsnu primenu zaprečavanja na većoj dubini ispred p/k i postepeno nara-

stanje otpora i upornosti odbrane. Prema nekim, iako nepotpunim analizama, proračuni potvrđuju da ako bi se bataljon ojačao sa baterijom pt-raketa, do baterije pt-topova, sa formacijskim sredstvima mogao bi, čak i pod uslovom da mu 1/3 tih sredstava bude uništena pre stupanja u dejstva, da nanese gubitke do 30% oklopnim snagama koje ga napadaju. A u koliko bi se ojačao i sa četom tenkova mogao bi se uspešno suprotstaviti glavnim snagama mehanizovanog puka (brigade).

Po mome mišljenju bataljon bez ojačanja se ne može uspešnije suprotstaviti tenkovskom napadu, jer bi bio razbijen.

Drugi elemenat PO borbe su pokretna manevarska sredstva PTOd-i, oklopne snage i pokretne grupe za zaprečavanje (PGZ).

Kod ovih elemenata uočava se osetnija razlika u taktici u odnosu na dosad poznati način njihovog dejstva.

Naime, razlike u taktičkim postupcima ovih elemenata nametnute su dinamikom borbenih dejstava. Ukoliko su u sastavu ovih elemenata savremenija — pokretljivija borbena sredstva utoliko i taktička rešenja mogu biti raznovrsnija.

Mislim da i kod ovih elemenata treba razlikovati taktičke postupke u taktičkim od onih u operativnim jedinicama. PO elementi taktičkih jedinica namenjeni su za intervenciju u procesu proboja pojedinih položaja i taktički postupci i vatreni sistem su neposredno vezani za vatreni sistem bataljonskih čvorova odbrane. PO regioni ili položaji se biraju na pozadnoj granici pojedinih položaja radi sprečavanja proboja položaja dok se istovremeno na bokove klina postavljaju sredstva bataljona. Pri ovome mora se voditi računa o celishodnosti manevara u dinamici. Preovlađuje, ne bez razloga, mišljenje da će manevar ovih elemenata biti veoma rizičan i da treba tražiti rešenja u njihovom odlučnijem angažovanju na pojedinim pravcima.

Taktički postupci pokretnih elemenata u operativnim jedinicama se znatnije razlikuju. Naime, njihov vatreni sistem i manevar nije toliko zavisao o vatrenom sistemu bataljona. Polazeći od operativne situacije ta sredstva se mogu angažovati u dve osnovne varijante. Prva, da se u skladnoj međusobnoj kombinaciji oklopnih, protivoklopnih i inženjerijskih jedinica rasporede za odbranu na nekim od operacijskih pravaca, prvenstveno gde se predviđaju glavne snage napadača i druga, da se u svojstvu rezerve raspodele u dubini zone i da intervenišu prema razvoju situacije. I u prvoj varijanti komandant armije ne sme ostati bez rezerve. Prva varijanta se obično primenjuje kod manje pokretne odbrane i u uslovima kada napadač ne upotrebljava N b/s. U drugoj varijanti ceo sistem poprima pokretniji karakter i teži da se i aktivnim dejstvima slomi napad neprijatelja. Osim toga u oba slučaja pokretni elementi su namenjeni za sprečavanje brzog prodora oklopnih snaga napadača, za sprečavanje manevara sa fronta i spajanje sa VD, kojim se teži okružiti deo snaga ili da se spreči uredno izvlačenje glavnih snaga armije itd.

Sistem zaprečavanja u sadašnjim uslovima postao je nerazdvojan deo odbrambenog sistema u celini. Mislim da je i suvišno govo-

riti o njegovom značaju, a posebno u našim uslovima. I dalje su ostala dva važeća načela: da je prepreka bezvredna, ako se ne brani vatrom i da je vatra višestruko jača, ako brani prepreku. Međutim, dinamičnost i tempo borbenih dejstava ozbiljno usložava usklađivanje sistema zaprečavanja sa sistemom vatre i pokreta. Naime, tu su oprečna dva zahteva: prvi, da se zaprečavanje mora izvesti u periodu pripreme operacije i drugi, da sopstvene prepreke ne otežaju manevar snaga, budući da je ceo sistem zaprečavanja u glavnom izrađen pre dejstva, a branilac nije siguran da će se situacija razvijati prema proceni. Dakle, mora se računati na brze promene situacije i na nepredviđene postupke napadača.

Mihajlo VUČINIĆ

Spomenuli ste nepokretne elemente PTO, protivtenkovska uporišta i posadne jedinice, kakva je njihova uloga?

Miloš PALIJA

Svakako da su ti elementi izgubili na značaju zbog ogromne vatrene mogućnosti borbenih sredstava. Međutim, treba imati u vidu da sam pojam uporište označava nešto što je uporno, snažno. Naime, o uporištu i posadnim jedinicama ne može biti reči ako se ne misli da vatrene sredstva, pre svega, art. oruđa, nisu bar u objektima stalne poljske fortifikacije. Može se smelo tvrditi da je taj cilj veoma otporan i da može izdržati snažne vatrene udare a posledice NU su višestruko manje.

Drugi uslov za obrazovanje uporišta je da se bokovima oslanja na jake zemljišne objekte — da ga ne mogu obići oklopne jedinice napadača, i treći, da ne predstavlja uporište ako nije uključeno u odbrambeni i vatrene sistem odbrambenih pojaseva ili položaja. Namena mu može imati veliki značaj u sprečavanju operativnog manevra napadača, a posebno, o sprečavanju prodora oklopnih snaga napadača i spajanja sa operativnim VD.

Posadnim jedinicama se stvara veća otpornost odbrane prirodnih prepreka, tesnaca, prevoja itd. Mi smo ovaj elemenat u poslednje vreme bili zapostavili, mislim neopravdano, jer osnovno načelo opštenarodnog odbrambenog rata je da nema sredstva koje se ne može na ovaj ili onaj način upotrebiti u borbi protiv agresora i da treba koristiti sve pogodnosti koje daje zemljište, pogotovo, ako se ojača fortifikacijskim i drugim elementima.

Aleksandar JANIĆ

Kada je reč o problemima savremene PDO, hoću najpre da podsetim na jednu važnu, mada poznatu činjenicu. Naime, razvoj sredstava i taktike PTO tesno je povezan sa razvojem tenkova i

njihove taktike. S tim u vezi zapaža, se da od pojava prvog tenka postoji stalna tendencija da se pronađe takvo pt-sredstvo koje bi moglo da uništava sve vrste tenkova. Međutim, u tome se nije uvek ni potpuno uspevalo. Stoga se gotovo u svim slučajevima, kada nisu postojala adekvatna pt-sredstva pribegavalo raznim drugim merama koje su se, uglavnom, ogledale u primeni zaprečavanja, širem angažovanju artiljerije za podršku, upotrebi, da tako kažem, ne strogo namenskih sredstava itd. To je zapaženo u oba prošla rata i može se sa dosta sigurnosti pretpostaviti da će biti neizbežno i u eventualnom ratu. Ona strana koja raspolaže manje adekvatnim pt-sredstvima biće na to više prisiljavana. Paralelno s tim, stalno su prisutna i nastojanja da se pronađe odgovarajuća taktika PTO, koja bi obezbedila najcelishodnije iskorišćavanje postojećih pt-sredstava.

Ovde je bilo govora i o tome da termin „protivtenkovska odbrana” treba zameniti adekvatnijim terminom, tj. „protivoklopna odbrana”. Ja se služim prvim, jer je tenk najснаžniji predstavnik oklopa i kada se nađe odgovarajuće rešenje, bilo u primeni određene taktike ili u sredstvu koje treba da vodi borbu protiv njega i da ga uništava, automatski je rešeno i pitanje uništenja ostalih lakših oklopnih sredstava.

Tendencija daljeg razvoja sredstava i taktike PTO se razlikuje u mnogim armijama, naročito u opredeljenju koje će sredstvo biti nosilac PTO. Ipak, kod znatnog broja armija rešenja se ogledaju u narastanju oklopnih snaga, jer se smatra da je tenk najbolje sredstvo u borbi protiv oklopa. Istovremeno, posebna pažnja se poklanja pt-sredstvima, među kojima dominiraju pt-rakete, zatim pt-topovi itd.

Teško je dati kategoričan zaključak, ali se ima utisak, da razvoj i narastanje oklopne tehnike u nekim armijama ne prati uvek u odgovarajućoj meri usavršavanje taktike PTO, jer o nekim pitanjima nije dovoljno osavremenjena. Tamo gde je to slučaj, razvoj pt-taktike nije doživeo preobražaj koji su, na primer, doživela sama pt-sredstva, čak i klasična. Među mnogim problemima te vrste je i pitanje borbe protiv oklopnih transporterа, radi odvajanja savremene pešadije od tenkova, da bi se na taj način stvorili bolji uslovi pt-sredstvima za nanošenje neposrednih i većih gubitaka. Pouzdano se zna da sva klasična pt-sredstva, čak i ona koja ne odgovaraju savremenim zahtevima, mogu da nanesu ozbiljne gubitke oklopnim transporterima. Ovo naročito važi za male zemlje i njihove armije koje ne mogu da prate trku u naoružanju, pa su stoga prinudene da se zadovolje „manje savremenim sredstvima” PTO, ali uz nužno dograđivanje i razvoj savremene koncepcije, upravo takve koncepcije koja bi mogla i da kompenzira postojeću inferiornost.

Objektivne okolnosti dovele su do toga da male zemlje imaju dobar deo pt-sredstava koja su većim delom prevaziđena razvojem savremenih tenkova, jer nisu u stanju da probijaju čelni oklop. Armije takvih zemalja raspolažu, mada ne masovno, i najsavremenijim pt-sredstvima, kao što su pt-rakete i topovi. Samim tim, ova

sredstva, iako moderna, ne mogu imati presudnu ulogu u masovnoj PTO, bez obzira na njihove vrhunske kvalitete. No, ove armije najčešće raspolažu brojnim pt-sredstvima, kao što su bestrzajni topovi, bazuke, ručni bacači, trombloni i minsko-eksplozivna sredstva. Sva ova sredstva su jevtina i njihova proizvodnja može postati gotovo neograničena i u uslovima rata. Ta činjenica je od posebnog značaja za zemlje i narode koji se ne pripremaju za agresiju, već za opštenarodni odbrambeni rat, u kome bi bilo angažovano milionsko stanovništvo.

Mihajlo VUČINIĆ

U čemu se ogledaju nastojanja malih zemalja?

Aleksandar JANIĆ

Mislim da bi bilo korisno da se preispita taktika PTO. Ona, bez obzira na to što je drug Palija izložio novine koje se ogledaju, pre svega, u tome da se može otvarati vatra na tenkove sa većih daljina ispred prednjeg kraja odbrane i sl., u suštini ima poznate metode pa i tehniku izvođenja. Smatram da bi preispitivanje trebalo, pre svega, da se sastoji u uočavanju kvaliteta tenkova i taktike njihove upotrebe od strane mogućih agresora.

S obzirom na to što se u PTO mogu naći dosta heterogena sredstva: masovna i kvalitetna ali u bliskoj borbi, nedovoljno efikasna a brojna i, potpuno savremena, ali malobrojna — trebalo bi naći skladan kompromis i celishodno rešenje baš u taktici. Ova izučavanja morala bi imati naučnu osnovu, pri čemu bi trebalo da se ima u vidu, pre svega, praktična namena, a ne zadovoljavanje uobičajenim izučavanjem samih načela upotrebe oklopnih jedinica pojedinih armija, kako se to u dosta slučajeva čini.

Tako, na primer, trebalo bi ići na sagledavanje masovne upotrebe ručnih bacača. Taj problem je veoma interesantan i otvara velike mogućnosti, jer su ta sredstva po mogućnostima probijanja oklopa na nivou savremenih i dalje se razvijaju, a jednostavnije su konstrukcije, zbog čega imaju daleko manja ograničenja u upotrebi od drugih pt-sredstava. Obuka je dosta jednostavna, jevtina i traje relativno kratko. Međutim, pri tome treba imati u vidu najteži uslov koji se pri gađanju tenka ručnim bacačem mora ispuniti, a to je mala daljina, odnosno odstojanje sa koga se može efikasno otvoriti vatra na tenk.

Da bi se u vezi s tim smanjili gubici trebalo bi da se razradi do najsitnijih detalja taktika upotrebe ručnih bacača i organizacija tih jedinica u različitim zemljišnim uslovima, imajući pri tome u vidu najcelishodnije uklapanje sa drugim pt-sredstvima u sistemu PTO. Određena ispitivanja u tom pogledu, verovatno bi pokazala da li je celishodno da se, pored uobičajenog integrisanja ručnih bacača u jedinice KoV, formiraju i samostalna odeljenja, vodovi,

čete, pa i bataljoni ručnih bacača na pojedinim područjima, kojima bi se ojačavale izvesne jedinice i zgušnjavala PTO. Takve formacije bi se mogle imati u operativnoj vojsci i ostalim delovima OS. Ovim bi se povećala ešeloniranost PTO u celini, što predstavlja jedan od imperativa savremene odbrane.

Ako se, primera radi, pogleda formacija prosečno naoružanog pešadijskog bataljona, odnosno njegov „statički sistem” PTO, može se doći do zaključka da bi ta jedinica morala da bude više zasićena pt-sredstvima, pre svega, masovnim. Dobro razrađenom taktikom upotrebe i utvrđivanjem, ova sredstva mogu odbranu bataljona učiniti stabilnijom. Popunjavanje-zasićenost pešadijskog bataljona pt-sredstvima trebalo bi dimenzionirati na bazi broja tenkova i oklopnih transportera koji se na kilometru fronta mogu očekivati u rejonu odbrane.

Ilustracije radi da napomenem da u bataljonima KoV nekih armija ima i preko 100 ručnih bacača ili njemu sličnih sredstava, oko 9 bestrzajnih topova i 8 lansirnih pt-oruđa. Pored toga, bataljoni se ojačavaju i tenkovima. To je interesantan primer zasićenosti masovnim pt-sredstvima u uslovima kada se obiluje savremenom pt i oklopnom tehnikom.

Dalje, mislim da bi zaprečavanju uopšte, posebno tzv. grupama za zaprečavanje, trebalo posvetiti znatno veću pažnju, osobito tamo gde se neka od aktivnih pt-sredstava javljaju kao deficitarna.

Pokretne grupe za zaprečavanje ne bi trebalo primati kao izraz nužde, već kao vrlo efikasno pt-sredstvo, uz to i ekonomično, ukoliko se pravilno upotrebe. Međutim, kako se kretalo usavršavanje nekih vrhunskih pt-sredstava, izgleda kao da je dolazilo i do izvesnog spontanog zapostavljanja zaprečavanja pokretnim grupama. Pri izučavanju ovog problema, trebalo bi da se ima u vidu da te grupe mogu biti male i kao takve neće biti lako uočljive iz vazduha, a mogu da budu veoma korisne i da kanališu, otežaju ili uspore prodor oklopnih snaga na širem frontu. Zbog toga bi primeni pokretnih grupa za zaprečavanje i njihovom sadejstvu sa drugim pt-sredstvima trebalo posvetiti više pažnje. To zahteva detaljniju razradu njihove upotrebe i to u konkretnim uslovima pojedinih rejona i jedinica, ali ne u načelu kako se obično čini, jer takva sredstva, ukoliko se ne primenjuju sa više stvaralačkog duha, mogu da ostanu malo efikasna ili da dožive negativnu ocenu.

PT uporišta, koja su prema nekim mišljenjima prevaziđena, još uvek su za uslove o kojima smo govorili korisna, posebno zemljišne uslove kakve mi imamo u većem delu naše državne teritorije, naročito u klasičnim uslovima borbenih dejstava. Uz razradu odgovarajućeg vatrenog sistema, mogla bi da vežu jače oklopne snage i da ne budu lako izmanevrisana. Razume se u njima je moguće koristiti i pt-rakete, ali pri tome treba voditi računa da ih možda nije dovoljno rentabilno upotrebljavati u „statičnom sistemu” PTO.

Isto tako postoji mogućnost i potreba za dogradnjom i usavršavanjem pokretnog sistema PTO. Ovaj sistem je neophodan posebno u uslovima nuklearnih dejstava, zbog brzog reagovanja pri zatvaranju breša. Tu, pre svega, mislim na postojanje protivten-

kovskog odreda kao samostalnog elementa borbenog poretka puka, divizije, korpusa i armije. Ovo je naročito nužno i opravdano kada se raspolaže slabijim oklopnim snagama. Protivtenkovski odredi će moći da se efikasno koriste i za PDO, posebno kada u svom sastavu imaju i samohodnu artiljeriju. Interesantno je da se preispita mogućnost i realnost manevra pt-odreda različitih nivoa, u uslovima otkrivenog zemljišta i kada napadač ima prevlast u vazduhu, odnosno kod slabe samostalne i neposredne pav-zaštite. Naime, u razmatranju ovog problema, došlo bi se do objektivnih zaključaka, da li se planiranje dejstava na više pravaca, kako se obično predviđa manevar pt-odreda, može i realizovati u stvarnim uslovima. U tom slučaju bi pokretni sistem PTO, koji pored manevra obezbeđuje i dubinu, dobio pravo mesto i odgovarajuće zadatke u sklopu opšteg sistema odbrane.

Pored toga, trebalo bi da se ima u vidu da će gubici pt-sredstava pre njihove upotrebe biti znatno veći nego u prošlom ratu. To će zahtevati da brojno stanje ovih jedinica i zasićenost sredstvima bude takva, da se i pored pretrpljenih gubitaka mogu efikasno koristiti.

Veoma je značajno, kada se govori o zemljištu, posebno o rejonima pod različitim poljoprivrednim kulturama, koje nesumnjivo utiču na pt-gađanja i PTO uopšte. Na primer, kukuruz, pšenica i druge poljoprivredne kulture predstavljaju svojevrzne prepreke za dejstvo tenkova i pt-sredstava, jer gustina i visina tih kultura u pojedinim periodima je takva da gotovo paralise upotrebu nekih najsavremenijih sredstava. U takvim situacijama nameće se potreba stvaranja koridora i raščišćavanja pojedinih zona, da bi se obezbedilo dejstvo različitih vrsta pt-sredstava pa i najsavremenijih. Razume se da bi napadač u tom slučaju primenjivao ogromna spaljivanja i raščišćavanja požarima. Međutim, ti požari bi stvarali ogromnu prepreku samom napadaču, jer takav način raščišćavanja stvara vatrene zone koje mogu biti opasne i za njegovu tehniku.

S druge strane braniocu se pruža mogućnost da stvaranjem proseka i koridora i primenom masovnog zaprečavanja kanališe dejstvo oklopnih jedinica protivnika i obezbedi najpovoljnije uslove za efikasnu PTO. U takvim uslovima upotreba ručnih bacača i drugih sredstava za blisku borbu protiv tenkova može biti naročito efikasna.

Iz svega onoga što sam rekao mogao bi se izvući zaključak da armije koje nemaju dovoljno savremenog pt-naoružanja, kao što su rakete i druga oruđa, moraju ići na savremena, ali ne skupa pt-sredstva, koja su prema tehničkim svojstvima gotovo ravna vrhunskim pt-sredstvima. Međutim, u tom slučaju trebalo bi tražiti posebnu organizaciju, jače grupisanje, ešeloniranje i celishodnu metodiku borbe. Razumljivo, ta sredstva i njihovo masovnije uvođenje u jedinice ne mogu da ospore vrednost jačih savremenih pt-sredstava, već bi doprinela zasićenosti i kvalitetu PTO, što predstavlja višestruku kompenzaciju određene inferiornosti. Takvim armijama se i nameće potreba za dubljim izučavanjem i primenom odgovarajuće taktike PTO uopšte i posebno, klasičnim „manje savremenim” pt-sredstvima kojih ima u većem broju.

To znači da se moraju paralelno rešavati dva osnovna problema. Prvo, trebalo bi preispitati pt-sistem u celini i u tom sklopu najmodernijim pt-sredstvima posvetiti punu pažnju, pre svega, taktici njihove upotrebe i organizaciji, kako bi se uspešno uklopila u sistem odbrane u uslovima kada su malobrojna. Drugo, razvoj pt-sredstava trebalo bi da bude brži, uz paralelno iznalaženje i usvajanje savremenije organizacije jedinica PTO.

I na kraju bih hteo da napomenem da je osavremenjavanje zaprečavanja jedan od važnijih problema koji traži veće angažovanje.

Miloš PALIJA

Svaka savremena armija, mada tu savremenost stavljam pod znake navoda, načela PO borbe razvija polazeći od sredstava koja su odraz sopstvenih mogućnosti. Ako je to tako, onda se, po mojem mišljenju sasvim jasno postavlja kao zakonitost da taktika pt-borbe ne bude kopija drugih već da se bazira na sredstvima i mogućnostima koje realno imamo. To podrazumeva i preispitivanje pravilskih odredaba koje govore o organizaciji pt-borbe.

Normalno je da borbena tehnika u znatnoj meri diktira i taktička rešenja. To je poznata stvar, prema tome, ja bih rekao da se stare odredbe ne mogu primenjivati u novim uslovima. Za mene je, na primer, važnija pokretljivost sredstava čak i od probojnosti.

U drugom svetskom ratu PTOd — na konjsku vuču su u toku odbrane izlazili iz pt-rejona na pt-linije. Oni su bili manevarski elemenat koji je intervenisao na pojedine pravce. Međutim, sasvim je sigurno da se danas ne mogu primeniti ti taktički principi, čak ako je u pitanju PTOd na motornu vuču (kamion), makar se radilo o topu najveće probojnosti T-12 ili bilo kojem drugom. Zato moramo tražiti drugo rešenje. Zaista, PTOd-i ovakvog sastava treba odmah u početnom grupisanju postavljati na PTP ili oruđa pridavati bataljonima. Ponavljam, manevar ovim sredstvima će biti veoma rizičan. Može se desiti da oni dejstvom avijacije i artiljerije budu prikovani — zaustavljeni na pola puta pa niti će biti u PT-rejonu ni na PT-položaju, jer je i tempo napada neuporedivo veći nego ranije.

Drug Janić je govorio o ručnim bacačima kao masovnim sredstvima za PTO. To je doista jedna vrsta sredstava na koju moramo i možemo računati. Međutim, kad je reč o odnosu ručni bacač — tenk tu moramo ipak biti realni. Naime, normu tri bacača prema jednom tenku ne bi prihvatio. Nekađ će jedan RB uništiti tenk, u nekoj situaciji možda to neće učiniti 10 RB. Na primer; danas neke divizije imaju i do 3000 RB. Prema ovim normama ta divizija, bez drugih sredstava, mogla bi uništiti ili se uspešno nositi sa napadačevih 1000 tenkova. Ovaj podatak, očito, demantuje tvrdnju o realnosti postojećih normi. Ovakav odnos se možda približava realnosti, ako se ova sredstva integrišu sa drugim pt-sredstvima. Upravo njihove konstruktivne osobine su im i opredelile namenu, da se uklupe u opšti sistem pt-vatre.

Kad je već reč o PTO dobijam utisak da se pledira za tim da se masovno uvedu pt-sredstva u bataljon. Međutim, ja mislim da bi bilo korisno izučiti do koje mere je to stvarno moguće, da ne bismo polazili od naših želja, jer svako povećanje oružja znatno opterećuje jedinicu i usložava već i onako za nas složen problem snabdevanja i ešeloniranja materijalnih rezervi, naročito ako imamo u vidu da će agresor imati prevlast u vazduhu i da će nam znatno otežavati snabdevanje. Pored toga, pt-sredstva su veliki potrošači municije, a snabdevanje, naročito kretanje i manevar su veoma teški i složeni.

Samo još jednu napomenu u vezi sa izlaganjem druga Janića o mogućnosti vođenja PT borbe, u regionima gde su kulture i rastinje najrazvijenije. Ja se slažem da tu ima izvesnih ograničenja, ali isto toliko koliko to smeta pt-sredstvima, isto toliko smeta i tenkovima. Tenk na 5 do 8 m oko sebe ne vidi ništa, a to znači da onoga borca, odnosno lovca tenkova u vučijoj jami ne može da vidi makar se nalazio i blizu njega. Dalje, on ne može da gađa isto tako kao što ne može samohotka, a braniocu je ipak lakše postaviti se i odabrati položaj za postavljanje pt-sredstava, nego što će biti u situaciji napadač i pored raščišćavanja zemljišta, spaljivanja kultura, itd. Ja ovo pominjem zbog toga što pt-rakete ne moraju biti vođene iz vozila, već sa izdvojenih mesta odakle će moći bez teškoća da gađaju tenk. U uslovima takvog zemljišta i visokog rastinja koje otežava osmatranje, branilac ima znatne prednosti i može da se maskira, naročito prilikom upotrebe ručnih bacača. Borac može da se izvuče, prebaci i postavi na drugo mesto i ponovo dočeka tenk.

Živko BLAGOJEV

Kada je reč o oklopnim jedinicama mora se više naglasiti faktor, prostor, manevarski karakter i visoka dinamičnost borbenih dejstava. Razmatrati samo mogući broj tenkova agresora i odgovarajuće snage POO koje im se mogu suprotstaviti na pojedinim operacijskim pravcima, očigledno je nedovoljno. To bi, svakako, predstavljalo jednu jako uprošćenu šemu.

Želim posebno da istaknem mogućnost i značaj brzih i dubokih prodora oklopnih jedinica, primenu širokih obuhvata i obilazaka, pogotovu ako se radi o manevarskom zemljištu koje omogućuje takvu dinamičnost i ne kanališe pravce. Otuda, mislim da mogućnost manevra sopstvenih protivoklopnih snaga i sredstava dobija izvanredan značaj. Očigledno je teško svugde biti dovoljno jak, te smatram da će stvarne mogućnosti naše POO zavisiti koliko od broja i kvaliteta snaga i sredstava POO isto toliko, ako ne i više, od njihove sposobnosti da pokretljivošću blagovremeno pariraju manevru protivničkih oklopnih snaga.

U tom kontekstu istakao bih neka pitanja upotrebe avijacijskih i helikopterskih jedinica u borbi sa oklopnim snagama napadača. Za mene je jedno od bitnih pitanja — koliko će komandant armije ili odgovarajuće jedinice u tako izrazito dinamičnoj situaciji imati jasan i celovit pregled situacije, pouzdan uvid o stanju i obostranom položaju snaga u zoni borbenih dejstava. Od toga koliko će blagovremeno i pouzdano biti informisan o izmenama situacije zavisice i valjanost njegovih odluka. Upravo, ovaj momenat ukazuje na pravo mesto i značaj izviđanja iz vazduha za efikasno izvođenje POO. Stoga smatram da je izviđanje iz vazduha svakako prioritetan zadatak u okviru vazduhoplovne podrške. Čini mi se da se ponekad prava uloga izviđanja iz vazduha ne sagledava ili zanemaruje i baš zbog toga nije suvišno naglasiti da bez toga ne može biti reči o efikasnoj borbi sa protivničkim oklopnim snagama i da je u tom pogledu izviđačka avijacija nezamenljiva.

U borbi sa oklopnim jedinicama posebno dolazi do punog izražaja sposobnost avijacije da brzo prenosi dejstva i koncentriše snage po vremenu i mestu. Ova svojstva obezbeđuju POO tako potrebnu pokretljivost i sposobnost da blagovremeno reaguje na manevar oklopnih snaga, kao i da dejstvuje po protivničkim oklopnim snagama u toku njihovog pokreta iz dubine. Upotreba borbene avijacije uklapa se u celovitu POO upravo u onoj dimenziji koja joj je najneophodnija, obezbeđuje najcelishodnije iskorišćavanje borbenih mogućnosti avijacije i koncentriše njena dejstva tamo gde ostale komponente protivoklopne borbe ne mogu ispoljiti jači uticaj. Obim i intenzitet dejstava borbene avijacije u toj borbi zavisice od ishoda borbe za prevlast u vazduhu, kao i od raspoloživih avijacijskih snaga. Ukoliko se te snage ne raspoređavaju nego sasređeno upotrebljavaju na težišne zadatke, učešće avijacije i njen doprinos u borbi sa oklopnim jedinicama agresora može biti značajan.

Pri oceni efekata tog dejstva ne mora broj uništenih tenkova biti uvek najvažnije merilo. Smatram da će najčešće biti presudno da li je dejstvo ispoljeno u pravo vreme i na pravom mestu.

I na kraju — ovde nije bilo reči o upotrebi helikopterskih jedinica u borbi sa tenkovima. Ne bih se ovde zadržao na primeni helikoptera, kao borbenog protivtenkovskog sredstva ili za osmatranje borbenih dejstava, itd. Napomenuo bih samo da bi upotreba čak i sasvim skromnih helikopterskih jedinica za brzo prebacivanje pojedinih POO ili grupa za zaprečavanje u rejone ugrožene brzim prodorom protivničkih tenkova — bila veoma korisna. Time bi PDO znatno poboljšala svoju pokretljivost i sposobnost da brže parira manevar oklopnih snaga napadača.

Mihajlo VUČINIĆ

U ovom razgovoru pokrenuli smo više interesantnih pitanja na koja nisu dati odgovori. Verujem da će to podstaći naše saradnike i čitaoce da se uključe u razgovor.

O MORALNOJ SNAZI ARMIJE

U uslovima naglog pogoršavanja međunarodne situacije i posebno kada se povećavaju pretnje našoj nezavisnosti, dolazi do znatnog intenziviranja sveukupnih napora zemlje na jačanju odbrane. U prvi plan izbija značaj moralne spremnosti naših ljudi da se suoče sa realnošću da nepokolebivo prihvate odbranu kao jedinu alternativu. U tim momentima raste interesovanje za moral kao rezultat spoznaje da je moralna spremnost naših ljudi da brane nezavisnost svoje socijalističke domovine najznačajniji faktor odbrambene snage. Smirivanjem situacije, makar i prividnim odmicanjem ratne opasnosti, moralna problematika biva potisnuta iz prvog plana naših sveukupnih napora na jačanju odbrambene sposobnosti. Zbog ovakvog odnosa prema moralnom fenomenu nedostajao je naučno fundiran rad i svesna težnja, kao i akcija na podizanju sposobnosti starešina za efikasan rad na jačanju morala. Nivo našeg razvoja, međutim, zahteva, a stvarnost opominje da se problem jačanja moralne snage Armije sagleda u sadašnjim dimenzijama, da se izuče svi njegovi aspekti i da se jasno odrede funkcije pojedinih činilaca, sistem njihovog rada i međusobni odnos.

ZNAČAJ MORALNOG FAKTORA U SAVREMENOM RATU

U istoriji ratova i razvoja armije neprekidno su bile aktuelne analize faktora koji odlučuju o pobedi ili porazu u borbi. Bez pretenzija da se ulazi u analizu tih faktora, ni u celini ni pojedinačno, valja istaći da su u središtu takvih izučavanja i ocena bili uvek čovek i tehnika koju je koristio za postizanje ratnih ciljeva. Time se nikako ne želi reći da su to i jedini faktori od kojih zavisi ishod borbi, niti da se omalovaži značaj drugih činilaca (kao što su prostor — posebno, vlastita teritorija, ili vreme).

Sagledavanje značaja ratne tehnike i „ljudskog faktora” i njihovih današnjih međusobnih odnosa je posebno interesantno u konstelaciji opštih, međunarodnih i naših uslova. Opšta važnost razmatranja ova dva faktora je potencirana dinamikom savremenog razvoja nauke i sredstava vođenja rata. U vezi sa tim stalno je pri-

sutna tendencija preuveličavanja značaja ratne tehnike i naoružanja u odnosu na „ljudski faktor“.¹

Ovakva shvatanja se pojavljuju i pored iskustva koje, i u daljoj i u bližoj prošlosti, nedvosmisleno upućuje na to da je moderno naoružanje samo jedan, istina veoma značajan, ali ipak ne i jedini uslov da bi se jedna armija podigla na nivo snažne i efikasne armije. To iskustvo nam govori da je isto toliko dominantan, pa i dominantniji činilac čovek — onaj koji će upotrebljavati ta sredstva u borbi, i to, pre svega, u smislu njegove spremnosti za borbu.

I umesto jednovremenog prenaplašavanja ovog ili onog činioca nameće se zaključak da je danas, čak više nego ranije, neophodno poklanjati pažnju razvijanju svih činilaca koji utiču na borbenu vrednost armije, na njenu snagu i borbenu efikasnost. Zapostavljanje jednih na račun drugih faktora, ili pak jednostavna prenaplašavanja, verovanja da se samo jačanjem pojedinih može postići sve, moglo bi imati vrlo negativne posledice.

Značajno je uočiti da je problem „ljudskog faktora“ multidimenzionalan i multipleksan i da mu tako treba prilaziti i u procesu svih aktivnosti koje se odnose na njega. U njegovu sferu ulazi mnoštvo komponenti, kao što su svest, borbena raspoloženja, htenja, borbena volja, spremnost na žrtve, psihofizičke sposobnosti, kao i obučenost u rukovanju i upotrebi sredstava naoružanja i opreme, umeće adekvatnog reagovanja u svim situacijama itd., — drugim rečima, celokupna spremnost i sposobnost ljudi da iskoriste maksimum snaga za stvar pobede.

Upravo u jedinstvu raznih činilaca koji uslovljavaju određene stavove i držanje pojedinaca i jedinica u ratu (ali ne samo u ratu i u borbi) i izražava se ono što zovemo moralnom snagom pojedinaca i jedinica. To znači da se pod pojmom moralne snage podrazumeva određeni kvalitet „ljudskog faktora“ koji pokazuje nivo njegove unutarne čvrstine, spremnosti i sposobnosti jedinica i pojedinaca da se bore, nepokolebljivost i izdržljivost, samopregor i heroizam, sposobnosti neprekidnog pronalaženja novih izvora snaga do pobede.

FAKTORI MORALNE SNAGE ARMIJE

Poznato je da postoje razlike u spremnosti i ponašanju pojedinaca i jedinica u borbi. Proučavanja govore da na to kako će se ljudi ponašati u borbi utiče više činilaca, veoma zavisnih od konkretnih okolnosti manifestovanja. Zato se ni faktori morala ne mogu uzimati u statičnom vidu, kao stalne vrednosti, koje ne bi polazile od konkretnih uslova i koje se ne bi procenjivale s obzirom na svaku promenu tih okolnosti. To nameće potrebu da se svestrano i

¹ Kako se i mi nalazimo u periodu modernizacije Armije, prirodno je da uz taj proces idu i određena shvatanja pojma modernizacije u celini i pojedinih njegovih komponenti. Otuda se neretko susrećemo sa pojednostavljenim shvatanjima, koja gotovo izjednačavaju modernizaciju Armije sa njenim obezbeđenjem modernim sredstvima naoružanja i opreme. Ne vidi se pri tome kompleksnost modernizacije.

gotovo uvek iznova prilazi proučavanju faktora moralne snage jedinica i pojedinaca i konkretnih uslova u kojima se ispoljavaju.

Razumljivo je da se različit sticaj tih činilaca u pojedinim okolnostima različito reflektuje i u konačnoj rezultanti izražava različito stanje ponašanja i držanja pojedinaca i jedinica u miru i borbi. U tom sklopu i odnosu činilaca nesumnjivo glavnu ulogu imaju objektivni. Oni su do određene mere determinirajući, ali, ipak, ne apsolutno. Zato zemlje i armije kod kojih su takvi povoljni objektivni činioci izraženi imaju i realnije preduslove za izgrađivanje veće spremnosti, odlučnosti i jedinstva u nastojanju da se realizuju borbeni zadaci. Među takve objektivne činioce u prvom redu ulaze društveni, koji pogoduju identifikovanju ličnih sa društvenim interesima, a time i pojavu spremnosti da se za te interese žrtvuje. Refleksija objektivnih činilaca u svesti ljudi i prihvatanje toga kao ličnog predstavljaju glavnu pokretačku snagu čoveka i u borbi. Zato su i armije u kojima je postojalo i postoji takvo jedinstvo ličnih i društvenih interesa — poklapanje ciljeva borbe sa neposrednim ili daljim interesima pojedinaca — u preimućstvu nad onima u kojima se ti interesi, stremljenja i potrebe razilaze.

Međutim, svesni značaja snage i važnosti moralnog činioca, a nemajući sve objektivne preduslove koji bi tu snagu obezbeđivali, u nekim zemljama i armijama upravo preduzimaju opsežnije i sistematskije mere da bi tako nadoknadili nepostojanje objektivnih preduslova. Treba reći da te mere ne ostaju bez rezultata i da se raznovrsnim, sistematski usmerenim postupcima postižu, manje ili više, značajni uspesi, pošto se u tome angažuju dostignuća savremenih nauka: psihologije, pedagogije, sociologije i drugih. Tako se pronalaze palijativi koji nesumnjivo doprinose da se iznađu neka rešenja koja će, makar u izvesnoj meri, nadomestiti nepostojanje objektivnih pretpostavki.

Veoma je značajno uočiti da objektivno povoljni uslovi u jačanju moralne snage ne obezbeđuju snažan moral samo svojim postojanjem. Oslanjanje na automatizam uticaja povoljnih objektivnih okolnosti na jačanje morala predstavlja kobnu zabludu, jer snažnog morala nema bez smišljenog, kontinuiranog i efikasnog rada. Oni samo olakšavaju ili otežavaju taj rad, predstavljaju povoljnije ili manje povoljne pretpostavke za uspeh.

Razlike u karakteru armija, ciljevima rata, odnosima u društvu i armiji, stepenu materijalnog razvitka i dr. uslovljavaju razlike u poziciji pojedinih činilaca u moralnoj snazi jedinica i pojedinaca. Otuda je za ocenu značaja pojedinih faktora moralne snage armije neophodno imati u vidu konkretnu armiju.

Ceneći faktore moralne snage naše Armije, nesumnjivo se u prvi plan moraju istaći politička i moralna svest vojnika i starešina. Na to ukazuju njen revolucionarni karakter i put stvaranja, celokupan razvoj i uloga koja joj je danas namenjena.

Moralna i politička svest neposredno je povezana za jedinstvo lične i društvene perspektive, za socijalizam i nezavisnost.

Stepen povezanosti lične i društvene perspektive uslovljen je razvojem društvenih odnosa i sveukupnim položajem čoveka u dru-

štvu, ali i svrsishodnom akcijom usmerenom na ubeđivanje čoveka u povezanost njegove i društvene perspektive. Sigurno je da pozitivni procesi u društvu samim postojanjem doprinose vezivanju lične za društvenu perspektivu, ali je istovremeno sigurno da je uticaj svesnih napora da se čovek ubedi u povezanost i jedinstvo njegove i društvene perspektive vrlo velik. Iz ovoga valja izvući zaključak da moralna i politička svest moraju biti u žizi neprekidnih svrsishodnih nastojanja usmerenih na njen razvoj.

Patriotizam, kao svojevrsan složeni sentiment, predstavlja jednu od osnova moralne snage svake armije. Za patriotizam našeg čoveka značajne su nacionalna i socijalna komponenta. Nema sumnje da naši ljudi ispoljavaju svoju vezanost za ovu i ovakvu zemlju, ali bi bilo pogrešno zanemarivati vekovima gajeno osećanje ljubavi za rodnu grudu, slobodarske tradicije i mržnju prema svakom zavojevaču.

Kada se govori o odnosima u armiji kao značajnom faktoru morala, najčešće se misli na međuljudske odnose (odnos: starijih i mlađih, međusobno ravnih, stepen poštovanja ličnosti, saradnje, poverenja itd.). To je nesumnjivo značajan i stalan proces izgradnje armije, u kome, iza spoljnog previda, mogu postojati ozbiljni problemi koji narušavaju unutrašnju koheziju kolektiva i armije u celini. Ne zanemarujući ni za momenat značaj ovog aspekta odnosa, potrebno je istaći značaj pozicije ličnosti u sveukupnoj izgradnji armije za njenu moralnu snagu.

Važan činilac naše moralne snage predstavlja jedinstvo Armije i naroda. Iako su temelji toga jedinstva postavljeni još u NOR-u i potvrđeni u posleratnoj izgradnji, ne treba misliti da se ono automatski obezbeđuje karakterom našeg društva i Armije i da se u sadržaju tih odnosa ništa ne menja. Osim navedenih, za koje se može reći i da deluju kao stalni faktori morala, deluju i drugi, promenljivi činioci, koji zavise od konkretnih okolnosti. U tu grupu ubrajamo, pre svega, faktore koji se manifestuju u uslovima borbenih dejstava, naročito: ishod borbe, pripremljenost ljudstva (stručno-borbena, fizička, psihička) za pojedine operacije, vid borbenih dejstava, gubici jedinica i delova teritorije, fizičko i psihičko opterećenje itd.

Ovim nisu iscrpljeni svi činioci koji su prisutni u miru i ratu. Individualne razlike između ljudi, neponovljivost situacija i dr. doprinose da ta slika bude šarenija. Pri tome treba imati u vidu i to da svi ovi faktori ne deluju jednako; neki se pojavljuju u svim okolnostima dok se neki odnose samo na ratne ili druge specifične uslove.

U prilazu moralnom fenomenu i postavljanju rada na jačanju morala značajni su poznavanje i pravilna procena svih faktora morala i njihova manifestacija u raznim uslovima. Pri tome su, već na prvi pogled, uočljive razlike u mirnodopskoj i ratnoj situaciji.

Mada se ne može potpuno predviđati u miru kako će se ljudi ponašati kada izbije rat, neke pretpostavke takve vrste su moguće, ukoliko se zasnivaju na tačnoj proceni. Zato je značajno izučavanje u miru svih fenomena koji će pomoći da se ljudi pripreme za ratna

dejstva, za iznalaženje pretpostavki koje će biti makar približno realne. To ne znači da će ta izučavanja dati velik doprinos pronalazaženju rešenja koja će odgovarati ratnim uslovima, ali, ako takva izučavanja izostanu, ne može se očekivati da će biti zadovoljen i minimum potreba.

Briga o moralnoj snazi značajna je i za izgradnju Armije u miru, jer bez moralne čvrstine u miru Armija ne može ostvariti potreban nivo svoje sveukupne pripreme za rat. Razvijanje na primer, pravilnih odnosa u mirno doba predstavljaju svojevrsnu pripremu za rat, jer se time stvaraju raspoloženja koja jedinice i pojedince čine moralno čvrstim i spremnim za sve ono što od njih zahteva rat. Zato je briga za stanje svesti, raspoloženja, političke i moralne stavove, za izgrađivanje određenih normi ponašanja i dr. jednako važna i u miru.²

Nedvosmisleno se pokazuje da je neophodno stalno, sistematsko, organizovano i svestrano nastojanje na unapređenju rada u jačanju moralne snage naših jedinica i kolektiva. Pošto je reč o veoma kompleksnom problemu, nužno je da on bude predmet pažnje svih faktora rukovođenja, komandovanja, vaspitanja i obrazovanja u Armiji.

PODRUČJA RADA NA JAČANJU MORALNE SNAGE

Složenost moralnog fenomena uslovljava veoma složenu aktivnost na izučavanju i preduzimanju mera za jačanje moralne snage Armije. Načelno uzeto, celokupna aktivnost u tom pogledu trebalo bi da zahvata i objedini:

1. izučavanje faktora³ koji uslovljavaju političku i moralnu svest, raspoloženja i htenja, odnos pripadnika Armije prema određenim pojavama u društvu i Armiji, odnos prema zadacima i obavezama, unutrašnju čvrstinu kolektiva i dr. Razumljivo da će opseg i dubina ovih izučavanja zavisiti od nivoa komandovanja, mogućnosti organa koji rade na tome i dr. Poznavanje uloge pojedinih faktora, snage i mogućnosti njihovog delovanja u određenim sferama i pod određenim uslovima predstavlja preduslov uspešnog rada za sve starešine i komande, jer omogućuje da, prema konkretnom stanju i uslovima utiču u ovom ili onom smeru;

2. redovito praćenje i izučavanje moralno-političkog stanja na svim nivoima komandovanja, što znači predviđanje pojava, praćenje postojećih i njihovih implikacija, kao i ocena posledica proteklih pojava radi usmeravanja kretanja u moralnoj sferi i željenom smeru.

² Poznate su opsežne i svestrane mere u nekim armijama koje se odnose na taj period; veoma pomno se osluškuje, ispituje i analizira raspoloženje ljudstva, politička, moralna i uopšte društvena svest, norme ponašanja, kao i sve ostalo što je od značaja za održavanje određenog reda, postupanje i spremnost za izvršavanje zadataka; ispituju se najvrednije mere i postupci uticanja na stanje svesti, na raspoloženje i volju ljudstva, da bi se na taj način postiglo jedinstvo mišljenja, osećanja i akcije.

³ Pri tome treba imati u vidu njihovu mirnodopsku i ratnu projekciju, odnosno samo mirnodopsku ili samo ratnu egzistenciju (npr. uticaj ratnih dejstava na moral, ili uticaj uvođenja novog naoružanja itd.).

To pretpostavlja poznavanje nivoa političke i moralne svesti pojedinaca, kao i nivoa tzv. kolektivne svesti, pretpostavlja poznavanje raspoloženja i htenja, odnosa shvaćenih u najširem smislu njihovog značenja, idejnih i drugih kretanja, atmosfere u kolektivima itd.⁴ Tek iza takvog poznavanja stanja u jedinicama, iza spremnosti da se daje kompleksna transverzalna ocena, kao i ocena pojava u kretanju moguće je preduzimati adekvatne mere;

3. utvrđivanje najefikasnijih oblika, metoda i sredstava delovanja na pojedince i jedinice, kao i valorizaciju efekta u određenim okolnostima. Takav prilaz izboru i primeni mera ima praktičnu i teorijsku vrednost, jer stvara mogućnost za teorijsku analizu i uopštavanja koja obogaćuju arsenal najracionalnijih i najefikasnijih mera i oblika delovanja, da bi se u konkretnim situacijama odabirali oni koji će davati najbolje rezultate. Time je olakšana i ekonomija snaga, sredstava, vremena i dr. pošto će iskustvo i naučno provereni putevi omogućiti postizanje maksimalnih efekata u najkraćem vremenu, uz najmanji utrošak napora;

4. istraživanja i studije širih problema rada na jačanju moralno-političke snage jedinica, elemenata i faktora morala, oblika ispoljavanja i raznovrsnih načina uticaja na osnovu kojih se dolazi do radova trajnije vrednosti, neophodnih za bogaćenje fonda znanja starešina u ovoj oblasti;

5. komparativnu analizu morala i rada na njegovom jačanju u stranim armijama i izvođenje zaključaka značajnih za naš rad.

Imajući u vidu širinu prostiranja i složenost zahvatanja svih područja rada na jačanju morala, valja uočiti da je naš dosadašnji rad, u meri u kojoj je postojao, ograničavan ili je bio pretežno orijentisan samo na jedan deo ovako kompleksno projektovane aktivnosti. Još i danas se od jednog dela naših starešina shvata da se ova aktivnost svodi na ocenu moralno-političkog stanja i preduzimanja mera koje neposredno utiču na to stanje, odnosno na saniranje problema koji se u tom momentu najviše eksponiraju.

U ovakvoj praksi prisutan je ne samo jednostran prilaz celokupnoj moralnoj problematici već i površno zahvatanje tzv. moralno-političkog stanja. Jer, ako bismo ulazili u suštinu pojedinih pojava, tražili uzročno-posledične veze i odnose među njima, ispitivali zakonitosti pojedinih kretanja itd., uočili bi smo ograničenost dosadašnjeg pristupa.

Ocena moralno-političkog stanja kao transverzalni presek jednog procesa, u kome se istovremeno nalaze pojave koje nestaju, kao i one koje nastaju, može da posluži samo za opštu ocenu jednog trenutka. Kako su i takve ocene potrebne, njih ne treba ukinuti, već uvideti da su one nedovoljne za svestran rad na jačanju moralne snage. A to znači da i danas postoje mišljenja da je dovoljno celokupnu aktivnost na jačanju moralne snage Armije posmatrati

⁴ Koliko je složen ovaj problem praćenja i izučavanja moralno-političkog stanja pokazuje primer uticaja društvenih kretanja na shvatanja, raspoloženja i htenja ljudi u Armiji. Jer, ne radi se samo o odnosu ljudi u Armiji prema društvenim kretanjima, već i o odnosu prema nivou realizacije tih kretanja u armijskoj sredini.

kroz lupu moralno-političkog stanja. Pretpostavlja se da je to dovoljna širina. Nemamo ovde mogućnosti da ulazimo u analizu ograničenosti, pa i velike jednostranosti ovakvog prilaza moralu i radu na njegovom izgrađivanju. Zato samo upućujemo na to da se uporedi ono što je napred istaknuto, što čini elemente moralne snage Armije sa onim što se podrazumeva pod moralno-političkim stanjem. Razlike će postati veoma uočljive.

Vezivanje celokupne aktivnosti na jačanju moralne snage Armije za moralno-političko stanje ima i tu slabost što u pretpostavkama nisu preciznije definisani pojmovi koji bi upućivali ne samo na smer razmišljanja nego i smer dejstva. Shvatanja su veoma različita zbog nesagledavanja celokupne širine elemenata koji se obuhvataju pojmom moralnih snaga.

To znači da se i moralno-političko stanje mora posmatrati s obzirom na čitav skup elemenata koji utiču na sposobnost, spremnost i rešenost da se izvrše zadaci u miru i ratu. A ovde se, kao što je rečeno, nalaze splet stimulansa moralne, ideološke i političke prirode, pogledi, stavovi i ubeđenja ljudi, njihova društvena osećanja, navike ličnog i kolektivnog ponašanja, psihičke odlike i biološka ograničenja itd. Svi ovi činoci nisu statični, već, zavisno od okolnosti, mogu imati manji ili veći značaj, te će u raznim momentima pojedini davati svoj pečat moralno-političkom stanju. Zato se moralno-političko stanje mora uvek iznova izučavati, procenjujući dejstvo pojedinih faktora u novim okolnostima.

Ali, i ovako shvaćeno, moralno-političko stanje nije dovoljno da bi se njime obuhvatila celokupna potrebna aktivnost na jačanju moralnih snaga Armije. Ono se odnosi samo na sadašnjost, čak, moglo bi se reći, i na blisku prošlost, jer svako sagledavanje stanja i njegova analiza znače istovremeno već prošlo vreme, u kome je to stanje odslikano (mada se ipak ne bi moglo reći da takav rad nema određene koristi i sa gledišta budućnosti, jer omogućava da se stvari predvide, da se sagleda razvoj). Nama je, međutim, potreban razvojni prilaz stvarima, pojavama i procesima, posmatranje faktora morala u njihovoj dinamici. Longitudinalno izučavanje uz uvođenje genetičkog faktora omogućava sigurnije zaključivanje.

Ovde, svakako, treba reći da i uže shvaćeno moralno-političko stanje nije dovoljno sistematski istraživano i da zato ta izučavanja nisu omogućavala dugoročnija usmeravanja. Ona su imala ciklički karakter, vezana su za referisanja, izveštavanja i sl. ili im je povod bio neposredno ispoljavanje negativnih pojava u jedinicama, u kom slučaju su imala karakter korektura a ne planskog projektovanja. Zato ta proučavanja nisu davala rezultate koje želimo i nisu omogućavala jače unapređivanje rada na jačanju moralne snage Armije.

NOSIOCI RADA NA JAČANJU MORALNE SNAGE

Rad na jačanju moralne snage, s obzirom na značaj, područje prostiranja i složenost moralnog fenomena, zahteva angažovanje svih subjektivnih činilaca i njihovu veliku umešnost. Pošto je to aktiv-

nost od kardinalnog značaja za Armiju, opšte je prirode, zahvata, posredno ili neposredno, sve sfere života i rada Armije, nije vezana samo za pojedine organe jedinica i komandi, već podrazumeva da se njome bave sve starešine i svi organi, u svim dimenzijama i sa raznih aspekata. Drugim rečima, sve starešine su dužne da permanentno poznaju stanje morala jedinice da bi mogle svoje napore osloniti na to stanje i, polazeći od njega (istovremeno poznavajući i koristeći najbolje oblike, načine i sredstva delovanja na svest, osećanja i volju ljudi), uticati pozitivno na stavove, raspoloženja i ponašanja ljudi.

Veliku ulogu u jačanju moralne snage jedinica i pojedinaca imaju dobro organizovani vojni kolektivi, organizacija SKJ i svaki pojedinac.

Polazeći od ovakvih stavova, našim propisima je postavljeno (mada ne uvek i, za sve stepene komandovanja, dovoljno dosledno) da je rad na jačanju moralne snage vojske zadatak svih starešina i svih organa komandi — pojedinaca i kolektiva, da je svako za njega odgovoran u svom delokrugu rada, a da opšta odgovornost, pa, prema tome, i briga i usmeravanje pada na komandanta.

Ovakvi stavovi ispravno polaze od toga da rad na jačanju moralne snage Armije nije (u svom najvećem delu) neka posebno izdvojena delatnost, već je integralni elemenat obavljanja funkcionalne dužnosti u celini. Zato je prirodno da starešine u obavljanju funkcije vode računa i o tome kako se ona odražava na moral njihovih ljudi. To znači da onaj koji donosi odluke, preduzima mere, postavlja zadatke, onaj koji svojom akcijom dovodi ljude u određen položaj i odnos, mora da vodi o tome računa i da odgovara za reakciju ljudi, njihovo mišljenje i ponašanje izazvano tom akcijom. Odvajanje ove sfere delatnosti starešina u nadležnost specijalizovanog organa dovelo bi komande, njihove organe i pojedine starešine u položaj da se, na neki način, odnose prema ljudima bez obaveze da vode računa o odnosu ljudi prema sebi, odnosno svome aktu.⁵ Oni bi, znači, bili uzročnici određene situacije bez odgovornosti za tu situaciju.

Razumljivo da bi se iz takvog odnosa starešina prema moralnoj sferi rađali nerešivi problemi. Zato je jedino ispravan stav da svaki starešina mora da predviđa odraz svojih akcija na svest, raspoloženja i ponašanje ljudi i, shodno tome, da traži rešenja kojima bi stvarao povoljnu situaciju za mobilisanje ljudskih potencijala i onemogućio ili umanjio negativan odraz neizbežnih mera. Isto tako starešina mora da ceni posledice već preduzetih mera i traži rešenja koja odgovaraju situaciji.⁶

⁵ Ništa ne menja na stvari činjenica što se ovde radi o službenim odnosima tj. o odnosima koji nastaju u procesu obavljanja funkcionalnih zadataka, gde postoje određena prava, dužnosti i obaveze, jer se i u ovim slučajevima (uvek i u svim) ljudi, na određen način, postavljaju prema stvorenoj situaciji i uzročnicima te situacije.

⁶ Postoje ne retka shvatanja po kojima starešina treba da insistira na sprovođenju svojih dugoročnih mera unatoč spoznaji da se nisu opravdale i da zbog toga nailaze na otpor, da se, navodno, ne bi poljuljao njegov starešinski autoritet i uzdrmao vojni organizam. Stvarnost je, međutim, sasvim drukčija.

Međutim, u sprovođenju ovog zahteva nailazi se na stavove nekih organa i starešina da ta delatnost nije njihova, da im se ti zahtevi nameću, jer je, navodno, rad na jačanju moralne snage posebna delatnost, koju je moguće odvojiti u poseban sektor i dati u nadležnost posebnim organima (organima za MPV). Međutim velik je broj onih koji pokušavaju da se što bolje snađu u toj ulozi, ali koji nisu za nju dovoljno osposobljeni, te su i rezultati njihove delatnosti ispod očekivanih.

Organima za MPV namenjena je prevashodno uloga uticaja na političku svest. Kako je to važan faktor moralne snage, njihova delatnost se često izjednačava sa sveukupnim radom na jačanju morala. Zato se događa da su uzroci pojavi određenih problema van sfere svesti, a traži se njihovo saniranje u sferi svesti. Na taj način svesti se daje uloga koju ona ne može da odigra, a politički organi dovode u situaciju da traže rešenje tamo gde ga ne mogu naći i da vrlo često deluju post festum.

Cela stvar oko uloge pojedinih organa i nije tako jasna da ne bi izazivala zabune. Iz prvog stava da je moral stvar svih starešina — svakog u okviru njegove funkcije, proizilazi da je dovoljno da se insistira da svako zaista obavlja svoju funkciju i u moralnoj sferi i sve će biti u redu. Svakako da na tome treba insistirati. Ali i pored toga treba imati u vidu da je moral kompleksan i svojevrsan fenomen, a ne zbir pojedinačnih elemenata. Iz ove činjenice proizilazi zaključak da ta celina neće biti dobro sazdana prostim gomilanjem njenih delova, već je neophodna i usmeravajuća delatnost sa stanovišta celine fenomena.

Iz opravdanog stava da je komandant odgovoran za moral jedinice proizilazi da je on koordinator delatnosti na jačanju morala, da daje kompleksne ocene morala, ali i stavove o pojedinim manifestacijama morala, ocenu njegovih komponenti itd. Postavlja se, međutim, pitanje može li komandant da obavlja tu funkciju dovoljno kvalitetno. Za druga područja delatnosti komandant ima specijalizovane organe, koji mu omogućavaju da, vodeći opštu politiku, skladno rešava probleme iz svakog područja posebno (ovi organi mu pripremaju određene analize, vrše uopštavanja i predlažu rešenja, odnosno kasnije prate rad na njihovoj realizaciji). Time je svako od tih područja „pokriveno” radom specijalističkog organa, a komandantu je omogućeno vođenje opšte politike. Da li je tako i sa područjem morala?

Ako je moral svojevrsan fenomen, onda postoji potreba za izučavanjem i stručnim praćenjem rada na jačanju moralne snage Armije. Postoji potreba da se kompleksnije izučavaju suština i fenomen morala vojske, konkretni problemi moralno-političkog stanja, uopštavaju iskustva i predlažu komandantu proverene (pa i eksperimentalne) mere za jačanje moralne snage. Drugim rečima, potreban je, osobito u višim komandama, stručni organ koji bi se bavio izučavanjem, analizom rada na jačanju moralne snage, koji bi proučavao i verifikovao najbolja rešenja, mere i postupke. Na taj način komandant bi imao stručno kvalifikovan organ i za kompleksnu ocenu morala i za definisanje i dimenzioniranje svakog njegovog elementa posebno.

Obim i nivo ovakve delatnosti organa koji bi se sa šireg aspekta bavio radom na jačanju moralne snage jedinica i pojedinaca zavisano je od stepena komandovanja, jačine i sastava toga organa, potrebe za brzinom reagovanja i drugih faktora. Na nižim stupnjevima komandovanja ona bi imala pretežno operativni, a na višim studijski, pa i istraživački karakter.

Postavlja se, prirodno, pitanje odnosa ovog organa prema drugim organima u komandi, odnosno postoji li razlika između pozicije ovog organa i drugih stručnih organa. Ako smo napred istakli opravdanost stava da svaki starešina i organ radi u sferi svoje delatnosti i na jačanju moralne snage, onda postojanje stručnog organa za područje morala ne sme umanjiti pomenutu funkciju i obavezu drugih organa. Odnos između drugih organa komande i ovog organa bio bi, načelno, odnos između stručnih organa za određene delatnosti. Pa ipak razlika postoji utoliko što se delatnost stručnih organa u jednoj komandi ne preklapa, dok se u ovom slučaju pojavljuje situacija da se pojedini organi u okviru svoje delatnosti bave i ne mogu da zaobiđu moralnu problematiku, uz postojanje stručnog organa kojemu je izučavanje morala kao svojevrsnog fenomena i ocena moralno-političkog stanja sa šireg, celovitijeg aspekta jedna od glavnih delatnosti.

Znači da ipak ovaj specijalistički organ za područje morala ima potrebe da, u okviru celovitog praćenja rada na jačanju morala, sagledava i efekte rada drugih organa u odnosu na moral i da sa te pozicije, na vlastitu inicijativu ili po naređenju komandanta, utiče na rad drugih organa u oblasti morala. Unatoč toga, nema razloga božati se da bi dolazilo do nesporazuma, ometanja ili isključivanja aktivnosti svih organa komande na jačanju morala. Naprotiv, realno je pretpostaviti da bi se te aktivnosti dopunjavale, što dosadašnja praksa, mada nedovoljno razvijena, potvrđuje.

U dosadašnjoj našoj praksi ne bi se moglo reći da je stručni rad na jačanju moralne snage Armije bio u domenu jednog posebnog organa, naročito kad je reč o višim komandama (dok je u jedinicama ipak ovo bilo u domenu rada organa za MPV). Polazilo se od iznete pravilne postavke da je to stvar svih starešina i komandi i da se svaki organ mora baviti tim aktivnostima. I nije se išlo dalje od toga. Nije se dovoljno uzimalo u obzir da takav stav ne isključuje potrebu i postojanja posebnog organa koji bi se stručno i celovito bavio ovom sferom delatnosti i koji bi, stoga, bio u mogućnosti da stručno usmerava i pomaže aktivnost svih. Ako je potreba za takvim radom i uočavana, uporno je isticano da je to dužnost komandanta, a ispušteno je pri tome iz vida da je komandantu upravo radi realizacije takve svoje važne i složene uloge neophodan stručni organ koji bi mu to omogućavao.

Ovom aktivnošću, u određenoj meri, bavio se organ za MPV, osobito u nižim jedinicama, pošto je priroda njegove delatnosti takva da mnogome zahvata oblast izgradnje morala. Tome doprinosi i tradicija pošto su ranije politički komesari imali, između ostalih, i tu funkciju. Osim toga, gotovo svi pomoćnici za MPV u jedinicama i danas su istovremeno i sekretari organizacija SKJ, pa se sa te

pozicije moraju baviti pitanjima moralno-političkog stanja. Sve je to doprinelo da se izgradi shvatanje po kome je prirodno da organi za MPV uzmu na sebe celovit stručni prilaz području moralne snage Armije. Međutim, postojanje opšteg stava da je jačanje moralne snage Armije jednako stvar svih starešina delovalo je u suprotnom pravcu — da se takva aktivnost smanji i u okviru ovih organa. Zato je došlo do nejedinstva stavova i neodređenosti u obavezama. Upravo zbog te neodređenosti ni na jednom nivou komandovanja nije u okviru organa za MPV postojao specijalizovani organ za moral Armije. To je dovelo do toga da je problem razvijanja moralne snage jedinica neko vreme bio zanemaran, istina više u smislu teorijskog izučavanja nego praktične aktivnosti. No, i to je dovoljno za pojavu zaostajanja za potrebama.

Ako bi organi za MPV prihvatili opštu brigu o jačanju moralne snage Armije (što nam se čini najprirodnije), sadašnja funkcija tih organa morala bi se proširiti krupnom aktivnošću ili dobiti nove dimenzije tamo gde već postoji takva aktivnost.⁷ Ona bi predstavljala čak i glavni posao tih organa.

SISTEM I METODOLOGIJA RADA NA JAČANJU MORALNE SNAGE ARMIJE

Polazeći od toga da je briga za izgrađivanje moralne snage Armije stvar svih starešina i svih organa u okviru njihove stalne delatnosti, a da celovito i stručno bavljenje ovom svojevrsnom problematikom spada u nadležnost posebnih organa — koji rezultate svoga rada prezentiraju komandantu i tako stvaraju osnovu za njegovo donošenje odluka i rukovođenje na ovom području — može se postaviti i polazna osnova metodologije ovog rada.

U nižim jedinicama i komandama on će nužno imati karakteristike ekstenzivne i pretežno operativne prirode, dok će na višim nivoima komandovanja biti usmeren na glavne probleme, i drukčijim prilazom (studijski, analitički i istraživački). Starešine i organi osnovnih jedinica nalaze se u situaciji da moraju brzo reagovati na moralne probleme, a to znači da neposredno organizuju i preduzimaju mere, da operativno iznalaze rešenja; viši organi su u poziciji da sa šireg aspekta, sa manje žurbe i studioznije izučavaju moralne fenomene, da vrednuju pojedine oblike, metode i sredstva delovanja i da ih prezentuju starešinama neposredno angažovanim u radu sa ljudima. Kada ističemo ove razlike, imamo, ipak, u vidu da se ni više komande ne mogu sasvim osloboditi izvesnih, od manjeg značaja operativnih poslova, kao što, s druge strane, i rad u jedinicama ne isključuje izvesne analize koje mogu da imaju i teorijski značaj. No, to ne negira osnovnu tendenciju da, ukoliko se

⁷ Ovo je potrebno istaći zato jer postoje razlike u praksi pojedinih jedinica. Tako je, na primer, aktivnost organa za MPV i RV i PVO već duže usmerena u ovom pravcu, pri čemu su postignuti određeni rezultati, mada neresenost ovog problema u celoj Armiji ne daje mogućnost njegovog potpunog rešavanja ni u njenim pojedinim delovima.

ide od nižih ka višim nivoima komandovanja, rad na jačanju moralne snage Armije dobija sve više odlike analitičkog, studijskog i istraživačkog.

Razlike u pristupu moralnoj problematici uslovljavaju i razlike u metodologiji rada. Svaki nivo komandovanja zahteva poseban metodološki pristup, predstavlja zasebnu metodološku celinu, a sve te celine međusobno su povezane i uslovljavaju se. Ceo sistem rada imao bi, u osnovi, tri tipa metodologije.

a) Metodologija rada starešina osnovnih jedinica (vod, četa, baterija) ograničila bi se s jedne strane na operativno prikupljanje podataka i izučavanje moralno-političkog stanja, odnosno izvođenje zaključaka, a sa druge strane na operativno delovanje u smislu traženja povoljnijih rešenja, otklanjanja slabosti i uticaja na svest i ponašanje svojih ljudi. U sticanju uvida i prikupljanju podataka ove starešine se oslanjaju na najjednostavnije metode i tehnike, pre svega, na metode posmatranja i razgovora, a zatim i na neke druge (skaliranje, sociometrija i sl.).

Za preduzimanje mera starešinama osnovnih jedinica stoji na raspolaganju čitav sistem oblika, metoda i mera uticanja, počev od onih koje su usmerene na poboljšanje objektivnog stanja, odnosno, otklanjanja slabosti, pa do mera čija je svrha vaspitanje ličnosti, izgrađivanje svesti, pozitivnih emocija i osobina volje i karaktera, kao i aktiviranje potencijalnih snaga pojedinaca i kolektiva. Zato starešine moraju dobro poznavati metodiku moralnog vaspitanja pojedinaca i kolektiva, moraju se znati oslanjati na kolektiv i u svojoj praksi više se koristiti onim što je nauka verifikovala kao pozitivno.

b) Drugi tip metodologije vezan je za rad starešina u komandama (bataljon, puk, divizija, korpus, armija). Umesto starešine pojedinca ovde se susrećemo sa komandom, te je i odgovornost za moralnu snagu jedinica istovremeno kolektivna odgovornost, mada je komandant taj koji objedinjava sve napore. Svaki organ u okviru svog delokruga prati i izučava kako se njegov rad reflektuje na stanje morala i da preduzima mere u težnji da se to stanje unapredi. Na svim ovim nivoima postoje stručni organi za sferu morala (organi za MPV), čiji rad omogućuje kompleksno zahvatanje ove problematike, kao i njene pojedine probleme i manifestacije. Način realizovanja funkcije organa za MPV kao stručnog organa komandanta za ovu delatnost zavisi i od nivoa komande i snage tog organa. Na nižim nivoima ovi organi pretežno se oslanjaju na metode neposrednog uvida kombinovane sa vođenjem dokumentacije, izveštavanjem i sl. Na višem, pak, ovaj organ ima mogućnosti da se u većoj meri osloni na složenije metode istraživanja (sociometrija, anketa, skaleri i sl.). Osobitu ulogu ima analiza podataka i izvođenje zaključaka, uključujući i zaključke za operativno delovanje. To se naročito odnosi na nivo korpusa i armije gde su, po najnovijim rešenjima, uvedeni oficiri kojima će moralna sfera biti jedino područje rada.

Lepeza metoda, oblika i sredstava delovanja koju ovi organi mogu da koriste vrlo je široka. Ali, pošto se ovi organi, što se ide

ka višim nivoima, sve manje pojavljuju neposredno u ulozi direktnog realizatora mera usmerenih na jačanje moralne snage, to je njihova uloga pretežno instruktivno-organizatorske prirode. Svojim ocenama, analizama i studijama, predlaganjem mera, metoda i oblika delovanja oni pomažu svim starešinama i posebno starešinama osnovnih jedinica da bolje realizuju ulogu starešina, rukovodilaca i vaspitača. To pretpostavlja da ovi organi budu dovoljno teorijski kvalifikovani i da raspolazu praktičnim iskustvom.

c) Treći tip metodologije rada na jačanju morala treba da se razvija na nivou DSNO-a. I ovde od svih organa (uprava i dr.) zahteva da svaki u svom delokrugu izučava na kakav prijem kod vojničkog i starešinskog sastava mogu da naiđu ili nailaze mere koje se preduzimaju u tom sektoru, službi itd. i koliko se u celini radom određenog sektora doprinosi jačanju jedinstva, političke i moralne svesti, snažne motivacije, pozitivnih raspoloženja i dr.

Na taj način od svakog organa se zahteva da ceni mogući odraz svojih mera na shvatanja i ponašanja ljudi. Istovremeno ovaj organ je i najkvalifikovaniji da objašnjava svoje mere i obezbeđuje njihovo pozitivno delovanje. Shvatanje da neko drugi treba da objašnjava mere pojedinih organa, da predviđa moguću reakciju ili da sanira nastale probleme bez učešća onoga ko je tvorac takve mere vode neodgovornom odnosu pojedinih organa prema ljudima, a obraćanje ljudima se svodi na, od stvarnosti odvojenu, propagandističku aktivnost koja dobija odlike prazne parole i moralisanja. A takva uloga je nezahvalna za bilo koga.

Organ koji se bavi, sa opšteg stanovišta, izučavanjem moralno-političkog stanja jedinica i pitanjima unapređenja prakse rada i davanjem sugestija u pogledu buduće aktivnosti u tom smislu ne bi mogao zameniti ovu funkciju svakog organa posebno. Njegova funkcija je izučavanje opštih problema morala, moralno-političkog stanja jedinica, studija mera i postupaka u pogledu buduće aktivnosti, davanje stručnih saveta kako je najpogodnije da se ta aktivnost organizuje, predlaganje rukovodstvu uputstava, pravila i dr., što je neophodno preduzeti da bi se taj rad bolje organizovao. Otuda on ne zamenjuje već dopunjuje i čini efikasnijom aktivnost drugih organa i omogućuje sagledavanje fenomena morala u njegovom totalitetu.

Metodologija rada u DSNO-u uslovljena je ulogom pojedinih organa u opštoj aktivnosti na jačanju morala i obimom zahvatanja pojedinih problema sa moralnog aspekta. Pojedine uprave imaju potrebu za ispitivanjem mišljenja o nekom projektu i mogućim reakcijama, kao i za praćenjem odraza već donetih rešenja. U prikupljanju podataka, pored izveštaja jedinica i dokumentacije, moraće se pristupiti „štih-probama”, prikupljanjem mišljenja pomoću ankete i sl. Pri tome će im trebati neposredna pomoć stručnog organa za pitanja morala.

Organ koji bi se stručno bavio izučavanjem moralne snage Armije koristio bi se daleko bogatijom metodologijom. On bi se oslanjao ne samo na neposredni uvid i izveštaje, odnosno dokumentaciju jedinica, nego bi i sam preduzimao (ili bi organizovao, poru-

čivo) ispitivanje javnog mnjenja, izučavanje najvažnijih fenomena iz oblasti morala jedinica, studirao probleme, proveravao mere koje treba u tom pravcu preduzeti i davao odgovarajuće predloge.

Prihvatanjem stava da organi za MPV budu stručni organi komandanata za izučavanje i predlaganje mera za unapređenje rada na jačanju moralne snage jedinica, zahtevalo bi izvesnu preorijentaciju tih organa u usmerenosti i metodologiji rada, pa i organizaciono-kadrovskim rešenjima. Istina, i do sada su se organi za MPV bavili ovom problematikom, ali često nekvalifikovano, bez izgrađenog sistema i konstantne usmerenosti. Ipak to nije za njih novi sektor delatnosti, već se oni moraju na nov način postaviti prema njemu.

U jedinicama do nivoa divizije promena u sadržaju rada gotovo da i ne bi bilo, jer su ovi organi i do sada velik deo svoje delatnosti posvećivali moralno-političkom stanju. Više bi se radilo o sankcionisanju postojećeg stanja i efikasnijem pristupu poslu (što bi bilo podstaknuto i omogućeno aktivnošću viših organa). Međutim, u višim komandama bila bi potrebna nešto veća preorijentacija, zato što studijski, istraživački, pa i analitički rad na ovom području nije bio razvijen, niti je postojalo posebno usmeravanje jedinica i organa na rad u ovoj sferi.

Na nivou korpusa i armija, a naročito DSNO biće potrebno razvijati specijaliste za rad u ovoj oblasti. Jer, ako je moral svojevrsan fenomen, onda za znalačko bavljenje ovom problematikom treba imati osposobljene ljude. Metodologija rada na pojedinim nivoima uslovljava i stručnu orijentaciju. Razumljivo da će na nivou DSNO, radi opsežnog analitičkog, studijskog i istraživačkog rada biti potrebno imati kadrove nekoliko profila od kojih se mogu formirati timovi sastava adekvatnog svakom zadatku.

Mada se u radu ovakvog obima ne mogu detaljno obraditi sva pitanja široke i vrlo složene problematike moralne snage Armije, namera je autora da ukažu na značaj problema, osnovne dimenzije njegovog prostiranja, sistematske i organizacione pretpostavke uspešnog rada, kao i na urgentnost rešavanja nekih pitanja na ovom području. Odsustvo organizovanih i kontinuiranih napora na izučavanju morala dovelo je do pomanjkanja naučnih obrada pojedinih njegovih komponenti i fenomena. Otuda i nemogućnost preciznog definisanja i dimenzioniranja svakog od njih u ovom momentu. I ukoliko duže ostanemo na sporadičnom prilazu ovoj problematici, utoliko će o njoj duže ostajati šupljine u našoj spoznaji i veća spoticanja u praktičnom radu.

Pukovnici
dr Zdravko KOLAR i
dr Ilija MRMAK

MEDUNARODNO — PRAVNI ASPEKT ZAKONA O NARODNOJ ODBRANI SFRJ

Zakonom o narodnoj odbrani naša zemlja dobija kompletan kodeks pravnih normi, a one služe kao osnov za mere i postupke koje naše društvo preduzima u odbrani zemlje. Prirodno je da se ovakav zakon mora oslanjati na norme međunarodnog prava, koje osuđuju rat i primenu sile u međunarodnim odnosima, i na pravila međunarodnog prava koja regulišu postupke ratujućih strana u oružanim sukobima.

Posle drugog svetskog rata mnoge države u svojim ustavima prihvataju osudu rata iz čl. 2 tač. 4 Povelje UN, u kome stoji da će se članice UN „u svojim međunarodnim odnosima uzdržavati od pretnje silom ili od upotrebe sile protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti ma koje države“.¹

Sledeći naš ustav od 1963. godine, Zakon o narodnoj odbrani u prvim stavovima ističe da naša zemlja „dosledno sprovodi politiku mira, a protiv agresije i rata i agresivnih pritisaka bilo koje vrste u međunarodnim odnosima“. Kao što se vidi redaktori su imali u vidu činjenicu da je rat zločin u međunarodnom pravu, i da je kao takav posebno okvalifikovan u čl. 6 Statuta međunarodnog voj-

¹ U ustavu Austrije od 1929. godine (revidiran 1945. godine) u čl. 9 se kaže: »Opšte priznate norme međunarodnog prava važe kao sastavni deo prava Saveza« (znači i norme u čl. 2, tač. 4. Povelje UN — prim. autor); u ustavu Nemačke od maja 1949 (sa izmenama 1956. godine) ističe se u čl. 25 da opšta pravila međunarodnog prava postaju sastavni deo prava Saveza, ona imaju prednost nad zakonima i proizvode neposredna prava i obaveze stanovnika teritorije Saveza, a u čl. 26. pod naslovom »Zabrana agresivnog rata« kaže se da su protivne ustavu radnje koje su preduzete da naruše miran i zajednički život naroda i koje su preduzete u tom cilju, osobito radi pripremanja agresivnog rata itd.; u čl. 5, tač. 3 Ustava DR Nemačke od 3. maja 1949. godine: »Ni jedan građanin neće moći da učestvuje u ratnim akcijama koji ciljaju da porobe ma koji narod«. Slične obaveze nalazimo u ustavu Danske, Norveške, itd. (*Les Constitutions européennes*, Mirkine Guëtzevitch, Paris 1951. T. I II). U svom ustavu Burma se izričito odriče rata kao instrumenta nacionalne politike (čl. 211), a u ustavu Japana ima posebno poglavlje u kome se navodi da japanski narod odbacuje rat zauvek kao suvereno pravo nacije »ili pretnju ili upotrebu sile kao sredstva za regulisanje međunarodnih sporova«. Slično i ustav Južne Koreje, itd. (*Les Constitutions d'Asie et d'Australasie*, Paris, 1965. pp. 87, 111, 505, et suiv.)

nog suda u Nürnbergu² na osnovu koga je suđeno nemačkim ratnim zločincima posle drugog svetskog rata. Pored toga, u uvodnim načelima postoji intencija, da se, pored otvorene agresije, osudi i svaka druga agresivna akcija države, tj. agresivni pritisci „bilo koje vrste”. Ovo nas navodi na zaključak da je politika naše zemlje nepomirljiva i sa svakom akcijom koja se zasniva na pritisku ili pretnji silom u međunarodnim odnosima. Tako široko shvaćen zločin protiv mira nalazimo i u Nacrtu kodeksa zločina protiv mira i bezbednosti čovečanstva, koji je izradila Komisija za međunarodno pravo UN 1954. godine³ i sadržaju mnogih drugih međunarodnih bilateralnih i multilateralnih dokumenata. Bez obzira što ovaj Nacrt kodeksa nije postao pozitivni pravni tekst, kao, uostalom, što nemamo ni pravne definicije agresije, ipak su norme u ovim dokumentima prihvaćene od naprednih pisaca i naprednih državnih politika u odnosima među državama. Prihvatajući tako široko politiku borbe protiv rata i primene sile ceo zakonski tekst treba posmatrati kao skup pravnih normi, namenjenih isključivo radi odbrane zemlje, jer je po čl. 51 Povelje UN svakoj državi članici UN garantovano „urođeno pravo na individualnu ili kolektivnu samoodbranu”.

Premda je rat međunarodni zločin, realnost današnje situacije je takva da čovečanstvu nije pošlo za rukom da ga isključi iz života društva, odnosno, pre bi se moglo reći, da nije skoro protekao ni jedan dan od usvajanja Povelje UN da se negde nije odvijao oružani sukob. Logično je bilo da se u tekstu Zakona istakne ocena pojedinih oružanih sukoba što je uostalom urađeno i u načelima Ustava. Naime, u preambuli Zakona se ukazuje da naša zemlja „priznaje opravdanim samo nacionalnooslobodilačke ratove koje vode porobljeni narodi protiv osvajača i okupatora i odbrambene ratove koje napadnute zemlje vode protiv agresora”.

Iz stilizacije citiranog teksta proizilazi u stvari da se, gledano sa stanovišta međunarodnog prava, radi o dve vrste situacija u kojima država i narod mogu zakonito pribеći upotrebi oružane sile: a) u oružanom otporu koji preduzima narod za svoje nacionalno oslobođenje protiv oružane sile metropole koja želi da mu spreči pravo na samoopredeljenje;⁴ b) u legitimnoj upotrebi oružanih snaga protiv agresora korišćenjem prava na samoodbranu, što pred-

² U Statutu Suda stoji: »a) Zločin protiv mira, tj. planiranje, pripremanje, započinjanje ili vođenje agresorskog rata ili rata kojim se krše međunarodni ugovori, sporazumi ili garancije, ili učestvovanje u nekom zajedničkom planu ili zaveri za izvršenje ma kog od gore navedenih dela« (Nirnerška presuda, izd. Arhiva za pravne i društvene nauke, Beograd 1948).

³ U Nacrtu kodeksa se kao zločini smatraju, pored ostalog, i svaka pretnja, pribegavanjem bilo kojem od akata agresije, pripremanje upotrebe sile u agresivnoj nameri, organizovanje oružanih bandi, izazivanje građanskog rata, kršenje obaveza iz ugovora o ograničenju naoružanja, itd. (Vidi šire: dr M. Sukijasović: *Pojam agresije u međunarodnom pravu*, izd. Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd 1967, str. 127-8).

⁴ Bez obzira što je unutrašnji oružani sukob (građanski rat) sa stanovišta međunarodnog prava unutrašnja stvar države, ipak naša politika ceni kao opravdanom i revoluciju, koja bi se oružanim putem sprovela protiv preživelog režima koji se na drugi način ne bi mogao ukloniti.

stavlja ne samo „urođeno” pravo države već, u izvesnom smislu, međunarodno-pravnu obavezu, jer braneći se dosledno protiv napadača ona je u poziciji da se prva odupre međunarodnom zločinu — agresiji. U istom smislu radi se i o oružanoj borbi protiv okupatora, koji je uspeo da potisne branioca sa određene teritorije.

Borba naroda protiv kolonijalne uprave, danas se već smatra legitimnim sredstvom za ostvarenje prava na samoopredeljenje. Takav zaključak proizilazi iz nekoliko međunarodnih dokumenata, čija se pravna valjanost ne može osporavati, iako se neke kolonijalne sile ponašaju potpuno suprotno. Pored načela Povelje OUN i skup normi u gl. XI (Deklaracija o nesamoupravnim teritorijama), obavezuje države upraviteljice ovim teritorijama da razvijaju delatnost koja je usmerena na savremeni razvoj ovih naroda, i da vode dužan račun o političkim težnjama i tih naroda „u cilju postupnog razvijanja njihovih slobodnih ustanova” itd.

Mnogi narodi su posle drugog svetskog rata pravo na samoopredeljenje stekli oružanom borbom i drugim oblicima otpora. Energičan proces emancipacije ovih naroda imao je veliki uticaj na to da se nezavisnost kolonijalnih naroda postavi u oštrijem pravnom vidu. Naime, Generalna skupština UN je 14. decembra 1960. godine usvojila „Deklaraciju o davanju nezavisnosti kolonijama i narodima pod kolonijalnom upravom”, što postavlja konkretnu pravnu obavezu kolonijalnim silama u pogledu prava na samoopredeljenje kolonijalnih naroda. U tač. 4. Deklaracije se kaže: „Sve oružane akcije ili kaznene mere svih vidova koje su upravljene protiv zavisnih naroda treba da prestanu”. To praktično znači da kolonijalne sile treba da prestanu sa primenom sile protiv naroda u kolonijama koje želi da ostvari pravo na samoopredeljenje. Posebno su u tom pravcu usmerene one norme u Deklaraciji u kojima se svečano proklamuje neophodnost brzog i безусловnog okončanja kolonijalizma „u svim njegovim oblicima i manifestacijama”.

Na osnovu ovih stavova, napredno međunarodno pravo opravdano zastupa stanovište da, ukoliko se narod u kolonijama digne na oružje da bi sebi obezbedio pravo na samoopredeljenje, ima pravo na samoodbranu, a kolonijalna vlast koja mu silom sprečava to pravo, po ovakvom pravnom osnovu može se okvalifikovati kao agresor. Zakon o narodnoj odbrani priznavanjem „nacionalno-oslobodilačkih ratova”, u stvari, izražava naše stanovište da su ovakvi oružani sukobi i borba naroda u kolonijama zakoniti i po međunarodnom pravu.

Što se tiče druge vrste ratova, treba istaći da je reč o klasičnoj odbrani države protiv napadača. To je oveštano pravo svake države, za što se, u stvari, u vreme mira i priprema. Ovome treba dodati i obavezu UN da pruži svu pomoć žrtvi napada, što je regulisano i Poveljom.

Ideja Zakona polazi od pretpostavke da će agresor po pravilu biti okupator zato je i dodata njegova kvalifikacija „osvajач”, te je produžetak te borbe u stvari korišćenje prava na samoodbranu u novim vojničkim uslovima. Okupator koji je u agresiji postigao momentalnu korist, ne može po ideji zakona, da računa da je rešio

rat u svoju korist. U međunarodnom pozitivnom pravu izričito je regulisana zakonitost otpora naroda, bez obzira što je teritoriju zaposeo okupator.

Zakonski tekst je, u stvari, kodeks prava i obaveza svih činilaca našeg društveno-političkog sistema, koje su sračunate na organizaciju, pripreme i izvođenje opštenarodne odbrane Jugoslavije „za slučaj da bude napadnuta i ugrožena njena sloboda i nezavisnost, suverenitet i teritorijalni integritet”. Analogno tome u čl. 4. dat je zadatak oružanim snagama da „obezbeđuju suverenitet, ustavni poredak, nepovredivost i celokupnost Jugoslavije...”

Koristeći pravo na odbranu, svaka je država ovlašćena da je pripremi u mirno vreme kako najbolje odgovara njenim istorijskim, geografskim, materijalnim i drugim okolnostima. Pravo na odbranu uključuje pravo da država sprema armiju i druge elemente oružanih snaga, oruža se i organizuje otpor, stupa u međunarodne odbrambene sporazume, utvrđuje državnu granicu itd., pod uslovom da ove mere ne budu pretnja miru i bezbednosti drugih država. Ove mere u nekim prilikama mogu da posluže kao prevencija za uzdržavanje agresora od svojih planova.

Mere koje je SFRJ regulisala u Zakonu ne mogu da znače pripremu za preventivni rat, već se zakonodavac čvrsto drži pravila međunarodnog prava u čl. 51 Povelje. Zapravo ovaj sistem mera stupa u akciju u slučaju oružanog napada na SFRJ, jer pravo na individualnu ili kolektivnu samoodbranu po čl. 51 Povelje dolazi u obzir samo u slučaju oružanog napada, a ne i drugog neprijateljskog akta, koji ne bi bio praćen oružanim akcijama. U tom slučaju država je ovlašćena, pozivom na samoodbranu, da upotrebi oružane snage u ratnim operacijama. To je jasno izneto u Zakonu: „Socijalistička Jugoslavija, koristeći iskustva NOR-a, izgrađuje svoju koncepciju opštenarodne odbrane kao jedino mogući oblik suprotstavljanja oružanoj agresiji”.

U uvodnim načelima Zakona našle su mesta i one norme međunarodnog prava koje ukazuju na uzajamne obaveze Jugoslavije i organizovane međunarodne zajednice u održavanju mira i bezbednosti u svetu, bilo da je mir narušen zbog agresije na našu zemlju ili drugde. Shvatanje tih obaveza izneto je na taj način što naš zakonodavac odbranu zemlje smatra istovremeno sastavnim delom „borbe za svetski mir i zato, oslanjajući se u odbrani od eventualne agresije na svoje snage, Jugoslavija računa i sa širokom podrškom i pomoći svih miroljubivih snaga u svetu, kao i sa podrškom Organizacije ujedinjenih nacija, koja je, prema svojoj Povelji, dužna da zaštiti legitimna prava svih svojih članica”.

Zakonski tekst je u ovoj postavci veoma realan. U današnjoj organizovanoj međunarodnoj zajednici, sopstvene oružane snage su, pre svega, odlučujući faktor, koje mogu da obezbede nezavisnost i integritet, ali se daje i dužno uvažavanje organizaciji UN, koja po Povelji ima upravo prevashodnu dužnost u očuvanju mira i bezbednosti u svetu i u tom cilju da se nađe od pomoći žrtvi agresije kako bi ova mogla odbiti napadača.

Radi se, naime, o međunarodno-pravnoj instituciji kolektivne samoodbrane, čiji je mehanizam u Povelji detaljno utvrđen, iako je u praksi neefikasan. Naime, na osnovu čl. 39 Povelje, Savet bezbednosti UN utvrđuje u svakom konkretnom slučaju da li postoji napad, ugrožavanje ili narušavanje mira, i preporučuje ili odlučuje kakve mere treba preduzeti za očuvanje mira i bezbednosti u svetu. U tu svrhu on može preduzeti kolektivnu akciju ili bilo koju drugu meru „vazduhoplovnim, pomorskim ili suvozemnim snagama”. Ovim momentom pravo na samoodbranu pretvara se u kolektivnu odbranu u okviru svetske organizacije. Da bi se to ostvarilo i organizovale oružane snage UN, po čl. 43 Povelje, utvrđena je obaveza, po kojoj se države obavezuju da stave na raspolaganje Savetu bezbednosti „oružane snage, pomoć i olakšice, uključujući tu i pravo prolaza, koji su potrebni radi održavanja međunarodnog mira i bezbednosti”. Po čl. 47 Povelje ustanovljen je Komitet vojnog štaba koji treba da pruža savet i ukazuje pomoć Savetu bezbednosti radi održanja međunarodnog mira i bezbednosti, upotrebi i komandovanju snaga. Povelja je postavila šemu koja se do danas nije mogla ostvariti zbog poznatih međunarodnih političkih prilika. Slučaj Koreje, Konga, izraelsko-egipatskog sukoba, Kipra i sl. po gornjoj šemi nisu ni rešavani.

S druge strane, u zakonskom tekstu je jasno izražena spremnost naše zemlje da kao član OUN doprinese održanju svetskog mira i bezbednosti. U tu svrhu postavljeni su u čl. 4 Zakona zadaci oružanih snaga SFRJ da pored zaštite sopstvenog suvereniteta, ustavnog poretka, nepovredivosti i celokupnosti Jugoslavije „izvršavaju zadatke koji proističu iz međunarodnih obaveza zemlje u odbrani mira i bezbednosti u svetu”. Sličan stav prema međunarodnim obavezama utvrdio je i Ustav u svojim načelima (odjeljak VII) na taj način što je istakao da se Jugoslavija u svojim međunarodnim odnosima „pridržava načela Povelje UN, ispunjava svoje međunarodne obaveze i aktivno učestvuje u delatnostima međunarodnih organizacija kojima pripada”. U Zakonu je ova opšta obaveza konkretizovana za oružane snage, i na taj način utvrđena je njihova pozicija kao svojevrsnog instrumenta naše miroljubive spoljne politike.

Takva funkcija naših oružanih snaga može se ostvarivati preko raznih zadataka koje dobijaju po međunarodnom mandatu, počev od raznih mera za održavanje reda na demarkacionim linijama, raznim vrstama mirovnih operacija, međunarodne policije itd., a mogu biti upotrebljene kao borbene snage UN radi kolektivne akcije protiv agresije. Međutim, uključivanje oružanih snaga članica UN radi izvršenja gornjih zadataka, usled nesavršenosti sistema kolektivne bezbednosti i neostvarene šeme Povelje, u današnjem svetu zavisi od pristanka svake države da li će se odazvati pozivu svetske organizacije, jer zasad ta pravna obaveza nema automatsko dejstvo. Ipak, naša zemlja se nije odnosila negativno prema svim sličnim akcijama koje su dosad preduzimane. Naprotiv, smatramo da je svaka isključivost u tom pogledu nesaglasna sa međunarodnim pravom, iako ima ozbiljnih primedbi na način formiranja, funkcionir-

sanja i komandovanja snagama OUN koje su dosad slate u međunarodnim misijama od Koreje do Kipra. To bi bio isključivi slučaj kad bi se oružane snage SFRJ po Zakonu o narodnoj odbrani mogle uputiti u neku akciju van zemlje.

U kontekstu zakonskih normi, interesantno je sagledati kakve se vrste oružanih formacija misle spurotstaviti agresoru, kao i način njihove upotrebe. To je posebno važno sa stanovišta međunarodnog prava, jer nije skoro nikad bilo sporno pravo države da organizuje odbranu na način koji njoj najbolje odgovara, i u tu svrhu mobilise ljudske i materijalne faktore. Međutim, vrste ratnika, prostor i način njihovog dejstva, često je bio predmet diskusije od velikih militarističkih sila kad se postavilo pitanje međunarodno-pravne odgovornosti za zločine koji su počinili pripadnici njihovih oružanih snaga protiv male zemlje i njenih raznih vojnih formacija.

Kategorije oružanih snaga SFRJ regulisane su u čl. 10. „Oružane snage Jugoslavije sačinjavaju Jugoslovenska narodna armija i teritorijalna odbrana”, a u st. 2 pripadnikom oružanih snaga Jugoslavije u ratu se smatra „i svaki građanin koji organizovano i sa oružjem učestvuje u borbi protiv neprijatelja”.

U teoriji međunarodnog prava, od vajkada je bilo interesantno pitanje strukture oružanih snaga. Za razliku od „redovnih” oružanih snaga, koje su se smatrale pravno zakonitim ratnicima i čiji pravni status niko nije osporavao, za ostale vojne formacije, koje se u oružanom sukobu pojavljuju, uvek su bile prisutne dileme, da li ih sve i pod kojim uslovima kao zakonite ratnike priznaje međunarodno pravo.

U tom pogledu pored JNA, tekst Zakona o narodnoj odbrani ukazuje na osnovne konstitutivne elemente jedinica teritorijalne odbrane, relevantnim za njihovo priznanje u međunarodnom pravu. Naime, u st. 2 čl. 12 ističe se da teritorijalnu odbranu „sačinjavaju jedinice i službe teritorijalne odbrane, a u ratu — i milicija”. Po čl. 14, st. 1, jedinice teritorijalne odbrane obrazuje „opština, pokrajina i republika”, a može ih obrazovati i radna organizacija (st. 3), i to „od vojnih obveznika raspoređenih ratnim rasporedom u te jedinice, i od dobrovoljaca” (čl. 15, st. 1). Slične jedinice predviđaju mnoge države u vojnim kodeksima, i računaju sa ovim formacijama kao veoma važnom komponentom u odbrani.

Genezu tog problema nalazimo u teoriji klasika međunarodnog prava, ali pri kraju prošlog veka buržoazije evropskih sila pristupaju kodifikaciji ugovornih pravila kojima se reguliše status legalnih ratnika, a istovremeno teži da se stave van domašaja međunarodnog prava ostale vojne formacije koje ne ispunjavaju te uslove. Opšte sociološke uslove za to treba videti u pojavi masovnih armija, čestih ratova za stvaranje nacionalnih država, uvođenju tehnike i potrebe čvršće vojne discipline i sl. Tako se u međunarodnom pravu rodio fenomen deobe oružanih snaga „na regularne i neregularne oružane snage”. Očigledna su bila i nastojanja militarističkih sila u Evropi da onemoguće malim i ekonomski slabim državama da neprijatelju mogu da suprotstave i druge vojne formacije sem redovnih oružanih snaga.

Međutim, još je u Haškom pravilniku o zakonima i običajima rata na kopnu od 1899. i 1907. godine utvrđeno nekoliko normi o uslovima za međunarodno-pravno priznanje oružanih snaga u ratu koje u izvesnom smislu predstavljaju kompromis u korist malih država. U čl. 1 Pravilnika je rečeno: „Ratni zakoni, prava i dužnosti se ne primenjuju samo na vojsku već i na miliciju i dobrovoljačke odrede koji ispunjavaju sledeće uslove: 1) da imaju na čelu ličnost odgovornu za svoje potčinjene; 2) da imaju stalni znak za razlikovanje koji se može raspoznati na odstojanju; 3) da otvoreno nose oružje i 4) da se pri svojim operacijama pridržavaju zakona i običaja rata”.

Pored toga u čl. 2 je rečeno da i „stanovništvo neokupirane teritorije koje se na približavanje neprijatelja spontano digne na oružje protiv napadačkih trupa, nemajući vremena da se organizuje u skladu sa čl. 1, biće smatrano kao učesnik u ratu, ako otvoreno nosi oružje i ako poštuje zakone i običaje rata”. Još je tada postavljeno pitanje (delegat Belgije) da li osvajaču treba priznati pravo, a narodu zabraniti da uzme učešća u borbi protiv osvajača. Predsednik jedne potkomisije, ruski delegat De Martens, istakao je da narod koji želi da se žrtvuje u sopstvenoj odbrani ne treba ni u kom slučaju da bude u tome sprečen.⁴ Zato je ova ideja kodifikovana u uvodu IV konvencije o zakonima i običajima rata (De Martensova klauzula) u kojoj se iznosi da, dok jedan potpuniji kodeks zakona ne bude donet, „stanovništvo i zaraćene strane ostaju pod vlašću i zaštitom načela međunarodnog prava, koje proističe iz običaja ustanovljenih između prosvetljenih naroda, zakona čovečnosti i zahteva javne svesti”. Napredna doktrina se permanentno poziva na ove stavove kao pravne izvore za legalni status raznih oružanih formacija (partizani u pokretu otpora) koje su vodile borbu protiv okupatora.

Neki vojni sudovi posle drugog svetskog rata nisu uvažavali ovakve pravne izvore, već su se upuštali u suptilno ispitivanje činjenica od formalnog značaja, a one su išle na štetu naroda koji su ustali protiv okupatora, premda su saveznici te pokrete obilato koristili. Tako je, Američki vojni sud u Nürnbergu zastupao shvatanje da je rat protiv Jugoslavije i Grčke značio povredu međunarodnog prava (Brian—Kolegovog pakta 1928. godine). Isto tako — po oceni suda — „teritorije koje su Nemci okupirali bile su administrirano potpuno suprotno zakonima rata”.⁵

Međutim, navedene činjenice su za isti sud bile irelevantne u pogledu ocene zločinačkih dela zbog kojih su nemački vojni funkcioneri bili optuženi (List i ostali).

Bila je odbačena ocena tužioca Tejlora u kojoj je izneta misao da zbog nezakonitog prisustva okupatorskih trupa u ovim područjima one nemaju nikakvo pravo, a stanovništvu je slobodno da deluje kao zakoniti branilac, jer ne duguje istu poslušnost okupatoru koji je do teritorije došao zločinom, a poredak održava zverstvima.⁶

⁵ *Actes Conférences International de la Paix, La Haye, 18 mai—29 juillet 1899 T. III pp. 11 et. suiv.*

⁶ *Trial of War Criminals, U.S. Military Tribunal, V. Hostage Case No 10, Washington novembar 1950.*

Međunarodni vojni sud za glavne zločine imao je drugačiji stav. Borci NOV su bili priznati od svih saveznika u potpunosti, iako su ih Nemci nazivali „banditima” i bandama”.⁷ Ajzenhauer je 9. juna 1944. godine izdao proglas kojim štiti borce pokreta otpora u Francuskoj (FFI — Forces francaises de l’Interieur⁸ kao sastavni deo svojih snaga i da će svaka represalija protiv njih biti povreda međunarodnog prava. Na Teheranskoj konferenciji iznet je sledeći stav velikih sila: „Konferencija se saglasila da se partizani u Jugoslaviji potpomognu do najveće moguće mere provijantom i opremom kao i operacijama komandosa”.⁹

Praksa drugog svetskog rata je bila isuviše teška da bi se priznanje ovakvih ratnika u oružanom sukobu moglo i dalje prepustiti samovoljnim tumačenjima. Zato je prilikom prve kodifikacije pravila ratnog prava došlo do izričitog priznanja partizana u vidu pokreta otpora. U čl. 4. Ženevske konvencije o zarobljenicima 1949. godine regulisano je da „ratni zarobljenici u smislu ove konvencije jesu lica koja pripadaju jednoj od sledećih kategorija, a koja su pala pod vlast neprijatelja...”. To su „pripadnici ostalih milicija i pripadnici ostalih dobrovoljačkih jedinica, podrazumevajući tu i pripadnike organizovanih pokreta otpora, koji pripadaju jednoj strani u sukobu i koji dejstvuju izvan ili u okviru svoje sopstvene teritorije, čak i da je ta teritorija okupirana...”, s tim da ispunjavaju već iznete uslove u Haškom pravilniku.

Sa stanovišta međunarodnog prava logično je pretpostaviti da je naš zakonodavac imao u vidu tri pravna osnova koja pokrivaju status ovih vojnih formacija.

Na prvom mestu, i to je po našem mišljenju osnovna intencija zakonskog teksta, radi se o kategoriji „vojska”; (redovna oružana sila), za koju posebno Haški pravilnik ne propisuje uslove već polazi od pretpostavke da ona ispunjava uslove za status legalnih ratnika. Na takav zaključak nas navodi i st. 2 čl. 1 Haškog pravilnika, u kome se kaže: „U zemljama gde milicija i dobrovoljački odredi sačinjavaju vojsku ili joj pripadaju oni su obuhvaćeni pojmom vojska”. Upravo oni su deo oružanih snaga po našem zakonu iako nisu vojska po profesiji, i u tom pogledu pravno imaju iste obaveze kao i rezervni sastav JNA, koji u ratu ima isti tretman kao aktivni deo JNA.

U međunarodnom pravu se nigde ne kaže da oni moraju biti vojska po profesiji, zato njihovo povremeno pozivanje na vojne vežbe, a ne stalni kasarnski život, nema uticaja na kvalifikovanje u međunarodnom pravu. Uostalom nema ni jedne zemlje u svetu koja u doba rata ne mobilise rezervnu armiju koja inače ne živi u ka-

⁷ Slično stanovište kod Trajnin-*Question of Gerila Warfare in the Laws of War*, American Journal of International Law, No 40/46, Sawicky-Châtiment encouragement-*Revue International* (Sotille) 1948. No 3. p. 240.

⁸ *Trial of the major War Criminal*, Vol. VII Proceeding 5. februar 1946. Nuremberg 1947, pp. 430—436.

⁹ Rousseau — *Droit international Public*, Paris 1953, p. 558.

¹⁰ *Ujedinjene nacije — Zbirka dokumenata*, izd. Arhiva za pravne i društvene nauke, Beograd 1948. god.

sarnama, niti je profesionalna u doba mira, pa nikad nije došao u pitanje pravni status ovih vojnika kao pripadnika redovnih oružanih snaga u međunarodnom pravu. Za međunarodno pravo je bez značaja da li će se one zvati radničke, omladinske i sl., kao što je bez značaja da li se jedinice neke zemlje zovu gardijske ili nose naziv neke istorijske ličnosti, mesta itd.

U drugom slučaju njihov status kao legalnih ratnika može se temeljiti na čl. 1 Haškog pravilnika od 1907. godine, koji je namenjen za miliciju i dobrovoljačke odrede, pod uslovom da imaju na čelu ličnost odgovornu za svoje potčinjene, da imaju stalan znak za raspoznavanje koji se može videti na rastojanju, da otvoreno nose oružje i da se pridržavaju zakona i običaja rata u svojim operacijama. Na ovakav pravni status upućuju nas norme u Zakonu koje govore o njihovom autonomnom statusu, nadležnostima društveno-političkih zajednica i radnih organizacija u pogledu njihovog formiranja i upotrebe, o posebnim štabovima za komandovanje, itd.

Mada zadaci, koji su tim jedinicama određeni u Zakonu, nisu odlučujući u tom pogledu, jer bi ih normalno izvršavale jedinice JNA kad drugih vojnih jedinica ne bi bilo, ipak, iz činjenice da su explicitno namenjeni ovim jedinicama valja zaključiti da je to jedna karakteristika više koja daje mogućnost njihovog tretmana kao milicijski i dobrovoljački odredi po Haškom pravilniku.

Najzad, polazeći od zadataka koji su utvrđeni u tač. 2 čl. 13 Zakona o NO da „na privremenoj zaposednutoj teritoriji vode oružanu borbu protiv neprijatelja i produžavaju opštenarodni otpor”, kao i stavova u Zakonu da jedinice teritorijalne odbrane u određenim uslovima mogu postati „osnovni nosilac oružane borbe”, moglo bi se govoriti o njihovom međunarodno-pravnom statusu kao snaga „pokreta otpora”. U tom cilju poučno je utvrditi da III ženevska konvencija ne ograničava njihovo vojište već ono može biti „izvan ili u okviru svoje sopstvene teritorije čak i da je ta teritorija okupirana” pod uslovom da je taj pokret organizovan i da pripada jednoj strani u sukobu.

Elementu organizovanosti služe zakonske odredbe o štabovima, sadejstvu sa JNA, nadležnosti društveno-političkih zajednica u rukovođenju sa njima, nadležnosti centralnih vojnih organa za obuku i uvežbavanje i uopšte odgovornost države da one dejstvuju skladno operativnim zamislima vrhovne komande. Usled toga irelevantna bi bila činjenica za međunarodno pravo što se čak i pojedinac, građanin SFRJ, može naći odvojen od jedinice sa oružjem u ruci, jer je i kao takav dobio po Zakonu nalog da vodi borbu protiv neprijatelja, i ta njegova akcija nije usmerena radi banditizma ili posebne lične koristi, što bi ga stavilo van domašaja Zakona i običaja rata.¹¹

¹¹ Često se vodi diskusija o položaju diverzanata (komandosa). Nema pravne razlike između ovih boraca i ostalih ratnika i ako su pojedinačno i u manjim grupama poslati u akciju, pod uslovima koje smo naveli, a posebno uslov: da diverziju vrše na zakoniti cilj napada (vojni transporti, luke, aerodrom, itd.). Nemci su u prvo vreme komandose streljali, a od momenta iskrcavanja saveznika u Normandiji i posle ostalih opomena menjaju stav prema njima.

Može se očekivati da će agresor, koji je privremeno zaposeo deo teritorije Jugoslavije i, po svojoj oceni, uspeo da ga okupira, ovim jedinicama morati da prizna status „ostalih milicija” i „ostalih dobrovoljačkih odreda” u kojima su uključeni i pripadnici „organizovanih pokreta otpora” kako to propisuje citirani čl. 4 Ženevske konvencije od 1949. godine, dok bi u bazi njihovog sadejstva sa jedinicama JNA bilo normalno da ih tretira kao nekad klasičnu „vojsku”. No, bilo da ih prizna po ma kojem od navedenih pravnih osnova, to ne može biti od značaja za neku gradaciju njihovog tretmana u međunarodnom pravu. Pored formalnih opštih uslova, koje traži međunarodno pravo za priznavanje ovih ratnika i koji neće doći u pitanje, Zakon je nastojao da posebno istakne da će se svi pripadnici oružanih snaga (JNA i teritorijalna odbrana) u svojim operacijama „pridržavati uvek i pod svim okolnostima pravila ratnog prava o humanom postupku sa ranjenim i zarobljenim neprijateljem”. To je osnovni uslov od kojeg je uvek u istoriji zavisio recipročni postupak.

U Zakonu o narodnoj odbrani nalazimo naše pravno shvatanje o drevnom institutu međunarodnog prava, odnosno, ratnog prava — okupaciji. Razrađujući stav Ustava SFRJ, u čl. 7 Zakona se propisuje da „niko nema pravo da prihvati i prizna okupaciju zemlje ili njenog dela”. Ratna okupacija (ocupation bellica) je jedno faktičko stanje u kome se nalazi teritorija i njeno stanovništvo, zbog napuštanja te teritorije od branioca usled superiornosti vojne sile protivnika. Takva okolnost uslovljava da okupator na toj teritoriji organizuje vojnookupacionu vlast, koju može i silom da održava.

U čl. 42 Haškog pravilnika se kaže: „Teritorija se smatra okupiranom kada je stvarno potčinjena vlasti neprijateljske vojske”, i ona se prostire „samo na teritoriji gde je ta vlast ustanovljena i u stanju je da se održava”. Dakle, međunarodno pravo pretpostavlja da može biti okupirana cela teritorija države ili neki njen deo ma i najmanji. Bitno je, s druge strane, da se branilac silom natera da napusti teritoriju, da ne bude otpora koji bi značio da još faktička vlast okupatora nije u stanju da se uspostavi, ili ako je uspostavljena da se održi, a stanovništvo koje se tu zateče da se natera na poslušnost i disciplinu. To su osnovni atributi „faktičke” vlasti. Ako toga nema, neprijatelj ne može da se smatra okupatorom.

Branilac je po međunarodnom pravu ovlašćen da se suprotstavi napadaču da ovaj ne bi vojnički pokorio teritoriju, a ako je vojnički zauzme, makar i privremeno, da na njoj organizuje oružani i drugi otpor i ne dozvoli da neprijatelj uspostavi faktičku vlast. S druge strane, ako je neprijatelj i za momenat uspostavio faktičku vlast, branilac je ovlašćen da ga otporom spreči da je održi i koristi ovlašćenja koja mu daje Haški pravilnik kao okupatoru. Ukoliko se kontinuirano nastavi borba po dubini rasporeda agresora onda vlast okupatora nije ni zasnovana. Tek u ovom slučaju se realizuje navedena norma o zabrani okupatora. Takvo je shvatanje o okupaciji i navedenih normi međunarodnog prava i Zakona o narodnoj odbrani.

Ukoliko bi agresor zauzeo deo teritorije nastavljaju borbu jedinice teritorijalne odbrane i stanovništvo u raznim vidovima ot-

pora. Najzad po slovu našeg Zakona ne isključuje se mogućnost da se na privremeno zauzetoj teritoriji nađu jedinice JNA. Usled toga, pogrešno je smatrati da je u našem zakonu samo izvršena terminološka zamena „okupacija” pojmom „privremeno zauzeta teritorija”, već je svesno uveden ovaj pojam. Nepriznavanje okupacije kao faktičkog stanja po našem zakonu upućuje na zaključak da ulazak agresora na deo teritorije SFRJ znači njegovo prisustvo na vojišnoj teritoriji na kojoj ga čeka svenarodni otpor.

U tom cilju je važna norma u Zakonu (u čl. 7, st. 3) da „ako neprijatelj privremeno zaposedne teritoriju zemlje ili njen deo, građani, organi društveno-političkih zajednica, radne i druge organizacije koji se nalaze na toj teritoriji nastavljaju sa oružanom borbom i otporom i izvršavaju naređenja organa koji na tom delu teritorije rukovodi opštenarodnim odbrambenim ratom”.

Navedeni stavovi Zakona temelje se na osnovni atribut države — suverenitet, koji se prostire na sve građane i celu teritoriju unutar koje je isključena svaka jurisdikcija neke strane države. Štaviše, i kad bi cela teritorija bila okupirana, međunarodno pravo ne priznaje promenu suvereniteta u korist okupatora, mada bi u tom slučaju suverena vlast države bila privremeno u suspenziji. Gledano sa tog stanovišta, naš zakon polazi od pretpostavke da sila neprijatelja ne može biti faktor koji bi na privremeno zaposednutoj teritoriji uslovio suspenziju naše legitimne vlasti. Zato su u istom stavu propisane obaveze, da svi činioци odbrane u takvoj situaciji nastavljaju sa borbom i otporom i „izvršavaju naređenja organa koji na tom delu teritorije rukovodi opštenarodnim odbrambenim ratom”. Ova norma u punom vidu koristi međunarodno pravo koje daje slobodu nacionalnom zakonodavstvu da utvrđuje uslove i mogućnosti za prihvatanje okupacije ili pak za njenu zabranu. Na ovaj način se može adekvatnije ostvariti ustavno-pravna postavka u Ustavu SFRJ o „neotuđivosti” prava na odbranu zemlje, kao i međunarodno-pravna norma u čl. 51 Povelje UN o „urođenom” pravu svake države na samoodbranu.

Međutim, u ovim slučajevima mogu se očekivati različite ocene suverena-branioca i osvajača-agresora u uslovima faktičkog stanja okupacije. Agresor će pretendovati da je samim prisustvom vojske na tuđoj teritoriji uspostavio faktičku vlast, pa će iz toga izvlačiti pravo na radnje koje mu pripadaju kao okupatoru, dok će branilac negirati postojanje faktičke vlasti okupatora. Čitava stvar se rešava kroz otpor i borbu, gde je jedna i druga strana ovlašćena po ratnom pravu da izvojuje pobedu, ali kome će ona pripasti zavisi od snage. Upravo, ako snaga otpora suverena bude efikasnija i žilavija postiže se realizacija zakonske norme o nepriznavanju okupacije. Pa i kad bi invazor zaista uspostavio okupatorsku vlast, međunarodno pravo štiti stvarnog suverena i ne dozvoljava okupatoru da se ponaša kao novi suveren.

U tom pogledu međunarodno pravo služi kao jak pravni instrumenat snagama otpora. Postoji skup pravnih normi koje neposredno ili posredno ovo regulišu. U čl. 4 Haškog pravilnika nameće se obaveza okupatoru da poštuje „zakone koji su na snazi u zemlji izuzev apsolutne sprečenosti”. U čl. 44 se pominje da je „zabranjeno

zaraćenoj strani prisiljavati stanovništvo okupirane teritorije na davanje podataka o vojsci druge zaraćene strane ili o njenim odbrambenim sredstvima", u čl. 45 „zabranjeno je prisiljavati stanovništvo okupirane teritorije na polaganje zakletve neprijateljskoj sili". Najzad i čl. 51 IV ženevske konvencije od 1949. godine još jedanput potvrđuje ovaj princip: „Okupirajuća sila ne sme da prinudava zaštićena lica da služe u njenim oružanim ili pomoćnim snagama. Zabranjen je svaki pritisak ili propaganda kojima je svrha dobrovoljno pristupanje tim snagama”.

Polazeći od takvog shvatanja suvereniteta, bez obzira na mogućnost njegovog punog korišćenja u nekim slučajevima, država je ovlašćena da preduzme sve što joj stoji na raspolaganju, da ne dođe ni privremeno u situaciju da joj suverena prava budu suspendovana. Pošto naš zakon pretpostavlja da legitimna vlast države, iako neprijatelj zaposedne teritoriju, neće biti suspendovana, u čl. 84 se propisuje da je svaki građanin dužan „izvršavati svoje obaveze u pogledu narodne odbrane i na teritoriji koju je neprijatelj privremeno zaposeo”.

Ovaj problem je bio od posebnog značaja za sudove posle drugog svetskog rata. Naime, pravna ocena faktičkog stanja okupacije bila je relevantna za Američki sud u Nirnbргу, pri oceni legalnosti dejstva partizana,¹² a taktika jedinica NOV bila je za sud od značaja za utvrđivanje njihovog statusa u međunarodnom pravu.¹³ Međutim, iako je pomenutom sudu bilo poznato shvatanje Međunarodnog vojnog suda za glavne zločine u Nirnbргу, strogo pozitivistička primena međunarodnog prava na ove slućajeve imala je negativnog odraza, u oceni suda o zakonitosti NOV. Tek će u Ženevskim konvencijama 1949. godine biti definitivno i izrićito rešeno ovo pitanje i raščišćene dileme u međunarodnom pravu. Na taj način potvrđena je taktika partizana i njihov znaćaj kao ratnika uopšte bilo da ratuju na okupiranoj ili privremeno zaposednutoj teritoriji, ili sadejstvuju sa operativnom armijom na frontu.

U Zakonu (ćl. 7) je skladno Ustavu rećeno: „Niko nema pravo da prizna ili potpiše kapitulaciju zemlje ili kapitulaciju oružanih snaga”. Iako ovaj stav nije nov znaćajno je što se prema Zakonu kaćnjava kao protivzakonit akt.

Još je švajcarski ustav (ćl. 11) 1874. godine propisao: „Vojna kapitulacija se ne moće zaključiti”. Francuski vojni zakonik (Code

¹² Naime, amerićki sudovi su stali na stanovište da je nemaćka armija bila sposobna da drći pod kontrolom Jugoslaviju i Grćku u svako doba sve do evakuacije 1944. godine. Po presudi izlazi, da su Nemci, kad god su hteli, mogli uspostaviti fizićku kontrolu u svakom delu teritorije, iako je NOV oslobađala veliki deo teritorije. Dakle, ćinjenica faktićke vlasti okupatora po oceni suda iskljućuje pravnu mogućnost otpora. (*Trial of War Criminals* op. cit.)

¹³ Sud je bio mišljenja da su u Jugoslaviji i Grćkoj postojale gerile. Uznemiravanjem neprijatelja neorganizovanim snagama, koje obićno nisu dovoljne za otvorene borbe, gerila se bori, »ali ne predstavlja boraćku snagu«. Zato su Nemci bili po mišljenju suda ųrtve iznenadnog napada od strane neprijatelja koji se povlaćio i mešao sa narodom, te nemaćke trupe nisu mogle da ih uhvate u otvorenoj borbi. (*American Journal of international Law*, jan. 1947. p. 211.)

de Justice Militaire) u čl. 233 kažnjava smrću svakog generala i komandanta koji kapitulira na otvorenom polju (en rase campagne), sa vojnim degradiranjem ako je kapitulacija imala za rezultat polaganje oružja od strane trupa i ako, pre nego što je zaključeno, nije učinio sve što propisuje pravo i čast.¹⁴ Na sličan način je i vojno-krivični zakonik Srbije strogo ograničavao mogućnost kapitulacije.

U međunarodnom pravu vojna kapitulacija predstavlja veoma staru ustanovu kao i rat. U Haškom pravilniku od 1907. godine (čl. 45) ovaj institut je regulisan na taj način što kada se jednom ugovori „među stranama ugovornicama mora se voditi računa o vojničkoj časti” i „mora biti strogo poštovana od obeju strana”. Međunarodno pravo posmatra kapitulaciju kao sporazum između zaraćenih strana kojim se okončava otpor jedinice ili tvrđave, dela fronta, grada, cele armije, itd.

Istorija je pokazala kako su sporazumi o kapitulaciji koje su zaključivale i vrhovne komande pogaženi. Kad je kralj Leopold (27/28. maja 1940. godine) potpisao kapitulaciju, belgijska vlada je izjavila da će se reorganizovana vojska boriti.¹⁵ Isti je slučaj kad je francuska vojska bila opkoljena 25. juna 1940, gde je jedan deo komandnog kadra odbio da poslušna naredbu o kapitulaciji i predaji i javno postavio pitanje odgovornosti vlade za takav akt.

U pogledu osude naš zakon je pravno izjednačio radnje „priznanja” i „potpisivanja” kapitulacije. Očigledno, se radi o zabrani takvog akta onome ko ga potpiše ili usmeno ugovori, i onome ko se prema tome aktu obaveže. Naime, kapitulacija se može ugovoriti usmeno i pismeno. Ovako široka formulacija koja osuđuje i radnju „priznanja” kapitulacije odnosi se i na starije instance — civilne i vojne — koje uvažavaju takav akt potčinjenih, kao i na instance koje su potčinjene i u položaju da poštuju svaku naredbu pretpostavljenog. To je urađeno na generalni način jer u protivnom „neotuđivo pravo” na odbranu ne bi moglo biti ostvareno, već bi se dala pravna mogućnost njegovog otuđenja protivniku, i davanje obaveze da se neće protiv njega odbrana nastaviti — jednom reći priznanje onog ko kapitulira da je pobeđen.

Zbog toga se u uvodnim načelima Zakona ističe: „Zato niko nema pravo sprečiti građane socijalističke Jugoslavije da oružjem u ruci vode borbu protiv neprijatelja koji je napao zemlju...”. Dakle, zakonodavac polazi od analogije da kao što ni potčinjeni ni bilo ko drugi ne može da poslušna naredbu pretpostavljenog ili nekog drugog organa, koja je usmerena na širenje zločina, u nadi da će na taj način biti oslobođen krivnje jer je delovao po naređenju pretpostavljenog, tako bi i poslušnost naredbe o kapitulaciji značila poslušnost zapovesti vršenju zločina, jer je ustavotvorac takvu radnju kvalifikovao kao zločin koji se kažnjava po Zakonu.

Pukovnik
dr Gavro PERAZIĆ

¹⁴ Lubrano-Lavadera: *Les lois de la guerre et de l'occupation militaire*, Paris, 1956. pp. 42—43.

¹⁵ M. Radojković: *Rat i međunarodno pravo*, Beograd, 1947. st. 84.

RUKOVOĐENJE ORUŽANIM SNAGAMA U SKLADU SA ZAHTEVIMA I POSTAVKAMA KIBERNETIKE

Razvoj nauke i tehnike, naročito poslednjih dvadeset godina, otvorio je u oblasti rukovođenja novu eru dalekosežnih i revolucionarnih promena. Posebno je pitanje koliko je među nama onih koji su shvatili i do kraja razumeli o kakvim se promenama radi. Svi znaci ukazuju da je taj broj nedovoljan, a bilo bi i te kako važno da te promene i tendencije upozna najširi krug starešina oružanih snaga jer bi to predstavljalo sigurnu garanciju protiv svakog zaostajanja.

Kibernetika, automatizacija, programiranje i programirano rukovođenje ne predstavljaju više samo naučnu terminologiju već i nazive za praktično sprovodive i sprovedene koncepcije u organizovanju i realizovanju rukovođenja.

Šta znamo o tim koncepcijama? U većini slučajeva veoma malo. Ova činjenica nam ukazuje odakle treba početi. Proučavanje i propagiranje prvi su u nizu zadataka u sprovođenju priprema da se na bazi sadašnjeg (starog) stvore uslovi za razvijanje naprednijeg (novog). Zadatak je da se razvije interesovanje i ojača rešenost za prevazilaženje tradicionalnog i krene ka savremenijem. Neophodno je znati i precizno definisati šta se i za koje vreme želi postići, a za to nam nisu potrebne ni devize ni strani stručnjaci.

Cilj ovog članka je da se ukratko iznesu neka veoma značajna pitanja u vezi sa rukovođenjem oružanim snagama u savremenim uslovima i ukaže na ulogu kibernetike i kibernetičkih mašina u rešavanju problema rukovođenja.

SUŠTINA I SADRŽAJ RUKOVOĐENJA

Institucija rukovođenja oružanim snagama uvek pretpostavlja funkcionisanje hijerarhijskog sistema¹ — komandovanje i subordi-

¹ Pod »sistemom rukovođenja« podrazumevamo organizacijsku i tehničku vezu organa rukovođenja sa objektom koji se rukovodi. Prema tome, jednom sistemu rukovođenja pripadaju, odnosno u njega ulaze: organi rukovođenja, organizacija (metodi) njihovog rada, tehnička sredstva za rad organa rukovođenja, objekti kojima se rukovodi i kanali veze.

naciju. Rukovođenje se sprovodi odozgo, sa vrha hijerarhijske lestvice, nadole, do krajnjih izvršilaca, do onih koji samo izvršavaju zadatke, a ne rukovode, nemaju kome da izdaju naređenja, ne kontrolišu nikoga, osim sami sebe. Prema tome, cela aparatūra rukovođenja, ceo njihov instrumentarij podešen je tako da odgovara logici funkcionisanja rukovođenja. Po istom principu (hijerarhijskom) u takvoj organizacionoj strukturi funkcioniše i sistem informacija. Informacija u vidu naređenja, zapovesti, direktiva, uputstava itd. dolaze sa vrha hijerarhijske lestvice sve do najnižih i najširih nivoa, odakle odlaze u suprotnom pravcu i u vidu izveštaja ili obračuna u smislu polaganja računa o radu — stižu ka višim organima. U kretanju odozgo naniže, odluke i uputstva se, po potrebi, razrađuju (u smislu analize) unošenjem neophodnih pojedinosti za usklađivanje akcije velikog broja učesnika raspoređenih u sve niže (uže) organizacione jedinice. U kretanju odozdo naviše informacije se obrađuju (u smislu sinteze) sistematskim grupisanjem srodnih podataka i izostavljanjem pojedinosti koje su manje interesantne za više i najviše organe rukovođenja.

Praktično, proces rukovođenja oružanim snagama je u znatnoj meri proces prerade i cirkulisanja informacije. Osnovu čini početna informacija koja se dobija neposrednim osmatranjem i registrovanjem objektivnih pojava. U sistemu rukovođenja ta početna informacija prerađuje se i dopunjuje u oblik koji je licima i organima koji donose odluke najpogodniji za korišćenje. U procesu rukovođenja nova informacija sačinjava se samo nakon donošenja odluke. Zato sama odluka predstavlja stvaralački elemenat rukovođenja u kome se manifestuju volja, energija, iskustvo i drugi elementi rukovodioca (komandanta). Prerada informacije je tehnički proces koji se u znatnoj meri može poveriti mašinama.

Prema tome, u konačnom definisanju suštine rukovođenja oružanim snagama mogao bi se izvesti zaključak da *proces rukovođenja nije ništa drugo nego usmeravanje, sakupljanje (dobijanje), obrada (preformulisanje i prerada) i izdavanje informacija*. Takva definicija pokazuje da je za povećavanje efikasnosti rukovođenja oružanim snagama nužno naći načine maksimalnog povećanja brzine primanja, prerade i predaje informacija. Radi toga je i razumljiva sveopšta težnja da se u procesima rukovođenja oružanim snagama koriste najnovija dostignuća kibernetike — nauke koja izučava najopštije zakone upravljanja u prirodi, društvu i tehnici.

Razmatrajući sistem rukovođenja oružanim snagama, mogu se u njemu otkriti ne samo elementi koji su po principijelnoj nameni analogni navedenim, nego i analogni procesi. U stvari, u svakom sistemu rukovođenja postoji: upravni (komandni) mehanizam (štab, KM, centri veze i dr.), radni (dejtvujući) mehanizam, odnosno jedinice sa naoružanjem i tehnikom, kao i kanali veze među njima po kojima, u jednom pravcu, teku izveštaji od izvora infomacija, a u drugom — signali i naređenja jedinicama. U svakom sistemu rukovođenja odvijaju se jedni te isti procesi: predaja informacije po kanalima veze i njena obrada u upravnom (komandnom) mehanizmu.

Međutim, uporedo s analogijom u elementima i procesima, sistem rukovođenja oružanim snagama ima i jasno izražene specifične crte koje ga stavljaju u poseban položaj. U ratnim dejstvima učestvuju visoko organizovane mase ljudi kojima se rukovodi iz zajedničkog centra (vrhovne komande), posredstvom razgranate strukture organa rukovođenja. Nigde nema takvog zasićenja tehnikom kao u oružanim snagama. Obim informacija koje cirkulišu u vojnim sistemima vrlo je opširan: o protivniku, sopstvenim jedinicama, taktičko-tehničkim podacima naoružanja, o zemljištu, stanju sredstava i sistema veze, hidrometeorološkim uslovima, o radiološkoj i hemijskoj situaciji itd. Kod predaje vojnih informacija mora se računati sa smetnjama koje protivnik normalno čini, kao i sa njegovim nastojanjem da uhvati podatke koji se predaju našim sredstvima veze.

Čak i sa ovim ukratko nabrojanim specifičnostima rukovođenja oružanim snagama može se objasniti intenzivan razvoj vojne kibernetike. Ona može biti definisana kao nauka koja izučava najopštije zakone rukovođenja (upravljanja i komandovanja) u oblasti oružanih snaga, tj. zakone upravljanja oružjem i komandovanja jedinicama.

Sistem rukovođenja oružanim snagama nije samo sistem tehničkog karaktera. On obuhvata celokupnu vojnu organizaciju. Sistem armije je sistem zajednice u koju je uključeno da desetine hiljada ljudi. Ljudi u tom sistemu do najveće mere učestvuju u efektivnom delovanju celog sistema. Mogućnosti kibernetike kao nauke o upravljanju složenim dinamičkim sistemima koja se brzo razvija i zasniva na primeni matematike, logike, korišćenja elektronike i, naročito, elektronskih računara, veoma su velike, ali i nedovoljne za ceo dijapazon i dubinu povezanosti tako složenih procesa. Kibernetika ne može istraživati socijalnu suštinu rukovođenja, odnos subjektivnog i objektivnog u rukovođenju, prava i obaveze rukovodećih organa i organa (sistema) kojima se rukovodi, jer u njima igraju veliku ulogu subjektivni faktori koji još ne podležu matematičkim analizama. Kibernetika, na primer, ne može proceniti namere neprijatelja ako se o tome ne poseduje informacija koja je izražena matematičkim jezikom. Rukovođenje oružanim snagama je nauka o suštini, sadržaju, objektivnim zakonitostima, principima i najefikasnijim sredstvima i metodama procesa u rukovođenju oružanim snagama u taktičkom, operativnom i strategijskom smislu, u svim vidovima oružanih snaga i njihovim sastavnim komponentama, o principima i načinima racionalne organizacije u izgradnji oružanih snaga.

PROBLEMI RUKOVOĐENJA

Brzim uvođenjem u oružane snage novih i snažnih borbenih sredstava vojno rukovođenje se našlo pred teškim i složenim zadacima. Sada, u vezi sa rasprostiranjem raketno-nuklearnog oružja i revolucionarnim preobražajima u strukturi oružanih snaga, načinima vođenja oružane borbe i vojnoj teoriji, nemoguće je rukovoditi

velikim masama ljudi i raznovrsnom tehnikom na klasičan način. Uvođenje novih borbenih sredstava je proširilo razmere oružane borbe i komplikovalo njeno izvođenje. Nemoguće je na klasičan način odlukama i planovima pratiti tempo i razvoj borbenih dejstava i teško se može efikasno uticati na njih. Borba za vreme dobija prvorazredan značaj, jer je to borba za suštinsko ubrzavanje procesa dobijanja i obrade informacija, tj. procesa odlučivanja i dostavljanja odluka izvršiocima.

Na današnjem stepenu razvitka oružanih snaga, najveći problem je što rukovodeći organi gube veliki deo vremena na prikupljanju informacija umesto da rade na poslovima istraživanja i primene naučnih metoda rukovođenja, na plansko-stvaralačkom radu. Međutim, i sam proces prikupljanja informacija opterećen je velikom dozom subjektivizma, a sve to je često razlog da se i onda kada se otkriju neki nedostaci u rukovođenju, donose zakasnele, a često čak i pogrešne odluke. Da bi se pomoglo u otklanjanju teškoća potrebno je osvrnuti se na procese rukovođenja.

Proces rukovođenja oružanim snagama opterećen je i nizom drugih nerešenih problema, od kojih su: prvi i najvažniji — pogrešno tretiranje objekta čijim se aktivnostima upravlja. On se ne tretira kao složen dinamički sistem integralnih funkcija, već kao skup koordiniranih sankcija u izvršavanju određenog zadatka.

Posledica takvog, u osnovi pogrešnog tretiranja odnosnog objekta (borbenih jedinica, npr.) jeste čitav niz negativnih rezultata, pa bi se moglo reći da to često dovodi i do nedozvoljenih situacija.

Drugi problem je to što nema razrađenih metoda upravljanja borbenim dejstvima na principima automatizacije. Ovaj problem ne zaostaje za prvim po značaju. Sigurno je da ne postoji ni jedan komandant koji u svojoj karijeri nije pomislio koliko bi mu se posao olakšao ako bi svoj i rad štaba uspeo da organizuje tako da u njemu bude dosta automatizma. Međutim, neznatan je broj onih rukovodilaca koji su sebi mogli da dozvole i neznatan utrošak vremena da bi istraživali mehanizam svog delokruga rada, pa na osnovu rezultata tih istraživanja pokušali da uspostave neki automatizam u izvršavanju zadataka iz svog domena rada. Na žalost, ovim se poslom ne bavi ni minimalan broj sarađnika iako bi im to trebalo da bude prioritetan posao. Svaki drugi posao, u krajnjoj liniji, nije stvaralački.

Ako se ne istražuju i ne usavršavaju — automatizuju — metode rukovođenja oružanim snagama i ako to nije sistem rada komandanta i štaba, teško da se može, na današnjem stepenu razvitka nauke i ratne tehnike, obezbediti optimalno izvršavanje postavljenih zadataka. Smatra se da je osnovno da komandant i štab troše najveći deo vremena na istraživanju metoda i mehanizma odlučivanja, kao i praćenje izvršenja odluka a da se njihovo izvršenje zasniva na primeni principa automatizacije. U protivnom, maksimalno angažovanje komandanta i štaba obezbeđuje minimalne rezultate.

Treći problem je vezan za stalno narastanje zadataka u borbi i operaciji i proširivanje aktivnosti jedinica. Ovo dovodi do toga da je za rukovođenje tim jedinicama potrebno sve više informacija

o protivniku, sopstvenim jedinicama, o naoružanju, zemljištu, stanju sredstava veze, radiološkoj i hemijskoj situaciji itd., naročito u toku procesa rukovođenja.

Ova potreba vodi komandanta i štab, polako ali sigurno, ka saznanju da je nemoguće ostvariti zadatak rukovođenja onako kako se to očekuje ako se nešto radikalno ne izmeni. U protivnom, zadatak će se sve teže moći da ostvari i na kraju će, verovatno, biti i neostvarljiv. Rešenje ovog problema u okvirima sadašnjih metoda (na tradicionalan način) neće i ne može dati očekivane rezultate.

Četvrti problem rukovođenja proizilazi iz prethodnog. Njega možemo definisati kao nesigurnost veze kojom komande primaju i otpremaju informacije. Administracija kao veza nesigurna je do te mere da će se u najskorije vreme govoriti o tome da je najveći problem komandi subjektivnost informacije. Ovako stanje će dovesti do daljeg povećavanja administracije koja, navodno, treba da reši problem subjektivnog opterećenja informacija. Kakav će biti efekat može odmah da se nasluti: rešavaće se pitanje subjektivnog u informacijama metodom u čijoj je osnovi subjektivnost.

Mislim da sam naveo kratku listu problema koji muče savremenog rukovodioca, mada sam svestan da sve ni iz daleka nije time iscrpeno. Iako lista nije iscrpena, dovoljna je da načini uvod u deo koji treba da ukaže na puteve za rešavanje iznetih problema, kao i na ulogu primene savremenih metoda i sredstava mehanizacije i automatizacije u rukovođenju oružanim snagama.

Namerno ističem da, i pored toga što se ovde govori o problemima pojedinačno, radi se samo o jednom jedinstvenom problemu — problemu rukovođenja u savremenim uslovima.

UPRAVLJANJE I KOMANDOVANJE U SAVREMENIM USLOVIMA

U našoj vojnoj terminologiji, pod rukovođenjem podrazumevamo upravljanje i komandovanje vojnim snagama da bi se postigao određeni cilj. Naime, rukovođenje je zajednički naziv za upravljanje i komandovanje.² Međutim, logika upravljanja nije neizbežno vezana logikom komandovanja. Upravljanje se može i bez hijerarhijske organizacione strukture. Teorijski je moguće zamisliti organizaciju sa vrlo složenom unutrašnjom podelom rada, kod koje su funkcije podeljene u potreban broj krugova kompetencija, a time i ekonomske odgovornosti i materijalne zainteresovanosti. Sasvim je moguće da takva organizacija odlično funkcioniše kao celina, a da se pojedini krugovi kompetencija ne formiraju i ne ponašaju po hijerarhijskom principu. To nije samo teoretska nego i praktična mogućnost, razume se, samo ako se prethodno oslobodimo tradicionalno usađenih shvatanja da je hijerarhijski poredak, dakle, direktan način prinude, neizbežna ili neophodna komponenta kolektivne akcije. Međutim, takva organizaciona struktura se ne može postići naprosto

² Vojni rečnik, DSNO, 1967. god.

decentralizacijom kompetencija i interesa u organizaciji kao što je armija koja je u osnovi izgrađena po hijerarhijskom principu. Sva naša dosadašnja iskustva to potvrđuju. Potrebno je da se sprovedu dalekosežniji organizacioni zahvati i da se oružane snage organizuju po principu ravnopravne međuzavisnosti. Položaj pojedinih organizacionih jedinica u njima morao bi da bude sličan položaju organa u živom organizmu. Ni jedna organizacija se u savremenim uslovima ne može zamisliti drukčije. Ona treba da funkcioniše kao živ organizam, kao dinamički sistem. Rukovođenje u takvoj organizaciji treba da bude po istim principima, a u osnovi i na isti način kao i u živim organizmima i uopšte u prirodi. A to je, upravo, i predmet kibernetike — nove nauke o upravljanju složenim dinamičkim sistemima. Osnovna ideja ove nauke upravo i polazi od činjenice da se problem upravljanja i komunikacija u osnovi ne razlikuje — bez obzira na to da li se odnosi na biološke jedinice društvene organizme ili mašine. U svim slučajevima može se izraziti zajedničkim matematičkim modelima, a polazni oblik je programsko upravljanje.

Ipak, treba priznati činjenicu da su se oružane snage, kroz celu svoju istoriju, s obzirom na način i uslove nastanka, razvijale na bazi hijerarhijskog principa i da se ne može očekivati da će se posledice takvog razvoja lako ukloniti. Nisu u pitanju samo duboko ukorenjena shvatanja o odnosima i uopšte o funkcionisanju dotične organizacije. I sva sredstva za proizvodnju, pa i same koncepcije tehnoloških procesa, a zatim i odnosi na tržištu, nose pečat tih shvatanja. To se može zapaziti na svakom koraku. Promenom proizvodnih odnosa stvoreni su uslovi da se i na tom području sprovedu odgovarajuće promene. Ali to je proces koji zahteva široku skalu prilagođavanja podjednako uslovljenih napretkom društvene svesti, nauke i tehnike, kao i materijalnim mogućnostima, a to je još jedan dokaz da se radi o dugotrajnom procesu.

Međutim, ako smo svesni da će taj proces dugo trajati, treba da ga što pre otvorimo. Jedna od mogućnosti otvaranja tog procesa je uređenje sistema programskog upravljanja oružanim snagama kao dinamičkim sistemom. Programsko upravljanje znači da komande treba samo da odaberu i postave ciljeve, a iz toga automatski proizilaze zadaci. U dobro organizovanom sistemu uvek se zna ko, koliko, kako, kada i sa kojim snagama i sredstvima učestvuje u izvršavanju ukupnih zadataka. Prema tome, moguće je da se na osnovu odabranih i postavljenih ciljeva program automatski i do kraja u detalje razradi, u svakoj pogodnoj formi, na takav način da svaki učesnik bude na vreme obavešten šta, koliko, kako, kada i sa kim ili sa čim treba da uradi da bi obavio svoj deo posla u ostvarivanju zajedničkog cilja. Svaki učesnik samo treba da izvrši svoj deo zadatka tačno po programu, ni manje ni više, ni pre ni kasnije, ni bolje ni gore. Bez toga organizacija ne bi mogla da funkcioniše kao sistem, bez toga se organizacijom ne bi moglo upravljati kao živim bićem, tj. po istim principima i u osnovi na isti način kao i u živim organizmima i uopšte u prirodi.

Uvođenje takvog načina upravljanja oružanim snagama predstavljalo bi određeni stepen visoke organizovanosti jedinica i nji-

hovo zakonomerno ponašanje. U pogledu stepena organizovanosti ovde se podrazumevaju uslovi dobro poznati pod nazivima: ustaljenost, delatnost, tipizacija, standardizacija, besprekorno funkcionisanje normativnog sistema, smišljena klasifikacija i nomenklatura elementarnih delova svih procesa i precizan živ sistema informacija. U pogledu zakonomernog ponašanja sistema oružanih snaga ovde se podrazumeva, pored pomenutog stepena organizovanosti, još i dovoljan stepen ekonomsko-pravne samostalnosti i materijalne zainteresovanosti.

Ako bismo imali oružane snage koje su dostigle stepen organizovanosti o kojem je reč, one bi mogle razradu programa i bdenje nad njegovim izvršenjem poveriti elektronskim računarima. Elektronski računari mogu mnogo bolje, tačnije i brže nego ljudi da obavljaju računске i logičke operacije na razradi programa, pripremi (štampanju) dokumenata, obradi informacija o izvršavanju programa, otkrivanju i signalisanju eventualnih odstupanja od programa, i to ne po završenom procesu, već stalno dok taj proces traje. Elektronski računari mogu da svode rezultate i obračune i, što je za oružane snage veoma važno, da svakom učesniku u procesu omoguće da prati i kontroliše svoj rad i rezultate svoga rada.

Razume se, i sama upotreba elektronskih računara treba da bude organizovana u skladu sa ovakvim njihovim zadacima.

Ako su naša iskustva u tom pogledu mala i obeshrabrujuća, nisu krivi elektronski računari, nego naša neukost i nedovoljan stepen organizovanosti. Iz toga ne treba izvući zaključak da to nismo u stanju, već da na tom zadatku još nismo angažovali odgovarajuće snage i sredstva.

Prednosti programiranog upravljanja proizilaze prvenstveno iz činjenice što oružane snage treba da se ponašaju kao potpuno organizovan dinamički sistem. Sve funkcije oružanih snaga se integrišu na način sličan integraciji funkcija pojedinih organa u živom (biološkom) biću. Programsko upravljanje služi izvršnim organima. Ono je okrenuto njima, oni prvi primaju informacije o toku izvršenja programa (svakome za njegov delokrug). To je, uostalom, i logično jer su niži organi (komande) u prvom redu pozvani da utiču na kvalitet i ritam svojih dejstava u skladu sa zahtevima programa. Oni to jedino i mogu postići neposredno i blagovremeno, dakle, dok je proces još u toku. Tek u sledećim fazama obrade informacija o izvršavanju programa, elektronski računari sintetizuju informacije da bi ih učinili uporedivim sa programom za sve šire formacije učesnika i za oružane snage u celini. Programsko upravljanje predstavlja i najjednostavniji način upravljanja, jer se svodi na dobar izbor ciljeva, automatsku razradu programa na vrlo detaljno izražene zadatke, a najveća pažnja se koncentriše na odstupanja od programom zadatih veličina i odnosa.

Prema tome, moguće je odmah zapaziti da su, u uslovima programskog upravljanja, elektronski računari u službi svih odgovornih faktora. Oni ne mogu prerasti u instrument komandovanja, ne mogu sami da jačaju vlast nad ljudima. U takvim uslovima ne treba stra-

hovati od njih. Prema tome, na svakom stepenu razvitka sredstava automatizacije, stvaralačka delatnost je stvar čoveka, iako će se proces zamenjivanja njegovog rada mašinskim neprekidno nastavljati, a učešće mašinskog rada povećavati. Sistem upravljanja oružanim snagama nikada neće biti potpuno automatski, već će biti samo automatizovan. Čovek neće i ne može biti istisnut iz sistema upravljanja. Sredstva automatizacije su uvek u njegovim rukama. Komandant donoseći odluku, koristi se prethodno obrađenom informacijom i proračunima izvršenim na elektronskim računarima. Odluka komandanta imaće uvek tragove subjektivizma i biće odraz njegovog razmišljanja koje se u znatnoj meri oslanja na intuiciju, instinkt i iskustvo.

Hijerarhijski princip rukovođenja je utkan u sva naša poimanja sveta i društva. On je toliko ukorenjen i u svim našim merilima prisutan da nam njegovo odricanje može izgledati, a najčešće i izgleda, kao odricanje potrebe za poretkom. A to je granica preko koje niko ne želi preći.

Međutim, kibernetika je preuzela zadatak da razrađuje i u praksi primenjuje jedinstvenu teoriju tih procesa, tj. da primenjuje univerzalnost principa upravljanja. Zbog toga, gledano u najopštijem obliku, upravljanje možemo definisati kao regulisanje sistema, kao njegovo dovođenje u sklad sa određenom objektivnom zakonomernošću koja deluje u dotičnom sistemu. Kibernetička tehnologija upravljanja unela je u našu civilizaciju potpuno nove faktore. Sve posledice ovih promena još se ne mogu ni sagledati. Kibernetička tehnologija podstiče integracione procese u neviđenim razmerama i na novim osnovama. Kod nas faktor nove tehnologije upravljanja i eksploatacije složenih sistema nije dovoljno istaknut. Nova tehnologija upravljanja je tako kompleksna da njena primena ne zavisi samo od nivoa znanja tehničkih kadrova, već i od opšte sume znanja društva, na svim nivoima i na svim sektorima. Ako u ovom lancu nedostaje samo jedna karika, ceo će sistem raditi krajnje neefikasno.

U vezi sa modernom tehnologijom dolazi u prvi plan aktuelnost problema složenih sistema koji treba da posluže kao materijal za potvrdu iznetih teza.

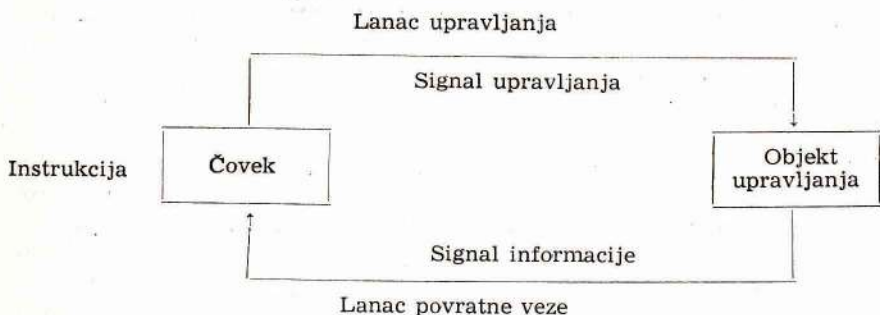
Univerzalnost principa upravljanja važi kako za dinamičke sisteme iz sfere društvenih zajednica i živih bića tako i za one koje stvaraju naučna misao i tehnika.

Imajući u vidu činjenicu da je za shvatanje niza kibernetičkih postavki najefikasnija ilustracija, navodim tri slučaja, odnosno tri šeme kao ilustraciju univerzalnosti pomenutih principa upravljanja, i to: neautomatskog, automatskog i refleksnog luka u živim organizmima.

Da bi čitalac lakše shvatio i sagledao dubinu zaokreta u simbiozi čovek — mašina (pojavom kibernetike) treba se podsetiti na činjenicu da je čovek u tehnici, sve do nedavno, uglavnom sa nekoliko izuzetaka, pravio oruđa za rad kao nastavak svojih fizičkih mogućnosti. Konstruisanje makar i najsloženijeg tehničkog sistema predviđalo je čovekovo upravljanje tim sistemom. Na njemu je ostajao

zadatak da u svakom momentu funkcionisanja mašine (mehanizma, procesa i sl.) ocenjuje spoljni uticaj na promenljive veličine tog sistema, prevodeći ga u određenu saglasnost sa određenim zakonomernostima.

Takvom neautomatskom upravljanju, gde je čovek subjekat upravljanja, odgovara sledeća blok-šema:

Neautomatsko upravljanje može da bude u nizu situacija: kod aviona, broda, vojne jedinice u ratu itd. Svuda se kod takvog načina lanac upravljanja zatvara preko čoveka, bez obzira na to da li on, u realizaciji upravljanja, pritiska dugme na tabli, barata nekom polugom, okreće neki točak, koristi se usmenom reči — pomoću telefona ili najrazličitijih kanala za upravljanje.

Drugim rečima, ovde subjekat upravljanja (čovek), preko lanca upravljanja, prenosi svoje poruke na izvršne organe i tako usmerava funkcionisanje objekta upravljanja u zadatom pravcu bez obzira na promene koje se zbivaju kako u samom objektu, tako i u sredini u kojoj on funkcioniše.

Subjekt upravljanja mora biti stalno informisan o ponašanju izvršnih organa sistema kojim se upravlja i o rezultatima tog ponašanja, zatim o faktorima koji smetaju i pomažu izvršnim organima da realizuju poruke. Drugim rečima, mora postojati ne samo direktna već i povratna veza od objekta koji upravlja ka subjektu čijim se aktivnostima upravlja.

U svemu tome, kao i u celom razvitku tehnike, do sredine dvadesetog veka, karakteristično je to što je čovek svoju umnu delatnost i njene upravljačke manifestacije zadržavao za sebe, dok je na mašine prenosio funkciju svoje fizičke snage — funkciju izvršioca.

Da bi se obavljao proces automatskog upravljanja potrebna su bar četiri uslova:

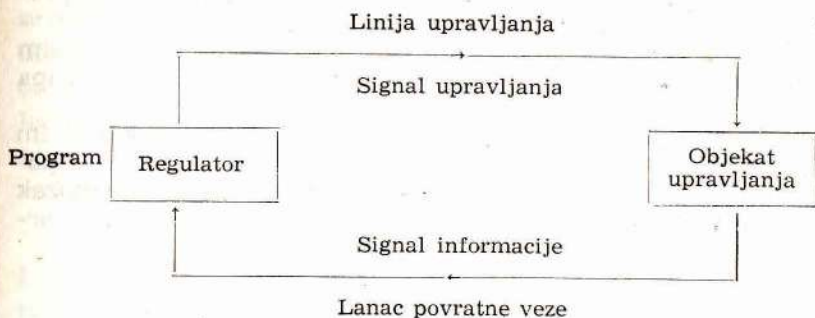
— direktna veza od organa za upravljanje do organa za izvršavanje, kojom moraju da dolaze poruke o tome šta mora da radi organ za izvršavanje;

— povratna veza kojom u organ za upravljanje dolazi informacija o stanju organa za izvršavanje;

— prenošenje informacija linijama direktne i povratne veze, i

— neophodno je da se informacija koju dobije organ za upravljanje linijama povratne veze pravilno preradi od informacije kontrole u informaciju upravljanja.

Sada pogledajmo kako izgleda blok-šema automatskog upravljanja:

Iz navedenih blok-šema vidi se da je princip upravljanja u oba slučaja u suštini isti. Razlika je u tome što se u drugom primeru čovek isključuje iz lanca upravljanja, tj. taj se lanac zatvara bez čovekovog učešća.

Kao i kod većine šema, dati primeri su krajnje uprošćeni, ali ipak pomažu da se lakše sagleda univerzalnost određenih principa upravljanja.

Kao očigledan primer automatskog upravljanja može se uzeti visoka peć u sprezi sa kibernetском mašinom upravljanja. Tu je visoka peć objekat, dok je kibernetска mašina subjekat upravljanja.³ Kibernetска mašina poseduje program. Nije ovde bitno da li je program izradila sama kibernetска mašina ili ga je uneo čovek, jer je mogućno i jedno i drugo. Preko lanca za upravljanje (direktne veze) kibernetска mašina, pomoću signala, šalje komande (poruke) upravljanja raznim izvršnim organima visoke peći. Od signalizatora koji se nalaze na tim organima, tj. na objektu upravljanja, a preko lanca povratne veze, ona dobija informaciju o toku raznih procesa o izvršavanju upravljačkih poruka, prosto rećeno, o toku procesa rada visoke peći, tj. upravljanja livenjem sirovog gvožđa.

Automatsko upravljanje mašinama izgrađeno je na principima povratne veze. Ako se ne udovolji tom principu nemoguće je izgraditi mašinu sa samoregulisanjem.

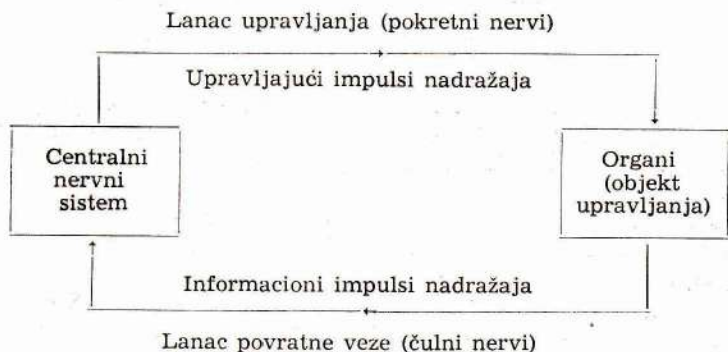
Suština navedenog primera automatskog upravljanja je, kako bi se to moglo reći, čista mehanika, čisti mehanicizam primenjen na regulisanje jednog ili više parametara.

³ Pod pojmom »kibernetска mašina« treba podrazumevati sva tehnička sredstva primenjena u jednoj kibernetскоj vezi. Međutim, s obzirom na to što jedna kibernetска veza može zauzimati veliki prostor, tako da i ljudi i mašine prostorno mogu biti dosta udaljeni jedni od drugih, pod pojmom »kibernetска mašina« treba podrazumevati sistem velikog broja različitih mašina, uređaja i elemenata tako povezanih da u radu predstavljaju jednu celinu. Po konstrukciji »kibernetска mašina« sadrži važne elemente, počev od prostih mehanizama pa sve do automatskih i elektronskih uređaja.

Za razliku od mehaničkog sistema upravljanja, kibernetičke mašine (sistemi) grade se više na principu umne čovekove delatnosti i u stanju su da istovremeno utiču na veliki broj parametara, kao što su brzina, pritisak, temperatura, otpornost i sl. Razlika između tih automatskih mašina i dokibernetičkih primera automatike je, otprilike, kao što je razlika između uslovnog refleksa i mišljenja, tj. procesa rada čovekovog mozga.

U sledećem primeru data je blok-šema refleksnog luka u živim organizmima — prikazan je primer prirodnog automatskog principa upravljanja.

Refleksni luk je kanal preko koga se ostvaruju refleksi u živim organizmima. Sam luk ima najmanje dva nervna kanala: čulni i pokretački. Funkciju regulatora obavljaju kičmena moždina i mozak (centralni nervni sistem). Objekt upravljanja su organi živog organizma.⁴

Ne ulazeći u izlaganje mehanizma funkcionisanja dotične šeme upravljanja, treba napomenuti da je na primeru živih organizama kibernetika otkrila univerzalnost principa upravljanja.

Uostalom, čovek se oduvek obraćao prirodi kao nepresušnom izvoru modela za razne svoje tvorevine. Novo je u tome to što se on danas, konstruišući kibernetičke upravljačke sisteme, obraća prirodnim originalima koji mu pomažu da izrađuje „nastavke” svojih umnik sposobnosti — „nastavke” koji poseduju logiku, samoregulaciju, a u stanju su da veoma uspešno zamene čoveka u mnogim funkcijama upravljanja (i ne samo upravljanja).

Data tri primera navedena su zato da bi se potvrdila kibernetička postavka o univerzalnosti principa upravljanja.

CILJ I OPTIMALIZACIJA UPRAVLJANJA

Veoma značajna postavka kibernetičkog upravljanja je njegova *optimalizacija*. Postavka o optimalizaciji upravljanja je od tolikog

⁴ Krajzmer L. P. u knjizi »Tehnička kibernetika«, na jednom mestu kaže: »Reflektorni luk počinje od receptora koji se nalazi u organu upravljanja. Receptori primaju nadražaje od perifernih čulnih nerava. Primenjujući tehničku terminologiju, možemo reći da receptori obavljaju ulogu pribora merenja ili ulogu signalizatora«.

značaja da je mnogi kibernetičari uvode u definiciju kibernetike kao nauke o optimalnom upravljanju. Postavka o optimalnom upravljanju je u tesnoj vezi sa ciljem upravljanja, a svako upravljanje je, po pravilu, usmereno određenom cilju. Na primer, cilj upravljanja protivavionskom artiljerijom ili protivavionskim raketama je da se na vreme obaraju neprijateljski avioni; cilj upravljanja pokretnom trakom u proizvodnji odnosnog proizvoda sastoji se u izradi određene količine tog proizvoda prema planu; cilj upravljanja železničkom prugom je da se preveze planom predviđeni broj vojnika (putnika) i određena količina tereta u postavljenom roku i uz određene materijalne troškove itd.

Postizanje cilja je *kvalitativna* strana upravljanja, ali to upravljanje ima i svoju *kvantitativnu* stranu. Kvantitativna strana se izražava u optimalizaciji, tj. u najboljem načinu za dato upravljanje kako bi se postigao određeni cilj.

Kod raznih sistema cilj upravljanja je različit, a samim tim različit je i optimum upravljanja. U stvari, i kod jednog i kod drugog sistema, ali u raznim uslovima, u raznim vremenima, raznim situacijama itd. — cilj može da bude različit, a samim tim i optimum upravljanja. Na primer, u određenim uslovima, postizanje cilja kod upravljanja protivavionskom artiljerijom može da bude obaranja aviona iznad određene linije, bez obzira na broj ispaljenih granata (ili raketa) i broj protivavionskih oruđa (ili rampi). U drugim uslovima (slučajevima) zadatak može da bude postavljen tako da se postigne cilj u određenom rejonu uz minimalan broj utrošenih granata ili raketa.

UMESTO ZAKLJUČKA

Sredstva mehanizacije i automatizacije dostigla su veoma velike razmere, što se ogleda u broju savremenih rešenja na području proizvodnje i velikoj raznolikosti mašina i uređaja, sve usavršenijim konstrukcionim rešenjima, velikim brzinama itd. Donedavno su na tom području poslednja novina bile mašine i uređaji na principu elektronskih elemenata, a danas ti isti „svemoćni“ elektroni uzmiču pred tranzistorskim elementima i tranzistorskom tehnikom. Najsavremeniji uređaji ove vrste konstruisani su na principu tranzistorske tehnike sa veoma malim brojem elektronskih elemenata ili čak i bez njih. Time je postignuta veća sigurnost u radu uređaja, smanjen je broj kvarova i njihov prostorni opseg i znatno pojednostavljeno održavanje i opravke.

Najaktuelnije pitanje iz ovog domena je — kako najbrže i najneposrednije povezati dostignuća nauke i tehnike u praksi, tj. kako iskoristiti sve one tekovine što ih je čovek postigao u traženju novog, boljeg i savremenijeg.

Kod nas ima shvatanja i pogleda koji su u suprotnosti sa kibernetским pogledima primene i korišćenja savremenih dostignuća na području automatizacije rukovođenja oružanim snagama. Vrlo se često zauzima pogrešan stav prema kibernetским mašinama, a prvenstveno kada se o njima govori kao o učesniku u rešavanju problema rukovođenja. Kibernetiske mašine se posmatraju kao tehnička sredstva koja treba da mehanizuju ili automatizuju pojedine poslove u procesu rukovođenja, a zaboravlja se činjenica da one treba da omogućе primenu nove koncepcije u rukovođenju oružanim snagama.

Sadašnja organizaciona struktura organa za rukovođenje ne odgovara iako je do nje došlo sasvim zakonito. Povećan broj ljudi u štabovima samo delimično rešava, a u nekim situacijama uopšte ne rešava problematiku savlađivanja sve novijih zadataka. Štaviše, ljudima u štabu sve je teže održati tačan i organizovan rad. Sve je više tekućih i duplih tokova informacija, a štabovi, zbog svoje glomaznosti, postaju sve manje elastični i operativni da te zadatke izvršavaju. Prema tome, javlja se suprotnost: na jednoj strani složenost rada u štabovima i mnogo zadataka izazivaju povećavanje broja ljudi, a na drugoj — posledica povećanog broja ljudi je otežan rad u štabovima.

Za sada najveći deo poslova organa rukovođenja sačinjava manuelni rad, pri čemu su kapaciteti i mogućnosti ljudskog organizma, naročito njegova sposobnost za brzo i realno reagovanje na ogromne komplekse spoljnih i veoma brzo promenljivih faktora i zahteva — veoma ograničeni.

Mehanizacija i automatizacija oslobađaju čoveka stereotipskih rutinskih poslova i preorijentišu ga samo na funkciju stvaranja i odlučivanja. Ovo oslobađanje će verovatno uticati na stvaranje optimalnih, ali isto tako i složenijih strukturalno-funkcionalnih modela u sistemu rukovođenja oružanim snagama. Podela rada dobiće potpuno nov smisao, dok će se razlike između izvršnog i rukovodećeg, psihičkog i fizičkog rada sve više smanjivati, a sa druge strane, produbljiće se razlike u stručnosti u pojedinim univerzalnim naučno-tehničkim osnovama. Može se pretpostaviti i povećavanje varijabilnosti specijalista i rada u timovima pri rešavanju novih problema. U našim uslovima, osnovni problemi odbrane zemlje prestaju biti isključivo u domenu vojnih specijalista. Njihova povezanost sa svim elementima društva ističe u prvi plan zahtev za naučno zasnovanim

ekspertizama stručnjaka iz svih naučnih oblasti, uključujući i prirodne nauke.

Neophodnost reorganizacije sistema rukovođenja oružanim snagama mehanizacijom i automatizacijom radi optimalizacije procesa rukovođenja sada je u svim savremenim armijama tako očigledna da u osnovi ne izaziva protivljenja. Diskutuje se o tempu i obimu radova, njihovim ekonomskim ekspertima, kao i zadacima koje treba da izvrše određene specijalnosti — rodovi i službe koji sarađuju na stvaranju automatizovanih sistema rukovođenja.

Što se sistema rukovođenja tiče, stručnjake interesuje, pre svega, problem izbora optimalnog modela tih sistema, kao i njihovo opremanje odgovarajućim mašinama i opremom analogno zahtevima i potrebama oružanih snaga.

Načini rešavanja problematike koja se odnosi na racionalizaciju i modernizaciju rukovođenja proizlaze iz operativno-taktičkih zahteva i ekonomskih mogućnosti i oslanjaju se na dostignuća nauke i tehnike. To omogućuje da se odrede najcelishodniji i savremeni pravci razvoja i primene opreme u oružanim snagama. Operativno-taktički zahtevi koji baziraju na dostignućima nauke i tehnike garantuju kompleksnost primene ovih sredstava i ukazuju na to da za glavnu smernicu u razvoju tehničke opremljenosti oružanih snaga treba prihvatiti ravnomeran i harmoničan razvoj. Potcenjivanje ili precenjivanje značaja bilo koje od navedenih komponenata bilo bi nepravilno i dovelo bi do zaostajanja ovog vrlo značajnog procesa u razvoju oružanih snaga.

Potpukovnik
Novica VLAOVIĆ

LITERATURA:

Komandno-štabna ratna služba, DSNO, izdanje 1967. god.

Gončarenko — Kibernetika u vojsci, VIZ, 1966. god.

Primena savremenih metoda i sredstava mehanizacije i automatizacije u rukovođenju, DSNO, 1967. god.

L. P. Krajzmer — Tehnička kibernetika, prevod sa ruskog, GŠ 1967. god. Odgovarajući članci i rasprave u vojnim i drugim časopisima.

MOGUĆNOSTI I ZNAČAJ AKTIVNIH DEJSTAVA MALIH RATNIH MORNARICA

Savremene RM mogu da izvode brze manevre, prenose dejstva sa jednog pomorskog dela vojišta na drugo, da dejstvuju istovremeno na više pravaca, učestano, a neke snage (podmornice) i dugotrajno. Snage i sredstva kojima se opremaju i mogu opremiti i RM industrijski, tehnički i kadrovski srednje razvijenih zemalja su takvi da ove mornarice mogu izvoditi (ofanzivna) dejstva i prema jačem protivniku daleko od svojih obala. Iskustva iz najbližih prošlih ratova su pokazala koliko je i najjačim pomorskim silama teško izvojevati potpunu prevlast na moru, odnosno da je ona pojavom nove tehnike postajala sve relativnija.

Osobine mora kao vojišnog prostora i RM kao izrazito tehničkog i mobilnog dijela oružane sile nameću potrebu za razvijanjem i oblikovanjem ofanzivne doktrine, kao izvanredno važnog faktora za upotrebu RM svake zemlje, bez obzira na karakter koncepcija u oblasti vojno-političke strategije (odbrambene ili agresivne). To je jednako važno za tehnički savremene male kao i velike RM. Razlika je, naravno, u tome što su snage malih RM namenjene i osposobljene za dejstva na relativno ograničenim pomorskim vojištima.¹

Polazeći od tih opštih postavki, teorija savremene pomorske ratne veštine treba da da konkretne odgovore za primjenu kategorija ofanzivnosti i inicijative² na pomorskom vojištu kroz razmatranje i izučavanje slijedećih pitanja: kakvi mogu biti ciljevi ofanzivnih dejstava manjih RM, kakvim snagama i sredstvima i u kakvim opštim uslovima se mogu ostvarivati, kakve prednosti daju ofanzivna dejstva strani koja je u stanju da ih nameće i rukovođenje tim dejstvima.

¹ Pojam »ograničenog pomorskog vojišta« uzet je uslovno, a odnosi se na morska prostranstva obalnih i zatvorenih mora u kojima mogu dejstvovati manji laki brodovi (razarači i manje i srednje podmornice s taktičkim radijusom klasičnog pogona).

² U ovom radu se razmatra prvenstveno mogućnost i značaj aktivne odbrane na moru zemalja koje bi bile prisiljene da se brane od agresije.

Jedna od važnih prednosti koje pruža more svakome ko ima snaga i spremnost da ga koristi je njegov komunikativni karakter. Morem je moguće masovno snabdijevanje i opsluživanje privrede i stanovništva, snabdijevanje i pothranjivanje fronta u gotovo neograničenom obimu. Nijedna se zemlja ne želi odreći tih prednosti i ne može bez teških posljedica za privredu, ratni potencijal i razvoj operacija, bez obzira na razvoj drugih vidova saobraćaja. Bez obzira na sve opasnosti za komuniciranje na moru koje donosi savremeni rat, prednosti pomorskog transporta u odnosu na svaki drugi toliko su očigledne, pa je kontrola pomorskih komunikacija značajan sastavni deo ratnih planova svih pomorskih zemalja.

Kopneni transport je, pored mogućnosti direktnih napada na objekte prevoza, ugrožen i time što se mogu rušiti mostovi, komunikacijski čvorovi, brane, potapati čitavi predjeli itd., što utiče na duži prekid saobraćaja. On je ograničen i zavisan od broja puteva, a izgradnja novih je spora i skupa. Prednosti mora su u tome što nema prirodnih prepreka. Prekid toga saobraćaja je moguć samo ako se na određenom vojištu unište ili onemoguće ratni i transportni brodovi, potencijali za njihovu izgradnju, nabavku i održavanje, odnosno nanesu gubici koji su za zemlju nepodnošljivi. Prirodni uslovi omogućavaju neograničen manevar rutama i plovnim putevima, mogućnost iskrcavanja i prekrcavanja brodskim pretovarnim sredstvima van izgrađenih luka, a kapaciteti broskog transporta su ogromni, što sve čini da ga ni vazdušni transport, bez obzira na prednosti u brzini, ne može zamijeniti.

Iskustvo iz prošlosti ukazuje da će i ubuduće biti slučajeva kada će operacije na kopnenom frontu (napadne ili odbrambene) zavisiti od ishoda dejstava na pomorskim komunikacijama. Ovo posebno kada se koncentracija i doprema trupa za primorski i prekomorski front mora vršiti morskim putem, kao i snabdijevanje armije koja se zaglavila u iscrpljujućim bojevima na kopnu i za zemlje koje inače ili u određenim ratnim situacijama snabdijevanje baziraju na uvozu morem. Od ovoga može da zavisi početak i uspeh čitavog strategijskog poduhvata.³ Zbog svega navedenog ofanzivna dejstva na ciljeve pomorskog saobraćaja i objekte koji ga štite ostaju jedan od primarnih zadataka za sve RM koje se ne odriču ofanzivnosti i inicijative.

U određenim situacijama u početnoj (ili nekoj drugoj bitnoj i kritičnoj) fazi rata agresor može da koristi pomorsko vojište za prenošenje težišta dejstava iz jednog u drugo pomorsko ratište (operacijsku zonu) i, u skladu s tim, da vrši pregrupaciju i prebaziranje ili kratkoročno angažovanje jačih grupacija pomorskih snaga. Cilj tog pregrupisavanja može biti borba za opštu prevlast, stabilizovanje već stvorene povoljne operativne situacije, posredna zaštita svog saobraćaja u određenoj kampanji, izvođenje desanta i drugih prepad-

³ Da samo spomenemo značaj dejstava na Atlantiku za ishod operacija na evropskom ratištu u oba prošla svetska rata i sudbinu armije Sila osovine u kampanji u Sjevernoj Africi u II svjetskom ratu.

nih dejstava na obale protivnika, podrška primorskom krilu fronta i sl.

Oblik aktivne odbrane RM zemlje koja je žrtva agresije može da bude napad na te neprijateljeve grupacije radi sprečavanja njihovog prodora u određeno pomorsko vojište (operacijsku zonu) i nanošenje većih gubitaka, u mjeri koja bi bitno mijenjala odnos snaga na tom vojištu, ili uopšte za duži period ili etapu rata. Ovakav odgovoran i važan ofanzivni zadatak može preuzeti samo RM koja raspolaže udarnim snagama za takav napad i u uslovima koji pružaju realne šanse za uspeh.

Sprečavanje pomorskog desanta koji agresor može da preduzme, bilo u okviru operacije na primorskom krilu, ili kao samostalnu operaciju na odvojenom pomorskom pravcu, za branioca je jedan od važnih ciljeva za aktivna dejstva pomorskih snaga. Napad po snagama desanta, sa odlučujućim angažovanjem i ciljem da se spriječi i razbije na otvorenom moru, odnosno dalje od svojih obala i prije iskrcavanja, može biti tipičan primjer aktivne odbrane (odbrane napadom) u odbijanju agresije s mora. Ovo naročito može biti značajno u jednom lokalnom ratu ili u odbijanju agresivne intervencije sa ograničenim ciljem, kada od ishoda aktivne protudesantne odbrane može zavisiti ishod i dalji tok i posljedice rata za zemlju koja je žrtva agresije.

Aktivna upotreba snaga RM protiv desanta izražavala bi prirodnu težnju branioca da problem protivdesantne operacije riješi po svojoj zamisli i planu, tj. prethodnim dejstvima u rejonima prikupljanja, ukrcavanja i, u prvom redu, odlučujućim udarima na otvorenom moru, kada je desant najranjiviji i skoncentrisan na malom prostoru. Šanse branioca za ovo bile bi utoliko veće ukoliko agresor mora da uvažava potencijalnu nuklearnu raketnu vazдушnu opasnost i uz to mora da rješava teške probleme zaštite desanta od klasičnih napada ispod i sa površine mora i iz vazduha.⁴ Snage RM, u sadejstvu sa RV, u tom pogledu imaju mnogo veće mogućnosti uspješnog dejstva po desantu nego u prošlom ratu.

Ako desant pretrpi gubitke nešto veće od jedne trećine desantnih snaga u I i II ešelonu, smatra se da je dovedeno u pitanje nastavljanje operacije zbog nepovoljnog odnosa snaga u borbi za mostobran, jer je takve gubitke u ovim operacijama nemoguće blagovremeno nadoknaditi. Sagledavanje mogućnosti i pripremanje dijela pomorskih snaga za odlučan obračun sa desantom na otvorenom moru i stvaranje opštih uslova za takav obračun spada među najvažnije zadatke u koncepciji vođenja rata na moru za svaku RM koja ima pretenzije da aktivno brani zemlju od agresije i van svojih obalnih voda. Postojanje pomorskih snaga koje su sposobne za udare po desantu na otvorenom moru i spremnost za takva dejstva samo po sebi predstavlja moćan vid odbrane zemlje, jer agresor prije preduzimanja desantnih napada mora preduzeti opsežna dejstva da bi obezbijedio zadovoljavajuću prevlast na moru i u vazduhu do prihvatljivog rizika.

⁴ Vidi »Mogućnost izvođenja operativno-strategijskog desanta«, »Vojno delo«, br. 4/66.

Luke i lučka postrojenja, sistem uređenja obale, bazijski elementi (remonti, skladišni i drugi kapaciteti), objekti komandovanja i osmatranja, tj. svi objekti infrastrukture RU i pomorskog saobraćaja na operacijskoj osnovici protivnika mogu i treba da budu objekti protiv kojih snage RM mogu da izvode ofanzivna dejstva za cijelo vrijeme rata. Tim dejstvima (makar i manjih razmjera) agresor se dovodi u poziciju da se brani znatnim dijelom snaga.

Dejstva protiv pomorskih komunikacija i saobraćaja na njima u celini ili pojedinačno, dejstva protiv snaga protivnika radi izmene odnosa snaga na pomorskom vojištu, kao i dejstva protiv pomorskog desanta, po značaju, angažovanju snaga i efektivna mogu biti operativnog ili taktičkog karaktera, što zavisi od snaga koje su angažovane, a prvenstveno od efekata tih dejstava. Ako bi protivniku bili nanijeti teški gubici i sa posljedicama koje imaju presudan uticaj na određenu operaciju, onda takva dejstva imaju operativni značaj bez obzira na upotrijebljene snage. Na primjer, takav značaj bi imala dejstva koja bi potapanjem trupa i transporta nanijela teške gubitke osnovnim pomorskim snagama agresora na moru ili prekinula komunikacije, što bi strani koja je napadnuta omogućilo da razbije i osujeti operaciju agresora, ili da ga prisili da je mora odložiti ili odustati od napada, što pruža uslove braniocu da stekne operativne ili čak i strategijske prednosti.

Dejstva po raznim objektima na operacijskoj osnovici protivnika bila bi najčešće taktičkog karaktera i izvodila bi se po principima taktičke upotrebe, ali planiranje i rukovođenje ovim dejstvima u cjelini spada u oblast operative. Međutim, treba istaći specifičnosti rata na moru, u kome ovakva dejstva za duži period, nešto slično kao i u partizanskom ratu, mogu imati daleko širi značaj i u ukupnom rezultatu postići i veće operativne ciljeve.⁵ Od posebnog značaja su naprezanja agresora izazvana takvim aktivnim dejstvima branioca, čime se posredno olakšava odbrana uopšte (smanjuju aktivna dejstva agresora).

SNAGE I SREDSTVA ZA AKTIVNA DEJSTVA

U poslijeratnom razvoju i primjeni ratne tehnike stvoreni su uslovi da i manje RM (male po ranijim mjerilima — prema broju i dimenzijama brodova) relativno razvijenijih zemalja mogu raspolagati snagama velike udarne moći, kojima je moguće izvoditi dejstva ne samo manjeg, prepadnog nego i većeg značaja i dalje od svojih obala.

Uspješna ofanzivna dejstva su izvođena u drugom svjetskom ratu, čak i u uslovima vrlo nepovoljnog odnosa snaga i u zonama u kojima je protivnik održavao povoljan operativni režim.⁶ Ta dejstva su izvodile podmornice, avijacija, male površinske i diverzantske jedinice (minska, torpedna i diverzantska dejstva; a bile su

⁵ Najtipičniji su primjeri dejstva podmornica koje su postizale rezultate i strategijskog značaja, a da nije vođen nijedan klasičan boj, a kamoli operacija.

uglavnom prepadnog karaktera. Povoljan taktički odnos snaga stvoren je samo iznenadnošću dejstva i u kratkom vremenu, a rezultati — s obzirom na efekat naoružanja — nisu mogli biti izuzetno veliki (sem izuzetaka za neka manja diverzantska dejstva sa velikim učinkom). Međutim, mornarička tehnika, uvedena u poslednjoj deceniji i u manje RM, pruža kvalitetno nove mogućnosti i prednosti napadnim dejstvima, što sa stanovišta afirmacije ofanzivne doktrine ima veliki značaj.

Svojstva savremenih podmornica (ne samo nuklearnih već i s klasičnim pogonom) manjih i srednjih, namenjenih za dejstva u manjim zatvorenim vojištima, stalno se usavršavaju. One i dalje ostaju najznačajnije sredstvo RM za aktivna dejstva. Najuspješniji su nosioci najnovijeg torpednog, minskog, raketnog oružja i diverzanata i diverzantskih sredstava, kojima mogu dejstvovati na komunikacijama i prilaznim saobraćajnim čvorovima i obalnim vodama protivnika. Pored pogona i manevarskih mogućnosti znatno su usavršena sredstva za otkrivanje ciljeva na bazi korišćenja izvora šuma i infracrvenih zračenja, navigacijski i uređaji za torpedno gađanje itd.

U razvoju torpednog oružja došlo je do kvalitetnih promjena, mnogo veće brzine, snažnijeg eksplozivnog punjenja, većeg dometa, vrlo žilavih i efikasnih sistema za samonavođenje, preciznih automatskih računara za gađanje itd. Sve to omogućava i manjim površinskim brodovima, a pogotovo podmornicama da napadaju sa mnogo većih udaljenosti, van dometa lake automatske malokalibarske artiljerije eskortnih brodova, sa mnogo većom verovatnošću pogađanja i razornim učinkom. Otuda i pojava gotovo u svim mornaricama kvalitetnih, brzih malih površinskih brodova i tzv. konvertibilnih tipova, nosača jakog torpednog i artiljerijskog, odnosno minskog naoružanja, koji maritimnim svojstvima i naoružanjem mogu vrlo uspješno ofanzivno dejstvovati u odgovarajućim meteorološkim uslovima na nekoliko stotina milja daleko od svojih obala.⁷

Minska oružja i diverzantska tehnika, primjenom eksploziva ogromne razorne moći, sistema koji povećavaju žilavost pri razminiranju, osjetljivih paljbenih uređaja sa mogućnošću selekcije pri izboru ciljeva itd., takođe su značajno usavršeni. Ako se raspolaze adekvatnim snagama i ako se upotrebe u ofanzivne svrhe, to može biti snažan elemenat u aktivnim dejstvima.

Novi tipovi specijalnih aviona za borbu protiv podmornica, za polaganje minskog oružja i za izvidanje koje mogu imati i manje RM takođe su značajan faktor u aktivnom klasičnom ratovanju na moru.

⁶ Pod tim pojmom se podrazumijeva stanje na pomorskom vojištu u kome se obezbjeđuje stabilan sistem baziranja svojoj floti (priprema i razvoj za izvođenje borbenih dejstava), pravovremeno otkrivanje protivnika, javljanje i onemogućavanje iznenadnih dejstava protivnika, razvoj svojih snaga i aktiviranje obalske odbrane, kao i sigurnost pomorskog saobraćaja u svojim priobalnim vodama i operacijskim zonama. Svaka strana u ratu nastoji da ovo stanje što više protegne i što dalje na otvoreno more, u čemu ofanzivna dejstva igraju značajnu ulogu.

⁷ Vidi razne konvertibilne i druge tipove TČ i TOP i dr. »*Jenes Fighting ships*«, 1967/68. u RM Norveške (str. 20), Švedske (str. 255), Italije (str. 158), Britanije (str. 322), SSSR-a (str. 463), i dr.

Najkvalitetniji skok u ratnoj tehnici je pojava vođenja raketa „brod-brod“ i „brod-obala“ velikog dometa i razorne moći (ne samo sa nuklearnim već i klasičnim eksplozivom), velike vjerovatnoće pogađanja (zbog vrlo uspješnog sistema vođenja i samonavođenja, žilavosti na ometanje od odbrane, brzine, niske putanje i dr.). Ovo je kvalitetno nov faktor u ratovanju na moru, koji umnogome mijenja sve dosadašnje klasične proračune u odnosima snaga. Razarači, ili čak i čamci raketonosci, na primjer, ako im se stvore uslovi da dođu na poziciju raketnog plotuna, mogu, na bazi vlastitog otkrivanja ili dobijenih podataka sa obale ili iz vazduha, u kratkom vremenu relativno malim brojem raketa i pogodaka da nanesu odlučujuće gubitke velikim ratnim brodovima (NA, K i klasičnim R.). Pri tome je karakteristično da u ovoj fazi razvoja veliki brodovi još nemaju naročito efikasna sredstva za protivdejstva po manjim raketonoscima, sem artiljeriju protiv raketa sa relativno malim efektom i sredstvima radarskog elektronskog ometanja, ukoliko rakete nemaju samonavođenje na bazi infracrvene tehnike. Ovo je kvalitetno nova opasnost za velike brodove, posebno u malim morima i obalnim vodama.⁸

Pojava velikog broja relativno malih brodova sa raketama za površinske ciljeve (za sada samo u RM SSSR-a i djelimično u RM nekih drugih zemalja, kojima su neki tipovi isporučeni⁹) unijela je (i prema opštim ocjenama zapadnih vojnopomorskih stručnjaka) velike promjene i nepoznanice u borbi za prevlast na ograničenom pomorskom vojištu, u granicama radijusa dejstava određenih tipova raketonosaca. Već se dosta zna o uspješnim konstrukcijama raketnog oružja (podaci sa raznih vježbi, potapanje izraelskog R „Eilat“, iako nisu poznati svi taktičko-tehnički uslovi ove akcije) što omogućava da se dosta realno procjenjuju mogućnosti i uticaj ovog oružja na pomorskom vojištu.

Pošto je raketno oružje najznačajniji elemenat ofanzivne moći RM, posebno s stanovišta odmjeravanja snaga između površinskih brodova, u ovom je razmatranju dat za ilustraciju poseban pregled približnih mogućnosti dejstava površinskih raketonosaca protiv pomorskog desanta ojačane brigadne grupe. Sastav desanta koji je uzet za primjer može, prema doktrini NATO, da bude u sklopu većeg operativnog desanta u ulozi I ešelona, ili da u sklopu operacije na primorskom krilu vrši na jednom pravcu samostalni desant sa značajnijim taktičkim ciljem.¹⁰

⁸ Naravno, riječ je o relativnom porastu udarne moći malih RM gledano sa stanovišta klasičnih dejstava u uskim morima i njihovim mogućnostima da kvalitetno efikasnije vode borbu za prevlast, odnosno da je osporavaju velikim RM, što je bila konstantna tendencija još od prvih pojava podvodnih oružja (rusko-japanski rat).

⁹ Vidi »Mjesto i uloga flote u oružanim snagama SSSR-a«, »Vojno delo«, br. 6/67. god.

¹⁰ Podaci u pregledu baziraju na proračunu po teoriji vjerovatnoće, polazeći od nekih pretpostavki efikasnosti dejstava na cilj i pouzdanosti pogađanja raketama »brod-brod«, na procjeni potapanja »Eilata«, mogućnosti protivdejstva artiljerijom i ometanja uređaja za samonavođenje, male efikasnosti raketa »brod-vazduh« protiv raketa »brod-brod«; zatim na pretpostavci: da su raketonosci uspjeli da dođu u povoljnu poziciju za raketiranje van do-

Za izvođenje ofanzivnih dejstava na moru nije dovoljno izgraditi samo snage sposobne za ta dejstva. Nužno je prethodno stvoriti a u toku rata stalno održavati opšte operativne uslove, koji omogućavaju da se te snage u pravo vrijeme i na pravo mjesto u bojevoj spremnosti dovedu do pozicije odakle mogu efikasno upotrijebiti svoje naoružanje. Raketnim (ili torpednim) čamcima, npr., ne prijete najveća opasnost od velikih ratnih i dobro naoružanih artiljerijskih eskortnih brodova iz dalje i bliske zaštite konvoja, nego u prvom redu od avijacije. Za njih mogu da budu vrlo opasne i topovnjače (ili veći TČ) malog deplasmana, sa jakim artiljerijom i velikim manevarskim sposobnostima, koje mogu da nametnu boj raketonscima i torpednim čamcima, a same nisu rentabilni raketni (ni torpedni) ciljevi.

Zaštitu i borbeno obezbjeđenje snaga, kao što su manje podmornice, mali raketonosi i TČ, kada ne dejstvuju na dobro pripremljenoj operacijskoj osnovici, moguće je postići unaprijed pripremljenim dovoljnim brojem skloništa i dobro maskiranih vezova, pogodnih za sve vremenske uslove i operacijske pravce, neprekidnom disperzijom i maskiranjem, jakim PAO-odbranom, opštom teritorijalnom PVO itd. Nužno je mobilno i dobro organizovano MT i pozadinsko obezbjeđenje, posebno popuna ubojnom opremom (raketama i torpedima) za koje su potrebni mnogo složeniji tehnički uslovi.

Radi zaštite od napada avijacije na moru podmornice se moraju orijentirati na pretežni podvodni boravak i u rejonima baziranja — kada nisu u skloništim, a u dejstvima na podvodno maršovanje, krstarenje i manevrisanje u svim uslovima, sa čime se i računa pri izgradnji i opremanju podmornica. Raketonosi i drugi brodovi za ofanzivna dejstva, a posebno R koji imaju jaku PAA i rakete „brod-vazduh“, imaju dosta moćnu vlastitu PVO, RČ i TČ, na primjer, imaju znatne mogućnosti za izbjegavanje napada manevrima, relativno su mali kao mete, imaju jake baterije PAA, a avijacija ih može napasti samo direktno i sa malih visina, što na moru, posebno u uslovima noći i slabe vidljivosti, nije lako. Zbog toga su to žilavi ciljevi. Ipak će i dalje noć i slaba vidljivost pružati povoljnije uslove

meta artiljerije dalje i bliske zaštite pri napadu na brodove dalje zaštite i na transportne brodove; da dalja zaštita mora manevrisati tako da je raketni sastav ne može izmanevisati u podilaženju desantnom konvoju, da su raketonosi mogli da biraju ciljeve na bazi radarskog osmatranja (daljina otkrivanja navedenih ciljeva dalje zaštite i konvoja sa čamac raketonosaca oko 20 nm), jer su to veliki ciljevi, a zbog stalno potencijalne nuklearne opasnosti moraju voziti u rastresitom poretku. Prvenstveno su uzeti uslovi za male raketonosce (čamce), jer ih je teže obezbijediti nego za R čije su mogućnosti osmatranja, sadejstva sa drugim snagama i daljine gađanja mnogo veće, pogotovo ako bismo upotrijebili rakete sa nuklearnim punjenjem. U ovom slučaju namjerno nisu razmatrani efekti raketa sa nuklearnim punjenjem radi realnijeg određivanja odnosa snaga u uzetom primjeru sudara na moru, odnosno u mogućim sudarima u ograničenom konvencionalnom ratu. Naravno, teže će biti ostvariti povoljne uslove i borbeno obezbjeđenje za duže vrijeme za raketonosce ukoliko napadaju dalje od svoje operacijske osnovice, na kojoj su zaštićeni.

PREGLED

Raketni napad površinskih raketonosaca raketama »brod-brod« na branjeni desant

o b j e k t i n a p a d a		objašnjenja	
SNAGE DESANTA	desantni brodovi za prevoz ojačane brigadne grupe	snage bliske za- štite — neposred- no pp, pa, pr i pt odbrana	snage dalje zaštite za presretanje napadača
snage i sredstva potrebni za napad na desant	do 8 des. brodova tipa »APA« ¹ »AKA« ¹	do 10 eskortera (korvete i fregate)	do 1 K i 4-6 R
potreban broj po- godaka raketama za izbacivanje iz stroja jednog broda svih brodova	1 — 8	Sa pozicija pp i PAO ne mogu ome- sti raketni napad na des. brodove, pa nije nužan raketni napad na iste.	2 $\frac{1/2/}{6/8/}$
potreban broj raketa koje treba lansirati na jedan brod na sve brodove	2 — 16	— " —	1 $\frac{2/4/ - 6/8/}{12 - 24 - 6/8/}$ 2 $\frac{2/4/}{12/16/}$
potreban broj ra- ketonosaca za izvršenje zadatka u jednom napadu	2/4/	— " —	2/6/8/

¹ »APA« — desantni brod za prevoz ljudstva, puni deplasman od 14.000 do 17.000 t, približan kapacitet krčanja (na pr. klase »Haskeli«): oko 600

za aktivna napadna dejstva ovih snaga, dok bi za dnevna dejstva bilo nužno da ih štiti i da im sadejstvuje avijacija. Sva iskustva i analize ukazuju da je borba za relativnu prevlast na moru neodvojiva od borbe za prevlast u vazduhu. Prema tome, avijacija ostaje kao nezamjenljiv sadejstvujući vid pomorskim snagama.

Međutim, ako obje strane imaju avijaciju za aktivna dejstva na moru, ako su upućene na korišćenje mora za snabdijevanje i izvođenje operacija, onda to takođe moraju činiti noću i pod svim uslovima iz dva razloga: *prvo*, svaka strana može i relativno malim aktivnim snagama da sukcesivno i često napada iz vazduha, jer je nemoguće u malim i posebno uskim pomorskim vojištima braniti brodove od napada iz vazduha metodom presretanja, a još teže stvoriti mogućnosti da se brodovi brane permanentnim „vazдушnim kišobranom“ (patroliranjem) jakih vazдушnih snaga; *drugo*, nemoguće je stvoriti uvijek optimalne operativne uslove za sve vrste odbrane na moru, a na dužim relacijama nužno je voziti neprekidno, jer bi prekid mogao imati još teže posljedice zbog teškoća odbrane u lukama, hitnih potreba fronta i dr. Međutim, neprekidna vožnja pruža šanse aktivnom protivniku i za izbor mjesta i vremena napada na dijelu ruta (pravaca).

Važan uslov za ofanzivna dejstva pomorskih snaga je neprekidno i efikasno praćenje situacije na vojištu, na osnovu čega se jedino može obezbijediti najekonomičnija upotreba snaga i blagovremena organizacija napada u najpovoljnijim uslovima. Sa tog stanovišta za svaku RM koja ima iole ozbiljnije pretenzije za dejstva van svojih obala nužno je da u svom sastavu ima snage i sredstva za operativno izviđanje. Dobro organizovano izviđanje omogućava najstarijoj komandi na pomorskom vojištu da ima neprekidno situaciju „u svojim rukama“. Za ovaj su zadatak za sada najpogodniji

pripadnika morn. des. pešadije, 3.000 t. tereta do 4 LCM (des. čam. od 100 t. sa kapacitetom prebacivanja na obalu 200 vojnika) i do 25 LCVP (des. čamac od 8 t. i kapacitetom prebacivanja na obalu 36 vojnika).

»AKA« — des. brod za prevoz tereta, puni deplasman od 14.000 do 20.000 t., približan kapacitetu krcanja (na pr. klase »Andromeda«) oko 600 pripadnika morn. des. pešadije, 2.500 t. tereta do 8 LCM i 16 LCVP (uzeti su za pr. brodovi klasa koji su u sastavu VI. flote SAD-e).

² Iz pregleda je vidljivo da bi div. sastava na pr. od 4 R sa po 8 raketa ili takt. grupa od 8 do 10 čamaca raketonosaca sa po 4 rakete bila u stanju da eliminiše jaku dalju zaštitu i da stvori uslove za uspješan napad sa dovoljno snaga na desantne brodove i sa velikom vjerovatnoćom (i bez upotrebe raketa sa atomskim punjenjem) razbije, odnosno onemogući ovakav desant za izvršenje zadatka. Razumije se da bi raketonosce (pored mogućnosti koju imaju za sopstvenu odbranu) trebalo obezbjeđivati od napada avijacije (ako je dnevni napad), TČ i TOP ili dr. snaga (ako ih protivnik ima u isturenoj zaštiti) — što bi sve usložnjavalo napad i proračun po istim kriterijumima o efikasnosti napada (potopiti što više brodova sa trupama). Ali, i ovaj iako vrlo uopšten i uprošten prikaz, ukazuje da je uz posjedovanje ovakvih snaga kod branioca (i bez upotrebe atomskog oružja) desant suviše rizičan, da je klasična odbrana bilo kakvim jakim snagama (K, R) — koje postaju žrtve raketnog dejstva — neefikasna, što bi prisililo agresora da se prije svakog desantnog poduhvata (ili prebacivanja važnih snaga i sredstava morem) obračunava sa raketnim pomorskim snagama protivnika — u prvom redu dejstvima iz vazduha.

specijalni tipovi aviona za izviđačka i noćna dejstva na moru (sa panoramskim radarom za osmatranje, tehnikom za noćno snimanje i dr.) i velikim taktičkim radijusom. Da bi se adekvatno pariralo protivniku, nužno je pratiti situaciju na moru i *dejstva svojih pomorskih snaga van neposredne operacijske zone*.

Ako RM ne bi raspolagala avijacijom za noćno izviđanje, to bi se donekle moglo obezbijediti organizacijom takvog sistema dnevnog izviđanja udaljenih područja iz vazduha, na osnovu kojeg bi se, na bazi procjene i proračuna kretanja otkrivenog protivnika, moglo u toku noći organizovati dopunsko izviđanje brzim malim površinskim snagama (npr. topovnjačama) ili podmornicama, ako se već nalaze u odgovarajućim rejonima dejstva. To bi omogućilo da se udarne grupacije za napadna dejstva upućuju blagovremeno i najkraćim pravcima za napad uz najmanje zadržavanje na moru. Jaki radari na obali, koji mogu da otkrivaju velike ciljeve na stotine milja, takode bi bili značajan faktor za osmatranje i kontrolu ograničenog pomorskog vojišta. Međutim, po pravilu mala i zatvorena pomorska vojišta nisu izolovana od svih morskih i okeanskih područja, ni neovisna od zbivanja u njima (na primjer, Egejsko i Jadransko od Mediterana, Mediteran od Atlantskog, Baltičko od Sjevernog mora itd.), pa bi posebno u opštem ratu bilo nužno praćenje namjera protivnika i situacije u tim područjima, bilo u vlastitoj ili savezničkoj organizaciji.

Za napadna dejstva pomorskih snaga značajni su i ovi faktori: jasna i od strategijskog kadra usvojena koncepcija, dobra, skladna i uvježbana taktika dejstava, povjerenje kadra u svoju tehniku, riješenost i uvjerenje u potrebu i mogućnost takve upotrebe snaga itd. Samo na bazi svijesti o sopstvenoj snazi, zasnovanoj na realnim uslovima, i smjelosti subjektivnog faktora RM bi mogla da nameće svoju volju i nanosi udarce protivniku, umjesto da bude pasivan element, koji samo reaguje na udarce i izazove. Bezbroy je primjera u prošlosti da su tako izgrađivane i pripremane i manje RM uspjevale da nametnu svoju volju protivniku i, zahvaljujući tome, da dadu krupan doprinos uspješnom vođenju rata za određeni period.

PREDNOSTI AKTIVNE UPOTREBE UDARNIH SNAGA RM

Pri oblikovanju koncepcije upotrebe dijelova oružane sile uvijek se postavlja pitanje njihovog mogućeg optimalnog doprinosa opštem cilju rata. Međutim, nisu bili rijetki slučajevi neadekvatnih procjena i necjelishodnih postupaka.¹¹ Lišiti se ofanzivne upotrebe snaga koje su po osobinama za to oprijedeljene bilo bi, izgleda, višestruko štetno. Naravno, treba uvijek imati u vidu cjelishodnu ofanzivnu upotrebu, a ne po svaku cijenu. Udarna moć i osobine jednog dijela pomorskih snaga mogu da dođu do punog izražaja samo u primjeni ofanzivne koncepcije. Svakako da one mogu biti korisne i u defanzivnoj koncepciji dejstava, samo ili pretežno u svojim obalnim

¹¹ Formiranje i upotreba tenkovskih snaga u početku II svj. rata sem u njemačkoj armiji; postupci ruskih admirala (izuzev Makarova) u rusko-japanskom ratu; pasivna PDO u mnogo slučajeva u II svjetskom ratu itd.

vodama, ispred svoje obale ili na obali. Međutim, u manje-više pasivnoj odbrani obale skupe snage i sredstva RM mogle bi zamijeniti druge snage i sredstva obalnog karaktera sa obale, ali bi u ratu — prema poukama iz prošlosti — to vjerovatno bilo plaćeno većim materijalnim i ljudskim žrtvama.

Vojna teorija poznaje prednosti aktivne odbrane uopšte. Aktivnim dejstvima na moru i manjim snagama i u manjim akcijama po flotnim snagama protivnika nanose mu se sukcesivni gubici znatno brže nego što ih može u ratnim uslovima nadoknaditi. Za odbranu otoka ili pomorskog saobraćaja od relativno po broju malih aktivnih snaga nužno je vezati i naprezati nesrazmjerno veće snage. Ako se protivniku u određenim povoljnim uslovima nametne takvo stanje, to mu srazmjerno smanjuje mogućnosti izvođenja napadnih dejstava i izvršavanje planiranih zadataka (prevoženje, desanti i dr.). Krajnji cilj aktivnih dejstava bi bio izmjena odnosa snaga u korist branioca, proširivanje sopstvene relativne prevlasti na moru dalje od svojih obala i stvaranje mogućnosti za korišćenje mora za svoje saobraćajne i operativne potrebe.¹² Obratan je rezultat u defanzivnoj koncepciji.

Pomorsko vojište i primorski front imaju izrazite specifičnosti. More pripada onome ko je u stanju da plovi po njemu. Taj front može biti neprekidno aktivan manjim ili većim intenzitetom. Dok se izvodi odbrana na kopnu uz sadejstvo dijela obalnih snaga RM, udarne snage mogu da napadaju agresora daleko od „obalnih linija odbrane”. Udarne mobilne jedinice RM predstavljaju osnovnu manevarsku snagu u rukama komandanta na tom frontu, kojima se može vršiti pritisak na agresora na velikom prostoru, na njegovu teritoriju i akvatoriju, čak i kada se na krilima toga fronta vode odbrambene operacije i kada agresor ima inicijativu na kopnu (npr. u prvoj fazi rata — posebno ako agresija nije izrazito usmjerena na dužobalnim primorskim pravcima). Ta aktivnost u određenim momentima može da da i značajne, ako ne i prelomne, rezultate za preuzimanje inicijative i na kopnu, npr., prekidom snabdijevanja ili razbijanjem desanta koji bi bio uslov za napredovanje agresora na primorskom pravcu i sl.¹³ Izgleda prirodno što svaka savremenija RM teži da stvori snage i uslove za korišćenje ove mogućnosti koje pruža more. Naravno, svaka situacija traži realnu procjenu i izradu kriterija za odluku kada će težište biti više na aktivnoj, a kada na pasivnoj odbrani, ali bi ovo posljednje moralo biti u načelu samo izraz nužde u upotrebi udarnih snaga RM.

Ovo pitanje je važno izučiti i zbog toga što na utvrđivanje profila RM utiču, pored ekonomskih mogućnosti zemlje, i koncepcijski pogledi na njenu upotrebu. To opredeljuje za kakva će se sredstva utrošiti novac. Na primjer, mnogo su skupa i pasivna obalska utvrđenja i stacionarne jedinice mada na mnogim sektorima i pravcima najčešće nisu došli do izražaja, a savremena napadna sredstva ih

¹² Primjer ofanzivne upotrebe i relativno slabijih snaga britanske Sredozemne flote u prvom periodu II svjetskog rata.

¹³ Primjer je prekid snabdijevanja Romelovoj armiji u Africi u II svjetskom ratu.

moгу lako izolovati i neutralisati. S druge strane, udarne manevarske snage mogu da ispoljavaju aktivnost neprekidno i po mjestu i vremenu gdje je najpotrebnije. To bi se moglo reći i za brzopokretne jedinice za intervencije na otocima i duž obale na kopnu u mobilnoj i aktivnoj obalskoj odbrani. Nisu nijetka mišljenja da manje zemlje ne mogu izgrađivati pomorske snage za aktivnu odbranu i da treba da ostanu na strogo obalnim RM, a da se granice zemlje s mora prvenstveno brane sredstvima obalske odbrane i KoV na obali. Ovo najčešće odražava nepoznavanje mogućnosti savremenih i manjih RM, a otuda i nevjericu u prednosti aktivne odbrane na primorskom vojištu, što se onda može reflektirati i na krupne odluke, od kojih zavisi razvoj ovog vida oružanih snaga.¹⁴

KARAKTER I OBIM AKTIVNIH DEJSTAVA I RUKOVOĐENJE

Obim, karakter i cilj tih dejstava nameću odgovarajući način rukovođenja. Ta dejstva kod manjih i srednjih RM, iako vjerovatno u rjeđim slučajevima, mogu da poprime i karakter samostalne mornaričke operacije, koja se ne može mjeriti analogijama operacija na kopnu, ni kriterijima velikih RM. Kada u određenom operativnom vremenu i na većem prostoru veći dio raznovrsnih i po udarnoj moći jakih pomorskih snaga dejstvuje po jedinstvenom planu i kada njima rukovodi jedna komanda, kad vrše više sinhronizovanih uzastopnih udara na određeni objekat (ili više objekata), sa očekujućim efektom operativnog značaja, takva dejstva imaju obilježje specifične mornaričke operacije.

Uzmimo, na primjer, da protivnik vrši desant operativnog značaja, ili veći taktički desant u sklopu velike operacije na kopnu, ili da prevozi veće snage i ratnu i drugu opremu od presudnog značaja za front. Samostalni napadi pomorskih snaga ili u sadejstvu sa avijacijom, sa ciljem da se odlučujućim gubicima desantu ili transportu nanose sukcesivno na otvorenom moru do obalnog ruba, bili bi sastavni dio opšte protivdesantne operacije i, u stvari, njen najvažniji dio. Ako branilac konačno uspije da razbije desant pred obalom i na obalnom rubu uz učešće i snaga obalske odbrane, onda bi to bila jedinstvena protudesantna mornarička operacija, koju bi činilo više većih ili manjih bojeva i sudara. Svakako da bi ovo bilo praćeno i nizom istovremenih i sinhronizovanih dejstava na pomorskom vojištu radi obezbjeđenja osnovnog zadatka. U navedenom slučaju ovakvu specifičnu mornaričku operaciju mora da planira i da njom rukovodi najstarija komanda na primorskom frontu.

Napad na jače grupacije protivnika koji bi bitnije izmijenio odnos snaga na vojištu, ili napad na važnu pomorsku komunikaciju, koji bi imao za cilj duži ili kraći prekid saobraćaja uz istovremeno uništenje važnih objekata transporta i zaštite, predstavljali bi takođe svojevrstne samostalne mornaričke operacije. U njima bi morale i

¹⁴ Nije slučajno što se i u velikoj pomorskoj i ekonomski jakoj zemlji kao što je SSSR dugo i dosta teško probijala ofanzivna koncepcija izgradnje i upotrebe RM.

mogle sinhronizovano učestvovati raznovrsne snage: udarne površinske pomorske snage, udarna i izviđačka avijacija, podmornice, diverzanti, snage posrednog borbenog obezbjeđenja sa mora i iz vazduha. One uz istovremena dejstva glavnih snaga po grupaciji flote protivnika, ili objektima transporta, neposredne i posredne zaštite, miniraju rute, čvorišta i luke, ruše objekte u iskrenim i ukrcnim lukama itd.

Mnogo češći oblik aktivnih dejstava su tzv. redovna planska dejstva pomorskih snaga.¹⁵ To su taktička dejstva raznih snaga i sredstava na dužu stazu, na raznim pravcima i područjima, u različitom vremenu, manje ili više bez neposredne taktičke veze, koje različitim snagama izvode pojedine taktičke komande, jednorodni taktički i združeni sastavi površinskih brodova i komande podmornica. Međutim, i ova dejstva spadaju u oblast operativne vještine ratovanja na moru i njima mora da rukovodi najstarija komanda pomorskog vojišta, koja izrađuje opštu koncepciju upotrebe snaga za određeni period, planira naprezanje, operativni razvoj, obezbeđenje, izviđanje, opšte usmeravanje i usklađivanje dejstava sa eventualnim operacijama KoV na primorskom pravcu, ili sa krupnijim dejstvima na moru itd. Ovakva dejstva se planiraju po posebnoj metodi, različitoj od planiranja pojedinih vremenski i prostorno ograničenih operacija. Sva ova dejstva, u opštem kontinuitetu vođenja rata na moru, mogu da prethode većim operacijama na moru i primorskom krilu, da na određeni način pripremaju uslove za njih, ili da se nastavljaju iza njih, eksploatišući posredno njihove uspjehe.

Najstarija komanda na primorskom frontu mora imati strukturu štaba i uslove koji bi joj omogućili da prati situaciju na pomorskom vojištu sa stanovišta rukovođenja i uticaja na dejstva u cjelini i specifične upotrebe pojedinih snaga (podmornica, raketonosaca itd.). Ona mora biti u miru osposobljena da kvalifikovano uigrava i planira njihovu upotrebu i planiranje, za rukovođenje dejstvima svih snaga na cijelom pomorskom vojištu i svim situacijama.

Kao rezime ovog razmatranja moglo bi se istaći slijedeće:

U svijetu su sve razvijenije manje i srednje pomorske zemlje prihvatile i ostvaruju kao ispravno stanovište da razvijaju uravnoteženu RM, koja po strukturi ima snage i sredstva za održavanje povoljnog operativnog režima, za manja ili veća aktivna dejstva na neprijateljski saobraćaj, flotu, obalne objekte, u zonama njegove relativne prevlasti na otvorenom moru, sa ciljem stalnog mijenjanja odnosa snaga u svoju korist, širenja kontrole na moru što dalje od svojih obala. Preovladava gledište da je aktivna odbrana sa mora vrlo značajna za odbranu svojih granica i za postizanje cilja rata na pomorskom vojištu.

Razvoj mnogih savremenih RM odražava neprekidan kreatorski i analitički rad i procjenu svih faktora: prostora, protivnika, perspektivnog razvoja tehnike, nužne proporcije između vidova oružanih snaga s obzirom na ulogu u eventualnom ratu itd. Stalno osavremenjavanje i novine u RM odražavaju njihove napore da idu ukorak

¹⁵ U sovjetskoj RM to zovu »Sistematičeskiye dejstvija sil flota«.

sa razvojem tehnike i RM protivnika, da se vrši modernizacija i re-generacija kako se ne bi našle u inferiornom (a time i defanzivnom) položaju.

Koncepcija aktivne odbrane na pomorskom vojištu RM rela-tivno malih razmjera pretpostavlja slijedeće faktore:

tehnički savremenu RM sa površinskim brodovima, podmorni-cama i sredstvima — naoružanjem koje im omogućava brze i snažne udare po protivniku. To znači da treba imati brodove sa kvalitetnim raketnim, torpednim i drugim naoružanjem i opremom, sa ravnim ili superiornim manevarskim osobinama od brodova protivnika radi izbjegavanja artiljerijskog boja u kojem bi se našli u neravnoprav-nom položaju. Ovo istovremeno znači i nastojanje da se profil RM stalno održava na odgovarajućem tehničkom nivou prema potenci-jalnom protivniku;

sinhronizovanu i vješto usklađenu borbu za relativnu prevlast na moru u svim meteorološkim i drugim uslovima, ovisno o odnosu snaga i stanja prevlasti u vazduhu u operacijskim zonama snaga RM;

dobro uređenu i branjenu vojno-geografski povoljnu operativnu osnovicu, na kojoj je moguća odbrana, priprema i održavanje bojeve gotovosti snaga za ofanzivna dejstva, sa koje je moguće vršiti manevar i promjenu područja dejstva po najkraćim napadnim prav-cima, u vremenu u kojem protivnik nema mogućnosti da unaprijed odredi pravac i da za odbijanje tih napada dovlači pojačanja sa dru-gih neugroženih područja;

dobro operativno izviđanje i neprekidno praćenje promjena si-tuacije na pomorskom vojištu u svim meteorološkim i astronomskim uslovima, sa raznovrsnim snagama i sredstvima, pri čemu savre-mena avijacija, osposobljena za izviđanje u svim uslovima, zauzima najvažnije mjesto;

jedinstvo pogleda, riješenosti i uvjerenja starješinskog kadra i posada u efikasnost i realnu mogućnost aktivne upotrebe savre-menih pomorskih snaga.

Kapetan bojnog broda
Dušan MILJANIĆ

LITERATURA:

- »O nekim pretpostavkama izgradnje RM (MG 5/65); »Dostignuća raketne te-hnike u RM« (MG 2/66) i »Pomorska biblioteka« — sveska 19; Te-hnički razvitak i savremene pomorske snage« (MG 6/66); »Tendencije razvoja flotnih snaga malih RM« (MG 3/66); »Baltik i neka aktuelna rešenja i iskustva RM u njemu« (MG 3/66); »Strategijski okviri i ope-rativne mogućnosti naše RM« (MG 4/67); »Mjesto i uloga flote u oru-žanim snagama SSSR-a« (VD 5/67); »Operatika pomorskih snaga« (MG 2/68); »Povodom potapanja izraelskog razrača »Eilat« (Rrevue de de-fance nationale — januar 1968. g.); »Janès fighting ships — 1967/1968; »Operativna dejstva RM« (MG 6/66).

OCENJIVANJE I KONTROLA

Ocenjivanje i kontrola uspeha i stanja jedinica i ustanova u oružanim snagama predstavljaju veoma važnu i odgovornu funkciju rukovođenja. Vrednovati nečiji rad, učinak, uspeh, obuku, borbenu gotovost i slično, znači objektivno i kvalifikovano suditi o tome. To znači objektivno i kvalifikovano snimanje i konstatovanje stanja u jedinici (rodu, službi) ili znanja pojedinaca.

Ocenjivanje pojedinaca (starešina) takođe ima veliki značaj. Ocene su oficijelno mišljenje o stručnoj kvalifikaciji i drugim kvalitetima, te povlače zakonske posledice, određujući položaj, radno mesto, napredovanje i razvojne mogućnosti pojedinaca. Objektivnost ocenjivanja i pravilno rešavanje drugih kadrovskih pitanja može imati odlučujući uticaj na moralno-političko stanje i odnose u oružanim snagama.

Sve to nameće imperativnu potrebu da za ocenjivanje svih delatnosti u Armiji postoji naučno izgrađen sistem koji će počivati na objektivnim pokazateljima (normama, merilima), koji će potpuno isključiti subjektivni uticaj kod ocenjivanja.

Dosadašnja istraživanja su pokazala da u aktu ocenjivanja sudeluje čitav niz neujednačenih ili promenljivih psihičkih činilaca, kao: karakter, stručnost i lični stav ocenjivača prema sistemu ocenjivanja, ličnosti i učinku koji se ocenjuje i slično. Zbog toga se događalo da smo vrlo često za iste rezultate (učinak, stanje) imali veoma različite ocene, ili za različite rezultate iste ocene.

Isto tako, dokimološka ispitivanja su utvrdila proizvoljnost i nepostojanje kriterija kada ocenjivač izriče svoj sud bez objektivnih merila. Zato se dokimološka nauka i zalaže za uvođenje objektivnih merila i kriterija u ocenjivanju bilo koje delatnosti (učinka, rezultata, stanja i dr.). Ona posebno ističe da ničija sudbina ne sme zavisi od proizvoljnosti, površnosti, subjektivizma i formalizma ocenjivača.

Šta znači isključiti proizvoljnost i subjektivizam u ocenjivanju? To podrazumeva postojanje objektivne norme, standarda, testa i slično, čije ispunjenje donosi pozitivnu ocenu bez obzira na stav i volju ocenjivača. Važno je ovde i to da tu normu (test, standard) nije stvarao ocenjivač za konkretan slučaj, za ocenu jedne osobe (jedinice, službe), već da je ona izrađena ranije od određenog na-

učnog kolegija (komande, ustanove) za sve osobe (jedinice, službe) od kojih se zahteva određeni stepen znanja ili efikasnosti. Te norme (standardi) moraju biti poznati onima koji će se ocenjivati, a test mora biti sastavljen iz programa koji je takođe zvaničan, poznat i dostupan, ili koji je bio obavezan za izučavanje. Samo tako se može isključiti proizvoljnost i subjektivizam. ✓

Ocenjivanje i kontrola moraju počivati na naučnim osnovama i stvorenom sistemu normi i kriterija. Moraju imati načela (principe), metod i sredstva.

Osnovna načela su:

- objektivnost i argumentovanost;
- kvalifikovanost;
- javnost;
- blagovremenost;
- ekonomičnost.

Načelo objektivnosti je jedno od najvažnijih kod ocenjivanja. Ono traži postojanje trajnijih kriterija, normi, merila koji će biti u potpunom skladu sa programom delatnosti i zahtevom vremena za dotičnu delatnost (službu, jedinicu i dr.). To načelo zabranjuje da se od slučaja do slučaja stvaraju kriteriji i merila za ocenjivanje rada stotina i hiljada ljudi, za ocenjivanje stanja jedinica i ustanova. Ono sprečava svaku proizvoljnost i subjektivizam u ocenama, isključuje mogućnost da se za nedovoljno proučena pitanja daju definitivni sudovi i zaključci. U takvim slučajevima neko se mora zadužiti da na naučnim osnovama pripremi argumente za određeno vreme, koji će ubedljivo i nepobitno dokazivati i isticati neke zaključke koji će u tom slučaju uvek biti svesno i dobrovoljno prihvaćeni od onog ko se ocenjuje. Slazemo se da se ne može u svim slučajevima tražiti da svaki zaključak ili ocena bude sa voljom prihvaćena od onog na koga se odnosi bilo to u vojnoj školi, fakultetu ili vojnoj jedinici (ustanovi), jer sigurno je da i oni koji se ocenjuju mogu da budu subjektivni i pristrasni. Ali zato svakom treba ostaviti mogućnost da činjenicama i naučno pobije neki zaključak ili ocenu za koje ima argumente da su neobjektivni.

Međutim, u našoj praksi ima mnogo primera gde se ocene daju proizvoljno, a ne daje se mogućnost da se takve ocene pobijaju. Tako je na jednoj KŠRI od rukovodstva vežbe osporena brzina kretanja 15 km/č jednoj motorizovanoj brigadi. Rečeno je da je put lošeg kvaliteta i da je moguća maksimalna brzina od 10 km/č, makar se pokret vršio i bez uticaja protivnika. Međutim, kada je protivnik zauzeo tu teritoriju isto rukovodstvo je iz nepoznatih razloga dozvolilo da se njegova motorizovana divizija istim tim putem kreće

25 km/č i to pod dejstvom 20.000 boraca partizanskih i teritorijalnih jedinica. Kada su traženi argumenti za ovako različito tretiranje strana na vežbi rečeno je da je to ocena glavnog rukovodioca vežbe i da o njoj nije dozvoljena diskusija. *W*

Na drugoj KŠRI u istoj komandi rukovodilac vežbe na analizi je konstatovao da „skraćeni proces rada komande pri referisanju nije uspeo”. Međutim, činjenice su govorele obratno. Jer, deset referenata referisalo je 60 minuta — u proseku po 6 minuta. Jedni 4, drugi po 8 minuta, zavisno od uloge roda (službe, sektora) u vežbi.

Kada je ocenjivaču postavljeno pitanje da objasni zašto skraćeni proces nije uspeo, kada je na svim ranijim vežbama toliki broj referenata referisao i po 4 sata, odgovorio je da referati nisu bili potpuni. Kada mu je predočeno da su zadovoljili primaoca referata, što se dokazuje time da je na osnovu njih doneta pravilna odluka, on više nije imao nikakvih argumenata, ali je ostao kod svoje ocene.

Opravdano se postavlja pitanje kakva je svrha ovakvih proizvodnih ocena. Takve ocene, po našem mišljenju, pored drugog štetnog delovanja, predstavljaju i opasnu dezinformaciju, jer se nije došlo do argumentovanog zaključka što je dobro, što je moguće, a što nije. Zato se mnogi zaključci sa vežbi skoro i ne koriste i ne mogu imati trajniju vrednost.

Isto tako, ocenjivač uvek mora imati u vidu činjenicu da ako je više puta i na više mesta neubedljiv, neprihvaćen, nešto nije u redu sa njegovim kriterijem ili znanjem. To važi i za neke diskutante na konferencijama. Jer, čovek od nauke, od znanja morao bi biti i ubedljiv i prihvaćen od onih kojima govori, koje ocenjuje ili kontroliše. Objektivna ocena uvek će biti dobro prihvaćena i predstavljace stimulanis za nove napore, za veće rezultate i uspehe. Ona će biti stimulanis i kada je negativna, ako je ubedljiva.

Načelo kvalifikacije u ocenjivanju traži da ocenjivač (pojedinaac, grupa, ekipa) bude stručan — kvalifikovan — za materiju (posao, radnju, službu, jedinicu) koju ocenjuje i kontroliše. Ovo načelo traži od ocenjivača, pored odgovarajuće školske kvalifikacije, i praktična znanja, iskustva i veštine. Razume se da ono traži i odgovarajuće moralno-političke kvalitete ocenjivača. Ne bi se smelo dozvoliti da komandanta jedinice (broda) ocenjuje i kontroliše ko nije nikada bio na takvim dužnostima, kao ni onom ko je bio, ali ih nije sa uspehom obavljao, a to je opšte poznato većini onih koje ocenjuje. Takve ocene ne samo što su problematične sa stručnog aspekta već i sa moralne strane mogu da izazovu revolt i skoro uvek će postići suprotan efekat. U našoj praksi ima ne malo takvih primera gde neki ljudi daju ocene (zvanične i nezvanične) o svemu i sva-

čemu i o onim stvarima koje uopšte ne poznaju. Kvalifikovanost, kao i objektivnost traži argumente, stručnost, znanje, veliki rad i napor.

Međutim, praksa pokazuje da neki ocenjivači i kontrolori to nemaju i tako ne rade pa moraju da to nadoknade „visokim” držanjem. Ali naduvenost ipak ne uspeva da sakrije neznanje i tada se takav ocenjivač nađe u nezavidnoj situaciji. On i sasvim precizne, konkretne i merljive radnje i određene norme i pokazatelje razvodnjava, uopštava samo zato što sam nije ovladao njima, zato što ih ne poznaje. Osim toga, onaj ko nije dovoljno kvalifikovan ne može biti ni objektivan.

Načelo javnosti traži da se unapred zna i objavi kriterij, metod i vreme ocenjivanja kao i teme, odnosno program ili materija iz koje će se ocenjivati. Na taj način ocenjivanje dobija javni, društveni karakter i stvara određene obaveze, povećava odgovornost kod onih koji se ocenjuju i kod onih koje će ocenjivati. Jedni i drugi u ovom slučaju vršiče konkretnije planiranje i pripremu, a to će doprineti boljem ovladivanju materijom, odnosno boljem i potpunijem izvršenju određenog plana za poboljšanje stanja jedinice, službe, roda i slično.

Načelo blagovremenosti i redovnosti ocenjivanja i kontrole sprečava da dođe do kampanjskog učenja i rada kao i slučajnih rezultata. To načelo stimuliše sistematski i planski rad. Ono zahteva blagovremeno ocenjivanje, ali postupno u skladu sa fazom obuke i fazom izvršenja plana koji se ocenjuje. Ono traži da svaki program i plan budu ocenjeni, kao i pojedini najvažniji zadaci. U određenim vremenskim intervalima (dvogodišnje, trogodišnje i slično) treba ocenjivati i ukupne rezultate i kvalitete pojedinaca, upoređujući to sa prethodnom ocenom, ali još više sa zahtevom vremena i konkretne potrebe njegovog radnog mesta.

Ovo načelo traži da bar jedanput godišnje svaka jedinica i ustanova u JNA, svaki važniji program i plan dobiju argumentovanu ocenu o izvršenju, odnosno stanju i efikasnosti jedinice, ustanove ili komande. Te ocene, takođe, godišnje treba davati i po službama i rodovima. Samo tako možemo pratiti stanje i napredak, stagnaciju ili eventualni nazadak, samo tako možemo uticati na stanje i planirati mere za otklanjanje slabosti.

Načelo ekonomičnosti traži utvrđeni kriterij i sistem što se, ko i kada ocenjuje. Ono traži da ocenjivanje i kontrolu vrši najmanji mogući broj kvalifikovanih lica i da se ne obavlja suviše često. To načelo naročito ne trpi jalove kontrole i obilaske koji mnogo koštaju i oduzimaju dragoceno vreme i potčinjenima, a ne daju adekvatne rezultate.

To načelo traži da svaka komanda i ustanova u JNA, na osnovu postojećih propisa o ocenjivanju, poseduje jedinstven godišnji plan ocenjivanja, kontrole i pomoći. Iz njega se mora videti ko se i kada ocenjuje, po kojim pitanjima (pokazateljima), koliko lica učestvuje i vreme trajanja rada. Težište ocenjivanja i kontrole uvek

ZBIRNI PREGLED

KONTROLE JEDINICA-KOMANDI U 1969. GOD.

JEDINICA KOMANDA	1969												1970
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I
A			12-17		E-18-20					10-12	G-5-8		
B					E-20-21 10-12								
C	22-24	17-18	12-14	E-6-8 16-18	5-6	11-13	28-30	10-12	8-10	2-4	7-9	17-18	10-12
Č				10-12		16-18					G-9-10		
Ć		26-28					E-10-12		10-12			E-6-8	
D					E-22-24							10-12	
DŽ				13-15						E-12-14	10-12		
Đ		E-8-10							10-12				
E	6-8	20-22	15-17	10-12	20-22	6-8	12-14	28-30	15-17	E-10-13 25-27	14-16	13-15	12-14
F					E-25-27				10-12				
G			E-10-12			16-18				E-18-20	13-14		
H	G-18-20							13-15		13-15		E-10-12	
I					E-17-19							25-26	
J					13-15					G-18-20			
K		G-23-27					12-13					20-23	
L				16-18				E-13-15		17-19			
LJ				E-16-18								16-18	
M	3-5	12-13	16-18	10-12	E-15-17 26-27	20-21	13-15	18-20	5-7	10-11	E-10-12 16-18	25-27	13-15
N			10-12						E-10-12	16-18			
NJ	6-8	10-12	15-17	E-20-22 8-10	25-26	13-15	12-14	26-27	13-15	10-12	25-27	13-14	16-17
O					13-15				E-18-20				
P					E-14-16					17-19			
R			E-7-9		10-12							G-18-20	
S						E-12-14			25-27	E-8-10			
Š				E-10-12							10-12		
T							E-18-20			10-11			
U	10-12	6-8	E-8-10 25-28	10-12	17-18	27-28	10-12	13-15	18-19	21-23	12-13	10-11	16-18
V				13-15						12-15	E-8-10		
Z			12-14				E-8-10					10-15	G-12-13
Ž	G-16-18									G-10-12 13-15			

LEGENDA :

15-17
DATUM POJEDINAČNE
KONTROLE

G-26-28 GRUPNA KONTROLA

E-24-28 EKIPNA KONTROLA

UKUPNO :

DANA 1250

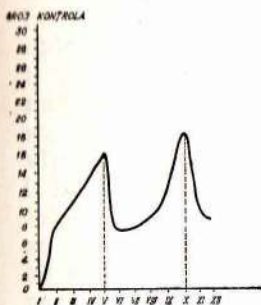
LICA 502

N. DIN. 203.710

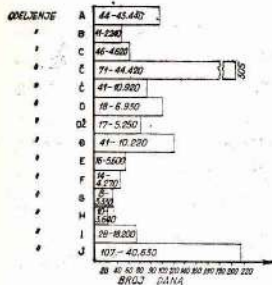
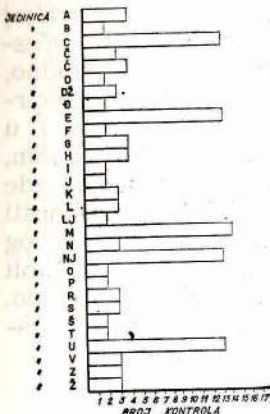
NAPOMENA:

EKIPNE I GRUPNE KONTROLE SE
POKLAPAJU SA TERMINIMA IZVOĐE-
NJA ZAVRŠNIH VEŽBI JEDINICA
I ZAVRŠNIH FAZA NASTAVNIH
PLANOVA, KAD SE MOGU DATI
OCENE OBUCENOSTI I BORBENE
GOTOVOSTI.

INTENZITET KONTROLE PO MESECIMA

INTENZITET KONTROLE PO JEDINICAMA

treba da bude borbena gotovost i to po osnovnim elementima, pokazateljima i normativima koji su već ranije određeni i poznati onima koji se ocenjuju. Naravno, da se ne moraju svi elementi i po svim pokazateljima borbene gotovosti ocenjivati prilikom jednog obilaska ili kontrole. To će zavisi od toga koliko se to stanje poznaje na osnovu utvrđenog praćenja komande i niza drugih okolnosti.

Važno je da se posle završene kontrole tačno zna stanje stvarne borbene gotovosti jedinice (ustanove koja se obilazila), da su precizno određeni zadaci po instancama sa rokovima izvršenja kao i da su preduzete druge mere. Rekapitulacija plana mora posebno izdvojiti podatke za ocenjivanje koje se vrši putovanjem i pokazati koliko lica, koliko dana u godini provedu van svog garnizona radi ocenjivanja i kontrole i koliki su troškovi. Ona mora da pokaže i intenzitet ocenjivanja (kontrole) pojedinih jedinica i ustanova (i onih u sedištu ustanove koja vrši ocenjivanje) po mesecima i kvartalima da se ne bi desilo da se neke jedinice previše kontrolišu a druge nikako.¹

Razume se da intenzitet ne mora biti isti za sve jedinice i ustanove. To će zavisi od veličine uloge, stanja u jedinici itd., ali napred izneta načela i u pogledu intenziteta, moraju se poštovati. Treba imati u vidu da potčinjenima uvek treba ostaviti prostora za samoinicijativu i vreme za postizavanje i dokazivanje rezultata između dve kontrole (obilaska). Ako se kontrola vrši suviše često onda se potčinjeni navikavaju da rade samo ono što se izričito naredi, a sve se nikad ne može narediti.

General-potpukovnik
Dušan PEKIĆ

¹ U grafikonima je dat primer planirane kontrole jedne komande AO za 1969. godinu. Analizom se može doći do zaključka što je dobro, a što nije u toj kontroli. Upada u oči visoka cena koštanja i veliki broj lica koja vrše kontrolu. No, na osnovu samih grafikona ipak se ne može doneti potpuni zaključak o kontroli, jer nedostaje tekstualni plan iz koga bi se videla svrha i sadržaj svake kontrole, zadaci lica koja je vrše kao i sastav (veličina) jedinice itd. koja se kontrolišu. Pored toga grafikoni ipak upozoravaju na to da je mnogo kontrola, da je mnogo lica angažovano na tom poslu, da je skupa itd. pa se nameće i pitanje kakav će cilj postići?

PEDAGOG U VOJNOJ ŠKOLI

Vaspitno-obrazovni rad i pedagoški zadaci u vojnim školama su složeni, obimni, diferencirani i u mnogo čemu specifični u svakoj školi, analogno razlikama u ciljevima, programima, sastavu učesnika i izvodača nastave i opštim uslovima nastavnog rada. Prirodno, uloga, mesto, zadaci i sadržaj rada pedagoga nisu isti u podoficirskoj školi, gde se školuju mladići sa osmogodišnjom školom i u vojnoj akademiji, gde uče pitomci sa završenom srednjom školom, fizički i psihički već u velikoj meri formirani, ili u školama gde uče starešine starijih godišta, umanjениh psihofizičkih sposobnosti za učenje, sa većim životnim, radnim i armijskim iskustvom. Zbog svega toga u analizi mesta, uloge i zadataka pedagoga u vojnoj školi trebalo bi sagledati i ono što je u tom radu zajedničko i posebno. Ovde će biti reči pretežno o ovome što je opšte i zajedničko u sadržaju i načinu rada pedagoga u vojnoj školi.

RAD U OBLASTI NASTAVE

Popravljanje kvaliteta i vaspitno-obrazovne efikasnosti i produktivnosti nastave osnovno je područje rada i zadatak svih nastavnih i drugih organa u školama, pri čemu vojnom pedagogu pripada istaknuta uloga i zadatak. Ovo tim pre što se on veoma često pojavljuje kao jedini stručni pedagoški organ osposobljen da kroz pedagošku, andragošku i didaktičko-metodičku prizmu sagledava celokupnu vaspitno-obrazovnu stvarnost u školi, otkriva uzroke uspeha i neuspeha u nastavnom radu i preduzima mere da ih ukloni. Polazeći od toga, osnovni zadatak pedagoga bio bi rad na racionalizaciji i ekonomičnosti nastave kako u pogledu nastavnog vremena, utroška psihofizičke snage učesnika i materijalno-tehničkih sredstava, tako i u pogledu usavršavanja nastavnih planova, programa, organizacije i načina izvođenja i određivanja vrednosti.

I — UVID U NASTAVNO-PEDAGOŠKU STVARNOST

Nastava i didaktičko-metodički i pedagoško-psihološki aspekti su osnovni predmet i područje rada i proučavanja pedagoga. Ukoliko

dublje isvestranije ude u nastavnu stvarnost, utoliko realnije i uspešnije može da utiče na njene tokove i da kovergira sve uticaje i aktivnosti u pravcu ostvarivanja obrazovnih, formalno-funkcionalnih i vaspitnih zadataka. Pedagog ne može utkati stručna znanja i sposobnosti u nastavno tkivo svoje škole ako se ne integriira sa nastavnim procesom, ako neposredno ne doživljava sve njene impulse, atmosferu i ambijent u kome se izvodi. Istina, on se ne pojavljuje samo u ulozi neposrednog izvršioca pedagoških zadataka, već i kao organizator rada, ali neposredno uključivanje u nastavne tokove predstavlja polaznu osnovu i izvanredno značajan preduslov za uspeh u radu. Prema tome, da bi pedagog mogao uspešno i plodno da radi, neophodno je da temeljito i neposredno upoznaje celokupnu nastavnu problematiku, da je proučava, analizira počevši od ciljeva i intencija do verifikovanja i ocene postignutih rezultata.

Pedagog ne bi mogao sa uspehom procenjivati adekvatnost nastavnih sadržaja, organizacionih oblika, didaktičko-metodičke prakse, vaspitno-obrazovne efekte nastave i dr. ako ne bi poznavao vaspitno-obrazovni cilj i zadatke koji se moraju realizovati nastavnim radom u školi. Isto tako nije dovoljno da poznaje opšti vaspitno-obrazovni cilj i zadatke koji se moraju ostvariti celokupnom nastavom, već mora da sagledava vaspitni cilj i zadatke svakog nastavnog predmeta. To je jedan od preduslova za uspešno praćenje i pedagoško verifikovanje načina njihovog ostvarivanja u svakodnevnoj nastavnoj praksi.

Potrebno je da pedagog poznaje nastavne sadržaje da bi mogao uticati na iznalaženje racionalnih puteva za njihovo realizovanje u nastavnoj praksi na svim etapama procesa. Pre svega, mora da sagleda pedagoško-didaktičku stranu nastavnih planova i programa: prilagođenost učesnicima po obimu i težini, funkcionalnost u odnosu na vaspitno-obrazovni cilj, sistematičnost, koliko odgovaraju potrebama savremenog vojnog obrazovanja, da li u njima postoji racionalna proporcionalnost između istorijskog i savremenog dela gradiva, da li su opterećeni istoricizmom, aktualizmom ili futurizmom i sl.

Potrebno je takođe da pedagog analizira postojeću praksu planiranja (godišnje, polugodišnje, tematsko, mesečno, nedeljno planiranje nastavnog časa i dr.) i sa stanovišta nastavnog vremena, programa i uslova rada u školi.

Pedagog mora poznavati i kvalitete učesnika nastave (pitomce, slušaoce), njihov opšteobrazovni nivo, psihičke osobine, motivisanost za nastavu i drugo. Polazeći od uvida u kvalitete učesnika nastave, on može da posredno (preko nastavnika) ili neposrednim angažovanjem utiče na prilagođavanje pedagoške i didaktičko-metodičke prakse kvalitetima i osobinama pitomaca i slušalaca.

Za uspešan rad veoma je značajno i poznavanje pedagoške i didaktičko-metodičke kulture i drugih profesionalnih kvaliteta nastavnika. To je osnovna pretpostavka da bi pedagog mogao pravilno usmeravati stručnu aktivnost i predložiti odgovarajuće mere za podizanje sprema nastavnika. Uporedo sa upoznavanjem pedagoških kvaliteta neposrednih izvođača nastave, neophodno je da u tom smislu stekne što potpuniji uvid i u kvalitete ostalih nastavnih organa,

čiji je rad u neposrednoj vezi sa organizovanjem i izvođenjem nastave (planera, nabavljača nastavnih sredstava, programera, bibliotekara i dr.). Od pedagoške osposobljenosti ovih organa u velikoj meri zavisi pravilnost organizovanja nastave, planiranja, materijalno-tehničko obezbeđenje i regulisanje mnogih drugih pitanja relevantnih za izvođenje nastave. Sve ovo pedagog mora sagledavati u sklopu drugih komponenti nastave, načina organizacije nastavnog rada, nastavnih sredstava i objekata itd., da bi mogao ukazivati stručnu pomoć organizatorima i izvođačima nastave.

No, uvid u navedene komponente i momente nastavne stvarnosti ipak neće biti dovoljan za potpunije sagledavanje svih pedagoško-andragoških dimenzija nastavne stvarnosti. Pedagog (andragog) zbog toga mora, pre svega, neposrednim kontaktom sa nastavnim procesom upoznati didaktičko-metodičke postupke u svim fazama nastavnog rada (preparativnoj, operativnoj i verifikativnoj) i etape procesa učenja (percipiranje i osmišljavanje nastavnog sadržaja, stvaranje pojmova, učvršćivanje znanja, izgrađivanje veština i navika i primenu stečenih znanja, uočavati pozitivne i negativne momente u ovom radu i sticati neophodna iskustva za pravilnu orijentaciju u radu na unapređivanju nastave.

Redovna i egzaktna verifikacija i ocenjivanje nastavnih rezultata su od izuzetnog značaja za vaspitno-obrazovne uspehe u nastavnom radu. Zbog toga je jedan od dominantnih zadataka vojnih pedagoga i psihologa da neposrednim učešćem u ocenjivanju vrednosti nastavnih rezultata i posredno osposobljavanje nastavnika za ovaj rad doprinesu njegovoj racionalizaciji. Njihov je zadatak da upućuju i obučavaju nastavnike u izradi i korišćenju nastavnih testova i drugih objektivnih pogodnih mernih instrumenata. Korišćenje ovakvih postupaka u proveravanju i ocenjivanju nastavnih uspeha ne isključuje pozitivnu dosadašnju praksu u ovom radu, već služi kao njena nužna dopuna.

II — PODIZANJE PEDAGOŠKO-ANDRAGOŠKOG NIVOVA NASTAVE

Didaktičko-metodičko opserviranje, snimanje i analitičko sagledavanje nastavne stvarnosti, uočavanje pedagoško-didaktičke problematike, dobrih strana i nedostataka u nastavnom radu, mora biti polazna osnova u radu pedagoga na podizanju pedagoškog nivoa i kvaliteta nastave u školi. Međutim, ove dve aktivnosti nisu u praksi, a i ne treba da budu, isključivo sukcesivni već simultani procesi, nisu dve paralelne i međusobno izolovane aktivnosti, već predstavljaju dijalektički povezan i jedinstven proces. Međutim, pedagog mora startovati od iskustava stečenih uvidom u nastavnu stvarnost škole i dominantnih potreba koje iz nje proističu. Zadaci na podizanju pedagoško-andragoških kvaliteta nastave bili bi: instruktivni rad, reviziono-konsultativni rad, rad na uopštavanju i analizi aktuelnih pedagoških problema nastave, rad u školskim savetima i drugim organima, rad na optimalizaciji materijalno-tehničkih uslova za izvođenje nastave. Ovi zadaci nisu jedini, ali su svakako dominantni.

Najvažniji, najobimniji i najsloženiji je instruktivni rad sa nastavnicima. To je i razumljivo kada se ima u vidu da nastavnici moraju posedovati najviše pedagoških, andragoških i psiholoških znanja da bi sa uspehom mogli obavljati dužnost. Zbog razlike u pedagoškoj kulturi nastavnika ovaj rad se najčešće mora diferencirati postavljati u sadržaju, organizaciji i načinu izvođenja. U pedagoško-instruktivnom radu biće rezultata samo ako se sprovodi planski, permanentno i povezuje sa živom svakodnevnom nastavnom praksom. Instruktivni pedagoški rad, bez obzira na različite uslove u školama, treba da se zasniva na principima: organizovanosti, kompleksnosti, sukcesivnosti, permanentnosti i obligatnosti.

Princip organizovanosti predstavlja racionalno organizovanje, planiranje, izvođenje, materijalno obezbeđenje i verifikovanje postignutih rezultata u nastavi.

Princip kompleksnosti zahteva da se ovim radom obuhvate u logičnoj celovitosti i sistematičnosti sva suštinska pedagoško-andragoška znanja neophodna za didaktički pravilno sagledavanje, razumevanje i izvođenje nastave. Pod njim se takođe podrazumeva davanje i teorijskih i praktičnih znanja i veština, odnosno osposobljavanje nastavnika za primenu stečenih znanja.

Princip sukcesivnosti znači da u programiranju pedagoškog rada treba voditi računa da se progresivno daju nova znanja i izbegava unošenje nastavnih sadržaja koji su nastavnicima već poznati.

Pod *principom permanentnosti* podrazumeva se neprekidnost u pedagoškom osposobljavanju nastavnika. Realizovanje ovog principa bitan je preduslov za održavanje njihove didaktičko-metodičke kulture na potrebnom nivou, ažurno korišćenje novina u ovoj oblasti i podizanje nastave na savremeni nivo.

Princip obligatnosti upućuje na to da se rad na pedagoškom kvalifikovanju mora tretirati kao obavezan a ne fakultativan, za sve nastavnike, da se njegova vrednost ceni kao integralna profesionalna komponenta nastavnika bez koje se ne može uključiti u nastavni proces i izvršiti nastavnička dužnost.

Jedan od primarnih zadataka pedagoga je da utiče na realizovanje ovih principa u svojoj sredini. Oblici i metode pedagoško-instruktivnog rada moraju se zasnivati na konkretnom cilju koji se želi postići, sadržaju gradiva, osobinama učesnika i izvođača, nastavnim sredstvima, materijalno-tehničkim i drugim uslovima i mogućnostima realizacije nastave. Oblici rada mogu da budu veoma raznovrsni: seminari, kursevi, ciklusi predavanja, metodičke i nastavne konferencije, konsultovanje sa nastavnicima, prisustvovanje oglednim časovima itd. Posebno je značajno da se uporedo sa stručnom pripremom za nastavu izvodi paralelno i didaktičko-metodička priprema. Od posebnog je značaja da se instruktivnim pedagoškim radom obuhvate i organi planiranja. To će biti od velikog značaja za kvalitet i racionalizaciju nastave.

Pedagoški savet i pomoć potrebni su i pitomcima i slušaocima da bi lakše i uspješnije učili i savladivali gradivo. Ovo je naročito važno za mlađe pitomce (podoficirskih i sličnih škola). Pedagog ili nastavnici osposobljeni u tom pogledu, treba da instruišu učesnike o tome kako najuspješnije da uče, vode zabeleške na času, da se koriste literaturom, prave izvode, kako da se koriste nastavnim sredstvima i objektima, kako treba smenjivati vreme rada i odmora i slično. Efekti takvog rada će se posebno odraziti na ekonomisanje u vremenu i energiji u savladivanju nastavnog gradiva. U sklopu ovog potrebno je da se učesnici obuke upućuju u individualni i samobrazovni rad. Na taj način će se osposobiti za samostalno učenje u školi i posle školovanja.

REVIZIONO-KONSULTATIVNI RAD

Instruktivni i reviziono-konstruktivni rad veoma su tesno povezani i međusobno uslovljeni. Revizionim radom, odnosno neposrednim uvidom u proces nastave i nastavnu stvarnost u celini, pedagog stiče saznanja neophodna za instruktivni i konsultativni rad sa izvođačima i organizatorima nastave. S druge strane, instruktivnost pomaže da se revizija nastave usmerava u željenom pravcu.

Preko revizionog rada ostvaruje se, pre svega, živ i neposredan kontakt sa nastavom i didaktičko-metodičkom praksom, uočava se delovanje svih faktora koji neposredno utiču na realizaciju nastavnih sadržaja. Prisustvovanjem časovima i drugim oblicima rada on se nalazi na izvoru činjenica i podataka neophodnih za verifikovanje i korigovanje nastavne prakse i njenih osnovnih nosilaca.

Uspeh i rezultati ovog rada neposredno su zavisni od atmosfere u odnosima između pedagoga i nastavnika, od njegovog pedagoškog takta i načina eksploatacije stečenih iskustava i podataka o nastavi. Pre svega, on se mora pojavljivati kao organ koji prisustvuje nastavi radi ukazivanja stručne pomoći, davanja saveta, a ne u ulozi kontrolora, ocenjivača i kritičara. Samo tako njegovo prisustvo nastavi neće smetati izvođačima i unositi nelagodnu atmosferu u rad.

Osnovna pretpostavka za uspešan obilazak nastave je u tome da bude *organizovan, svrsishodan, sistematičan, permanentan i kompleksan*.

Pod *organizovanošću* podrazumeva se planiran i organizovan obilazak. Neplanski, stihijski obilazak ne može uroditi plodom. Naprotiv, može da stvara nelagodnu atmosferu i psihički nepovoljno uticati na izvođače i učesnike nastave. *Svrsishodnost* znači da mora postojati jasno određen cilj za svaki obilazak. To je preduslov pravnog usmeravanja ovog rada na pitanja relevantna za postizanje konkretnog cilja. Ciljevi obilaska mogu biti veoma različiti, što će zavisiti od aktuelnosti pojedinih pedagoško-didaktičkih pitanja. *Sistematičnost* implicira zahtev da se u obilascima ispolji određen red, postupnost, saobrazno ostvarivanju postavljenog zadatka; da treba sistematski analizirati sve etape i faze nastavnog rada (pripremu, tok nastave, verifikaciju i analizu rezultata), iako sva ova

pitanja ne moraju uvek biti predmet obilaska. *Permanentnost* je potrebna zato što povremenost, u smislu velikih vremenskih intervala između obilazaka nastave, otežava operativnost u uočavanju problema i njihovo blagovremeno rešavanje. *Kompleksnost* znači da prilikom revizije treba svestrano, korelativno i uzročno-posledično posmatrati i analizirati pojave i probleme uočene na nastavi. Sve to ukazuje da je za svaki obilazak neophodna solidna priprema.

U sklopu ovog pitanja treba podvući neophodnost obilaska nastave u drugim školama. To je jedan od načina da se koriste međuškolska pozitivna iskustva i didaktičko-metodička praksa. Ovakav način rada je značajan ne samo za pedagoga već i za ostale nastavne organe. U stvari, kolektivno prisustvovanje nastavi daće uvek korisne rezultate bilo da se organizuje u školskim ili međuškolskim okvirima.

OTKRIVANJE I ANALIZA AKTUELNIH PROBLEMA NASTAVI

Rad pedagoga treba, pre svega, da bude preventivan i analitičko-dijagnostičan. On treba da uočava i otkriva uzroke negativnih vaspitno-obrazovnih pojava i problema, a zatim, da daje stručna objašnjenja. Sve to zahteva studiozan rad, umešnost u korišćenju svih informativnih izvora i kanala za prikupljanje potrebnih podataka o nastavi, da ih stručno obrađuje, analizira i izvodi adekvatne zaključke. Ovakve analize poslužiće kao predmet i sadržaj rada nastavnih konferencija, sastanaka, konsultacija i sl.

Biće korisno ako pedagog dobija od upravnih nastavnih organa zadatak da proučava pojedina pitanja i probleme iz oblasti nastave i vaspitanja u školi. No, najčešće on treba da se pojavljuje kao inicijator, organizator i aktivni učesnik u otkrivanju i proučavanju školske nastavne problematike i da prezentira podatke o tome odgovarajućim organima.

Pedagog ima značajnu ulogu i u radu vaspitno-obrazovnih i nastavnih organa škole. Ovi organi, pored ostalog, analiziraju uspeh, razmatraju faktore koji utiču na kvalitet nastave i dr. Aktivan rad i stručna pomoć ovim institucijama veoma su korisni za nastavu i za samog pedagoga. Stoga se od njega zahteva da se svestrano angažuje u iznalaženju sadržaja rada ovih organa i u pripremi sastanaka, analizi problema i davanju stručne pomoći.

Stoga je važan zadatak pedagoga da svestrano sagledava sva materijalno-tehnička, nastavna i druga sredstva, da racionalizuje njihovu primenu, prati razvoj ne samo u našim nego i u širim okvirima, da predlaže izradu, nabavku i modernizaciju svih sredstava koja doprinose racionalizaciji i usavršavanju nastavnog rada.

VANNASTAVNI PEDAGOŠKI RAD

Ova oblast bi obuhvatila sledeća pitanja: vannastavnu vaspitno-obrazovnu aktivnost, pedagoški naučnoistraživački rad, rad u obla-

sti teorije vojne nastave i vaspitanja i izučavanja i korišćenja inostranih vojnih pedagoško-andragoških dostignuća.

Za rad pedagoga su relevantne i sve vannastavne sredine i faktori koji — posredno ili neposredno, planski ili spontano — vaspitno utiču ili mogu da utiču na pitomce i slušaoce. Njegovo prisustvo se mora osetiti i predmet njegovog delovanja i uticaja treba da budu, na primer, vaspitne mere koje se primenjuju u školi i njegovi pozitivni i negativni efekti (podsticajne i represivne mere), zatim uticaj i rad kolektiva, lični odnosi, organizacija i rezultati takmičenja i sl. Lista ovakvih pitanja je u svakoj školi drugačija, ali po neko pitanje je u svakoj od njih aktuelno. U okvir rada školskog pedagoga spadaju i problemi pedagogije slobodnog vremena.

U savremenim uslovima nije dovoljno da pedagog unosi u organizaciju i izvođenje nastave i drugi vaspitno-obrazovni rad savremena pedagoška, andragoška i psihološka dostignuća. On se edukativnim i didaktičko-metodičkim problemima svoje školske sredine mora baviti dublje, naučnije. To znači da se mora baviti i pedagoškoistraživačkim radom, koristeći se egzaktnom metodologijom (posmatranjem, intervjuom, anketom, a posebno objektivnim metodama merenja: testom znanja, sociometrijskim testovima, testovima sposobnosti, kao i testovima kojima se ispituje ličnost pitomaca). Ovaj rad je sve potrebniji zato što kod nas još nisu dovoljno razvijene instrukcije za vojnopedagoški istraživački rad.

Kontaktiranje i saradnja sa pedagoškim stručnjacima i naučnim institucijama u građanstvu u pedagoškoistraživačkom radu i ostalim oblastima neophodni su i veoma korisni. Vezu i saradnju u tom smislu treba da ostvari pedagog.

Jedan od puteva za unapređivanje pedagoške strane nastave i vaspitno-obrazovnog rada uopšte jeste uopštavanje pozitivnih iskustava iz nastavne i druge vaspitno-obrazovne prakse, teorijsko oblikovanje vojnopedagoških, metodičkih i drugih pitanja. Pedagozi treba da budu organizatori i nosioci ove aktivnosti u svojoj sredini, da na tom planu aktivirajuiskusne nastavnike i dobre praktičare. Kao što je poznato, vojnopedagoška teorija se do danas pretežno bavila, kada je reč o nastavi, didaktičkim problemima, dok je na obradi metodika predmeta u školama i u jedinicama relativno malo urađeno. Prema tome, dalji prodor u oblast teorije nastave bio bi obrada metodičke prakse i pisanje metodičkih priručnika za nastavne predmete.

Uspesi u vojnopedagoškoj oblasti ne mogu se danas zamisliti bez poznavanja i oslanjanja na moderna dostignuća nauke o vaspitanju ne samo u našoj zemlji već i u drugim državama i armijama.

Škole su, u stvari osnovni kanali i transmisije preko kojih se mogu koristiti takva dostignuća. U sklopu toga uloga pedagoga je značajna. Praćenjem vojne periodike i vojnopedagoške literature on treba da proučava razvoj vojne teorije o vaspitanju u drugim armijama, da o tome informiše nastavne i upravne organe i da predlaže praktično korišćenje pozitivnih iskustava.

POSEBNO I SPECIFIČNO U RADU PEDAGOGA

Pitanja mesta, uloge i zadataka školskog pedagoga, o kojima je bilo reči, uglavnom su zajednička i odnose se na sve škole i akademije. No, pored zajedničkog, u sadržaju i načinu rada i funkciji pedagoga različitih škola ima dosta posebnog i specifičnog. To u najvećoj meri proizilazi, pored ostalog, i iz razlika u školskoj populaciji. Pedagoški zadaci i njihova realizacija nisu isti u akademiji gde se formira ličnost mladih ljudi i izgrađuju kvalitativne vojne starešine, i u školi za usavršavanje starešina.

Posebni zadaci pedagoga u radu sa pitomcima bili bi, na primer: rad na ujednačavanju sastava grupa, praćenje procesa prilagođavanja na armijsku sredinu, rad sa onima koji se teško adaptiraju, proučavanje pripremljenosti i motivisanosti za izabranu profesiju; praćenje razvoja psihičkih sposobnosti, uočavanje, podsticanje i negovanje ličnih sposobnosti i sklonosti, izgrađivanje sistema motiva; formiranje radnih i navika za samostalno sticanje i produblјivanje znanja radi osposoblјavanja za dalje obrazovanje i samoobrazovanje; organizovanje pomoći u učenju slabijim pitomcima i dopunskog individualnog rada onih koji ispoljavaju naročite sposobnosti i sklonosti za pojedine nastavne predmete i slično.

Raspored pitomaca po specijalnostima takođe zasluđuje puno angažovanje pedagoga i psihologa. Mernim i drugim evalulionim instrumentima nužno je identifikovati sposobnosti i naklonosti pitomaca da bi se mogli pravilno rasporediti na radna mesta po specijalnostima. Ovaj složen i odgovoran posao traži veliku egzaktnost u radu i metodološku stručnost pedagoga i psihologa.

U radu sa slušaocima mora se polaziti od njihovih psihofizičkih karakteristika, starosti, sposobnosti za učenje, mentalnih svojstava, motivisanosti za učenje i savlađivanje nastave, osetljivosti u pogledu slabih ocena, neuspeha, kritike i drugog što utiče na afirmaciju ličnosti. U ova i druga andragoško-psihološka pitanja pedagog treba da upućuje nastavnike i vaspitače i da u što većoj meri čitav vaspitno-obrazovni rad prilagodi osobinama i karakteristikama slušalaca kao zrelih ljudi. U aktuelnoj didaktičko-metodičkoj i vas-

pitnoj praksi često se ne vodi računa o ovoj činjenici. To je, pre svega, odraz nedostatka pedagoško-andragoških znanja nastavnika i stereotipnosti nastavne prakse. Zbog svega toga nastava u vojnim školama u didaktičko-metodičkom pogledu podseća više na srednjoškolsku nego na visokoškolsku nastavu. U nastavnom procesu gubi se iz vida da su pitomci i po psihofizičkom razvoju, i po intelektualnom i obrazovnom nivou ravni studentima visokih škola i fakulteta. Ovakva praksa spontano vodi kvantitativnoj i kvalitativnoj degradaciji nastave. Uočavanje ovog problema i njegovo dosledno rešavanje spada u delokrug rada čitavog nastavnog kadra škole, a posebno pedagoga.

Valja imati u vidu da školska pedagoška praksa, organizovano i spontano, snažno utiče ne samo na pitomce i slušaoce pojedinačno, već i na armijsku pedagošku i obrazovnu stvarnost u celini. Pitomci i slušaoci ne samo što se u školi obogaćuju znanjima iz domena vojne nauke i ratne veštine, već se isto tako od nje, organizovano i spontano, uče kako da vaspitavaju i obučavaju svoje potčinjene, kako da organizuju nastavni rad, kako da se uzajamno pomažu, cene i poštuju, kako da se odnose prema drugu, kolektivu, zajednici, radu i drugim zadacima i obavezama. Jednom rečju, oni svu ili gotovo svu, vaspitno-obrazovnu i didaktičko-metodičku praksu školske nastave prenose i kopiraju u trupnoj. Zbog svega toga posebno je značajno da pedagoški i nastavni rad u školama u svakom pogledu bude uzoran. Dužnost pedagoga u tom pogledu je posebno odgovorna.

Pukovnik u penz.
Stevo JOVANOVIĆ

JUŽNI BOK NATO-a

U uvodnom delu članka,¹ autor ističe kako je postojeća kriza na Srednjem istoku stvorila delikatnu situaciju u području Sredozemnog mora. Prateći razvoj krize i njene posledice u oblasti sredozemnog basena, kao dela svog šireg interesnog područja, NATO je zabrinut razvojem situacije, posebno sve izrazitijom aktivnošću Sovjetskog Saveza na Srednjem istoku.

Sovjetski Savez je iskoristio nastalu situaciju tako što je osnažio prisustvo svojih vojnih efektivna u Sredozemlju. Autor napominje da Sovjetski Savez danas predstavlja drugu pomorsku snagu u svetu i da raspolaže snažnom podmorničkom flotom. Da bi potvrdio ovakvu ocenu, on ističe da su podmornice i drugi ratni brodovi SSSR-a prisutni u Sredozemlju još od 1963. god. i da je njihov broj između 1963. i 1966. god. gotovo udvostručen. U toku krize u ovom području, u junu 1967. god., Sredozemnim morem plovilo je 46 sovjetskih brodova, među kojima je bilo nekoliko savremenih krstarica naoružanih raketama i oko 10 podmornica, što je uticalo da je broj dnevnih krstarenja pomenutih brodova u prvih šest meseci 1967. god. — u odnosu na celu 1963. — povećan za 400%, dok je broj krstarenja sovjetskih podmornica u isto vreme povećan za oko 2000% u odnosu na 1963.

Za NATO su od posebnog interesa zemlje duž severnih obala afričkog kontinenta (zaključno sa Marokom), kako zbog naftonosnih izvora, tako i zbog postojećih pomorskih veza, baza i vojnih postrojenja. S jedne strane, ove zemlje (na različitom stepenu političkog, ekonomskog i društvenog razvitka) održavaju ekonomske veze sa zemljama-članicama NATO-a, dok, s druge, predstavljaju čitav splet kontradiktornosti. Naime, posebni interesi nekih velikih zemalja podelili su zemlje ovog područja na dva suprotna tabora. Nastojanje Izraela da se održi u svojim geografskim okvirima samo je uticalo na ujedinjavanje arapskih zemalja. No, i pored toga, došlo je do izvesnog prestrojavanja, tako da se Alžir, Sirija, Iran i UAR naslanjaju na Sovjetski Savez, a Libija, Liban, Saudijska Arabija, Jordan, Tunis i Maroko na Zapad. Treba istaći i to da neke nacije i pojedinci u ovakvom odnosu snaga i ovakvoj situaciji traže korist za svoje specifične interese.

¹ Ten. Col. f. Giulio Macri: »Il fianco meridionale della NATO«, *Rivista militare*, Italija, oktobar 1968. god.

Uvodna razmatranja autor završava konstatacijom da, iako su severnoafričke zemlje još pre nekoliko godina stekle nezavisnost, mnogi njihovi unutrašnji problemi nisu rešeni, što doprinosi nestabilnosti vlada u nekim od ovih zemalja. Takvu situaciju iskoristio je Sovjetski Savez, i sam zainteresovan za prirodna bogatstva ovih rejona, da oteža Zapadu snabdevanje naftom i kontrolu nad komunikacijama od strategijske važnosti. Ako bi uspeo da ostvari dominaciju nad arapskim zemljama, SSSR bi — po mišljenju autora — ostvario i svoj slobodni uticaj u Africi. Ne treba gubiti iz vida da je tokom nekoliko poslednjih godina on proširio svoj uticaj na pojedine arapske zemlje.

GEOPOLITIČKI I EKONOMSKI OKVIRI

Razloge za ovako široko geografsko područje interesne sfere NATO-a autor vidi u međusobnoj političkoj, vojnoj i ekonomskoj igri zemalja Srednjeg istoka; u širenju sovjetskog uticaja i interesa koji je različit kada se radi o pojedinim zemljama; u postojanju baza pojedinih zemalja—članica NATO-a, opremljenih najsavremenijim uređajima za vođenje ratnih operacija — baza koje omogućavaju kontrolu nad ogromnim geografskim prostranstvima; kao i u postojanju naftonosnih izvora oko Persijskog zaliva.

Sa izuzetkom Izraela i Irana, sve zemlje arapskog sveta na ovom području imaju mnoge zajedničke karakteristike (isto poreklo i verispovest, slične jezike), mada su neke zbog nepresušnih izvora nafte „na putu razvitka”. One su pokušavale da se ujedine, ali je taj pokret ka integraciji dao oskudne rezultate zbog ispoljenog nacionalizma nekih nacija i želje pojedinih ljudi da izbiju u prvi plan. Sve što je do sada ostvareno na tom planu svodi se na obrazovanje „Ujedinjene arapske komande”, koja bi usmeravala zajednička dejstva oružanih snaga većine arapskih zemalja. Međutim, ta komanda je ispoljila priličnu neumešnost u egipatsko-izraelskom sukobu juna 1967. god.

Politička klima u ovom delu sveta stalno pothranjuje mogućnost konflikata koji bi mogli dovesti do direktnog sukoba između Istoka i Zapada. Takva situacija doprinosi trci u naoružanju, stvaranju ratne psihoze, zaoštavanju odnosa između Izraela i arapskih zemalja i ličnim sukobima između pojedinih arapskih vođa. Kratkotrajni rat u junu 1967. pokazao je nadmoćnost izraelskih snaga nad arapskim — koje su u ovoj situaciji bile ujedinjene. Međutim, autor je mišljenja da je tadašnja situacija mogla dobiti i sasvim drugi obrt, odnosno arapsko-izraelski rat je mogao prerasti u daleko širi sukob zbog sovjetskog angažovanja i slanja oružane pomoći nedovoljno naoružanim arapskim zemljama, na primer, Egiptu, Siriji, Iraku i Alžiru. Ovo je uticalo da su se druge zemlje ovog područja (Izrael, Saudijska Arabija, Jordan, Libija, Tunis i Maroko) oslonile na Zapad. Zbog prevrtljive politike nekih od ovih zemalja, postoji mogućnost — ističe autor — da još neke arapske zemlje priđu politici Sovjetskog Saveza, koji se — koristeći ovakvu situaciju — sve više angažuje u ovim područjima, uspostavlja vazdušno-pomorske baze i utiče na politički i ekonomski razvitak ovih zemalja. U budućnosti ovo treba, po mišljenju autora, očekivati u još većim razmerama.

Ekonomika mnogih zemalja Srednjeg istoka i severne Afrike orijentisana je, u osnovi, prema zapadnoj Evropi; stoga su one i zainteresovane da ne izgube tamošnja tržišta za sopstvene proizvode. Nedostatak sopstvenih planova industrijskog i trgovinskog razvoja ovih zemalja ima za posledicu da je ekonomski razvitak većine od njih, ukoliko je uopšte i mogućan u uslovima lokalne politike, u rukama zapadnih saveznika, njihovih specijalista i tehničara, ili u rukama arapskih građana školovanih na Zapadu, kojima je još potrebno i dosta znanja i iskustva u pogledu proizvodnje, prerade i plasmata nafte i njenih derivata na svetskom tržištu. Bogatstva većine ovih zemalja u prirodnoj nafti su ogromna. Nova geološka ispitivanja otkrila su nove izvore, što znači da bi planskim ulaganjem kapitala ove zemlje mogle da u narednih desetak-dvadesetak godina dožive svoj prosperitet i uspon u ekonomskom i društvenom pogledu. Međutim, sadašnji razvoj situacije na Srednjem istoku direktno može povećati ili smanjiti zainteresovanost Zapada da pomogne ovim zemljama kako bi — u interesu sopstvene ekonomike i svog naroda — krenule putem bržeg razvitka.

Autor naglašava postojanje tradicionalnih „razlika” između arapskih zemalja, tj. neke od njih poseduju izvore nafte i stoga su bogate, dok ih druge nemaju, pa su, samim tim, i siromašne. Usled takve diferencije otežano je rešavanje mnogih ekonomskih problema tih zemalja, kao i drugih pitanja koja iz toga proističu. Naime, i one bogate zemlje nisu toliko ekonomski jake, jer im nedostaju još mnogi činioци da bi mogle sačuvati svoju nezavisnost. Vlade i tih bogatih zemalja zavise od ekonomske pomoći industrijski razvijenijih nacija, tako da će — po mišljenju autora — još mnoge njihove generacije morati da žive u ovakvim uslovima i da budu izložene spoljnjem uticaju država—podača.

U ovakvoj ekonomskoj situaciji posebno važno mesto pripada Suecu. Iako je — još dok je bio otvoren — predstavljao samo jedan od manjih izvora prihoda za UAR (u deviznim sredstvima), njegovo zatvaranje ima i te kako posledica za, i onako otežane, finansijske prilike Egipta i može još više otežati situaciju u kojoj se danas nalaze, osim njega, i ostale zemlje proizvođači nafte.

STRATEGIJSKI OKVIRI

Zemlje Sredozemlja članice NATO-a obezbeđuju za potrebe zemalja ovog pakta najkraće i najvažnije komunikacije na prostoru koji povezuje tri kontinenta i preko kojega prelaze sve kopnene, a dobrim delom i vazdušne i pomorske komunikacije između severnog Atlantika i Indijskog okeana. Sadašnji događaji u okviru ovih, međusobno povezanih mora, podrazumevajući tu i moreuze Gibraltar, Suec i Dardanele, kao i uski kopneni prolaz preko severne Afrike i Srednjeg istoka, još više povećavaju strategijsku važnost ovog prostora za snage NATO-a. Za poneke zemlje—članice, čija trgovina ima svetske razmere, osnovno je da i dalje imaju slobodu plovidbe Sredozemnim i Crvenim morem do Indijskog okeana. Baš zbog toga što se trgovina Zapada najvećim delom odvija preko ovih mora, svaki pokušaj ometanja saobraćaja imao bi velikih ekonomskih posledica po njega.

Po oceni autora, vazdušne i pomorske baze i instalacije koje danas postoje u arapskim zemljama ovog područja uglavnom su izgradili zapadni saveznici radi kontrole značajnih stratejskih rejonu. Prisustvo zapadnih sila, tj. korišćenje baza u pojedinim zemljama pomaže tim vladama da se održe na vlasti i predstavlja značajan činilac u ugušivanju raznih otpora koji se povremeno u njima pojavljuju. Te povremene nemire, ističe autor, koristi Sovjetski Savez da bi — u duhu svojih stratejskih planova — iz severne Afrike ugrozio južni bok NATO-a.

Zatim se u članku razmatraju armije arapskih zemalja. Između mnogih uopštenih podataka, pažnju zaslužuje autorova ocena da su najjače armije ovog dela sveta oružane snage Irana, Izraela i Egipta. On smatra da prve dve, uglavnom, zavise od Zapada, dok je armiju Egipta uzdigao Sovjetski Savez, koji je već uspeo da joj nadoknadi sve gubitke u vazduhoplovstvu koje su Egipćani pretrpeli u junu 1967. god. Međutim, eventualno dalje jačanje Egipta savremenim oružjem moglo bi promeniti sadašnju situaciju, kao što je to pokazao i slučaj potapanja krstarice Eilat koja je uništena raketama sovjetske proizvodnje. Za ostale armije se u članku kaže da imaju manje i slabije snage koje bi se same teško mogle suprotstaviti agresiji. To su, uglavnom, jedinice formirane na teritorijalnom principu, koje se mogu upotrebiti za održavanje reda i zaštitu svojih vlada. One u pogledu opreme, materijalnih potreba, obuke i tehničkog održavanja naoružanja potpuno zavise od pomoći sa strane.

Po mišljenju autora, Sovjetski Savez je u poslednje vreme spreman da pomogne bilo koju zemlju u ovom delu sveta koja bi tražila vojnu pomoć, jer je zainteresovan da prodre u područja toplih mora, da obrazuje svoje pomorske baze i uspostavi kontrolu nad ovim komunikacijama.

Vazdušno-pomorska strategija u okviru Sredozemlja dobija danas sve veći značaj. Raniji stratejski planovi odnosili su se, uglavnom, na posedanje i kontrolu pojedinih rejonu, odnosno moreuza: Bosfora, Sueckog kanala, Gibraltara, Mesinskog moreuza i Otrantskih vrata. Sada svi ti rejoni dobijaju nov kvalitet, jer basen Sredozemnog mora pruža idealne uslove za napad na najdublje položaje zemalja-članica NATO-a, tj. na njegov južni bok.

Iako se sadašnja politička, ekonomska i vojna situacija na Srednjem istoku i u severnoj Africi karakteriše nedovoljnom političkom saradnjom između zapadnih zemalja i stalnim i neorganizovanim popuštanjem pred rastućom opasnošću, pred zemlje-članice NATO-a postavlja se — u svoj ozbiljnosti — zadatak da uspostave sopstvenu dominaciju u ovim područjima, ne samo zbog održavanja slobode plovidbe unutrašnjim morima ovog basena, već i da bi onemogućile da budu opkoljene i istisnute iz njega. Zato je Severnoatlantski savez krajnje zainteresovan da pojedina žarišta ne prerastu u sukob između Istoka i Zapada; da se ne poremete saobraćajni pravci kojima se održavaju vojne, vazduhoplovne i pomorske veze između mnogih zemalja-članica NATO-a; da se ne izgube izvori nafte neophodni za ekonomski napredak zapadne Evrope; kao i da se suzbije pritisak Sovjetskog Saveza i mogućnost njegovog ugrožavanja južnog boka NATO-a.

Arapske zemlje se, po mišljenju autora, ne mogu održati bez pomoći jačih zemalja. Međutim, treba im ukazivati na to i podsticati ih da se ne igraju nedavno ostvarenom nezavisnošću kako ne bi potpale pod uticaj velikih sila. Mnoge arapske vlade koje su primile pomoć SSSR-a uspevaju da ostanu van bilo kakvog njegovog uticaja, nastojeći da i dalje dobijaju naizmenično pomoć i od drugih država.

Sadašnja politička situacija, a posebno neprekidna trka u naoružanju, može uticati da Sovjetski Savez poveća vojnu pomoć pojedinim zemljama ovog područja, iz čega mogu proisteći nove posledice i, u krajnjoj liniji, direktan sukob između istočnog i zapadnog bloka. Takva pretpostavka, bar što se tiče neposredne budućnosti, izgleda neostvarljiva, mada uvek postoji potencijalna opasnost koja nateruje na držanje vazduhoplovnih i pomorskih snaga u Sredozemlju i na teritorijama zemalja koje obrazuju južni bok NATO-a na visokom stepenu borbene gotovosti.

Mirna koegzistencija i takmičenje između Istoka i Zapada u ekonomskoj saradnji sa arapskim svetom su, po mišljenju autora, dva glavna aduta da bi se obezbedila stabilnost u ovom delu Evrope.

Rešenje navedenih problema, kako to autor u zaključku ističe, treba tražiti na političkom i ekonomskom polju, isključujući mogućnost upotrebe oružanih snaga. Uostalom, iskustva pokazuju da su krize oko Koreje, Berlina, Kube, Vijetnama, Srednjeg istoka itd. uvek zahtevale intervenciju Ujedinjenih nacija.

Zajedničke okvire političke aktivnosti Zapada i Istoka trebalo bi zasnivati na sledećim postavkama: razvijanju Organizacije afričkog jedinstva; ublažavanju arapsko-izraelskog sukoba kao opasnosti za mir ne samo na ovom delu sveta već uopšte; obezbeđenju teritorijalne nezavisnosti svake zemlje od agresije; podršci (vojnoj i političkoj) onih vlada koje stabilno stoje na čelu svojih naroda; održavanju i razvijanju političkih, ekonomskih i tehničkih veza svake vrste i na svim nivoima.

Na vojnom planu zadatak je NATO-a da se, pored održavanja snažnih i spremnih vazduhoplovnih i pomorskih snaga, pripreme odgovarajućih planova za iznenadne slučajeve, založi za smanjenje trke u naoružavanju arapskih zemalja, s jedne, i Izraela, s druge strane.

A. R.

OSNOVE AMERIČKOG SISTEMA REGRUTOVANJA I POPUNE LJUDSTVOM*

U odnosu na druge svetske vojne sile, Sjedinjene Američke Države imaju unekoliko specifična rešenja za regrutovanje i popunu ljudstvom svojih oružanih snaga, kao i za stvaranje obučene rezerve za ratnu armiju. To je, pre svega, rezultat drukčijih okolnosti u kojima su se te snage stvarale i razvijale, tadašnjih američkih potreba, njihove namene, američkog vojnog iskustva i tradicije.

Poznato je da je drugi svetski rat zatekao SAD sa vrlo slabim oružanim snagama. Malo brojno stanje aktivnog dela oružanih snaga bilo je, uglavnom, posledica nepostojanja vojne obaveze i njihovog popunjavanja isključivo dobrovoljcima. Ni stanje rezerve nije bilo mnogo bolje jer se i njena obuka zasnivala na dobrovoljnoj osnovi. Nešto spremnije bile su jedino jedinice Nacionalne garde.

Da bi se to stanje poboljšalo, 1941. god. donet je, pored ostalih mera, i Zakon o obaveznoj vojnoj službi i obuci koji je sadržavao regrutaciju svih muškaraca od 21. do 36. godine starosti.

Formiranje i obuka divizija u to vreme zahtevali su izuzetne napore i relativno mnogo vremena, pri čemu je glavni problem predstavljao nedovoljan broj ljudstva. U stvari, istovremeno su se pojavljivala tri zahteva za povećanjem broja ljudi: oružanih snaga, privrede i, naročito, vojne industrije, što bi, kako predviđaju američki stručnjaci, predstavljalo veliki problem i u eventualnom ratu.

Neposredno po završetku drugog svetskog rata ukinut je Zakon o obaveznoj vojnoj službi i obuci. Međutim, usled potrebe jačanja oružanih snaga u periodu tzv. hladnog rata, 1948. god. ponovo je uvedena obavezna vojna služba. U to vreme vojno i političko rukovodstvo SAD je isticalo da su postojeće oružane snage potpuno spremne za rat (poznata doktrina „masovne odmazde“ nuklearnim sredstvima). Međutim, zaoštavanjem međunarodnih odnosa i izbijanjem sukoba u Koreji pitanje spremnosti tih oružanih snaga dobilo je sasvim drugi izgled usled vojne intervencije i aktivnog angažovanja SAD u tom sukobu. Taj obrt je naročito došao do izražaja na jednoj sednici Odbora za oružane snage

* Clanak je sastavljen na osnovu službenih materijala (referata i diskusije) američkog Kongresa za 1968. god. pod zajedničkim naslovom »Kako SAD najbolje mogu da održavaju ljudski potencijal za efikasan odbrambeni sistem«.
— Prim. autora R. Ramusovića i B. Panjka.

Senata kada su najviši vojni rukovodioci izjavili da oružane snage SAD nisu spremne za rat zbog malog brojnog stanja i zastarelog naoružanja. U tu svrhu je 1951. god. izglasan nov Zakon o opštoj vojnoj obavezi i obuci, posle čega se brojno stanje oružanih snaga SAD udvostručilo. Taj zakon je i danas na snazi i obnavlja se svake četiri godine. Za njegovo stalno obnavljanje Pentagon ističe ove razloge: brojno stanje oružanih snaga mora se održavati na zakonom određenom nivou; u slučaju potrebe, brojno stanje oružanih snaga se znatno povećava; jačina rezervnih komponenata mora se stalno održavati na potrebnom nivou, a i jedinice vidova u datoj situaciji treba popuniti potrebnim brojem specijalista.

OBAVEZNA ILI DOBROVOLJNA VOJNA SLUŽBA

Vojnim budžetom SAD za fiskalnu 1968. god. bilo je predviđeno da brojno stanje oružanih snaga iznosi 3,492.793 vojnika. Ako bi se ukinula obavezna vojna služba, pristalice tog načina popune računaju da bi brojno stanje ubrzo opalo ispod dva miliona. Protivnici obavezne vojne službe tvrde da do toga ne bi došlo jer se, na osnovu zakona o obaveznoj službi, u oružane snage godišnje pozove oko 100.000 ljudi, dok u njih 5—6 puta više stupi na dobrovoljnoj bazi. U vezi s tim treba istaći da osnovu popune oružanih snaga SAD predstavlja dobrovoljna baza i da se danas na toj osnovi potpuno zadovoljavaju potrebe ratnog vazduhoplovstva i ratne mornarice. Svakako da je zbog rata u Vijetnamu i ovde došlo do izvesnog poremećaja. Međutim, za kopnenu vojsku to se ne može postići, pa se potrebna razlika dopunjava obaveznom vojnom službom. U prvi mah izgleda neobično da oko 85% onih koji stupe u oružane snage sačinjavaju dobrovoljci; no, do toga ne dolazi zato što američki građani naročito vole da služe u oružanim snagama već, pre svega, što ih na to prisiljava sistem vojne obaveze. Suština tog sistema sastoji se u tome da američki građanin u osamnaestoj godini života, kada popuni prijemni karton, postaje vojni obveznik. Stalno iščekivanje poziva za odsluženje vojnog roka, koji može da usledi u periodu od 18 i po do 26. god. pa, čak, i 35. godine starosti, ili da uopšte ne usledi, stvara kod obveznika stalnu psihološku napetost, neizvesnost i prepreku za normalan razvoj u svojoj struci. Da bi to prekinuli mnogi mladići se dobrovoljno javljaju da što pre odsluže vojni rok kako bi kasnije ostvarili kontinuitet u svojoj profesiji.

ORGANIZACIJA I ZADACI SELEKTIVNE SLUŽBE

Da bi se bolje razumeo sistem vojne obaveze i mehanizam njenog regulisanja i popune potrebno je sagledati osnove američke selektivne službe i njene najvažnije zadatke.

Selektivna služba je organ savezne vlade i, preko svog direktora, neposredno je odgovorna predsedniku SAD. Ta služba se stara za uredno i ažurno vođenje evidencije, odabiranje i upućivanje ljudstva na odsluženje vojnog roka, saglasno potrebama i odobrenim kvotama za popunu vidova oružanih snaga. Službom rukovodi direktor i njegov štab; oni donose propise i izdaju uputstva za regulisanje aktivnosti službe u ce-

lini. Njeni organi su: lokalni odbori — kojih je u 1968. god. na teritoriji SAD bilo 4.050 (jedan lokalni odbor najčešće pokriva jedan grad ili srez), odbori za žalbe, savetodavni komiteti (pravni, medicinski i dr.) i grupe.

Savezni direktor i gotovo svi njegovi pomoćnici su vojna lica, a od 56 direktora selektivne službe federalnih država 52 su oficiri, a svega četvorica civilna lica. U čitavoj selektivnoj službi radi oko 250 oficira iz sastava jedinica Rezerve i Nacionalne garde, dok su svi ostali civilna lica.

Lokalne odbore sačinjavaju dve kategorije lica: članovi odbora koji rade na dobrovoljnoj osnovi (odlučuju o svim bitnim pitanjima građana u vezi sa regulisanjem vojne službe) i plaćeni službenici za tekuće administrativne poslove, evidenciju i sl. Članove odbora postavlja predsednik SAD na predlog guvernera federalnih država, odnosno građana i mesnih organizacija. Oni međusobno biraju predsednika i sekretara. Sastanke na kojima razmatraju pitanja vojnih obveznika održavaju van radnog vremena, a odluke donose glasanjem. Član odbora ne može da glasa za svog rođaka, poslovnog partnera ili neko drugo blisko lice. Plaćeni službenici pripremaju sastanke u tehničkom pogledu, daju podatke i savete, mogu da prisustvuju sastancima odbora, ali nemaju pravo glasa.

NEKI ELEMENTI VOJNE OBAVEZE GRAĐANA SAD

Po sadašnjem Zakonu o opštoj vojnoj službi i obuci, svi američki građani muškog pola po navršenoj osamnaestoj godini života (ili 5 dana posle tog datuma) dužni su da se prijave selektivnoj službi, a posle 18 i po godina starosti mogu biti pozvani na odsluženje vojnog roka. Prema tome, kao što je već pomenuto, američki građanin može biti pozvan u vojsku između 18 i po i 26, odnosno 35. godine. Ukoliko u tom periodu ne bude pozvan u vojsku, njegova vojna obaveza se automatski gasi. Vojna obaveza načelno traje 6 godina i sastoji se od: služenja u aktivnom delu oružanih snaga — 2 godine i učestvovanja u programu rezerve I poziva — 4 godine. Međutim, u praksi, zavisno od konkretnih potreba vidova oružanih snaga, postoji čitav niz varijanti i mogućnosti regulisanja vojne obaveze, pri čemu se obavezno služenje prepliće sa dobrovoljnim. Tako, na primer, američki građanin može da izabere jedan od sledećih načina regulisanja vojne obaveze:

a) Da se dobrovoljno javi — pre navršenih 18 i po godina — radi regulisanja vojne obaveze. Ako se javlja između 17 i 18 godina, mora da ima pristanak roditelja; u tom slučaju služi 3 godine u kopnoj vojsci ili mornaričkoj pešadiji i 3 godine u rezervi I poziva,¹ ili 4 godine u ratnom vazduhoplovstvu ili ratnoj mornarici i 2 godine u jednoj od jedinica rezervnih komponenti;

b) Posle navršenih 18 i po godina, odnosno pošto potpadne pod obavezu služenja vojnog roka, on može da izabere jednu od sledeće dve alternative:

— da se javi selektivnoj službi i sačeka poziv za služenje vojnog roka, koji može da usledi u ma koje vreme do navršenih 26 godina

¹ Isluženik je kod svoje kuće, redovno se bavi svojom strukom, ali ispunjava program (uglavnom obuke) rezervnih komponenti.

života. Pri tome postoji mogućnost da uopšte ne bude pozvan u vojsku. Ako pak bude pozvan, služi normalno 2 godine u kopненоj vojsci i 4 godine u rezervi I poziva;

— da se dobrovoljno javi na odsluženje vojnog roka u ma kom periodu između 18 i po i 26. godine. U tom slučaju uslovi služenja su isti kao i u prethodnoj varijanti, s tim što obveznik dobija poziv za vojsku u roku od mesec dana;

c) Da se prijavi za služenje u jednu od rezervnih komponenti, u kom slučaju nakon šestomesečne obuke u aktivnom delu oružanih snaga ostaje u rezervi još 5 i po godina. (Mladići ispod 18 i po godina moraju da ostanu na aktivnoj obuci 11 meseci, a u rezervi do 26. godine). Novim zakonom od avgusta 1963. god. regulisano je da obveznici koji se jave za služenje u rezervnim komponentama mogu da služe u aktivnom delu oružanih snaga samo 4 meseca;

d) Da posle redovnog školovanja u vojnoj akademiji ili na univerzitetu služi kao oficir američkih oružanih snaga.

Zavisno od konkretnih uslova i potreba može doći do izvesnih odstupanja. Tako se često događa da obveznici nakon služenja u aktivnom delu oružanih snaga ne ostanu puno vreme u rezervi I poziva već svega 2 godine, a da potom pređu u rezervu II poziva. Ako neki obveznik posle dvogodišnjeg služenja u aktivnom delu oružanih snaga dobrovoljno ostane još dve godine, nije dužan da ostatak provede u rezervi I poziva nego se iz aktivne službe automatski prebacuje u rezervu II poziva. Isto tako, obveznik koji stupi na odsluženje vojnog roka posle 26. godine, po otpuštanju iz vojske nije dužan da služi u rezervi. Izuzetno, ako u aktivnom delu služi samo šest meseci, onda u rezervi I poziva ostaje još 2 i po godine.

REGISTRACIJA I RAZVRSTAVANJE VOJNIH OBVEZNIKA

Prva obaveza američkih građana prispelih za vojsku, kao što je ranije rečeno, jeste prijavljivanje Lokalnom odboru selektivne službe radi registracije. To može da se učini neposredno u odboru ili na nekom drugom, za to određenom mestu, na primer — u vatrogasnoj stanici, pošti i sl., tj. na onim mestima koja su danju najduže otvorena. Registracija se sastoji u ispunjavanju prijavnog kartona, koji sadrži osnovne podatke upisnika — ime i prezime, datum i mesto rođenja, mesto boravka, zanimanje i dr. Bez obzira gde je izvršeno registrovanje, prijavni karton se upućuje u Lokalni odbor mesta stalnog boravka upisnika, koji je, opet, dužan da redovno održava kontakt sa odborom i izveštava ga o nastalim promenama.

Na osnovu primljenih prijavnih kartona, Lokalni odbor jedanput mesečno sastavlja spisak upisnika. Tom prilikom svaki upisnik dobija svoj broj koji ga prati kroz ceo period njegove vojne obaveze; kod pripadnika američkih oružanih snaga on je poznat kao serijski broj. Svaki takav broj sastoji se od četiri grupe brojeva, na primer: 50-14-39-117. U ovom slučaju broj 50 označava jednu od federalnih država (koje su upisane abecednim redom i tako numerisane), broj 14 je broj Lokalnog odbora (svaki odbor ima svoj broj koji je stalan), broj 39 označava godinu u kojoj je upisnik rođen (u ovom slučaju 1939. god.), a 117 je broj

pod kojim je upisnik razvrstan u evidenciji Lokalnog odbora. Upisnici se unose prema datumu rođenja; ukoliko su dva ili više upisnika prijavljeni kod istog Lokalnog odbora rođeni istog dana, oni se upisuju abecednim redom. Poslednji broj, u ovom slučaju 117, ima dvojaku ulogu — služi za evidenciju upisnika i kao osnovni pokazatelj u redosledu pozivanja upisnika na odsluženje vojnog roka.

Posle izvršenog osnovnog evidentiranja obveznika Lokalni odbor dostavlja upisniku potvrdu o registraciji sa njegovim registarskim ili serijskim brojem, a uz potvrdu pismo i nov upitnik koji je veoma opširan i sadrži mnoga pitanja na koja obveznik treba da odgovori detaljno i tačno. Upisni karton i upitnik sačinjavaju fasciklu obveznika koja se čuva u Lokalnom odboru i uvid u te podatke može da ima samo obveznik, članovi Lokalnog odbora i organi službe bezbednosti.

Na osnovu dobijenih upitnika Lokalni odbor vrši klasifikaciju, koja treba da pruži podatke o ukupno raspoloživom ljudstvu za vojnu službu. Sve ljudstvo u evidenciji Lokalnog odbora razvrstava se u pet osnovnih grupa, odnosno u odgovarajuće podgrupe.

U I grupu razvrstava se, uglavnom, ljudstvo raspoloživo za vojnu službu i lica koja se već nalaze na odsluženju vojnog roka, uključujući pripadnike obalske straže, geodetske službe, zdravstvene javne službe, Nacionalne garde i drugih rezervnih komponenti, i studente na predvojničkoj obuci.

U II i III grupu razvrstavaju se, uglavnom, lica koja su odložila rok služenja zbog radnih obaveza (rade na mestima od interesa za nacionalnu bezbednost), školovanja, teških ekonomskih uslova (hranioci) i, po novim propisima, oženjeni.

U IV i V grupu razvrstavaju se oni koji su već regulisali vojnu obavezu ili su potpuno oslobođeni vojne službe.

Prema podacima iz izveštaja direktora nacionalne selektivne službe za 1968. godinu, ta služba je u toku 1967. godine u svojoj evidenciji imala 25,809.000 lica, od toga:

529.000 ispod 18 i po godina starosti koji su registrovani ali još ne podležu vojnoj obavezi;

10,636.000 van godišta starosti koja podležu vojnoj službi, uključujući lica koja su odslužila vojni rok i ona koja to iz bilo kojih razloga nisu;

14,644.000 lica u godištim godinama koja podležu vojnoj obavezi — od 18 i po do 26, odnosno 35. godine.

Po prijemu ispunjenih upitnika lokalni odbori najveći broj prijavljenih razvrstavaju u I grupu, tj. 1 podgrupu (ukupno raspoloživo ljudstvo za vojnu službu), a kasnije vrše pregrupisanje zbog uložениh i povoljno rešenih žalbi i molbi za odlaganje vojnog roka ili oslobađanje od služenja u vojsci.

Sledeća faza u radu lokalnih odbora selektivne službe jeste upućivanje obveznika na lekarski pregled. Pregledu se podvrgavaju i lica koja se obavezno pozivaju u vojsku i dobrovoljci. Na ovom stepenu obveznici se prvi put susreću sa vojnim organima — regrutnim komisijama. U te komisije, sem vojnih lica, ulaze i predstavnici selektivne službe. Lekarski pregled obuhvata ispitivanje fizičkih i mentalnih sposobnosti kandidata, na osnovu čega se oni razvrstavaju u grupe: sposobni za vojnu službu, privremeno nesposobni (takvi su sposobni samo

u slučaju pripravnog ili ratnog stanja) i nesposobni za vojnu službu.

Poslednja faza rada lokalnih odbora je upućivanje obveznika u vojsku. Međutim, Kongres (posebnom odlukom) može da pomeri granicu godišta ako raspolaže dovoljnom rezervom ljudstva između 19. i 26. godine. Tako se sada, na primer, ne pozivaju u vojsku obveznici mlađi od 19 godina. Izuzetak čine dobrovoljci.

Na osnovu tekuće politike selektivne službe, uzimajući u obzir i najnoviju odluku predsednika SAD da se u vojsku ne pozivaju oženjeni sve dok postoji dovoljna rezerva neoženjenih, redosled pozivanja u vojsku je sledeći:

a) Prestupnici — lica između 19. i 26. godine koja su pokušala da na neki način izbegnu vojnu obavezu, i to po principu — najpre najstariji. U vezi s tim treba pomenuti da se to odnosi samo na lakše prestupnike. Međutim, za teže prestupe izbegavanja vojne službe predviđa se kazna zatvora (u različitom trajanju) ili novčana kazna do 10.000 dolara ili oboje. Tvorci ovih propisa smatraju da se ta mera pokazala najefikasnijom prinudom za poštovanje vojne obaveze;

b) Dobrovoljci mlađi od 26 godina i to prema redosledu prijavljivanja;

c) Neoženjeni — obveznici između 19 i 26. godine, i to najpre najstariji;

d) Razvedeni, razdvojeni u braku ili oni obveznici koji iz bilo kojih razloga ne održavaju zajedničko domaćinstvo sa suprugama, između 19. i 26. godine, i to najpre najmlađi.

Prema sadašnjim propisima u vojsku se neće pozivati:

oženjeni obveznici, bilo da imaju decu ili ne;

studenti i ostala lica, koji su po raznim osnovama odložili rok služenja, sve dok im taj rok traje;

obveznici mlađi od 19 ili stariji od 26 godina.

Sve ovo, naravno, važi samo u slučaju da selektivna služba u rezervi ima dovoljan broj mladića (potrebnih kvalifikacija) za popunu oružanih snaga do odobrenog nivoa. Pri tome treba imati na umu da mnogi obveznici, tražeći lakši i povoljniji način regulisanja vojne obaveze, dobrovoljno stupaju u rezervne komponente. Na taj način, svojim učešćem u programu Rezerve, oni ostaju kod kuće i obavljaju redovan posao, izuzev kratkotrajnog perioda radi obuke u aktivnom delu oružanih snaga. Ta rezerva i ljudstvo koje se vodi u evidenciji selektivne službe predstavljaju značajan ljudski potencijal, koji se u slučaju potrebe može relativno lako i brzo pozvati pod oružje.

Na osnovu višegodišnje analize sistema vojne službe i obuke u SAD proizlazi da u mirnodopskom periodu tek svaki drugi američki građanin obuče uniformu, a 50% mladića uopšte ne služi vojsku niti pohađa osnovnu vojnu obuku. Do toga dolazi stoga što su kontingenti regruta veći od tekućih potreba oružanih snaga, gde se, osim velikog broja dobrovoljaca za služenje vojnog roka, mnogi javljaju na jednokratnu ili višekratnu obnovu roka (a takvih je velik broj) i time postaju profesionalni vojnici. To najbolje ilustruje sledeći primer.

U 1968. god. u SAD je 1,460.000 mladića napunilo 18 i po godina starosti i na taj način su postali vojni obveznici. Međutim, po sadašnjem sistemu regulisanja vojne obaveze i održavanja oružanih snaga na sadašnjem nivou, u narednih 8 godina će samo oko 50% tih lica stu-

piti u oružane snage, a ostalih 50% biće oslobođeno vojne službe. Najveći broj lica oslobođenih vojne službe spada u kategoriju oženjenih,² studenata, lica koja rade na određenim mestima u državnoj upravi i privredi, kao i privremeno nesposobni. Naročito velika redukcija obveznika nastaje pri ponovnom lekarskom pregledu — na prijemnim stanicama neposredno pre upućivanja u vojsku. Tako su u 1967. god. samo organi selektivne službe, kroz prethodne preglede, odbacili oko 90.000 mladića kao nesposobne za vojnu službu. Na ove prethodne preglede bilo je upućeno njih 656.621, od čega je 353.477 ili 53% proglašeno sposobnim, a 303.144 ili oko 47% nesposobnim za vojnu službu. Od 194.937 obveznika upućenih na odsluženje vojnog roka, na prijemnim stanicama odbijeno je daljih 37.472, ili 19,2%. Tako visok procent nesposobnih, pored ostalog, tumači se vrlo oštrim kriterijumom i težnjom vidova oružanih snaga da dobiju što bolji kvalitet ljudstva.

Pomenuti primer takođe pokazuje da prosečna starost američkih regruta iznosi 23 godine. Ako se iz ukupnog kontingenta izuzmu oženjeni obveznici, taj se prosek smanjuje na 22 godine.

Upućivanje obveznika na odsluženje vojnog roka vrši se svakog meseca. U tu svrhu američko Ministarstvo odbrane, odnosno vidovi oružanih snaga, unapred dostavljaju zahteve selektivnoj službi, naznačujući potrebnu kvotu ljudstva za taj mesec. Dobijenu kvotu savezni direktor selektivne službe raspoređuje na pojedine federalne države, a ove na lokalne odbore. Veličina kvote za pojedine federalne države i lokalne odbore zavisi od raspoloživog ljudstva sposobnog za vojnu službu na teritoriji dotične države, odnosno Lokalnog odbora, i broja dobrovoljaca sa te teritorije. Na osnovu višegodišnjeg iskustva i važećih propisa u svemu tome je osnovni princip: veći broj obveznika — veća kvota, više dobrovoljaca — manja kvota.

Održavanjem brojno dosta jakih oružanih snaga SAD u mirnodopskim uslovima i aktivnim angažovanjem tih snaga u ratu u Vijetnamu, bez obzira na značajne rezerve ljudskog potencijala, sadašnji sistem popune je unekoliko narušen jer se zahtevaju sve veći mesečni kontingenti regruta. Otuda u SAD često dolazi do otpora i demonstracija ne samo vojnih obveznika, njihovih prijatelja, raznih organizacija i sl., nego i njihovih roditelja. To je sigurno uticalo i na broj dobrovoljaca koji su se ranije javljali u većem broju. Zbog toga se u poslednje vreme i na zvaničnim mestima u državnoj upravi SAD čuju mišljenja da treba ukinuti vojnu obavezu i preći na sistem dobrovoljnog služenja u oružanim snagama. Zagovarači takve orijentacije, među kojima ima i više kongresmena, tvrde da bi broj dobrovoljaca za popunu oružanih snaga bio sasvim dovoljan pod uslovom da se okonča rat u Vijetnamu i smanji američko vojno angažovanje u drugim područjima. Neki se čak zalažu za malu profesionalnu — plaćeničku armiju koja bi, prema njihovom mišljenju, bila sasvim dovoljna za očuvanje američkih „vitalnih“ interesa.

Potpukovnici
Ramiz RAMUSOVIĆ i
Branko PANJAK

² Računa se da je u 1968. god. bilo oko 340.000 takvih lica tako da će to imati negativan odraz na prerano sklapanje brakova, što je u SAD i inače aktuelan problem.

BORBA U PLANINI I VAZDUŠNA POKRETLJIVOST

Na početku svojih razmatranja autor ističe da ma kakva bila pretpostavka o prirodi budućeg sukoba, strategijski ili taktički problemi koji se, bilo u napadu ili odbrani, budu postavili pred kopnene snage moći će da budu uspešno rešeni samo ako te snage raspolažu visokim stepenom pokretljivosti.

Na planinskom bojištu, međutim, zahtev za pokretljivošću uvek se sukobljava sa neprolaznošću planinskih masiva. Taj uticaj zemljišta i teškoće da se ono savlada sužavaju karakter operacija u planini, dajući specifičnu spornost njihovom izvođenju. Eventualno dejstvo nuklearne vatre stvorice nove prepreke koje će još više povećati prirodne teškoće ovog zemljišta.

Korišćenje treće dimenzije da bi se izbegla ova zavisnost od planinskog zemljišta ne predstavlja novinu. Međutim, tehničke karakteristike naoružanja i opreme, obim do sada upotrebljenih sredstava i posebna svojstva planinskog bojišta nisu još omogućila da se izvuče jedno opšte pravilo njihove taktičke upotrebe.

Uvođenjem helikoptera u sastav KoV-a situacija se, po mišljenju autora, menja jer se znatno povećavaju mogućnosti transportovanja ovih jedinica vazдушnim putem. Najzad, uključujući se u sam manevar, naoružani helikopter je — osim njegove transportne uloge — postao i borbeno sredstvo.

Prema tome, koncepcija „vazdušne pokretljivosti” počinje da se učvršćuje. Ma kakva bila perspektiva povećanja vazdušne pokretljivosti snaga koje izvode borbeno dejstva u planini, već sada je moguće nazreti rešenja nekih problema.

Karakteristike borbe u planini. Uspeh kopnenih dejstava na planinskom zemljištu zavisi, velikim delom, od mogućnosti koje nudi komunikacijska mreža. U stvari, gustina te mreže u ovom ambijentu ne iznosi ni peti deo onoga što postoji na srednjemanevarskom zemljištu. Zbog toga gospodarenje komunikacijama i predstavlja jednu od prvih preokupacija komandovanja.

* *Combat en montagne et aéromobilité*, par le Colonel Laurens, *L'Armée*, Francuska, decembar 1968. god.

Činjenica je da se trase puteva vezuju za orografske trase, odnosno da se čvorovi komunikacija poklapaju sa sastavcima dolina, a putevi gotovo obavezno prolaze klancima i tesnacima. Ta mesta nisu prikrivena i predstavljaju, a priori, savršeno uočljive ciljeve; stoga i igraju važnu ulogu u planovima klasičnih i nuklearnih vatri.

Sporo napredovanje van puteva, ranjivost (osetljivost) sistema komunikacija, teškoće oko promene početnog rasporeda angažovanih snaga, nemogućnost međusobne podrške, daju izvođenju borbe u planini brzinu čovečijeg hoda. Međutim, paradoks je da je borba u planini, relativno uzevši, utakmica u brzini — što predstavlja neophodan uslov da bi se pre protivnika stiglo, makar i sa slabim snagama, na ključne položaje čije zauzimanje uslovljava slobodu akcije.

Plan upotrebe nuklearnih vatri u planini, po mišljenju autora, predstavlja, kao i na svakom drugom zemljištu, polaznu tačku koncepcije manevra. Međutim, reljef zemljišta i osobine atmosfere čine upotrebu nuklearnog oružja naročito osetljivom zbog samog dejstva eksplozije i nepredviđenog obima njenog sekundarnog dejstva.

Na taktičkom planu, mala jačina angažovanih snaga i rastresitost borbenog rasporeda ograničavaju sopstveno dejstvo, a teškoće zemljišta sprečavaju neposrednu eksploataciju uspeha. Naprotiv, više ili manje planska upotreba nuklearne vatre po zemljišnim ciljevima može, sprečavajući protivniku njihovu kontrolu ili njihovo zauzimanje, da trenutno ubrza ritam manevra ili da ga ukoči za duže vreme.

Zbog pretnje koja od nuklearnih vatri lebdi nad dolinama (uvalama), borba u planini pokazuje težnju da se prenese na visove. Međutim, ako su opasnosti u višim regionima manje, teškoće kretanja su još veće.

U toj usporenoj borbi dobro obučena pešadija ponovo dobija glavnu ulogu. Pošto nije vezana za puteve i staze, a sposobna je da savladuje prepreke, ona se, što je nov paradoks, pojavljuje kao najpokretljiviji rod vojske. S druge strane, njena sporst je čini osetljivijom u planini nego na običnom zemljištu. Stoga joj veće raščlanjavanje i veća rasturenost omogućuju da se sačuva i uspešno dejstvuje.

Dejstvo pešadije u planini, kao što je poznato, ne može se zamisliti bez podrške. U tom sadejstvu rodova vojske u planini, inžinjerija dobija jednu od vodećih uloga. Uređujući puteve i staze, njene jedinice treba da omoguće pešadiji da se na svojim vozilima popne na što veću visinu — kako bi dobila u vremenu i sačuvala snagu. Koristeći — često bez velike muke — konfiguraciju zemljišta, inžinjerija može da izradi prepreke pogodne da zauvek, ili bar za duže vreme, ukoče manevar neprijatelja.

Mada planinsko zemljište nije pogodno za upotrebu oklopnih jedinica u smislu elementa udara i vatre, lake oklopne jedinice nalaze, razume se na srednjeplaninskom zemljištu, povoljan teren za manevar. Osobine lakih oklopnih vozila omogućuju im da koriste razvijenu mrežu puteva II reda, pa i šumske staze, i da uspešno osmatraju široke zone. Tesna veza sa helikopterima iz sastava KoV-a proširuje i upotpunjuje ovu kontrolu, posebno nad susednim zonama koje su nepristupačne točkašima.

Prema sadašnjem stanju stvari, vatrena podrška iz vazduha u planini je uvek ograničena reljefom zemljišta, a ponekad uskraćena i nepovoljnim meteorološkim uslovima. Zbog toga klasična podrška artiljerije ima za pešadiju poseban značaj. Međutim, obična artiljerijska oruđa, pa čak i ona na gusenicama, vezana su za puteve, što ograničava njihove domete, odnosno podršku pešadiji za vreme čitavog njenog napredovanja. Stoga artiljeriju u dolini treba duplirati artiljerijom na grebenu koja bi pešadiji obezbeđivala „podršku i pri savlađivanju poslednjih metara”.

Zatim autor govori o teškoći usklađivanja uzajamnog sadejstva pojedinih sredstava u planini. Tačnost manevra, rokovi njegove pripreme, nemogućnost njegove promene, zahtevaju da komandant prilikom njegovog otpočinjanja raspolaže tačnim podacima. Svaka pogreška u proceni pojedinih opasnosti, ma kakav bio njihov izvor, može izazvati neotklonjive posledice. Konvencionalna sredstva izviđanja u planini su gotovo uvek ometena, pa čak i ukočena prirodnim ili stvorenim preprekama. Prema tome, pešadiji se često poveravaju zadaci izviđanja, umnogome olakšani mnoštvom prirodnih osmatračnica, uz ogradu da uslovi vidljivosti budu dobri — što nije uvek slučaj.

Komandovanju veliku teškoću pričinjava i premeštanje komandanta koji se, svaki put kada je laki helikopter neupotrebljiv ili se njime ne raspolaže, premešta pešice — brzinom trupe. Kao rezultat toga direktni kontakti između komandanta i njegovih potčinjenih su retki ili povremeni. Korišćenje radio-veza u planini uslovljeno je reljefom i meteorološkim uslovima.

U takvoj situaciji komandant je primoran da potčinjenima prepusti znatnu inicijativu. Odvojeni odredi koji dejstvuju u dubini planinskog masiva su najčešće prepušteni sami sebi, a rasparčavanje operacija na izolovane akcije predstavlja osnovno pravilo u planini. Međutim, iako se borbe odvijaju odvojeno, komandant mora nastojati da ih sve poveže i usmeri ka zajedničkom cilju.

Borbom u planini ne samo da je teško upravljati već je teško ovu i pothranjivati. Dotur svih potreba, kao i evakuacija ljudi i opreme izbačenih iz stroja, po komunikacijama osrednjeg kvaliteta, uz to retkih i osetljivih, postavljaju gotovo nerešive probleme ako ne postoji saglasnost između taktičkih potreba i logističkih mogućnosti.

Po mišljenju autora treba uzeti kao pravilo da su na svakog čoveka-borca u planini potrebna tri čoveka da bi ga snabdevali ili evakuisali. Ovaj imperativ on samo ističe zato da bi se ograničili taktički zahtevi na planinskom zemljištu — koji bi u drugim prilikama, sa istim raspoloživim sredstvima, mogli da se realizuju.

PERSPEKTIVE VAZDUŠNE POKRETLJIVOSTI U PLANINI

Između prve evakuacije ranjenika helikopterom u Indokini i, 10 godina kasnije, angažovanja američke 1. vazdušnopokretne divizije u Južnom Vijetnamu postoji bogata skala iskustava. Pa ipak, uslovi koji su postojali na mestima gde su ova iskustva stečena veoma su različiti od onih koji se mogu predvideti — u slučaju nuklearne borbe — na planinskom bojištu u Evropi.

Nuklearna pretnja nad dolinama, kao što je već pomenuto, navodi na prenošenje borbe na veću visinu. Međutim, u tim regionima brzo premeštanje jedinica ne dolazi u obzir i manevar se imperativno mora nastaviti korišćenjem treće dimenzije.

Da bi se savladala visinska razlika od 1.000 m pešaku su potrebna 3 časa, kamionu 1 čas, a helikopteru 2 minuta. Ove cifre daju približnu sliku prednosti koju vazдушna pokretljivost pruža manevaru u planini. Dok je ranije izviđačkom odeljenju bilo potrebno nekoliko časova za izviđanje jednog klanca, izviđanju iz vazduha — za izvršenje tog istog zadatka — dovoljno je nekoliko minuta. Ta brzina u traženju i dobijanju podataka menja koncepciju manevara u planini, do sada zasnovanog uglavnom na znatno ranijoj i delimičnoj slici situacije.

Vazдушna pokretljivost omogućuje komandantu duboko izviđanje, brzo zauzimanje osmatračnica, postavljanje pobočnica, instaliranje potrebnih radio-veza na uzvišenjima kako bi, stalnošću veza, obezbedio neposredan dodir sa svojim potčinjenima — koji je ranije uvek bio povremen.

Ranija sporost u pripremi napadne operacije, kao i rokovi oko raspoređivanja snaga i sredstava umnogome su onemogućavali tajnost. Ona se sada može lakše sačuvati ako se raspored snaga zauzima u poslednjem trenutku — vazдушnim putem. Usled pomenute sporosti neprijatelj se ranije teško mogao prevariti u pogledu glavnog pravca napada; vazдушna pokretljivost omogućuje da on ostane u neizvesnosti do poslednjeg časa, da se preduzmu operacije radi njegove obmane, s tim da se za ovo ne angažuju stvarne snage potrebne za izvođenje manevara — s obzirom na to da se vazдушnim putem one mogu uvek brzo prikupiti.

Što se tiče dotura svih potreba, vazдушna transportna sredstva donose očigledne prednosti. Podizanje slagališta sada se može izvoditi velikom brzinom. Ranije je streljačkom odeljenju bio potreban čitav dan da bi, sa visine od 1.000 na 2.500 m, doturilo jednoj četi životne namirnice za 4 dana. Jedan helikopter može izvršiti taj zadatak, samo u jednoj turi, za manje od 15 minuta (računajući tu utovar i istovar).

Kao što je poznato, taktičko iznenađenje u planini je često bilo glavni razlog uspeha jedne operacije. Ranija napadna dejstva na neprijatelja sa pravca odakle je on to najmanje očekivao, tj. odakle je bio najteži pristup, zahtevala su od trupe takvu energiju i znanje kakve samo jedna solidna fizička i tehnička obuka može da obezbedi. Međutim, rezultat ovih napora ipak je ostajao neizvestan jer su dobro postavljeni neprijateljski osmatrači mogli da otkriju ove pokrete.

Danas vazдушnopokretne jedinice, koristeći zemljište, mogu se infiltrirati u neposrednu blizinu ciljeva, i to daleko manje umorne i sa mnogo više izgleda da iznenade protivnika, nesposobnog da efikasno reaguje u tako kratkom roku. Zahvaljujući njima i neke druge akcije u planini su sada ostvarljive. Na primer, da se iskoristi povoljna prilika i ugrabi neki važan položaj, da se ojačaju sredstva u jednoj zoni ili eksploatiše neki lokalni uspeh, da se proširi zona dejstva, a da bočna pomeranja snaga pri tome ne izazovu veliki gubitak u vremenu, da se izvrše neophodne koncentracije snaga a da one ne predstavljaju, odviše dugo vremena, unosan cilj nuklearnim udarima.

Iz ovoga proističe da manevar u planini, ranije ukočen i bez mogućnosti promene rasporeda snaga, sada stiče elastičnost koja se gotovo može uporediti sa onom kod motorizovanih jedinica na srednjemanevarskom zemljištu. Pa i sam komandant nije više samo prisutni posmatrač događaja, nemoćan da utiče na pojedinu peripetiju borbe.

U planini se teško mogu predvideti rezultati dejstva nuklearne vatre. U stvari, potrebno je povećanje zona bezbednosti zbog sopstvenih snaga, a neizvesnost u pogledu realnih gubitaka i štete kod protivnika zahteva izvesnu opreznost. Ako se tome dodaju teškoće prilikom napredovanja po planinskom zemljištu posejanom prirodnim ili veštačkim preprekama, lako se može razumeti koliko je neizvesno eksploatisanje nuklearne vatre sa zemlje. Jedino vazдушna pokretljivost omogućuje tu eksploataciju.

Po mišljenju autora, jedna ofanzivna akcija u planini mogla bi ovako da izgleda. U prethodnoj fazi to bi bio skup vazдушnih izviđanja (helikopterima) izvođenih na širokom frontu i što je moguće više u dubinu protivnikovog rasporeda, kako bi se izvidelè, pa čak i zauzele (na prevaru) važne tačke. U drugoj fazi došlo bi do angažovanja vazdušnopokretnih odreda (jedinica) radi eksploatisanja nuklearnih vatri. Pošto bi dobili izveštaje od lakih helikoptera zaduženih za radioaktivnu detekciju, ovi odredi — zaštićeni borbenim helikopterima — napredovali bi od jednog do drugog grebena, potpomažući se uzajamno. Oni bi se spustili ili na same ciljeve, ili na tačke koje omogućuju kontrolu ciljeva, ili u njihovu pozadinu kako bi s leđa napali protivnikove položaje. Za to vreme kolone bi, predvođene odredima za raskrčivanje puteva i zaštitu, a praćene teškim pozadinskim organima, osvajale postepeno ove komunikacije. Akcije okruživanja neprijatelja bile bi vođene u njegovoj pozadini u vidu nuklearnih vatri ili intervencija vazdušnopokretnih specijalizovanih odreda radi gušenja neprijateljevog odbrambenog manevra.

Jedan „prelet“ kroz istoriju, napominje autor, pokazuje da je statična odbrana u planini uvek bila osuđena na neuspeh. Nuklearna vatra, imajući za posledicu paralizovanje borbenog rasporeda, samo će još više smanjivati mogućnosti odbrane.

Bez vazduhoplovnih sredstava pokretljivost u planini može biti sačuvana samo ako je pešadija, koja je najmanje zavisna od komunikacija, osposobljena da se brzo premešta po teškom zemljištu. Njeni borbeni postupci svode se tada na zasede i prepade (uz široko korišćenje prepreka i ruševina), čiji je cilj ili da se napredovanje protivnika privremeno ukoči ili da se njegov prvi ešelon odseče od pozadinskog.

Ukoliko branilac raspolaže dovoljnim brojem vazdušnopokretnih sredstava, ona mu pružaju mogućnost za preduzimanje uspešnih ofanzivnih dejstava. Vazдушna pokretljivost omogućuje naizmeničnu upotrebu sredstava vatre i udara, odlepljivanje od napadača u pogodnom momentu, infiltriranje odreda radi uznemiravanja protivnika, njihovo izvlačenje, prepade na bližu ili dalju pozadinu, angažovanje rezervi. Međutim, u ovom slučaju treba računati na to da napadač raspolaže većim brojem vazdušnopokretnih sredstava i da samim tim manje za-

visi od zemljišta. Jedan od prvih braniočevih zadataka biće tada omotanje napadačevog manevra u vazduhu kako bi ga primorao da se spušta na zemlju.

Taj napadačev manevar sastoji se iz dve faze: prodiranja iznad braniočeve zone i same borbe. U toku prodiranja vazdušnopokretne snage napreduju u skokovima, od jedne do druge zemljišne pregrade, koristeći vazdušne koridore i izbegavajući, po mogućstvu, vatrene zone — što nije teško ostvariti u planini. U tim zonama odbrana, koristeći svoja sačuvana vazdušnopokretna sredstva, moraće da organizuje mrežu protivavionskih vatri radi uništavanja napadačevih vazdušnih transporta.

Međutim, domet automatskih oruđa kojima KoV raspolaže, a mogu se transportovati vazdušnim putem, nedovoljan je da bi obezbedio PAO jedne šire zone. Ta će se situacija, bez sumnje, poboljšati upotrebom raketa zemlja-vazduh, mada je za sada, po mišljenju autora, prerano davati ocene o rezultatima njihovog dejstva.

Akcije protiv neprijateljevih vazdušnopokretnih sredstava na zemlji biće prvenstveno usmerene ili na njihove baze (pri čemu će se koristiti avijacija, nuklearne vatre, klasične vatre, prepadi) ili na zone njihovog prizemljenja (spuštanja) u toku samog izvođenja borbenih dejstava (uz primenu prepada, bacača, borbenih helikoptera).

U nastavku članka autor postavlja pitanje da li planinsko zemljište ograničava vazdušnu pokretljivost? U odgovoru on najpre ističe da je glavno sredstvo vazdušne pokretljivosti na tom zemljištu, i da će dugo još to ostati, helikopter — s obzirom da se upotreba aviona (čak i onih koji zahtevaju kratke poletno-sletne staze) u planini praktično isključuje. Zatim se u članku daju performanse savremenih helikoptera (njihova transportna moć, dolet, visina leta, horizontalna brzina i brzina uzletanja).

Ma koliko prilagođen zahtevima planine, helikopter je ipak donekle ograničen u pogledu visine leta zbog loših meteoroloških uslova i osetljivosti (ranjivosti) svog materijala. Autor smatra da savremeni francuski helikopteri (S.A.330 i Alouette III) nisu mnogo osetljivi u pogledu visine leta — bar do srednjih visina. Ni sa meteorološkim uslovima u planini ne bi trebalo, po njegovom mišljenju, preterivati jer su dugi periodi lošeg vremena tamo ređi nego što se to zamišlja. Što se tiče ranjivosti helikoptera, američka iskustva iz vijetnamskog rata pokazuju da je za uništenje jednog helikoptera potrebno prosečno 30—50 zrna — što svakako nije mali broj.

Ipak, loše vreme može da stvori povremene pauze u upotrebi vazdušne pokretljivosti u planini. Jedinica koja raspolaže vazdušnopokretnim sredstvima treba da bude osposobljena da i bez njih živi, bori se i premešta u visokoj planini. To zahteva od nje dvostruku sposobnost dejstva — kao planinske jedinice i vazdušnopokretne, što već ulazi u domen organizacije planinskih jedinica.

Autorovi zaključci su, ukratko, sledeći:

Vazдушna pokretljivost treba da označi važnu etapu u evoluciji taktike. Pitanje je da li će ona biti onako odlučujuća kao što je bila pojava nuklearne vatre? Što se tiče izvođenja operacija uopšte — na to je teško odgovoriti; međutim, kod operacija u planinskoj zoni — vazдушna pokretljivost teži dubokim promenama uslova borbe.

Kvalitet opreme i ostale tehnike kod planinskih jedinica treba da nadoknadi smanjivanje njihovog brojnog stanja; to se naročito odnosi na sve što je u vezi sa njihovom pokretljivošću — uslovom njihove efikasnosti. Ovo je potrebno utoliko više što prostranstvo bojišta na kojima planinske jedinice mogu biti angažovane široko prelazi njihove normalne mogućnosti. Pred vazdušnopokretnim protivnikom, samo vazдушna pokretljivost omogućuje brzo reagovanje, odnosno pružanje usklađenog i efikasnog otpora.

Postavlja se pitanje da li i u „organizacijskom” smislu treba da postoje vazdušnopokretne planinske jedinice ili je dovoljna samo podrška postojećih planinskih jedinica vazduhoplovnim sredstvima? Po autorovom mišljenju, bez dužeg iskustva teško je odgovoriti na ovo pitanje.

Jedno je izvesno: višestruka sposobnost vazdušnopokretne planinske jedinice morala bi da istovremeno zadovolji potrebe borbe u planini i na srednjemanevarskom zemljištu, koje su često protivrečne.

Koncepcija vazdušne pokretljivosti je, u suštini, revolucionarna i treba da dovede neizbežno, u bližoj ili daljoj budućnosti, do promene taktike i stvaranja jednog novog tipa jedinice.

V. H.

UPOTREBA OKLOPNIH SNAGA U VIJETNAMU

Poslednjih nekoliko godina američki vojni stručnjaci ozbiljno su zaokupljeni razmatranjem uloge i upotrebe oklopa u teritorijalnom ratu (konkretno vijetnamskom).¹ Ta istraživanja i stečena iskustva bila su predmet široke rasprave i na jednom simpozijumu u toku 1968. godine.²

Treba odmah istaći da su postojala različita mišljenja o upotrebi oklopa u Vijetnamu. U početku američkog vojnog angažovanja tamo, jedna grupa odgovornih vojnih rukovodilaca smatrala je da oklopne jedinice nisu pogodne za dejstva na takvom zemljištu, da im karakter neprijatelja i samog teritorijalnog (partizanskog i protivpartizanskog) rata ne odgovara. Oni su bili mišljenja da, čak, neće ni doći do njihove upotrebe u borbi. Međutim, situacija poslednjih nekoliko godina u potpunosti je demantovala takve njihove pretpostavke.

S tim u vezi u poslednje dve godine došlo je do bitne izmene strukture američkih oklopnih snaga u Vijetnamu. Prvo veće angažovanje ovih snaga počelo je krajem 1966. god. prebacivanjem 11. oklopnog „konjičkog“ puka u Vijetnam. Pre toga tamo je bilo angažovano svega 6 oklopno-mehanizovanih bataljona, dok ih danas ima oko 22. Do ovog povećanja došlo je iz dva razloga:

Prvo, zbog karaktera dejstava neprijatelja, koji se od malih gerilskih jedinica razvio u dobro obučene i savremeno naoružane i opremljene regularne pukove i divizije. Te snage zasnivaju svoja dejstva na zasjedama i gerilskoj taktici, ali primenjuju i klasičnu taktiku — uz masovnu vatrenu podršku savremenog naoružanja. Radi postizanja taktičke superiornosti u takvoj situaciji su i dovedene nove američke oklopne snage.

Drugo, američke oklopne snage dovedene u Vijetnam tokom 1966/67. god. postigle su vrlo dobre rezultate u borbama, pa su njihovu podršku izričito zahtevali opštevojni komandanti.

¹ Članak je rađen na osnovu sledećih materijala: *Armor in an Area War*, by Major General Arthur L. West, Jr. and Colonel Donn A. Starry, *Armor, SAD*, septembar-oktobar 1968. god. i *Mounted combat in Vietnam*, by Colonel William W. Cobb, *Armor*, jul-avgust 1968. god.

² Na ovom simpozijumu dominirale su sledeće teme: „Uloga oklopno-mehanizovanih dejstava“, »Oklopne vazdušnodesantne izviđačke jedinice u ulozi snaga za brzo reagovanje«, »Oklopne vazdušnodesantne jedinice u operacijama«, »Oklopne vazdušnodesantne jedinice i izviđanje na zemlji«, »Tenkovi u napadu na fortifikacijski utvrđeno selo« i »Kretanje pešadijskih i mehanizovanih snaga noću pod vatrom neprijatelja i njihova zaštita tenkovskim snagama«. (*Armor, SAD*, jul-avgust 1968. god.).

Radi boljeg ilustrovanja mogućnosti i efikasnosti upotrebe oklopnih jedinica i karakteristika njihovih dejstava, u pomenutim člancima se razmatraju četiri korpusne operativno-taktičke zone u Vijetnamu.

Zona I korpusa. U ovoj brdsko-planinskoj i delimično primorskoj zoni (ujedno i zoni rečnih dolina) uspešno su upotrebljavane prvenstveno helikopterske jedinice, tzv. „vazдушna konjica“, a delimično i oklopno-mehanizovane jedinice.

Zona II korpusa. Primorska — pretežno ravničasta oblast u kojoj su uspešno dejstvovali kombinovani odredi tenkovskih, oklopno-izviđačkih i mehanizovanih bataljona. Tenkovi i mehanizovane jedinice naročito su uspešno dejstvovali na zemljištu obraslom žbunjem, zatim u borbi protiv fortifikacijski uređenih sela i zaselaka, kao i prilikom otvaranja i obezbeđivanja glavnih komunikacija (auto-puteva br. 14 i 19).

Zona IV korpusa. Tenkovska dejstva u ovoj zoni izvođena su pretežno u delti r. Mekonga. Na ovom sektoru su vršene stalne probe južnovijetnamskih oklopnih snaga još od 1963. god. Tu je isproban i danas veoma dobro ocenjen oklopni transporter M 113, koji često zamenjuje tenkove i druga oklopno-mehanizovana sredstva. Stoga je i nazvan oklopno „konjičko“ jurišno vozilo, umesto transporter za prevoz pešadije.

Zona III korpusa obuhvata veoma raznovrsno zemljište koje u celini pogoduje izvođenju dejstava oklopno-mehanizovanih jedinica. Tu se nalaze tzv. „Ratne zone C i D“ i „Gvozdeni trougao“. U ovoj zoni odigralo se nekoliko krupnijih kopnenih operacija u kojima su masovnije učestvovalе sve vrste oklopno-mehanizovanih jedinica angažovanih u Vijetnamu. Neke od ovih operacija su bile naročito značajne za upotrebu oklopnih jedinica i proveru opštih i taktičkih načela.

Iskustva iz operacija oklopno-mehanizovanih jedinica u ovoj zoni bila su umnogome slična onim iz drugog svetskog rata, Koreje, Sinaja. Pada u oči da su oklopne snage u ovoj zoni izvodile napadne operacije veoma širokih razmera.

NEKE OPŠTE KARAKTERISTIKE DEJSTAVA

Jasno se mogu izdvojiti neka borbena iskustva oklopno-mehanizovanih jedinica u Vijetnamu koja su posebno interesantna s obzirom na ono što se ranije učilo o taktici i tehnici oklopno-mehanizovanih jedinica i njihovim dejstvima. Neka načela dejstva oklopnih jedinica iz drugog svetskog rata i Koreje primenjena su i potvrđena i u ratu kao što je vijetnamski i kakav Amerikanci, kako to ističu autori, mogu voditi i na nekom drugom mestu. U prvom redu u pitanju su neka opšta načela pa tek onda sitnija taktika (prolaznog karaktera).

Sukob u Vijetnamu je „teritorijalni rat — bez frontova“, gde se borba vodi svuda i na sve strane, nasuprot ranijim američkim načelima koja su se zasnivala na linijskoj borbi sa frontovima, zonama dejstva, granicama između jedinica, linijama dodira i ravnjanja, međuprostorima, posednutim i neposednutim rejonima, itd.

Osnovna pouka dobijena u Vijetnamu je da ne treba potcenjivati sposobnost oklopno-mehanizovanih jedinica u nerazvijenim područjima, čak i kada je konfiguracija zemljišta nepogodna za njihovu upotrebu

Zadaci obezbeđenja konvoja, same marš-rute kretanja i zemljišta imaju — po mišljenju ovih autora — veći značaj u teritorijalnom nego u klasičnom ratu. Za ove zadatke oklopne jedinice su idealne, mada su naročito pogodne i kao snage za brzo reagovanje. Međutim, ovo ne znači da treba menjati koncepciju i taktiku njihove upotrebe, već da se ono što se „zvanično naučilo” još više proširi i prilagodi stečenim poukama i situaciji.

Dosadašnje načelo upotrebe mehanizovane pešadije isticalo je transportere kao sredstvo za prebacivanje pešadije na bojištu. Međutim, u Vijetnamu se transporteri često koriste kao oklopno borbena vozila sa koga se pešadija bori u pokretu i na mestu — bez silaženja na zemlju. Samo u situacijama kada treba isterati, razbiti i uništiti neprijatelja u tunnelima, bunkerima, špiljama i sl., ona silazi sa vozila.

Za ovu svrhu najbolje odgovara vozilo M 113, koje je opremljeno savremenim uređajima, uključujući topovske štitove za mitraljeze M 60, vreće sa peskom, štitobrane (oklop) za vojnike kada dejstvuju van zaklona na vozilu. U stvari, vozilo M 114 zamenjeno je oklopnim transporterima M 113 koji u Vijetnamu fungira kao tenk i oklopni transporter i ima najširu primenu od svih oklopnih mehanizovanih sredstava. Čak su i tenkovi u 11. oklopno-izviđačkom puku zamenjeni vozilom M 113.

Pored 11. oklopno-izviđačkog puka u Južnom Vijetnamu dejstvuje velik broj samostalnih oklopno-izviđačkih bataljona, vazdušnopokretnih oklopno-izviđačkih bataljona, zatim mehanizovanih bataljona i borbenih helikoptera — što sve skupa predstavlja snage oko dve ili više oklopno-mehanizovanih divizija ili jednog oklopno-mehanizovanog korpusa.

Oklopno-izviđački bataljoni se najčešće upotrebljavaju kao borbeni brzopokretni bataljoni, naročito u zadacima izviđanja, obezbeđenja i ekonomije snaga. Pogodni su za brzo reagovanje i kretanje, moćnu vatrenu podršku i energično gonjenje neprijatelja. U svom sastavu imaju male kombinovane timove koji faktično zamenjuju taktičke borbene grupe (za čije formiranje je potrebno duže vreme i veća sredstva i snage). Načelo da se oklopno-izviđački bataljoni mogu angažovati kao borbeni brzopokretni bataljoni treba shvatiti kao novu komponentu u zadacima oklopnih snaga. Vijetnamsko iskustvo zahteva preispitivanje celishodnosti dosadašnje strukture oklopnih jedinica u sastavu pešadijskih formacija. Na primer, da li je dovoljna oklopna četa na brigadu, bataljon na diviziju, puk na korpus, kao što je to do sada bilo? Ova praksa, barem što se tiče Vijetnama, ne odgovara i ne bi odgovarala ni za neko drugo nerazvijeno područje — ističu autori.

U vreme kada su pisani ovi članci u Južnom Vijetnamu su se nalazila tri vazdušnopokretna oklopno-izviđačka bataljona, angažovana za: izviđanje, obezbeđenje, u napadnim i odbrambenim dejstvima. Načela upotrebe ovih oklopnih formacija još su u razvoju.

Dosadašnja praksa i načela upotrebe smatrala su pešadiju kao snagu za pritisak, a oklopne jedinice za okruženje. Helikopteri su doprineli da su se njihove uloge u Vijetnamu potpuno izmenile. Oklopne jedinice

postale su snaga za potiskivanje neprijatelja, a pešadija u helikopterima i vazdušnopokretne jedinice idealne snage za manevar i okruživanje neprijatelja. No, treba naglasiti da nedostatak sredstava PVO kod snaga FNO ovo u znatnoj meri omogućava.

Pešadija je, načelno, do sada vodila tenkove kroz šumu i džunglu, a sada je situacija obrnuta jer neprijatelj masovno upotrebljava protiv-pešadijske mine i mine iznenađenja i primenjuje zasede u šumi i u džungli. Sada tenkovi i oklopni transporteri vode pešadiju kroz šumu i džunglu, presecaju odstupnicu (komunikacije), raščišćavaju puteve i uništavaju protivpešadijske prepreke. Pešadija prati tenkove i oklopne transportere i uništava neprijateljske objekte, opremu i ostala materijalna sredstva.

KOMANDOVANJE, KONTROLA I VEZA

Odsustvo uočljivih objekata i gusta vegetacija u Južnom Vijetnamu, otežavaju tačno određivanje položaja i kretanje (vođenje) oklopnih jedinica na zemljištu.

Za kontrolu kretanja oklopnih jedinica na zemljištu dobro služe: helikopter, artiljerija (korišćenjem obeležavajućih zrna — dimnih i svetlećih, kao i vazdušnih eksplozija), kompas i na vozilima i individualni — u vezi sa radio-stanicama na terenu.

Helikopter omogućava komandantu da se brzo kreće i da prati rad i dejstva svojih jedinica. Međutim, KM na helikopteru može dovesti komandanta u situaciju da izgubi osećanje za dejstva na zemlji. Komandanti moraju odoleti iskušenju da suviše interveniše i kontrolišu potčinjene sa KM iz helikoptera, jer tu uvek postoji verovatnoća da se potčinjenima oduzme inicijativa.

Izviđačko-obaveštajna dejstva. Tačno i blagovremeno obaveštavanje predstavlja osnovni problem komandovanja uopšte, pa i u Vijetnamu. Američke jedinice redovno šalju dnevne i noćne patrole, ali većinu njih lukavi protivnik s uspehom izigrava. Patrole za daljno izviđanje upućuju se često sa zadatkom da obezbede blagovremene podatke za potrebe dugoročnijeg planiranja.

U Južnom Vijetnamu se primenjuje i tzv. „zasićeno patroliranje”, tj. lutajuće i ostavljene patrole, a u bataljonskim operacijama angažuju se snage do jedne vazdušnopokretne čete.

Najzad, i lokalna agenturno-obaveštajna mreža se koristi kao izvor informacija i obaveštavanja. Nju obično sačinjavaju policija, seoski činovnici i neprijateljevi dezerteri.

Autori smatraju da je u teritorijalnom ratu skoro nemoguće doći do potrebnih informacija i podataka i da treba uložiti puno truda za iznalaženje novih metoda za prikupljanje obaveštenja i podataka.

VATRENA PODRŠKA

Topovska i mitraljeska vatra oklopno-mehanizovanih jedinica sa bliskog odstojanja nanosi najviše gubitaka protivniku. Korišćenje većih

dometa topova na tenkovima je minimalno. Kartečne granate zato predstavljaju 90% topovske municije na tenkovima. One se koriste za uništavanje protivpešadijskih mina, mina iznenađenja, neprijateljske žive sile, kao i za obaranje lišća sa drveća.

Vatrena podrška oklopnim jedinicama u Vijetnamu mora se pružati u veoma kratkom roku i u svim pravcima. Obezbeđenje VP jedinica za vatrenu podršku vrši se borbenim jedinicama, koje se zbog toga odvajaju od zadatka obezbeđenja konvoja, terena i dr.

Taktičku avio-podršku oklopnim jedinicama normalno kontrolišu i osmatraju istureni osmatračići-kontrolori iz lakih osmatračićkih aviona, jer uslovi zemljišta i vidljivosti ne dozvoljavaju to sa zemaljskih osmatračićnica. Koordinacija vatrene podrške naročito je važna u Vijetnamu — pogotovu stupanjem na scenu još jedne dimenzije vatrene podrške — naoružanih helikoptera (topovima, raketama, bombama i mitraljezima).

Formacijska vatrena sredstva za neposrednu podršku, mb 81 i 82 mm oklopno-mehanizovanih jedinica, obično se grupišu u čete ili bataljone.

KRETANJE NA BOJIŠTU

Obučenost za borbu i borbeni poreci su veoma važni elementi borbenih postupaka u Vijetnamu radi što efikasnije odbrane od zaseda. Šahmatski b/p se uspešno primenjuje za brzo otvaranje vatre po neprijatelju kada je kretanje oklopnih kolona zaustavljeno i kada se ne može produžiti van puta. Pri tome se vozila-točkaši sklanjaju unutar b/p tenkova. Za presecanje puteva i staza (odstupnica) u šumi i džungli primenjuje se b/p sa isturenim uglom. Ešelonirani b/p (po dubini) takođe se često primenjuje na zemljištu obraslom vegetacijom.

Tenkovi i oklopni transporteri M 113 u Vijetnamu prilikom kretanja imaju otvorene poklopce i otvore na vozilu sve dok se ne uspostavi borbeni dodir sa neprijateljem. Zbog površinskih mina i mina iznenađenja oklopni transporteri su prinuđeni da se ponekad kreću i zatvoreni. Međutim, zbog protivoklopnih mina posluga često drži otvorene poklopce ili se nalazi na gornjoj površini vozila zbog toga što ukoliko su poklopci otvoreni manji je pritisak od eksplozije mine, pa su manji i gubici i povrede same posluge.

OSTALE BORBENE MOGUĆNOSTI

Teritorijalni rat, prema mišljenju ovih autora, zahteva da se veća pažnja posveti kružnoj odbrani i obezbeđenju. Brisano i otkriveno zemljište je povoljnije za kružnu odbranu od pošumljenog i džungle, jer neprijatelj napada isključivo sa zemlje, bez jače vatrene podrške i najčešće noću. Na otvorenom zemljištu je lakše korišćenje radara za osmatranje, reflektora, infracrvenih sredstava za osmatranje i gađanje, žičanih prepreka, mina iznenađenja, raketa, zona zaprečne vatre, prislušnih stanica, itd.

Koordinacija vatre i manevra u Vijetnamu je teže ostvarljiva nego u prošlosti. Snage FNO izbegavaju frontalnu i pozicionu borbu; uspostavljanje borbenog dodira s njima u džungli je veoma otežano i podseća na žmurke. Sve to u velikoj meri otežava avio i artiljerijsku podršku. Povlačenje, makar i za kratko vreme i na malom odstojanju, da bi se omogućilo dejstvo avijacije i artiljerije po jedinicima FNO, znači prekid kontakta sa njima i omogućavanje protivniku da se izvuče. Zaprečne vatre po odstupnim pravcima su takođe vrlo efikasne.

Očigledno je da američke oklopno-mehanizovane snage, svih namena i vrsta, i njihovo savremeno naoružanje i oprema (prilagođeni ovoj vrsti rata) igraju mnogo veću ulogu nego što se u početku američkog vojnog angažovanja u Vijetnamu pretpostavljalo. Pogotovu što oklopno-mehanizovane jedinice nose veće količine materijalnih sredstava sa sobom nego ostale jedinice, pa su zbog toga gipkije, samostalnije i pogodnije za upotrebu od mnogih drugih rodova.

U zaključku autori napominju da je moral ne samo američkih vojnika već i protivnika na veoma zavidnoj visini, što i omogućava da ovaj rat traje toliko dugo.

B. P.

Petar Tomac: RATOVI I ARMIJE XIX VEKA

Izdanje Vojnoizdavačkog zavoda, „Vojne biblioteke — naši pisci”, Beograd 1968. godine. Knjiga ima 840 strana i 66 skica.

Ovom knjigom, koja je izišla iz štampe prošle godine, autor nastavlja svoj rad na obradi opšte vojne istorije.

U prvoj knjizi (Vojna istorija, izd. 1959. god.) Tomac je dao — na karakterističnim primerima — razvoj vojnih ustanova, naoružanja, vojne misli, ratne veštine i teorije. U drugoj (Francuski revolucionarni i Napoleonovi ratovi, izd. 1965. god.) on slika ratove tog burnog, i relativno kratkog, vremena — u celini i uzročnoj povezanosti. U ovoj trećoj knjizi se izlaže koliko je snažno uticala buržoasko-demokratska francuska revolucija na vojnu nauku.

Tomac vojnu istoriju smatra isključivo sastavnim delom opšte istorije, svestan da se samo tako mogu posmatrati događaji u procesu. On vojske i ratove prati njihovom razvojnom linijom, a insistira na logičnoj vezi. Pri tome vrednost vojske ocenjuje po obučenosti, korišćenju zemljišta, rukovanju tehnikom, disciplini i moralu. Posebno ističe važnost školovanja komandnog kadra, a ne samo prakse kao što je to bio slučaj sve do 19. veka.

U 19. veku dolazi do stvaranja masovnih armija, te ratovi sve više odražavaju socijalni, ekonomski i tehnički karakter angažovanih snaga. Međutim, iako to buržoazija želi, te armije nisu bile narodne. Karakter jedne armije određuje se u prvom redu time čije interese brani, kao i odnosima koji vladaju u njoj.

Partizanski rat je, uglavnom, osuđivan kao revolucionarno sredstvo — opasno isto toliko za društveni poredak koliko i za neprijatelja. Smatralo se da je regularnu armiju daleko lakše držati u rukama, odnosno da je njome mnogo pogodnije braniti svoje usko-klasne, buržoaske interese.

Tomac se najviše zadržava na strategiji i taktici, disciplinama ratne veštine koje neposredno utiču na ratna dejstva, a razgraničava ih prema

shvatanjima vremena. Operativna veština tek se nazire u 19. veku, te je ona obuhvaćena strategijom.

Obradene su i druge, sekundarne vojne nauke, ali samo koliko je potrebno za potpunije razumevanje razvoja strategije i taktike.

Knjiga je podeljena na kapitalistički liberalizam (1815—1871) i imperijalizam (1871—1913).

Prvi deo počinje razmatranjima o teoriji ratne veštine, gde se čitalac susreće sa gledanjima najpoznatijih vojnih teoretičara i istoričara. Autor njihova mišljenja kondenzovano izlaže, konfrontira ih i zatim daje svoje — metod koji koristi kroz celu knjigu. Zatim se obrađuju: vojna geografija — koja u 19. veku dobija veoma značajno mesto, fortifikacija, ratovodstvo i strategija. Naročita pažnja poklonjena je revolucijama.

Potom Tomac izlaže doktrine vodećih evropskih armija, njihovu organizaciju, formaciju, naoružanje, opremu i taktiku. Sve je to uslovljeno, u prvom redu, političkim ciljevima zemlje, njenim geografskim i materijalnim uslovima, društvenim uređenjem.

Ne manje su interesantna razmatranja o stajaćoj i narodnoj vojsci (miliciji), zatim o rodovima, službama i strukama.

Posle ovog teoretskog osvrta, do kraja prvog dela knjige razmatraju se: ratovi za oslobođenje, odnosno očuvanje „stečenog”, ustanci, vojne intervencije, revolucije i kontrarevolucije. Plastično izlaganje vezuje pažnju čitaoca, pogotovu što je to vreme u kome radnička klasa stupa ne samo na političko-ekonomsku već i vojnu pozornicu, dajući ratu savim nov kvalitet, nove ciljeve.

U drugom delu knjige autor prvo konstatuje da imperijalizam označava ne samo vreme snažnog poleta nauke i tehnike, razvoja privrede, komunikacija i tržišta, već i epohu socijalnih i političkih preobražaja, koju posebno odlikuju demografska kretanja, radnički pokreti i razvoj radničke klase. Nove kolonijalne koncepcije se naglo razvijaju. Proizvodnja, saobraćaj i finansijski kapital sve više pretvaraju merkantilni kolonijalizam u imperijalistički. To je vreme u kome vladajuća buržoazija smatra rat legalnim oružjem politike.

Zatim se izlažu Trojni savez i Trojni sporazum, kao plod imperijalističkog rivalstva, borba politike i strategije za prioritet — koja se završava njihovom simbiozom. Trka u naoružanju nije plod našeg vremena — konstatuje Tomac — a potom izlaže doktrine, strategiju i taktiku. Kao i u prvom delu, posle opšteg razmatranja, u ostalim glavama obrađuju se ratovi: od 1875. do 1878, kolonijalni — koji tako drastično ilustruju imperijalizam, burski rat, balkanski ratovi od 1885. do 1913. godine.

Knjiga se završava pregledom svega što je u njoj izneto, kao i spisnom izuzetno bogate literature i registrom imena.

Autor je obradio ratove od pada Napoleona do prvog svetskog rata, a prostor im je dat zavisno od njihove važnosti. Međutim, pada u oči, kada se govori o nekim ustancima ili revolucijama, da je mnogo više pažnje posvećeno političkim zbivanjima, a manje rekonstrukciji doga-

daja, organizaciji, formaciji, komandovanju i dr. Verujemo da je ovome razlog i nedostatak literature. Učesnici u ovim događajima nisu imali vremena da se bave pisanjem, a buržoazija je te narodne erupcije smatrala bunom protiv legitimne vlasti. Pa i kad se pisalo — to je bilo uglavnom veličanje svojih uspeha.

U ovu knjigu ušli su i nacionalni ratovi Srba i Crnogoraca; obrađeni su nešto kraće no što svojom važnošću za nas zaslužuju — u stvari, samo koliko je potrebno da bi se potpunije i lakše shvatila vojna istorija 19. veka. Mišljenja smo da je ovakav autorov stav pravilan.

Izostavljeni su ratovi Južne Amerike. Ne bismo se složili sa autorom da su oni neinteresantni za nas. Danas, kada se opštenarodnom ratu poklanja tolika pažnja, svako iskustvo može biti samo od koristi.

Knjiga je, kao i prethodne dve, ilustrovana skicama, mada su one često preopterećene situacijama, a ponekad su i malog formata. Moglo ih je, čak, biti i više.

U ovo nuklearno vreme pojavljuju se ponekad mišljenja da nema potrebe za izučavanjem prošlih ratova. Smatramo da je dobro poznavanje vojne istorije izuzetno važno za pravilno i solidno shvatanje ne samo savremene ratne veštine već i perspektive njenog razvoja. Isto tako treba istaći da nema dobre opšte istorije bez dobrog poznavanja vojnih događaja. Kod ove vrste radova jedino treba voditi strogo računa da se izbegne epsko pothranjivanje i opterećivanje historiografskom tradicijom.

I Lenjin je ukazao na važnost istorije: „... ne zaboravljati osnovnu istorijsku vezu, svako pitanje posmatrati sa gledišta kako je izvesna pojava u istoriji nastala, kroz koje je glavne etape u svom razvoju prolazila i sa stanovišta tog njenog razvitka gledati šta je data stvar postala sada”.

Savremena ratna veština, naročito njena teorija, umnogome je plod uopštavanja iskustava minulih ratova, zakonomerni rezultat stvaralačkog korišćenja svega stečenog iz mnogobrojnih ratova. Sva je veština, a i imperativ, da se iskustva prošlosti prilagode savremenim i određenim uslovima. Stvarati savremenu ratnu veštinu a ne koristiti stvaralački ranije iskustvo, znači počinjati sve iz početka. S druge strane, da li je to uopšte i moguće?

Iskustvo pokazuje da promena socijalno-ekonomskih uslova, usavršavanje starog i pojava novog naoružanja menjaju način vođenja rata, posebno taktiku, ali ne osporavaju značaj onih opštih i relativno trajnih principa borbe: grupisanje snaga i sredstava, manevar, sadejstvo, iznenađenje, inicijativa i dr.

Na kraju treba reći i ovo: ako bi se čovek odlučivao za ovu knjigu prema naslovu, onda bi njeni čitaoci bili samo profesionalni vojnici. Međutim, knjiga može biti od koristi svima, s obzirom na našu koncepciju opštenarodnog odbrambenog rata.

Radomir ĐURAŠINOVIĆ

VOJNI GLASNIK Br. 3/69.

Potpukovnik Nikola Rodić: *Nanošenje nuklearnih udara raketnim jedinicama po pokretnim ciljevima*

Potpukovnik Milorad Radenović: *Iskustva iz obuke i gađanja ručnim bacačem*

Pukovnik Radovan Krompić: *Minska polja i manevar*

Poručnik Uglješa Janičijević: *Starešina i osnovno održavanje tehnike*

Pukovnik Franc Črnugelj: *Praćenje razvoja pitomaca u nastavnom procesu*

Potpukovnik Branko Končar: *Delatnost druga Tita i novog rukovodstva KPJ o vojnim pitanjima* (prilog uz 50-godišnjicu SKJ)

Pored ovoga, *Vojni glasnik* u ovom broju donosi i rubrike »Sa vijetnamskog ratišta«, »Iz inostranih armija« i »Taktičko-tehničke i druge novosti«.

VOJNI GLASNIK Br. 4/69.

Potpukovnik Ante Bačinić: *Ocenjivanje vojnika i jedinica*

Potpukovnik u rez. Borislav Đurić: *Takmičenje u obuci vojnika i jedinica u artiljeriji*

Pukovnik Stevo Hrštić: *Mere i postupci u obezbeđenju oklopnog bataljona od NU*

Potpukovnik Zdravko Erić: *Upravljanje i rukovanje vatrom divizionu u skraćenoj pripremi početnih elemenata*

Major Milen Nikodić: *Gađanje pomoću daljinomera u zemaljskoj artiljeriji*

Pored ovoga, *Vojni glasnik* u ovom broju donosi i rubrike »Opštenarodna odbrana«, »50 godina SKJ«, »Iz inostranih armija«, »Taktičko-tehničke i druge novosti« i kao prilog Zbirku rešenih zadataka iz učinka nuklearnih udara i radiološke situacije.

VAZDUHOPLOVNI GLASNIK Br. 1/69.

General-major Rade Suša: *Dvadeset i pet godina VVA*

Pukovnik Pavle Gajić: *Neka pitanja protivdesantne odbrane objekata RV i PVO*

Potpukovnici Bojan Savnik i Zoran Teodorović: *Lovci u borbi protiv transportnih aviona i helikoptera*

Major Angel Ončevski: *Ō mestu i ulozi sinoptičara u pripremi pilota za let*

Pukovnik doc. dr Radomir Rajšić i dr Zoran Đorđević: *Upotreba alkohola i obavljanje letačke službe*

Stariji vodnik Mitar Pejić: *Sprovođenje tehničkog dana u jedinicama vb Pored ovoga, Vazduhoplovni glasnik u ovom broju donosi i rubrike »Iz stranih RV«, »Vesti i novosti« i »Naše knjige i časopisi«.*

MORNARIČKI GLASNIK Br. 1/69.

Admiral Mate Jerković: *O općenarodnom odbrambenom ratu s posebnim osvrtom na pomorski faktor*

Kapetan korvete Tomislav Nešić: *Elektronsko ometanje u dejstvima na moru*

Kapetan b. broda u penz. Nikola Safonov: *Protivvazdušna odbrana broda*
Kapetan I kl. Ivo Franić, dipl. inž.: *Pirenje balasnih tankova na podmornici*

Pukovnik Stojan Novaković: *Pomorski rat i pravila međunarodnog prava za zaštitu ranjenika, bolesnika i brodolomnika*

Potpukovnik Stipe Pleić, dipl. inž. i kap. korvete Aleksandar Gajić: *Pomorske karte*

Pored ovoga, *Mornarički glasnik* u ovom broju donosi i rubrike »Iz naše pomorske prošlosti«, »Odzivi i diskusije«, »Pomorska literatura«, »Nauka i tehnika«, »Vesti i novosti« i »Bibliografija«.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK Br. 3/69.

Kapetan I kl. Albin Bačun, dipl. inž.: *Beskontaktni obrtni transformatori*
Miodrag Rajković, dipl. inž.: *Fortran-program za izračunavanje faktora pouzdanosti rada elektronskih uređaja*

Kapetan I kl. Vukašin Jekić: *Toplota i instrumenti za merenje temperature*

Kapetan Miroslav Milović, dipl. inž.: *Priprema voda tehničkog održavanja za izvršenje borbenih zadataka — planiranje razvoja*

Pored ovoga, *Vojnotehnički glasnik* u ovom broju donosi i druge interesantne priloge, kao i naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa.

VOJNOTEHNIČKI GLASNIK Br. 4/69.

Završetak školovanja prve generacije vojnih inženjera

Potpukovnik Petar Šćepanović: *Tehničko obezbeđenje pešadijske divizije na maršu*

Kapetan I kl. Radomir Nešić, dipl. inž.: *Eksploatacione osobine elektronskih uredaja i prednosti koje eksploataciji i održavanju donosi upotreba integralnih kola*

Potpukovnik Nikola Glušica: *Rušenje puteva u savremenom ratu*

Kapetan I kl. Miodrag Ćurković, dipl. inž.: *Minerski računar*

Kapetan I kl. Gojko Žeželj, dipl. inž.: *Utjecaj promjene atmosferskih prilika na efikasnost primjene infracrvenih zraka*

Pored ovoga, *Vojnotehnički glasnik* u ovom broju donosi i druge stručne priloge, kao i naučne i tehničke novosti i zanimljivosti iz inostranih časopisa.

VOJNOEKONOMSKI PREGLED Br. 3/69.

Koncepcija narodne odbrane — cdraz samoupravnog puta u socijalizam (razgovor urednika »Vojnoekonomskog pregleda« sa general-potpukovnikom Đurom Lončarevićem.

Pukovnik Ćiril Šuligoj, dipl. ekonomista: *Savremeno i ekonomično poslovanje vojnih ustanova*

Potpukovnik Pavle Pečanić, dipl. ekonomista: *Primjena tehnike mrežnog planiranja*

Potpukovnik Tomislav Trošelj, dipl. pravnik: *O ulozi, mestu i sadržaju vojne statistike*

Pored ovoga, *Vojnoekonomski pregled* u ovom broju donosi i rubrike »Pitanja iz prakse«, »Iz istorije ratnog snabdevanja«, »Iz sudske prakse«, »Prikazi iz inostranih vojnih časopisa i drugih publikacija«, »Ekonomske, naučne i tehničke novosti i zanimljivosti« i »Bibliografija«.